

ISSN (Print) 2708-339X
ISSN (Online) 2786-7498
DOI 10.31732/2708-339X-2024-13

Legal Bulletin

“KROK” UNIVERSITY

ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК»

Issue 3 (13)

Випуск 3 (13)

Kyiv/Kiїв 2024

Збірник наукових праць «Legal Bulletin» є правонаступником видання «Правничий вісник Університету «КРОК» та науковим виданням ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК» (Україна) (свідоцтво Міністерства юстиції України про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ №24369-14209ПР від 26.03.2020).

Міжнародні бази та каталоги, що індексують видання:

- Міжнародний центр періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж);
- CrossRef (DOI:10.31732/2786-7498LB);
- Index Copernicus;
- Google Scholar;
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського;
- Інституційний репозитарій Вищого навчального закладу «Університету економіки та права «КРОК».

«Legal Bulletin»: зб. наук. праць. Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 3 (13). – К., 2024. – 148с.

Тринадцятий випуск збірника містить статті науковців Університету економіки та права «КРОК», а також інших закладів вищої освіти і науково-дослідних установ України. Розраховано на науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків у галузях теорії та історії держави і права, конституційного, адміністративного, цивільного, цивільно-процесуального, кримінального, кримінально- процесуального, господарського, фінансового, міжнародного права, а також з інших питань, пов'язаних з фундаментальними і прикладними науковими дослідженнями з проблем застосування права.

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету економіки та права «КРОК»
(протокол №2 від 26.09.2024 року)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №24369-14209ПР від 26.03.2020

L49

The collection of scientific works «Legal Bulletin» is the legal successor of the «Legal Bulletin of the «KROK» University edition and the scientific publication of the “KROK” University (Ukraine) (Certificate of the Ministry of Justice of Ukraine of printed mass media KB №24369-14209PR 26.03.2020).

International databases and catalogs indexing publications:

- International Center for Periodicals (ISSN International Centre, Paris);
- CrossRef (DOI:10.31732/2786-7498LB);
- Index Copernicus;
- Google Scholar;
- National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi;
- Institutional repository of the University of Economics and «KROK» rights.

“Legal Bulletin”: Collection of Scientific Works. “KROK” University and University of Economics. Iss.3 (13). Kyiv. 2024. pp. 148.

The thirteenth issue of the Bulletin contains articles by scientists from «KROK» University, as well as other higher educational institutions and research institutions of Poland and Ukraine. It is designed for scientific and pedagogical workers of higher educational establishments, aspirants, masters, practitioners in the fields of theory and history of state and law, constitutional, administrative, civil, civil procedural, criminal, criminal-procedural, economical, financial, international law, as well as in other problem aspects concerning theoretical and applied researches of the application of law.

*Recommended for printing by Scientific Council of “KROK” University
(protocol № 2 26 September 2024)*

*Certificate of State Registration of printed mass media in Ukraine:
KB №24369-14209PR 26.03.2020*

Головний редактор:

Француз А.Й. (Україна) доктор юридичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи (юридична освіта), Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК»

Відповідальний секретар:

Степаненко Н.В. (Україна) доктор філософії в галузі права, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК»

Члени редколегії:

Юридичні науки

Міхневич Людмила Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного та кримінального права КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, Україна

Скоморовський Віталій Богданович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави і права, Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», Україна

Француз-Яковець Тетяна Анатоліївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін Київський інститут інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», Україна

Дідич Тарас Олегович, доктор юридичних наук, професор, заступник директора з науково-педагогічної роботи (навчальна

робота) навчально-наукового інституту права Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Губська Олена Анатоліївна, доктор юридичних наук, професор, Україна

Корольова Вікторія Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін, Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», Україна

Палащакова Даніела, доктор хабілітат, професор, професор технічного університету у Кошиці, Словацька Республіка

Stanislaw Leszek Stadniczenko, доктор хабілітат, професор керівник кафедри державного права і прав людини Опольського Університету, м. Ополь, Республіка Польща

Editors-in-Chief:

Frantsuz A.Yo., Doctor of Law, Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work (Legal Education), Higher Educational Institution «KROK University»

Executive Editor:

Stepanenko N.V., PhD, Associate Professor of the Department of Theory and History of the State and Law, Higher Educational Institution «KROK University»

Members of Editorial Board:

Legal Sciences:

Lyudmila Mikhnevich, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Constitutional and Criminal Law of KNEU Vadym Hetman, Ukraine

Vitaliy Skomorovsky, Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Theory and History of the State and Law, Higher Educational Institution «KROK University», Ukraine

Tetiana Frantsuz-Yakovets, Doctor of legal sciences, Professor, Head of the department of Constitutional, International Law and Public Law disciplines, Kyiv Institute of Intellectual Property and Law of the National University «Odesa Law Academy», Ukraine

Taras Didych, Doctor of Law, Professor, Deputy Director of Scientific and Pedagogical Work (Study Work) of the Educational

and Scientific Institute of Law of Taras Shevchenko Kyiv National University, Ukraine

Olena Gubska, Doctor of Legal Science, Professor, Ukraine

Viktoriya Koroleva, Candidate of Legal Science, associate Professor, Professor of the Department of State and Legal Disciplines, Higher Educational Institution «KROK University», Ukraine

Daniela Palaščakova, Doctor of Habilitation, Professor, Technical University in Košice, Slovak Republic

Stanislaw Leszek Stadniczenko, Doctor of Habilitation, Professor, Head of the Department of State Law and Human Rights, Opole University, Opole, Republic of Poland.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ УЧЕНЬ; КОНСТИТУЦІЙНЕ, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

- Француз А.Й., Марченко П.С.* Професіоналізація та модернізація державної служби 10
- Чистякова А.С., Безушко А.П.* Правові механізми гарантування соціального захисту військовослужбовців в Україні 17
- Доляновська І.М., Ситий В.О.* Історико-правові аспекти становлення права на доступ до суду 29

РОЗДІЛ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

- Степаненко Н.В., Коваленко К.В.* Особливості механізмів захисту прав жінок крізь призму міжнародних стандартів прав людини 35
- Дзісяк О.П., Шейн Д.К.* Публічні правовідносини як сфера виникнення конфлікту інтересів 41
- Дзісяк О.П., Шершеньков Д.М.* Розвиток наукової думки щодо поняття «публічний інтерес» 46
- Биков О.М., Туровець Т.О.* Основні аспекти проведення медіації при вирішенні сімейного спору 52
- Корольова В.В., Петрицький В.І.* Правовий статус держави у міжнародних цивільних правовідносинах: проблеми та виклики сьогодення 57

РОЗДІЛ 3. ТРУДОВЕ ПРАВО І ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ; АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

- Сидор В.Д., Здебський Ю.В.* Проблематика існуючих в Україні критеріїв оцінки інформації, що вводить в оману, судова практика та правозастосовна позиція антимонопольного комітету України 65
- Степаненко Н.В., Махно М.І.* Особливості правового захисту інтелектуальної власності в мережі інтернет 72
- Горелова В.Ю., Вихрист С.М.* Правове забезпечення та перспективи розвитку державної політики у сфері інформаційної безпеки 79
- Чистякова А.С.* Право на інформацію та телемарафон «єдині новини: специфіка співіснування в умовах воєнного стану» 86
- Єфтеній С.В.* Напрямки інноваційного розвитку методики розслідування кримінальних правопорушень проти дітей в умовах цифровізації 92
- Скоморовський В.Б., Фельтіна Н.А.* Режими господарювання: проблеми реалізації публічних та приватних інтересів в Україні 97

РОЗДІЛ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

<i>Биков О.М., Менчак І.В.</i> Вплив вимушеної міграції в Україні в період правового режиму воєнного стану на право особи на правосуддя та справедливий суд: теоретико-правовий аспект	103
<i>Скоморовський В.Б., Лучко О.О.</i> Роль міжнародних організацій у протидії тероризму	109
<i>Француз А.Й., Горобець Я.С.</i> Динаміка змісту приватної (розшукової) та правоохоронної діяльності	117
<i>Француз А.Й., Шепеля А.М.</i> Актуальні питання протидії кіберзлочинності в Україні: правові проблеми та шляхи їх розв'язання	121
<i>Степаненко Н.В., Донець В.О.</i> Європейський досвід як шлях до ефективної антикорупційної політики в Україні: перспективи і реалії	126
<i>Француз А.Й., Сидор В.Д.</i> Алгоритм протидії і боротьби з тероризмом	132

РОЗДІЛ 5. ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Сердюков О.О.</i> Наукове осмислення поняття «Легітимізація державної влади»	136
<i>Вихрист С.М.</i> Захист екологічних прав людини через захист права на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції	142

CONTENT

SECTION 1. THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW, HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES; CONSTITUTIONAL, MUNICIPAL LAW. PHILOSOPHY OF LAW

- Frantsuz A.Yo., Marchenko P.S.* Professionalization and modernization of the civil service 10
- Chistyakova A.S., Bezushko A.P.* Legal mechanisms for guaranteeing social protection of military personnel in Ukraine 17
- Dolyanovska I.M., Sytyi V.O.* Historical and legal aspects of the formation of the right of access to court 29

SECTION 2. CIVIL LAW AND PROCEDURE; FAMILY LAW; PRIVATE INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL LAW; COMMERCIAL AND COMMERCIAL PROCEDURAL LAW

- Stepanenko N.V., Kovalenko K.V.* Features of mechanisms for protecting women's rights through the prism of international human rights standards 35
- Dzisyak O.P., Shein D.K.* Public legal relations as a sphere of conflict of interest 41
- Dzisyak O.P., Shershenkov D.M.* Development of scientific thought on the concept of «public interest» 46
- Bykov O.M., Turovets T.O.* Main Aspects of Mediation in Resolving a Family Dispute 52
- Koroleva V.V., Petrytskyi V.I.* Legal Status of the State in International Civil Legal Relations: Problems and Challenges of the Present 57

SECTION 3. LABOR LAW AND SOCIAL SECURITY LAW; ADMINISTRATIVE LAW AND ADMINISTRATIVE PROCEDURE; FINANCIAL, INFORMATIONAL, LAND LAW

- Sydor V.D., Zdebskyi Y.V.* Problems of Existing Criteria for Evaluating Misleading Information in Ukraine, Judicial Practice and Law Enforcement Position of the Antimonopoly Committee of Ukraine 65
- Stepanenko N.V., Makhno M.I.* Peculiarities of legal protection of intellectual property on the Internet 72
- Horielova V.Y., Vykhryst S.M.* Legal support and prospects for the development of state policy in the field of information security 79
- Chistyakova A.S.* The right to information and the telethon «united news: specifics of coexistence under martial law» 86
- Yeftenii S.V.* Directions for innovative development of investigation methodology for criminal offenses against children in the context of digitalization 92
- Skomorovsky V.B., Feltina N.A.* Economic Regimes: Problems of Realization of Public and Private Interests in Ukraine 97

**CHAPTER 4. CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURE;
CRIMINAL EXECUTIVE LAW AND CRIMINOLOGY; FORENSICS;
FORENSIC EXAMINATION; OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE
ACTIVITIES**

<i>Bykov O.M., Menchak I.V.</i> Influence of forced migration in Ukraine during the legal regime of martial law on the right of a person to justice and a fair trial: theoretical and legal aspect	103
<i>Skomorovsky V.B., Luchko O.O.</i> Role of international organizations in countering terrorism	109
<i>Frantsuz A.Yo., Horobets Y.S.</i> Dynamics of the Content of Private (Search) and Law Enforcement Activities	117
<i>Frantsuz A.Yo., Shepelya A.M.</i> Topical Issues of Combating Cybercrime in Ukraine: Legal Problems and Ways to Solve Them	121
<i>Stepanenko N.V., Donets V.O.</i> European Experience as a Way to an Effective Anti-Corruption Policy in Ukraine: Prospects and Realities	126
<i>Frantsuz A.Yo., Sydor V.D.</i> Algorithms for countering and combating terrorism	132

SECTION 5. YOUNG SCIENTIST'S TRIBUNE

<i>Serdyukov O.O.</i> Scientific understanding of the concept of «legitimatization of state authority»	136
<i>Vykhryst S.M.</i> Environmental rights protection via the protection of the right to respect for private and family life, home and correspondence	142

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ІСТОРІЯ
ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ УЧЕНЬ; КОНСТИТУЦІЙНЕ,
МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА**

УДК 351.7

DOI 10.31732/2708-339X-2024-13-A1

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Француз А.Й.,

*Герой України, Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: anatoliyjf@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Марченко П.С.,

*здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: MarchenkoPS@krok.edu.ua*

**PROFESSIONALIZATION AND MODERNIZATION OF THE CIVIL
SERVICE**

Frantsuz A. Yo.,

*Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine,
Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department of State and Legal Disciplines of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Marchenko P.S.,

*graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: MarchenkoPS@krok.edu.ua*

Анотація. Стаття присвячена осмисленню доктринально-правових засад професіоналізації державної служби, як одного зі шляхів реалізації теорії лідерства в публічному управлінні. Головною ідеєю статті є те, що без формування та добору професійної команди управлінців будь-який лідер не матиме можливості якісно та повноцінно виконувати функції з публічного управління. Тому важливо формувати професійні команди, оскільки досвід України засвідчив, що відсутність професійної підготовки державних службовців може стати причиною саботажу у виконанні професійної діяльності та звести нанівець будь-які гарні ідеї та механізми реалізації стратегічного бачення розвитку країни, міста або галузі.

Проведено аналіз змісту основних понять, дотичних з темою дослідження, а саме: «державне управління», «державна служба», «державний службовець», «кадрова політика», «професійне навчання», «професійне навчання державно-управлінських кадрів», «професіоналізація». Звернуто увагу, що комплексна професіоналізація державного управління є необхідною умовою ефективного функціонування кадрової системи державної служби. Визначено, що система підготовки державних службовців повинна орієнтуватись на принципи професіоналізму та компетентності.

Наголошується, що в період реформування державної кадрової системи, орієнтуючись на європейський досвід, постає необхідність підготовки компетентного, конкурентоспроможного державного службовця, активного до змін та викликів сьогодення, який якісно та ефективно виконуватиме свої професійні обов'язки. Визначено, що в рамках євроінтеграції професіоналізація передбачає створення належних умов для постійного

оновлення та вдосконалення професійних знань, умінь та навичок фахівців, стимулювання їх до саморозвитку. Наголошується, що ефективна професіоналізація державних службовців вимагає функціонування дієвого механізму взаємодії між органами державної влади та закладами підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Обґрунтовано необхідність професіоналізації державних службовців в умовах модернізації кадрової системи в Україні.

Ключові слова: професіоналізація, державний службовець, державна служба, компетентність, професійна підготовка, кадрова політика.

Формул: 0, рис.: 0, табл. 0, бібл.: 15.

Abstract. The article is devoted to the understanding of the doctrinal and legal foundations of the professionalization of public service, as one of the ways of implementing the theory of leadership in public administration. The main idea of the article is that without the formation and selection of a professional team of managers, any leader will not have the opportunity to qualitatively and fully perform public management functions. Therefore, it is important to form professional teams, as the experience of Ukraine has shown that the lack of professional training of public servants can cause sabotage in the performance of professional activities and nullify any good ideas and mechanisms for implementing a strategic vision of the development of the country, city, or industry.

An analysis of the content of the main concepts related to the topic of the study was carried out, namely: "public administration", "public service", "civil servant", "personnel policy", "professional training", "professional training of public management personnel", "professionalization". Attention is drawn to the fact that comprehensive professionalization of state administration is a necessary condition for the effective functioning of the personnel system of the civil service. It was determined that the system of training civil servants should be based on the principles of professionalism and competence.

It is emphasized that in the period of reforming the state personnel system, based on the European experience, there is a need to train a competent, competitive civil servant, active in the changes and challenges of today, who will perform his professional duties efficiently and effectively. It was determined that within the framework of European integration, professionalization involves the creation of appropriate conditions for constant updating and improvement of professional knowledge, abilities and skills of specialists, stimulating them to self-development. It is emphasized that the effective professionalization of civil servants requires the functioning of an effective mechanism of interaction between state authorities and institutions of training, retraining and advanced training of civil servants and local self-government officials. The need for professionalization of civil servants in the conditions of modernization of the personnel system in Ukraine is substantiated.

Keywords: professionalization, civil servant, civil service, competence, professional training, personnel policy.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: bibl.: 15.

Постановка проблеми. Державна служба кожної держави є показником якості налагодженості та ефективності механізму реалізації державної політики як внутрішньої, так і зовнішньої. Країни всього світу користуються можливістю покращити свої шанси залучити зарубіжні та внутрішні інвестиції і збільшити темпи зростання через реформування правової та адміністративної системи. В умовах війни актуалізується питання інституційної спроможності держави, тобто йдеться про здатність органів влади, зважаючи на наявні ресурси та засоби, приймати рішення, які можна реально втілювати у життя, забезпечуючи безпеку та певний рівень життя громадян. Метою державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод люди-

ни і громадянина. Складовими цієї державної політики стали національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання та громадянська освіта. Основними суспільно-державними (національними) цінностями України визначено: соборність, самобутність, гідність, волю. Безумовно, саме на державних службовцях лежить основна місія реалізація цієї політики в життя. Процес реалізації політики щодо української національної та громадянської ідентичності державні службовці, й ширше – публічні управлінці, мають розпочинати з себе. В цьому контексті патріотизм та громадянськість постають не лише як засади формування публічної політики та принципи державної служби, але як якості та професійно-етичні характеристики особи державного службовця.

Важливим напрямом у розвитку публічного управління та адміністрування є питання розвитку лідерства та формування нової політичної еліти. Нині у кадровій політиці зарубіжних держав робиться акцент на здатність і готовність публічних

службовців до лідерства, вміння приймати зважені рішення, переконувати в їхній доцільності та втілювати їх у життя.

Проблеми державного управління і державної кадрової політики України зумовлені низкою чинників, а саме: – відставання розвитку правового забезпечення та боротьба зі зловживаннями працівників, низьким рівнем мотивації та соціального захисту, недостатнім рівнем організаційної культури; – недосконалість нормативно-правової бази, застарілі технології та механізми реалізації державної кадрової політики, недостатність їх теоретичного розроблення в науковій літературі; – відсутність цілісної системи управління персоналом, що передбачає визначальну та стратегічну ролі працівників кадрових служб в керуванні людськими ресурсами на державній службі, необхідність всебічного вивчення та запровадження вже існуючого вітчизняного та зарубіжного досвіду формування відповідних служб (підрозділів) з реалізації державної кадрової політики. Невід’ємним інструментом розв’язання перелічених вище проблем державного управління, які накопичувалися впродовж всього періоду української незалежності, є професіоналізація державної служби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професіоналізації посадових осіб органів місцевого самоврядування та державних службовців постійно є предметом вивчення як зарубіжних, так і вітчизняних науковців: В. Авер’янова, Г. Атаманчука, В. Бакуменка, М. Багмета, В. Беглиці, В. Васильєва, Н. Гончарук, Д. Дзвінчука, В.Ємельянова, В. Ігнатова, В. Лугового, О. Оболенського, В. Олуйка.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. На сучасному етапі розвитку публічного управління в країнах світу викликає особливий інтерес до теорій лідерства як елементу комплексного механізму реформування та модернізації публічної служби.

Мета статті полягає у дослідженні вдосконалення процесу професіоналізації та модернізації державного службовця, спираючись на євроінтеграційний напрям.

Виклад основних положень. Метою професіоналізації державної служби є підвищення якості надання управлінських послуг,

упровадження серед державних службовців основних принципів управління, кодексу етики та професіоналізму. Професіоналізація містить у собі поєднання трьох складових: розвиток професії, становлення державного службовця як фахівця-професіонала та становлення державних службовців як специфічної соціально-професійної групи [1].

Для розвитку професіоналізму державного службовця, враховуючи європейські стандарти державної служби, необхідно: дотримуватися етики поведінки; якісно вирішувати завдання відповідно до своїх службових обов’язків, результати яких відповідають вимогам суспільства; бути компетентним, ефективним; орієнтуватись на задоволення потреб конкретних груп споживачів державних послуг; мати мотивацію до роботи та задоволення від неї; використовувати новітні технології у своїй діяльності; досягати певного необхідного рівня професійних особистісних якостей, знань і вмінь; бути відповідальним за свої вчинки; не використовувати дискримінаційних методів проти інших осіб щодо національності, мови, кольору, культури, віку, політики, релігії або сексуальної орієнтації; бути людиною з гідною репутацією та високими моральними принципами; турбуватися за своє кар’єрне зростання та професійний розвиток; бути відкритим до інновацій; мати бажання постійно підвищувати свій рівень знань за фахом, навчатися [2].

Процес адаптації інституту державної служби до європейських стандартів ще далекий до свого завершення. Російсько-українська війна тільки ускладнила цей процес та ставить нові виклики до інституту державної служби. Система професійного навчання державних службовців базується на таких принципах Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих: – обов’язковості та безперервності професійного навчання протягом проходження державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, роботи в державних органах, здійснення повноважень депутата місцевої ради; – цілеспрямованості, про-

гностичності та випереджувального характеру; – забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; – інноваційності та практичної спрямованості; – індивідуалізації та диференціації підходів до навчання; – відкритості та академічної доброчесності; – наближеності освітніх послуг до місця проживання та проходження служби особи; – гарантованості фінансування професійного навчання. Звертаючись до Європейського досвіду, важливим складником європейської інтеграції України є реформування державної служби згідно із зобов'язаннями, передбаченими Угодою про асоціацію України із ЄС 2014 р. і іншими міжнародними договорами. Інституційна спроможність державної служби України повинна невід'ємно інкорпорувати та забезпечити застосування у своїй щоденній практиці низку фундаментальних принципів організації та діяльності державної служби, серед яких: – верховенства закону; – відкритості і прозорості; підзвітності; – ефективності і результативності. Зазначені принципи інтегровані у європейську систему публічної служби на рівні кадрової взаємодії органів державної влади [3].

Європейські управлінсько-правові принципи поглиблення професіоналізації публічної служби базуються на організації підвищення кваліфікації на основі випереджувального реагування на проблеми, що потенційно можуть виникнути при реалізації стратегічних планів національної адміністрації та/або регіональних органів влади. Сьогодні у світі реалізується досить багато моделей публічної служби, дослідження яких може бути корисним для України служби. Таким чином, необхідно враховувати досвід ефективних моделей організації публічної служби в європейських країнах та можливості його адаптації у вітчизняну практику.

Обраний Україною стратегічний напрям євроінтеграційного розвитку передбачає утвердження публічної, професійної, політично неупередженої, орієнтованої на громадян державної служби. Це вимагає удосконалення механізму координації інституціонального забезпечення їх адаптації до стандартів ЄС, зокрема шляхом організації роботи з ефективного використання в Україні інструментів інституціональної

розбудови ЄС Twinning, TAIEХ, SIGMA, підвищення професійного рівня державних службовців та поліпшення роботи з інформування суспільства з питань європейської інтеграції.

Тож нині на перший план виходить навчання за освітніми онлайн-платформами відповідно до особистісних потреб та саморозвитку публічних службовців, що диктує необхідність впровадження освітніх інновацій та новітніх ІТ-технологій, у тому числі електронного навчання, smart-технологій, хмарних технологій, методів критичного мислення, впровадження у навчальний процес гейміфікації (один із трендів сучасної освіти, запровадження елементів ігрових механік в освітній процес. Використовується для підвищення якості освіти, вирішення проблем оволодіння навичками, підвищення мотивації), технології портфоліо тощо. Сучасні умови вимагають від публічних службовців готовності постійно розвивати свої знання та навички впродовж усього життя, що є можливим завдяки навчанням за онлайн-курсами, участі у школах професійної майстерності, у тренінгах, дебатах, мозкових штурмах, ділових іграх, workshop, у веб-квестах, форумах тощо [4, с. 146-151].

Однак модернізація системи вищої освіти, зокрема і в сфері підготовки магістрів з публічного управління та адміністрування, вимагає подальшого поглибленого наукового обстеження кращих зарубіжних практик у цій галузі знань з метою їх адаптації до українських реалій та презентації результатів впровадження такого досвіду вітчизняними вищими навчальними закладами для освітнього співтовариства.

Система кадрової роботи в європейських країнах передусім спрямована на професіоналізацію публічної служби. Сьогодні Європа перебуває на етапі змін щодо підходів до навчання публічних службовців. Тому для України є надзвичайно цінним досвід зарубіжних країн щодо організації професійної освіти публічних службовців, оскільки сучасні умови й виклики часу ставлять перед державою нові завдання і вимагають наявності високопрофесійних керівних кадрів зі стратегічним мисленням, здатних ефективно працювати в умовах реформ і загальносвітових тенденціях розвитку систе-

ми публічного управління та адміністрування [5, с. 62-70].

Для прикладу, у Швеції використання поняття публічна служба для опису як державної служби, так і служби в органах місцевого самоврядування пояснюється тим, що в обох випадках служба базується на принципах прозорості, неприбутковості та забезпечення інтересів громадян. Проте ці служби й там розділяють по тим самим причинам, що й в Україні: різна компетенція та сфера впливу; право на автономію та самоврядування, а також різні специфіки роботи та контекст [6]. Цікавою особливістю у скандинавській моделі місцевого самоврядування є те, що службовці в органах місцевого самоврядування в Швеції мають високий рівень професіоналізму та незалежності – вони проходять спеціалізовану підготовку та мають відповідні кваліфікації для виконання своїх обов'язків. У Данії поняття публічна служба також застосовується для опису як державної служби, так і служби в органах місцевого самоврядування. Це пов'язано зі спільними принципами ефективного та надійного виконання публічних обов'язків незалежно від рівня управління. Щодо Норвегії, то слід звернути увагу на вимоги до службовців в органах місцевого самоврядування, таким чином не враховується надбавка за вислугу років, а основні критерії покладаються на такі елементи, як: високий рівень освіти, професійні навички та досвід роботи у відповідній сфері [7]. Отже, модель скандинавської організації служби в органах місцевого самоврядування має ряд схожих рис – велика увага до розвитку місцевого самоврядування та його ролі в управлінні територіями; певні особливі вимоги для службовців в органах місцевого самоврядування; акцент уваги на прозорості та відкритості; використання інноваційних підходів для покращення ефективності роботи службовців в органах місцевого самоврядування – на підставі яких при майбутніх реформах щодо служби в органах місцевого самоврядування українським діячам треба звернути увагу на досвід саме цих країн з таких аспектів як: професійна підготовка та кваліфікація (вивчення підходів щодо надання належної професійної підготовки та кваліфікації службовцям), конкурсний

відбір та прозорість, конкурсний відбір та прозорість (вивчення практик забезпечення об'єктивного та справедливого процесу), залучення громадськості [8, с. 21-27].

Стандарти державної служби відповідно до європейських критеріїв ґрунтуються на принципах верховенства права, дотримання законності, патріотизму, політичної нейтральності, відповідальності, ефективності, результативності, доброчесності, професіоналізму, лояльності, публічності, прозорості, стабільності, рівного доступу до публічної служби. Вважається, що результат професіоналізації буде найбільш ефективним, якщо вона охоплюватиме вищі керівні кадри, тобто управлінський персонал органу публічного управління, і далі впроваджується за ієрархічними рівнями [9, с. 53-58]. Професіоналізація містить у собі поєднання трьох складових: розвиток професії, розвиток публічного службовця як фахівця та професіонала; розвиток публічних службовців як специфічної соціально-професійної групи [10, с. 162].

Тому розвиток професіоналізації публічних службовців має розглядатися також в синергетиці публічного управління, по-перше, це суб'єктами захисту національних цінностей з боку держави; по-друге, це об'єктами захисту національних цінностей, якими є співробітники, служби, підрозділи, органи, а також керівники та керівні апарати, які діють на відповідних рівнях, становлять у своїй сукупності керівну підсистему всієї системи органів у цілому і кожного з них зокрема; по-третє, з боку громадських та неурядових організацій, які є також суб'єктами публічного управління захистом національних цінностей держави та суспільства [11, с. 123-128].

Сьогодні Української держави свідчить про пріоритетність, обов'язковість вирішення проблеми професіоналізму як виклику сьогодення, адже країнами-лідерами є ті держави, які виходять з того, що найвигідніші інвестиції – це інвестиції у людський капітал, а перспективи соціально-економічного розвитку вони пов'язують насамперед з якістю освіти [12, с. 121-126].

Висновки. Обраний Україною стратегічний напрям євроінтеграційного розвитку передбачає утвердження публічної, про-

фесійної, політично неупередженої, орієнтованої на громадян державної служби. Це вимагає удосконалення механізму координації інституціонального забезпечення їх адаптації до стандартів ЄС, підвищення професійного рівня державних службовців та поліпшення роботи з інформування суспільства з питань європейської інтеграції. Інтеграція України до європейської спільноти та модернізація системи вищої освіти України сприятиме професійному розвитку вищих керівних кадрів державної служби, здатних забезпечити ефективність державної політики у сфері державного управління та лідерство у проведенні адміністративної і економічної реформ, захист національних цінностей держави, суспільства та індивідууму, дасть можливість Україні стати повноцінним членом Європейського Союзу.

Однак модернізація системи вищої освіти, зокрема і в сфері підготовки магістрів з публічного управління та адміністрування, вимагає подальшого поглибленого науково-

го обстеження кращих зарубіжних практик у цій галузі знань з метою їх адаптації до українських реалій та презентації результатів впровадження такого досвіду вітчизняними вищими навчальними закладами для освітнього співтовариства.

Професіоналізація державної служби – це один з вирішальних інструментів забезпечення стійкості державного механізму України в умовах ведення бойових дій на нашій суверенній території в контексті європейської інтеграції, а також є одним з визначальних передумов забезпечення стійкості органів публічної влади на всіх рівнях зараз та на стадії відбудови після перемоги як невід’ємна складова забезпечення успішної відбудови в післявоєнний період. Вирішальну роль серед інструментів професіоналізації державних службовців є вибір та проходження ними підвищення кваліфікації в індивідуальній програмі за напрямом «європейська та євроатлантична інтеграція» на усіх рівнях державної служби.

Література:

1. Аналітичний звіт щодо визначення індивідуальних потреб у професійному навчанні державних службовців на 2023 рік. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/професійне%20навчання/звіт%20ПІП%202023%20рік.pdf>. (дата звернення: 15.09.2024)
2. Древаль О. Ю., Коваленко О. І. Питання професіоналізації державних службовців. 01/01/2012. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14060146.pdf>. (дата звернення: 15.09.2024)
3. Захорольська В. Вдосконалення кадрової політики публічної служби в Україні: досвід країн ЄС. URL: https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/163193/2022_7_Material_conference_16_06_2022-65-67.pdf?sequence=1 (дата звернення: 15.09.2024)
4. Комонюк А. Є., Чорна В. Г. Проблемні питання адаптація державної служби до стандартів Європейського Союзу DOI: 10.36550/2522-9230-2022-13-146-151 Наукові записки. Серія: Право. Scientific notes. Series: Law. Випуск 13. 2022. с. 146-151. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/222/208> (дата звернення: 15.09.2024)
5. Ларіна Н.Б. Професіоналізація управлінських кадрів як чинник модернізації системи публічного управління та адміністрування в Україні. Право та державне управління. 2018. Вип. № 3. Т. 2. С. 62-70.
6. Про державну службу: Закон України від 10 грудні 2015 року № 889 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 15.09.2024)
7. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.
8. Ситник Г. П., Ларін С. В. Проблемні питання формування та захисту національних цінностей України: теоретичний аспект. Право та державне управління : зб. наук. праць. 2017. Вип. 3 (28). С. 21-27.
9. Гусак І. В. Кадрові процеси як чинник професіоналізації державних службовців в Україні. Наукові записки Інституту журналістики. 2013. Т. 50. С. 53-58.
10. Василевська Т. Е. Етика в публічній службі: підручник. Київ: НАДУ, 2018. 256 с.
11. Василевська Т. Українські культурні особливості етики державного службовця. Освіта і управління: наук.-практ. журнал. 2010. № 4. С. 123-128.
12. Нинюк М. Професійна культура – як основа ефективної діяльності кадрів публічного управління. Всеукраїнські політологічні читання імені професора Богдана Яроша : зб. наук. та навч.-метод. пр. / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. Вип. 12. С. 121-126.
13. Пірен М. Політико-управлінська еліта України – носій національної ідеї. Психологія і суспільство: український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис. 2012. № 1. С. 21-26.
14. Шпекторенко І. В. Підходи до професійної мобільності державного службовця в сучасних концепціях професіоналізації. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 3 (30). С. 126-133.

15. Даниленко Ю.С. Процедурні аспекти оцінювання діяльності державних службовців в Україні. Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 т. / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 53-56.

References:

1. Analytical report on the determination of individual needs in the professional training of civil servants for 2023 URL: [https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/проєснийне%20навчання/ райот%20ИП%202023%20рик.pdf](https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/проєснийне%20навчання/райот%20ИП%202023%20рик.pdf) (Accessed September 15, 2024)
2. Dreval O. Yu., Kovalenko O. I. The issue of professionalization of civil servants. 01/01/2012. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14060146.pdf> (Accessed September 15, 2024)
3. Zakhorska V. Improvement of personnel policy of public service in Ukraine: experience of EU countries. URL: https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/163193/2022_7_Material_conference_16_06_2022-65-67.pdf?sequence=1 (Accessed September 15, 2024)
4. Komonyuk A. E., Chorna V. G. Problematic issues of adaptation of the civil service to the standards of the European Union DOI: 10.36550/2522-9230-2022-13-146-151 Scientific notes. Series: Right | Scientific notes. Series: Law. Issue 13. 2022. p. 146-151. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/222/208>. (Accessed September 15, 2024)
5. Larina N.B. Professionalization of management personnel as a factor in the modernization of the system of public management and administration in Ukraine. Law and public administration. 2018. Issue No. 3. T.2. P. 62-70.
6. On civil service: Law of Ukraine of December 10, 2015 No. 889 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (Accessed September 15, 2024)
7. On the ratification of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand: Law of Ukraine dated September 16, 2014 No. 1678-VII. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2014. No. 40. Art. 2021.
8. Sytnyk G. P., Larin S. V. Problematic issues of formation and protection of national values of Ukraine: theoretical aspect. Law and public administration: coll. of science works 2017. Issue 3 (28). P. 21-27.
9. Husak I. V. Personnel processes as a factor in the professionalization of civil servants in Ukraine. Scientific notes of the Institute of Journalism. 2013. Vol. 50. P. 53-58.
10. Vasilevska T. E. Ethics in public service: textbook. Kyiv: NADU, 2018. 256 p.
11. Vasylevska T. Ukrainian cultural peculiarities of the ethics of a civil servant. Education and management: science and practice. magazine. 2010. No. 4. P. 123-128.
12. Nynyuk M., Professional culture – as the basis of effective activity of public administration personnel. All-Ukrainian political readings named after Professor Bohdan Yarosh: coll. of science and teaching method. pr. / in general ed. V. I. Bortnikova, Y. B. Yarosha. Lutsk: Vezha-Druk, 2023. Issue 12. P. 121-126.
13. Piren M. The political and administrative elite of Ukraine is the bearer of the national idea. Psychology and society: Ukrainian theoretical and methodological socio-humanitarian journal. 2012. №. 1. P. 21-26.
14. Shpektorenko I. V. Approaches to the professional mobility of civil servants in modern concepts of professionalization. State administration and local self-government. 2016. Issue 3 (30). P. 126-133.
15. Yu.S. Danylenko Procedural aspects of evaluating the performance of civil servants in Ukraine. Legal and institutional mechanisms for ensuring the sustainable development of the state and law in the conditions of European integration: materials of the International. science and practice conf.: in 2 volumes / resp. ed. M.V. Afanasyev. Odessa: Legal Literature, 2016. P. 53-56.

Стаття надійшла до друку 15 вересня 2024 року

УДК. 349.1

DOI 10.31732/2708-339X-2024-13-A2

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ГАРАНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Чистякова А.С.,

*кандидат юридичних наук
доцент кафедри державно-правових дисциплін
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: chystyakovaa@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0299-2755>*

Безушко А.П.,

*аспірант Університету «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: BezushkoAP@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7051-9804>*

LEGAL MECHANISMS FOR GUARANTEEING SOCIAL PROTECTION OF MILITARY PERSONNEL IN UKRAINE

Chistyakova A.S.,

*PhD in Law
Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: chystyakovaa@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0299-2755>*

Bezushko A.P.,

*PhD student «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: BezushkoAP@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7051-9804>*

Анотація. Стаття містить викладення результатів дослідження стану правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні та присвячена дієвості їх гарантій, зокрема розгляду нормативно-правових актів, в яких визначені їх соціальні та медичні гарантії. У статті наведено загальну характеристику позитивного права у сфері соціального захисту, акцентована увага на специфіці правових норм, що регулюють дані правовідносини їх адмініструванню державними органами. Визначено ключові аспекти, які негативно впливають на реалізацію суб'єктивних прав військовослужбовців та охоронюваних законом їх інтересів в сфері соціального захисту, верифіковано їх відповідність міжнародним стандартам таких прав.

Особливе значення приділено аналізу чинних систем моніторингу виконання правових гарантій, що є практично важливим для забезпечення соціальної справедливості в умовах воєнного стану та захисту прав та охоронюваних законом інтересів військовослужбовців. Здійснено аналіз практики адміністрування державними органами, що відповідальні за моніторинг прав військовослужбовців, а також механізми контролю та оцінки ефективності реалізації передбачених гарантій.

Акцентовано увагу на важливості взаємодії державних органів з недержавними структурами у сферах адміністрування і моніторингу захисту прав військовослужбовців. Розглянуто проблеми правозастосування у сфері соціального захисту, які ускладнюють забезпечення гарантованих прав військовослужбовців.

У результаті дослідження сформульовано рекомендації щодо вдосконалення механізмів захисту прав військовослужбовців, які можуть стати основою для подальшого розвитку законодавства в цій сфері. В цілому, дослідження акцентує увагу на актуальних питаннях захисту прав військовослужбовців у сфері їх соціального захисту в умовах воєнного стану.

Ключові слова: військовослужбовці, моніторинг, правові гарантії, соціальний захист, соціальне забезпечення, медичне забезпечення.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 41.

Abstract. The article contains a presentation of the results of a study of the state of legal regulation of social protection of military personnel in Ukraine and is devoted to the effectiveness of their guarantees, in particular, consideration of legal acts that define their social and medical guarantees. The article provides a general description of positive law in the field of social protection, focused attention on the specifics of legal norms regulating these legal relations and their administration by state bodies. The key aspects that negatively affect the realization of the subjective rights of servicemen and their legally protected interests in the field of social protection have been identified, and their compliance with international standards of such rights has been verified.

Particular importance is attached to the analysis of current systems for monitoring the implementation of legal guarantees, which is practically important for ensuring social justice in the conditions of martial law and protecting the rights and legally protected interests of military personnel. An analysis of the practice of administration by state bodies responsible for monitoring the rights of military personnel, as well as mechanisms of control and evaluation of the effectiveness of the implementation of the provided guarantees, was carried out.

Attention is focused on the importance of the interaction of state bodies with non-state structures in the spheres of administration and monitoring of the protection of the rights of military personnel. The problems of law enforcement in the field of social protection, which make it difficult to ensure the guaranteed rights of military personnel, are considered.

As a result of the study, recommendations were formulated for the improvement of mechanisms for the protection of the rights of military personnel, which can become the basis for the further development of legislation in this area. In general, the study focuses on the current issues of protection of the rights of military personnel in the field of their social protection in the conditions of martial law.

Keywords: military personnel, monitoring, legal guarantees, social protection, social security, medical security.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 41.

Постановка проблеми зумовлена значущістю військовослужбовців у період воєнного стану та захисті України від агресії росії. Правові гарантії військовослужбовців в Україні є критично важливим компонентом системи соціального захисту, особливо в умовах, коли військовослужбовці виконують обов'язки, пов'язані з ризиком для життя та здоров'я, їх права та соціальні гарантії мають забезпечувати не лише фізичну, але й психологічну стабільність.

Апріорі, ефективна система правових гарантій сприяє підвищенню їх морального духу та мотивації, що впливає на мотивацію виконання ними службових обов'язків. Наявність чітких і зрозумілих правових норм, що визначають соціальний захист, медичне обслуговування, пенсійне забезпечення та інші аспекти діяльності військовослужбовців, є запорукою їхнього статусу в суспільстві. До того, правові гарантії військовослужбовців мають важливе значення в контексті дотримання міжнародних зобов'язань України, зокрема перед ЄС. Дотримання міжнародних стандартів, які ратифіковані у передбаченому порядку, є обов'язком держави. Так, Україна зобов'язана дотримуватися положень Женевських конвенцій 1949 року, які визначають стандарти гуманного поводження з військовими та цивільними особами під час збройних конфліктів.

Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 3 липня 1954 р. «Про

ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни» вони були затверджені Радою Міністрів Української РСР і подані на ратифікацію, зокрема: 1) про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях; 2) про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі; 3) про поводження з військовополоненими; 4) про захист цивільного населення під час війни. Її було ратифіковано із зробленими Українською РСР при її підписанні застереженнями.

Законом України від 8 лютого 2006 року № 3413-IV «Про зняття застережень України до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року» знято застереження України до: статті 10 Женевської конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; статті 10 Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях; статей 11, 45 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни; до статей 10, 12, 85 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими.

Зазначені конвенції зобов'язали держави-учасниці гарантувати військовослужбовцям захист від жорстокого поводження, а також право на належний медичний догляд і соціальні гарантії. Крім того, Україна є учас-

ником Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що забезпечує військовослужбовцям право на справедливий суд, захист від дискримінації та право на гідне ставлення. Також важливим є дотримання норм Конвенції ООН про права людини та Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, які покладають на державу зобов'язання забезпечити рівні права і можливості для всіх, у тому числі, для військовослужбовців, які зазнали травм або отримали інвалідність під час служби. Таким чином, складовою системи нормативно-правових актів, які забезпечують ефективний соціальний захист військовослужбовців, є норми міжнародного позитивного права. Їх дотримується Україна та вони, на жаль, не обов'язкові для агресора про що свідчать чисельні звернення у міжнародні суди.

Важливим аспектом також є контроль за виконанням правових гарантій у сфері соціального забезпечення військовослужбовців. Моніторинг та оцінка дотримання цих гарантій державними органами, недержавними організаціями та міжнародними структурами дозволяє виявити проблеми та вдосконалити механізми соціального захисту військовослужбовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження соціального захисту військовослужбовців в Україні актуалізувалися в умовах збройної агресії та воєнного стану. Так, Білий В.Я. у своїй статті «Погляд на систему медичного забезпечення сил оборони України» (2019) акцентував увагу на необхідності організації медичного забезпечення відповідно до стандартів НАТО, вважаючи, що адаптація цих стандартів є критично важливою для покращення якості медичних послуг, що надаються військовослужбовцям [1]. Гринько Р.В., Мота А.Ф., Петреченко С.А. у статті «Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану» (2022) дослідили виклики, що постали перед системою соціального захисту під час війни. Вони вказали на необхідність більш гнучкого підходу до соціальних гарантій, які б відповідали швидким змінам у військовій ситуації [3]. Ковальський В.В. у роботі «Соціальний захист військовослужбовців та умови проходження ними служби» (2024) розглянув взаємозв'язок між со-

ціальним захистом військових та умовами їх служби, підкреслив важливість створення комфортних умов для виконання службових обов'язків. Він справедливо зазначив, що незадовільні умови служби можуть негативно впливати на моральний стан військовослужбовців, що, в свою чергу, потребує додаткових досліджень [6]. На фінансово-правових аспектах соціального захисту військовослужбовців зосередив увагу Гетманець О. П. у статті «Фінансово-правові засади соціального захисту військовослужбовців» (2023), де наголосив на недоліки ресурсів для реалізації ефективних заходів, а також потребу перегляду фінансування соціальних програм для військових [2]. Крет Ю. М. у своїй статті «Фінансово-правовий захист військовослужбовців» (2023) акцентував увагу на правових аспектах соціального захисту військових у період воєнного стану. Він вважає, що існуюче законодавство потребує уточнень і доповнень, задля забезпечення належного рівня захисту прав військовослужбовців [10]. Судовий захист прав військовослужбовців аналізовано Коверзневим В. О. і Шереметом О.С. у статті «Проблеми судового захисту прав осіб в умовах воєнного стану» (2022). Вони розглянули складнощі, з якими стикаються військовослужбовці при захисті своїх прав у судах, зокрема недостатню обізнаність військових про свої права та обмежений доступ до правової допомоги [7]. Завальнюк І. В. у своїй праці «Право на справедливий суд» (2022) підкреслив важливість надання адекватного судового захисту військовослужбовцям в умовах воєнного стану, та наголосив на необхідності покращення судової системи для ефективного вирішення їхніх правових питань [5]. Дослідження соціального забезпечення військовослужбовців під час збройної агресії представлено в роботах Мозальова В. Є. та Салія І. Ю. у статті «Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України в умовах збройної агресії Російської Федерації» (2022). Автори підкреслили необхідність ефективних механізмів соціального забезпечення в надзвичайних ситуаціях, зазначаючи, що сучасна система соціального забезпечення не здатна повністю задовольнити потреби військових [15]. Кононець В. П. у статті «Актуальні питання

соціального захисту та надання послуг військовослужбовцям» (2024) проаналізував стан соціального захисту не лише військових, але й внутрішньо переміщених осіб, які постраждали від війни. Він обґрунтував, що інтеграція цих груп у систему соціального захисту потребує додаткових досліджень та ресурсів [8]. Правова основа соціального забезпечення військовослужбовців та їхніх сімей досліджена в працях Удовенка О. В. і Шевердіної В. В. Вони акцентували увагу на наявних в правовій системі держави окремих нормативно-правових актів, які визначають порядок грошового забезпечення військовослужбовця в Україні, їх вплив на соціальний захист та гарантії захисту права військовослужбовця на вказане забезпечення [38]. Означені наукові дослідження вказують на важливість розвитку системи соціального захисту військовослужбовців в Україні в умовах сучасних викликів, підкреслюючи як досягнення, так і проблеми, що потребують термінового вирішення.

Однак, незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених соціальному забезпеченню військовослужбовців в Україні, вважаємо недостатньо уваги приділено пропозиціям з удосконалення правового механізму його реалізації в умовах воєнного стану. Критично важливим аспектом є необхідність створення комплексної системи моніторингу, яка б забезпечувала контроль за виконанням зобов'язань держави щодо соціального захисту військовослужбовців. Така система повинна включати механізми оцінки ефективності наданих послуг, а також зворотний зв'язок від військових і їх сімей про якість соціального забезпечення. Це слугуватиме своєчасному виявленню проблем та недоліків, коригуванню механізму здійснення державної політики соціального захисту та адаптувати її до змінюваних умов. Важливим є також врахування специфіки соціального забезпечення в умовах воєнного стану, оскільки потреби військовослужбовців та їхніх сімей можуть суттєво відрізнятися в умовах активних бойових дій і після їх завершення. Проте в існуючих дослідженнях та програмах соціального забезпечення не враховано цей аспект, що призводить до недоліків в задоволенні потреб військових у цих послугах.

Метою дослідження є теоретичне та правове обґрунтування механізмів гарантування соціального захисту військовослужбовців в Україні, а також аналіз системи моніторингу виконання їх правових гарантій.

Її об'єктом стали правовідносини з соціального захисту військовослужбовців, а предметом – чинне позитивне право, практика його застосування та адміністрування, положення наукової доктрини.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні правова база, що забезпечує гарантії для військовослужбовців, складається з низки законодавчих актів, які охоплюють аспекти соціального захисту, медичного обслуговування, пенсійного забезпечення та інших соціальних гарантій. Ключовими нормативно-правовими актами у цій сфері є Конституція України, закони України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а також інші акти, які визначають права та обов'язки військовослужбовців.

Конституція України [9] є основним джерелом правових гарантій, закріплюючи принципи соціального захисту військовослужбовців у статтях, що визначають права громадян на соціальне забезпечення, медичну допомогу та гідні умови життя. Зокрема, її стаття 17 підкреслила важливість оборони держави та гарантує соціальний захист військовослужбовців. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [28] регламентує основи військової служби, включаючи права та обов'язки військовослужбовців, порядок їх проходження служби, а також умови соціального захисту. Цей закон визначив механізми забезпечення прав військовослужбовців, а також забезпечив міри відповідальності та соціального забезпечення. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [30] також відіграє важливу роль у встановленні правових гарантій для військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, визначаючи їх статус, права на соціальні пільги, медичне обслуговування та реабілітацію. Цей закон, встановив механізми контролю за реалізацією прав ветеранів війни. Серед інших важливих нормативно-пра-

вових актів є України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» [30], який детально регулював соціальне забезпечення військовослужбовців, включаючи механізми надання пільг та компенсацій.

Крім того, в систему позитивного права, що визначили правові гарантії військовослужбовців включені підзаконні акти, які доповнюють регламентацію механізмів реалізації цих законів на рівні центральних та місцевих органів влади.

Специфіка правових норм, що регулюють соціальне забезпечення та медичне обслуговування військовослужбовців, полягає в їхній орієнтації на створення комплексної системи соціальних гарантій, яка враховує унікальні потреби та виклики, з якими стикаються особи, що виконують військові обов'язки. Важливо відзначити, що правові норми в цій сфері мають не лише нормативний, а й практичний характер, що передбачає їх реалізацію через конкретні механізми та інституційні структури. Зокрема, як свідчать наукові доробки з даного питання, соціальне забезпечення часто ототожнюється із соціальним захистом військовослужбовців. Так, Сайнецький О. П. наголосив, що в чинному законодавстві поняття соціального забезпечення зазвичай не розрізняються і вживаються або як тотожні, або як взаємозамінюючі, в деяких випадках – як взаємодоповнюючі. Він вважає, що для створення системи соціального захисту військових необхідно враховувати не лише економічні аспекти, але й умови служби, які мають прямий вплив на морально-психологічний стан військовослужбовців [35, с. 205].

Соціальне забезпечення військовослужбовців охоплює широкий спектр прав і пільг, які встановлюються як на рівні законодавства, так і через підзаконні акти. Основними аспектами соціального забезпечення є: виплати грошового забезпечення; пенсійні виплати; надання соціальних пільг, які включають безкоштовне або пільгове медичне обслуговування, житлові субсидії та інші види підтримки [6, 11, 16, 20, 34, 38-40].

Зокрема, Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» [30] врегульовані відносини, встановлені конкретні

норми, що визначили умови та порядок їх надання. Закон встановив механізми отримання соціальних виплат та гарантував членам сімей військовослужбовців право на соціальний захист у випадку смерті або втрати годувальника.

Безумовно, медичне обслуговування військовослужбовців є окремим важливим аспектом, що врегульовано нормами як загального, так і спеціального законодавства. В Україні існує система медичного обслуговування, яка охоплює військові медичні установи, що забезпечують безкоштовне лікування, профілактику та реабілітацію військовослужбовців [1]. Важливою нормою в цій сфері є законодавче закріплення права військовослужбовців на медичне обслуговування, яке має відповідати сучасним стандартам якості. Так, Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [28] регулює проходження служби та визначає права військовослужбовців, зокрема в частині їхнього медичного забезпечення. Зокрема Законом передбачено обов'язкове безкоштовне медичне обслуговування для військовослужбовців, включаючи доступ до військових медичних закладів, що спеціалізуються на лікуванні військових травм та психологічній реабілітації. Крім того, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [18] передбачив норми, які регулюють надання медичної допомоги громадянам, включаючи військовослужбовців. Зокрема, його ст. 7 гарантує право на фінансування надання всім громадянам та іншим визначеним законом особам гарантованого обсягу медичних і реабілітаційних послуг та лікарських засобів у порядку, встановленому законом.

Специфіка правових норм у контексті соціального забезпечення та медичного обслуговування також проявляється у врахуванні особливостей проходження служби, таких як ризик для здоров'я та життя, психологічний стрес і потреби в реабілітації. Законодавство передбачає необхідність надання спеціалізованої медичної допомоги для військовослужбовців, які зазнали травм або отримали захворювання внаслідок виконання службових обов'язків в тому числі психологічної допомоги.

Правові норми, що регулюють со-

ціальне забезпечення та медичне обслуговування військовослужбовців в Україні, є складовими частинами воєнно-медичної доктрини, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 910 від 31 жовтня 2018 року [29]. Вони зобов'язують державу забезпечувати високий рівень медичної допомоги, включаючи спеціалізовану медичну допомогу для осіб, які отримали травми чи захворювання під час виконання службових обов'язків. Важливими аспектами є забезпечення доступу до медичних послуг, реабілітації та соціальної підтримки, що відображає комплексний підхід до захисту прав військовослужбовців [29].

Важливим елементом є інтеграція механізмів контролю за реалізацією прав військовослужбовців у сфері соціального забезпечення та медичного обслуговування. Це охоплює моніторинг дотримання правових норм, а також ефективність роботи органів, що адмініструють їх реалізацію. Наявність системи зворотного зв'язку дозволяє оперативно виявляти проблеми та вдосконалювати правове регулювання, забезпечуючи тим самим високий рівень соціального захисту для військовослужбовців.

Отже, специфіка правових норм у контексті соціального забезпечення та медичного обслуговування військовослужбовців вимагає комплексного підходу, що включає не лише правове регулювання, але й ефективну реалізацію цих норм в діяльності органів адміністрування з урахуванням потреб і викликів, з якими стикаються військовослужбовці при їх здійсненні.

Звертаючись до міжнародного права, слід зазначити, що міжнародні правові норми формують фундамент для захисту прав військовослужбовців в Україні, забезпечуючи їхнє соціальне забезпечення та медичне обслуговування. Однією з ключових основ є Четверта Женевська конвенція 1949 року, що ратифікована Українською РСР 03.07.1954 та яка набрала чинності для України 03.01.1955 [4]. Її стаття 16 визначає зобов'язання держав-учасниць щодо захисту поранених і хворих військовослужбовців, забороняє будь-які акти насильства і приниження їх гідності. Стаття 27 підтверджує, що всі особи, які потрапили в полон, зокрема військовослужбовці, повинні користува-

тися гуманним ставленням, що також є невід'ємною частиною соціальних гарантій. Крім того, стаття 32 забороняє вчинення актів насильства або терору щодо осіб, які не беруть участі у бойових діях або які знаходяться під охороною. Щодо соціального захисту, статті 50 та 51 конвенції забезпечують захист трудових прав осіб на окупованих територіях, включаючи військовослужбовців, забороняючи примусову працю і роботи, що не відповідають їхньому статусу. Важливими є також положення Додаткового протоколу I, прийнятого в 1977 році, зокрема стаття 8, яка визначає зобов'язання держав щодо медичного забезпечення поранених і хворих військовослужбовців, гарантуючи їм доступ до необхідної допомоги незалежно від їхнього статусу [4]. Тож, міжнародні правові норми, закладені в Женевських конвенціях, слугують важливим інструментом для захисту прав військовослужбовців і забезпечення їхнього соціального захисту під час збройних конфліктів.

Важливим актом є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року [14], який проголосив, що всі особи, у тому числі військовослужбовці, мають право на гідність, свободу та особисту безпеку. Дотримання цих прав є важливим аспектом соціального захисту.

Резолюція ООН 1325 2000 року «Жінки, мир, безпека» [32] визнала необхідність включення жінок у військові операції та гарантує їхні права, що також підкреслює важливість гендерної рівності у військовій сфері.

Крім міжнародних документів, національне право також повинно враховувати міжнародні стандарти. Це забезпечить адаптацію національних норм до вимог міжнародного права, покращуючи умови соціального забезпечення та медичного обслуговування військовослужбовців. В Україні, наприклад, реалізація цих норм вимагає постійного моніторингу та удосконалення законодавства, зокрема шляхом прийняття нових законів і реформ, що відображають ці стандарти.

У контексті зазначеного, слід вказати впроваджені стандарти НАТО з організації медичного забезпечення у Збройних Силах України, а саме [1]: СП 4-00(35)01.01

«Принципи і політика медичного забезпечення сил оборони» – документ № 3050/НВГШ: затверджено Головнокомандувачем ЗС України 15.11.2021 р.; КП 4-00(35)01.01 Доктрина «З медичного забезпечення сил оборони» – документ № 3007/НВГШ: затверджено Головнокомандувачем ЗС України 11.11.2021 р.; ВКП9-35(03).01 Доктрина «Цивільно-військове співробітництво в рамках медичного забезпечення» – Наказ командувача Медичних Сил ЗС України від 08.12.2020 № 213.

Доктрини «З військової охорони здоров'я», «З медичного забезпечення захисту військ (сил) в умовах хімічних, біологічних, радіаційних та ядерних загроз» – Наказ командувача Медичних сил ЗС України від 18.12.2020 № 222. Тож комплекс міжнародних норм та зобов'язань є каркасом захисту прав військовослужбовців, що забезпечує не лише їх соціальне забезпечення, але й підвищує рівень їхньої безпеки та гідності під час виконання службових обов'язків.

Переходячи від аналізу національного і міжнародного права, важливо відзначити, що реалізація правових гарантій військовослужбовців не лише визначається внутрішніми нормами, але й адмініструється через діяльність відповідних державних органів. Ці органи забезпечують дотримання законодавчих стандартів і норм, які формуються в контексті міжнародних зобов'язань України. Розгляд механізмів моніторингу прав військовослужбовців дозволяє зрозуміти як національні структури взаємодіють з міжнародними стандартами, що, у свою чергу, підсилює правовий захист військових в Україні.

Моніторинг виконання правових гарантій військовослужбовців в Україні здійснюється через комплекс державних органів, які виконують контрольні та регуляторні функції. Основними з них є Міністерство оборони України, яке відповідає за організацію військового управління і захист прав військовослужбовців у процесі їх служби. Міноборони забезпечує виконання законодавчих актів, що стосуються соціального захисту, медичного обслуговування та правового статусу військових. Крім того, Генеральний штаб Збройних Сил України виконує функції контролю за дотриманням норм внутрішньої дисципліни та прав військово-

службовців. Його діяльність зосереджена на формуванні стратегії розвитку військового управління, яка враховує потреби військових у соціальному забезпеченні.

З метою захисту прав військовослужбовців важливу роль відіграє також Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який має повноваження проводити перевірки дотримання прав людини в збройних силах. Цей орган здійснює моніторинг, аналізує скарги та пропозиції військових, а також надає рекомендації щодо вдосконалення законодавства. Окрім вищезазначених установ, важливу роль у системі моніторингу виконання правових гарантій відіграють судові органи, які розглядають справи, пов'язані з порушенням прав військовослужбовців. Судова практика стає важливим інструментом для забезпечення правосуддя та захисту правових норм [5, 7].

Нарешті, не менш важливими є некомерційні організації та громадські утворення, які здійснюють моніторинг і контроль за дотриманням прав військовослужбовців. Вони можуть бути посередниками між військовослужбовцями та державними органами, надаючи інформацію про порушення прав та пропонуючи шляхи їх вирішення.

Отже, система моніторингу правових гарантій військовослужбовців в Україні є багатогранною і охоплює взаємодію між різними державними та недержавними структурами, що забезпечує комплексний підхід до захисту прав військових у країні.

У рамках забезпечення правових гарантій військовослужбовців важливу роль відіграють механізми контролю та оцінки ефективності їх реалізації. Ці механізми формують системний підхід до моніторингу дотримання законодавчих норм та міжнародних стандартів, що регулюють права військових. Національне законодавство наділяє певні інституції функцією контролю за реалізацією прав військовослужбовців. Зокрема, Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України наділені повноваженнями з контролю за дотриманням правових норм у військових підрозділах. Оцінка ефективності реалізації гарантій також передбачає проведення регулярних аудитів і перевірок, що дозволяє виявляти недоліки у виконанні норматив-

них актів. Крім того, системи зворотного зв'язку, такі як скарги військовослужбовців та їхні звернення до правозахисних організацій, слугують важливими інструментами для оцінки ефективності реалізації гарантій. Аналіз цих скарг і пропозицій дозволяє виявити проблеми та адаптувати законодавчі акти відповідно до реальних потреб військових.

На міжнародному рівні механізми контролю реалізуються через зобов'язання України в рамках міжнародних договорів, що зобов'язують державу забезпечувати права військовослужбовців відповідно до міжнародних стандартів. Періодичні звіти про дотримання прав людини, які подаються міжнародним організаціям, також виконують функцію контролю за виконанням гарантій.

У межах звичних механізмів контролю та моніторингу дотримання прав соціального захисту військовослужбовців, Державні установи, такі як Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил, налагоджують співпрацю з неурядовими організаціями, правозахисними групами та міжнародними організаціями.

Співпраця між цими сторонами включає спільні проекти, обмін інформацією та проведення тренінгів в цілому сприяє підвищенню обізнаності щодо прав військовослужбовців. Неурядові організації проводять незалежні оцінки та моніторинг, надаючи рекомендації для поліпшення практик і політик. Ця співпраця також забезпечує прозорість у процесі моніторингу, що сприяє довірі між військовослужбовцями та державними органами.

Аналіз судової практики щодо дотримання прав гарантування соціального захисту військовослужбовців дозволяє виявити низку викликів, що стоять на шляху реалізації правових гарантій. Так, Мазуренко Л. І. слушно зазначив, що «... хоч військовослужбовці законодавчо і наділені державою особливим соціальним статусом з різноманітними правами, пільгами, компенсаціями та гарантіями, на практиці не може забезпечити їхню повну реалізацію через брак необхідної економічної бази, достатнього обсягу фінансових ресурсів, чіткого механізму реалізації цих гарантій і пільг, вимагаючи при

цьому повного та якісного виконання військовослужбовцями своїх обов'язків» [11, с. 231].

Попри наявність системи моніторингу та зусилля, спрямовані на забезпечення прав військових, існують численні труднощі, які впливають на ефективність цих механізмів. Перше, що потребує уваги, – це порушення прав військовослужбовців на відпустки або медичне обслуговування можуть призвести до зниження морального духу та продуктивності особового складу.

Так, окремої уваги в контексті зазначеного заслуговує справа № 3-192/2020(465/20) [33] за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», а саме «Якщо протягом двох років військовослужбовцю, військовозобов'язаному або резервісту після первинного встановлення інвалідності або ступеня втрати працездатності без встановлення інвалідності під час повторного огляду буде встановлено вищу групу інвалідності або більший відсоток втрати працездатності, що дає їм право на отримання одноразової грошової допомоги в більшому розмірі, виплата провадиться з урахуванням раніше виплаченої суми. У разі зміни групи інвалідності, її причини або ступеня втрати працездатності понад дворічний термін після первинного встановлення інвалідності виплата одноразової грошової допомоги у зв'язку із змінами, що відбулися, не здійснюється» [30]. Зазначене положення, яке обмежує військовослужбовців у праві на отримання одноразової грошової допомоги протягом двох років, порушує принципи соціального захисту і рівності перед законом. Таке регулювання не забезпечує рівні та належні умови соціального захисту для військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби, оскільки встановлює дискримінаційні умови, які звужують обсяг і зміст існуючих прав. В умовах воєнного стану, коли підвищений рівень соціального захисту військовослужбовців є критично важливим, такі обмеження можуть призвести до погіршення їх фінансового становища та соціальної нестабільності. Наслідки

застосування цієї норми можуть включати зниження довіри до держави, посилення соціальної напруги серед ветеранів, а також збільшення ризику соціальних конфліктів через відсутність адекватної підтримки. У свою чергу, зниження рівня довіри до державних органів, які відповідають за захист прав військових, може призвести до соціальної напруженості та дестабілізації в військовій сфері. Це підкреслює важливість розробки ефективних механізмів реагування на порушення прав військовослужбовців.

Друге стосується функціонування громіздких і непрозорих процедур, які ускладнюють доступ військовослужбовців до соціальних гарантій. Військовослужбовці стикаються з труднощами під час оформлення пенсій, отримання грошового забезпечення при звільненні, отримання медичних послуг, а також інших видів соціального забезпечення. Кількість судових позовів щодо незабезпечення згаданих гарантій останніми роками має тенденцію до зростання [21-27]. Окрім цього, недостатня координація між різними державними структурами, які займаються соціальним захистом, також викликає труднощі. Відсутність єдиного інформаційного простору та чітких механізмів взаємодії між цими структурами сприяє дублюванню зусиль та збільшує ризик виникнення помилок у процесі правозастосування.

Врешті, третє – розробка якісних нормативно-правових актів, а також перегляд існуючих на предмет їх відповідності актуальним потребам військових. Доцільно також запровадити ефективний механізм моніторингу та оцінки адміністрування дотримання прав військовослужбовців. Це передбачає створення незалежних органів контролю, які можуть оперативно реагувати на порушення прав, а також здійснювати регулярні перевірки. Крім того, важливим є підвищення

правової обізнаності військовослужбовців. Проведення тренінгів, семінарів та інформаційних кампаній сприятиме формуванню у військових розуміння власних прав та механізмів їх захисту.

Висновки. Таким чином, забезпечення соціальних гарантій для військовослужбовців, особливо в умовах воєнного стану, є критично важливим елементом державної політики, оскільки ці особи виконують важливу роль у забезпеченні територіальної цілісності та забезпечення національної безпеки. Відповідно до міжнародних стандартів і національного законодавства, держава повинна забезпечити не лише доступ до медичних послуг відповідної якості, в тому числі до психологічних послуг, але й гарантований рівень фінансової підтримки, що відображає специфічні потреби військових. Зокрема, підлягають перевірці на предмет відповідності сучасним потребам вся система соціальних гарантій. Необхідно також контролювати законодавчі ініціативи в цій сфері, які мають бути спрямовані виключно на покращення діючої системи соціальних гарантій для військовослужбовців. Взаємодія між державними органами та недержавними структурами є необхідною для забезпечення прозорості та ефективності системи соціального захисту, що, у свою чергу, сприяє зміцненню морального духу військових. У світлі цих аспектів, дотримання соціальних гарантій має стати пріоритетом для держави, адже це не лише сприяє гідному життю військовослужбовців, але й підтримує загальну стабільність у суспільстві під час конфлікту. Лише за умови реалізації адекватної соціальної політики держава може забезпечити ефективний захист прав військовослужбовців, що сприятиме їхній активній участі у захисті національних інтересів.

Література:

1. Білий В. Я., Бадюк М. І., Верба А. В., Заруцький Я. Л., Казмірчук А. П., Савицький В. Л., Лашин О. І. Погляд на систему медичного забезпечення сил оборони України. Військова медицина України. 2019. № 3. С. 5-14
2. Гетманець О. П. Фінансово-правові засади соціального захисту військовослужбовців. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2023. № 3 (102), Ч. 1. С. 102-110.
3. Гринько Р. В., Мота А. Ф., Петrenchенко С. А. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. Право і суспільство. 2022. № 3. С. 161-166
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни: Конвенція від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 12.08.2024).
5. Завальнюк І.В. Право на справедливий суд та право на судовий захист: аспекти співвідношення. Київський часопис права. 2022. № 1. С. 52-59.

6. Ковальський В. В. Соціальний захист військовослужбовців та умови проходження ними служби: питання співвідношення. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. № 14. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-14-01-01/2024-14-01-01> (дата звернення: 12.08.2024)
7. Коверзнев В. О., Шеремет О. С. Проблеми судового захисту прав осіб в умовах воєнного стану. Економіка та право. 2022. № 2 (65). С. 25-30.
8. Кононець В. П. Актуальні питання соціального захисту та надання послуг військовослужбовцям та внутрішньо переміщеним особам. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. №3. С. 312-315.
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2024).
10. Крет Ю. М. Фінансово-правовий захист військовослужбовців як засіб реалізації особливих соціальних прав в умовах воєнного стану. Актуальні питання фінансової безпеки: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 27 березня 2023 р.). Вінниця: Наук. парк «Наука та безпека». 2023. С. 57-59.
11. Мазуренко Л. І. Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення. Актуальні проблеми політики. 2023. Вип. 71. С. 223-231.
12. Малюга Л. Ю. Захист прав військовослужбовців в Україні в умовах воєнного стану. Право і суспільство. 2023. № 6. С. 150-159.
13. Машіка П. Ю. Право військовослужбовців та ветеранів війни на охорону здоров'я та медичну допомогу в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 86-91.
14. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 12.08.2024).
15. Мозальов В. Є., Салій І. Ю. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України в умовах збройної агресії Російської Федерації. Вісник Національного університету оборони України. 2022. № 5 (69). С. 110-115.
16. Новак-Каляєва Л. М. Нормативно-правові основи захисту прав військовослужбовців в Україні: соціальний аспект. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. № 584. С. 158-166.
17. Оскілко О. О. Окремі питання захисту військовослужбовців під час дії воєнного стану. Приватне право в умовах війни: матеріали всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонова, д.ю.н., проф. І. Давидової. Одеса: Фенікс. 2022. С. 160-162.
18. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 12.08.2024).
19. Павленко В. С. Захист прав військовослужбовців та їх сімей: міжнародно-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал, 2020. № 7. С. 131-133.
20. Пасіка С. П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 21 с.
21. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду (м. Львів) від 08 вересня 2023 року у справі № 380/12908/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113405707> (дата звернення: 12.08.2024).
22. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду (м. Львів) від 14 листопада 2022 року у справі № 380/2940/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107400747> (дата звернення: 12.08.2024)
23. Постанова Другого апеляційного адміністративного суду (м. Полтава) від 08 вересня 2023 року у справі № 440/998/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113331032> (дата звернення: 12.08.2024)
24. Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду (м. Вінниця) від 09 вересня 2023 року у справі № 600/1163/23-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114235890> (дата звернення: 12.08.2024).
25. Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду (м. Вінниця) від 14 листопада 2022 року у справі № 600/6252/21-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107320185> (дата звернення: 12.08.2024).
26. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду (м. Київ) від 08 вересня 2023 року у справі № 620/1848/23 . URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113368930> (дата звернення: 12.08.2024).
27. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду (м. Київ) від 14 листопада 2023 року у справі № 620/18219/21 . URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107320059> (дата звернення: 12.08.2024).
28. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 12.08.2024).
29. Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України: Постанова Кабінету Міністрів України 31.10.2018 № 910. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.08.2024).
30. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 12.08.2024).
31. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 12.08.2024).
32. Резолюція ООН 1325: ухвалена Радою Безпеки ООН 31 жовтня 2000 р. URL: <https://nssu.gov.ua/gendernarivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325> (дата звернення: 12.08.2024).
33. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців): рішення Конституційного суду України від 06.04.2022 № 1-р(II)/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-22#Text> (дата звернення: 12.08.2024).

34. Рядінська В. О., Епель О. В. Соціальний захист військовослужбовців в Україні: шляхи удосконалення. Юридичний бюлетень. 2023. Вип. 29. С. 123-133.
35. Сайнецький О.П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища. Митна справа. 2013. № 5 (89). С. 204-209.
36. Сахно С. В., Беліменко О. О. Проблеми соціального забезпечення військовослужбовців в Україні. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування. 2020. Вип. 5. С. 64-68.
37. Сидоренко А. М. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 6. С. 151-155.
38. Удовенко О. В. Загальні та спеціальні соціальні гарантії захисту права військовослужбовця на грошове забезпечення. Соціальне право. 2021. № 1. С. 122-128
39. Циганок В. М. Сучасний стан законодавства України про соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 12. С. 377-381.
40. Швердіна В. В. Правова основа соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей за законодавством України: сучасний стан. Право та інноваційне суспільство. 2024. № 1 (22). С. 32-38.
41. Про зняття застережень України до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року: Закон України від 8.02.2006 № 3413-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3413-15#Text> (дата звернення: 12.08.2024).

References:

1. Bilyi V. Ya., Badyuk M. I., Verba A. V., Zarutskyi Ya. L., Kazmirchuk A. P., Savytskyi V. L., Lashin O. AND. A look at the medical supply system of the defense forces of Ukraine. Military medicine of Ukraine, 2019. № 3. P. 5-14
2. Hetmanets O. P. Financial and legal principles of social protection of military personnel. Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs, 2023. № 3 (102), Ch. 1. S. 102-110.
3. Hrynko R. V., Mota A. F., Petrechenko S. AND. Social protection of servicemen under martial law. Law and society, 2022. № 3. P. 161-166.
4. Geneva Convention for the Protection of the Civilian Population in Time of War: Convention dated August 12, 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (Accessed August 12, 2024).
5. Zavalnyuk I.V. The right to a fair trial and the right to judicial protection: aspects of the relationship. Kyiv Law Journal. 2022. No. 1. P. 52-59
6. Kovalsky V. IN. Social protection of military personnel and their conditions of service: the issue of correlation. Problems of modern transformations. Series: law, public management and administration, 2024. No. 14. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-14-01-01/2024-14-01-01> (Accessed August 12, 2024).
7. Koverznev V. O., Sheremet O. WITH. Problems of judicial protection of the rights of individuals under martial law. Economics and law, 2022. No. 2 (65). WITH. 25-30.
8. Kononets V. P. Current issues of social protection and provision of services to military personnel and internally displaced persons. Legal scientific electronic journal, 2024. No. 3. WITH. 312-315.
9. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 No. 254k/96-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed August 12, 2024) Kret Yu. M. Financial and legal protection of military personnel as a means of realizing special social rights under martial law. Current issues of financial security: coll. theses add. International science and practice conf. (Vinnytsia, March 27, 2023). Vinnytsia: Nauk. Park «Science and Security», 2023. p. 57-59.
10. Mazurenko L. AND. Basic principles of state policy in the field of social protection of military personnel: regulatory and legal support. Actual problems of politics, 2023. Vol. 71. С. 223-231.
11. Malyuga L. Yu. Protection of the rights of military personnel in Ukraine under martial law. Law and society, 2023. № 6. P. 150-159.
12. Mashika P. Yu. The right of military personnel and war veterans to health care and medical assistance in conditions of martial law. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Law, 2023. Issue 77, Ch. 2. S. 86-91.
13. International Covenant on Civil and Political Rights: International document dated December 16, 1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (Accessed August 12, 2024) Mozalyov V. E., Saliy I. Yu. Social security of servicemen of the Armed Forces of Ukraine in the conditions of armed aggression of the Russian Federation. Bulletin of the National University of Defense of Ukraine. 2022. № 5 (69). WITH. 110-115.
14. Novak-Kalyaeva L. M. Normative and legal basis of protection of the rights of military personnel in Ukraine: social aspect. Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. 2007. № 584. P. 158-166.
15. Oskilko O. AT. Separate issues of protection of servicemen during martial law. Private law in the conditions of war: materials of the All-Ukrainian. of science conf. (Odesa, November 15, 2022) / by general ed.: Doctor of Law, Prof. THERE ARE. Kharitonova, Doctor of Law, Prof. AND. Davydova. Odesa: Phoenix. 2022. S. 160-162.
16. Fundamentals of Ukrainian legislation on health care: Law of Ukraine dated 11/19/1992 No. 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (Accessed August 12, 2024) Pavlenko V. WITH. Protection of the rights of servicemen and their families: international legal aspect. Legal Scientific Electronic Journal, 2020. No. 7. P. 131-133.
17. Pasika S. P. Administrative and legal regulation of social security of servicemen of the Armed Forces of Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.07. Zaporizhzhia, 2011. 21 p.

18. Resolution of the Eighth Administrative Court of Appeal (Lviv) dated September 8, 2023 in case No. 380/12908/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113405707> Resolution of the Eighth Administrative Court of Appeal (Lviv) dated November 14, 2022 in case No. 380/2940/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107400747> Resolution of the Second Administrative Court of Appeal (Poltava) dated September 8, 2023 in case No. 440/998/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113331032> (Accessed August 12, 2024).
19. Resolution of the Seventh Administrative Court of Appeal (Vinnytsia) dated September 9, 2023 in case No. 600/1163/23-a. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114235890> (Accessed August 12, 2024).
20. Resolution of the Seventh Administrative Court of Appeal (Vinnytsia) dated November 14, 2022 in case No. 600/6252/21-a. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107320185> (Accessed August 12, 2024).
21. Resolution of the Sixth Administrative Court of Appeal (Kyiv) dated September 8, 2023 in case No. 620/1848/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113368930> (Accessed August 12, 2024) Resolution of the Sixth Administrative Court of Appeal (Kyiv) dated November 14, 2023 in case No. 620/18219/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107320059> (Accessed August 12, 2024) On military duty and military service: Law of Ukraine dated March 25, 1992 No. 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (Accessed August 12, 2024) On the approval of the Military Medical Doctrine of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine 31.10.2018 No. 910. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-%D0%BF#Text> (Accessed August 12, 2024) On social and legal protection of military personnel and members of their families: Law of Ukraine dated 12.20.1991 No. 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (Accessed August 12, 2024).
22. On the status of war veterans, guarantees of their social protection: Law of Ukraine dated October 22, 1993 No. 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (Accessed August 12, 2024).
23. UN Resolution 1325: adopted by the UN Security Council on October 31, 2000. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325> (Accessed August 12, 2024) The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional complaint of Serhii Oleksiyovych Polishchuk regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Clause 4 of Article 16-3 of the Law of Ukraine «On Social and Legal Protection of Servicemen and Members of Their Families» (case on enhanced social protection of servicemen): decision of the Constitutional Court of Ukraine dated 06.04.2022 No. 1-p(II)/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-22#Text> (Accessed August 12, 2024)
24. Ryadinska V. O., Epel O. V. Social protection of military personnel in Ukraine: ways of improvement. Legal Bulletin, 2023. Vol. 29. P. 123-133
25. Sainetsky O.P. Content and features of social security of military personnel as a legal phenomenon. Customs Affairs, 2013. No. 5 (89). P. 204-209
26. Sakhno S.V., Belimenko O.O. Problems of social security of servicemen in Ukraine. Bulletin of the Azov State Technical University. Series: Social and humanities and public administration. 2020. Issue 5. P. 64-68
27. Sydorenko A. M. Social protection of family members of military personnel in Ukraine: problems and ways to solve them. Analytical and comparative jurisprudence. 2022. No. 6. P. 151-155
28. Udovenko O. V. General and special social guarantees of protection of the right of a military serviceman to financial support. Social Law, 2021. No. 1. P. 122-128
29. V. M. Tsyganok. Current state of Ukrainian legislation on social protection of military personnel and their family members. Analytical and comparative jurisprudence, 2023. No. 12. P. 377-381
30. Sheverdina V. V. The legal basis of social security of servicemen and their family members under the legislation of Ukraine: current state. Law and innovative society, 2024. No. 1 (22). P. 32-38
31. On the withdrawal of Ukraine's reservations to the Geneva Conventions on the Protection of War Victims of August 12, 1949: Law of Ukraine dated February 8, 2006 No. 3413-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3413-15#Text> (Accessed August 12, 2024)

Стаття надійшла до друку 16 серпня 2024 року

УДК 340.1

DOI 10.31732/2708-339X-2024-13-A3

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО СУДУ

Долянська І.М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1606-7096>

Ситий В.О.,

аспірант Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: SytyiVO@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-1852-9100>

HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS OF ESTABLISHING THE RIGHT OF ACCESS TO THE COURT

Dolianovska I.M.,

Ph.D. in Law,
associate Professor of Department of the State Legal Disciplines,
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1606-7096>

Sytyi V.O.,

Postgraduate student of the University of Economics and Law «KROK»
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: SytyiVO@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-1852-9100>

Анотація. У статті здійснюється аналіз історико-правових аспектів становлення права на доступ до суду. Визначено, що право на доступ до суду, що формувалося та закріплювалося в нормативно-правових актах протягом тисячоліть, і яке зазнало своєрідної трансформації, було наслідком діяльності держави та її органів у сфері судочинства та правосуддя. З'ясовано, що історико-правові аспекти становлення права на доступ до суду дозволяють виявити характерні особливості такого права, в межах певних історичних періодів, що співпадають з формуванням як перших державних утворень, так і подальшим утворенням сучасної геополітичної карти Світу. Сформульовано періодизаційну модель становлення права на доступ до суду, яку варто розглядати у межах трьох наступних один за одним періодів. Зокрема, перший період - період Стародавніх державних утворень, де право на доступ до суду характеризувалося відносною (умовною) доступністю населення до суду, а судові спори вирішувалися особисто монархами, або подібними особами залежно від форми державного управління. Другий період - період Середніх віків, що характеризується відокремленням судової влади від інших державних інституцій, але реалізація права на доступ до суду здійснюється без державних механізмів підтримки. Третій період - Новітній період, що характеризується усвідомленням права на доступ до суду, як важливого права, що має обов'язково забезпечуватися в демократичній, правовій державі відповідними механізмами з його реалізації та підтримки. Запропоновано юридичне визначення поняття права на доступ до суду, яким є конституційна, фізична, економічна та безперешкодна можливість особи звернутися до суду у випадку можливого порушення свого законного права чи юридичного інтересу, взяти участь у процесі розгляду своєї справи в суді, а також отримати рішення у процесі розгляду спору та оскаржити його у випадку незгоди з позицією суду.

Ключові слова: суд, правосуддя, право на доступ до суду, захист прав людини, еволюція захисту прав людини.
Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 15.

Abstract. The article contains a presentation of the results of a study of the state of legal regulation of social

protection of military personnel in Ukraine and is devoted to the effectiveness of their guarantees, in particular, consideration of legal acts that define their social and medical guarantees. The article provides a general description of positive law in the field of social protection, focused attention on the specifics of legal norms regulating these legal relations and their administration by state bodies. The key aspects that negatively affect the realization of the subjective rights of servicemen and their legally protected interests in the field of social protection have been identified, and their compliance with international standards of such rights has been verified.

Particular importance is attached to the analysis of current systems for monitoring the implementation of legal guarantees, which is practically important for ensuring social justice in the conditions of martial law and protecting the rights and legally protected interests of military personnel. An analysis of the practice of administration by state bodies responsible for monitoring the rights of military personnel, as well as mechanisms of control and evaluation of the effectiveness of the implementation of the provided guarantees, was carried out.

Attention is focused on the importance of the interaction of state bodies with non-state structures in the spheres of administration and monitoring of the protection of the rights of military personnel. The problems of law enforcement in the field of social protection, which make it difficult to ensure the guaranteed rights of military personnel, are considered.

As a result of the study, recommendations were formulated for the improvement of mechanisms for the protection of the rights of military personnel, which can become the basis for the further development of legislation in this area. In general, the study focuses on the current issues of protection of the rights of military personnel in the field of their social protection in the conditions of martial law.

Keywords: court, justice, right to access to court, protection of human rights, evolution of human rights protection.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, ref.: 15.

Постановка проблеми. Сучасний етап комплексного вдосконалення основних засад суспільного життя, враховуючи вагоме місце системи судоустрою та правосуддя, є саме тією важливою об'єктивною необхідністю, що спрямовує державну владу, наукову спільноту, практиків та громадянське суспільство на пошуки найбільш оптимальних та доступних шляхів удосконалення діяльності основних державних інститутів у відповідності до потреб та вимог забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Одним із основних конституційних прав людини є право на доступ до суду, що формувалося та закріплювалося в нормативно-правових актах протягом тисячоліть, і яке зазнало своєрідної трансформації, що в тому числі, було наслідком діяльності держави та її органів у сфері судочинства та правосуддя.

Визначення історико-правових аспектів становлення права на доступ до суду дозволить виявити характерні особливості такого конституційного права в межах певних історичних періодів, що співпадають з формуванням як перших державних утворень, так і подальшим утворенням сучасної геополітичної карти Світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій підтверджує актуальність обраної тематики, зокрема Андрусенко В.Д. досліджував історичні аспекти категорії принципу доступу до суду, і зазначив, що у світовій історії держави і права визначаються три основні етапи становлення того принципу [1].

Ясельська Н. досліджувала найбільш розповсюджені наукові підходи до розуміння сутності поняття «доступу до правосуддя», де його розглядають переважно як важливий аспект права на справедливий судовий розгляд [2]. Бережанський Г. І. досліджував окремі історико-правові аспекти розуміння права на справедливий суд, зауважуючи, що у добу античності та Середньовіччя розуміння справедливого суду мало не багато спільного із сучасним трактуванням [3].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на те, що існує досить значна кількість дослідження розуміння поняття «права на доступ до суду», втім нерозкритими питаннями залишаються історико-правові аспекти еволюції поняття права на доступ до суду, включаючи його історичні передумови для формування та реалізації, адже ретроспективний аналіз визначення та забезпечення доступу до суду має закономірно важливе наукове та практичне значення в умовах правотворення та державотворення.

Метою статті є визначення історичних та правових основ для виникнення та подальшого закріплення права особи на доступ до суду, а також надання авторських пропозицій щодо юридичного розуміння поняття «права на доступ до суду».

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи історико-правові аспекти становлення права на доступ до суду, першочергово варто вказати на перші історичні згадки про судову владу (систему) загалом. Адже, як

відомо, будь-яке правове явище, що існує в умовах сьогодення, змінювало своє концептуальне значення та розуміння і залежало в більшій мірі від певних історичних подій. Так, право на доступ до суду в Стародавній віці характеризувалося тим, що відбувалася фактична реалізація функції правосуддя навіть за відсутності судової гілки влади в якості специфічної, професійної та автономної від інших елементів системи органів публічної влади.

Підтвердженням цьому є виникнення державних інституцій, таких як Стародавня Індія та Стародавній Єгипет, в яких фактично вже існували «судові органи», які у своїй діяльності керувалися нормами права. Зокрема, в Індії існували Закони Ману. У VIII Главі цього збірника визначено, що правосуддя здійснює цар особисто, і особи, що мають певний спір, можуть звернутися до царя за допомогою. Якщо цар не розглядав справу особисто, то він призначав вченого брахмана і трьох суддів, які розглядали справи у «високому суді» від імені царя. Такі дії, в свою чергу, сприяли доступності населення до суду [4, с. 18]. Особливістю реалізації права на доступ до суду в Стародавньому Єгипті також було здійснення судових функцій численними божими храмами, що також підвищувати рівень фізичної доступності правосуддя для населення [5, с. 37].

Необхідно додати, що в Стародавній Греції підходи до реалізації права на доступ до суду значною мірою відрізнялися від попередніх держав. Так, в столиці Греції – Афінах, вже існували колегіальні судові органи, котрі на постійній оплачуваній основі здійснювали правосуддя, тим самим збільшуючи можливості для звернення громадян до суду за захистом своїх прав та інтересів [6, с. 44].

Власне, перший період (період Стародавніх державних утворень) становлення права на доступ до суду характеризувався відносною доступністю населення до суду, адже реалізувався за умов відсутності автономної судової гілки влади та нерідко справи розглядалися особисто монархами або подібними особами, залежно від форми державного управління.

Наступним періодом у розвитку права на доступ до суду є період Середньовіччя.

Період Середньовіччя став закономірним етапом у процесі поступального розвитку всього суспільства й охоплював понад тисячу років історії людства. У цей час виникли практично всі національні держави, що існують донині. Також почав активно застосовуватися принцип змагальності при розгляді судових спорів. Порушення справи та її поетапне просування залежало від ініціативи сторін. Спростовувати свою вину підсудний не був зобов'язаний, оскільки в судах загального права доводити вину мав обвинувач. Водночас обвинувачений обмежувався у своєму праві на захист – бажані для нього свідки допитувалися без процедури приведення до присяги, не передбачалася очна ставка зі свідками, він не отримував копії акта обвинувачення [7, с. 40].

В той період, на думку М. Каппелетті, поняття «доступ до суду» слугувало для зосередження уваги на двох основних цілях правової системи – системи, за допомогою якої люди можуть відстоювати свої права та/або вирішувати їхні спори під загальною опікою держави [8, с.182]. М. Каппеллетті звернув увагу на доцільність відходу від поступового розуміння такого поняття, як формального права постраждалої особи вести судовий процес та захищати свій позов. При цьому держава залишалася пасивним спостерігачем ситуацій, коли бідні чи інші вразливі групи населення на практиці не мали можливостей для захисту своїх прав та інтересів. Критикували й формалізоване розуміння всіх природних прав людини. За тлумачення такого підходу, держава не заперечує факт існування природних прав, при цьому не вживає жодних дій, щодо сприяння в їхній реалізації. Адже право на доступ до суду розглядається в такій парадигмі, як природне, де держава стоїть осторонь від його забезпечення на практиці [8, с. 184].

Таким чином, другий період становлення права на доступ до суду характеризувався поступовим відходом від формальної доступності населення до суду, де судова гілка влади починає відокремлюватися від безумовної підпорядкованості державі та її виконавчим органам. При цьому реалізація самого права обмежувалася самостійними діями особи, які вона повинна була вживати для відновлення свого порушеного права чи

інтересу, без можливої підтримки держави та її механізмів.

Новий період становлення права на доступ до суду доцільно відраховувати з 60-х рр. XX ст., адже активна наукова розробка проблеми доступності правосуддя розпочалася в межах всесвітнього неурядового руху «Доступ до правосуддя» (access to justice), що виник у Європі в 60-х рр. XX ст. з метою зробити судовий захист прав осіб найбільш ефективним. Як зазначав один з учасників руху І. Джекоб, «потреба в доступі до правосуддя є подвійною: по-перше, ми повинні гарантувати, що права громадян визнаються й ефективно реалізуються, бо інакше вони не будуть реальними, а лише ілюзорними; і по-друге, ми повинні бути здатними правові суперечки, конфлікти і скарги, які неминуче виникають у суспільстві, вирішувати спокійним шляхом за допомогою правосуддя, щоб сприяти гармонії та миру в суспільстві» [9, с. 419].

В цьому періоді важливого значення набуває необхідність закріплення в основних нормативних актах (зазвичай, конституціях) положень щодо державного забезпечення реалізації права на доступ до суду. Визначною світовою подією стало прийняття у 1950 році важливого міжнародного документу – Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) [10], яку Україна ратифікувала вже після проголошення своєї незалежності у 1997 р. Так, у ст. 6 Конвенції, хоча й прямо не закріплено права на доступ до суду, при цьому вказано, що держава має гарантувати кожному право на справедливий суд, що включає, крім іншого, право на доступ до суду.

Також в рішенні від 21 лютого 1975 року «Голдер проти Сполученого Королівства» Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) зазначив, що судовий розгляд є фікцією, якщо особа не має реального доступу до правосуддя. У цьому рішенні вперше закріплено право на доступ до суду, бо Конвенція у розумінні Суду має захищати і право на те, що справа буде розглядатися. ЄСПЛ прийшов до висновку, що право особи на доступ до суду закріплене у ч. 1 ст. 6. Конвенції [11].

Також у 1970-і рр. під егідою ЮНЕСКО проходив Флорентійський проєкт, який

мав на меті обґрунтування та формування якісно нової, сучасної філософії правосуддя, в рамках якого відбувається формування повноцінної теоретичної концепції доступності до суду, яку мають впроваджувати держави у своєму законодавстві та своїй внутрішній політиці [8, с. 345].

Слід зауважити, що законодавство переважної кількості країн Європейського Союзу, як і українське законодавство, не містить юридичного визначення поняття «права на доступ до суду». Виняток становить лише Конституція Республіки Молдова, стаття 20 якої передбачає, що будь-яка особа має право на ефективне поновлення в правах компетентними судами в разі порушення його прав, свобод і законних інтересів. Жоден закон не може обмежити доступ до суду [12].

Після проголошення своєї незалежності у 1991 році Україна активно включилася в міжнародно-правові процеси, в тому числі ті, що стосуються сфери правосуддя в цілому та забезпечення права на доступ до суду, зокрема. Як вже було зазначено раніше, у 1997 році Україна ратифікувала Конвенцію, а роком раніше було прийнято Конституцію України, в якій хоча й прямо не передбачено принцип доступності до суду, однак він впливає з низки її положень. Згідно з ч. 3 ст. 8 Конституції України, звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина гарантується безпосередньо на підставі Основного Закону. Стаття 55 визначає, що права та свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [13].

Ще на початкових етапах судово-правової реформи проголошено ідеї, реалізація яких у чинному законодавстві була спрямована на максимальний доступ особи до суду. Посилання на необхідність забезпечення доступного і справедливого правосуддя, прозорості діяльності судів зроблено в підсумкових документах парламентських слухань «Про здійснення судово-правової реформи в Україні» (березень 2005 р.) і «Про стан правосуддя в Україні» (травень 2007 р.) [14, с. 34].

Погоджуючись з висловлюваннями Цивіної Т. А., варто зауважити, що від само-

го початку право на доступ до суду розглядалося як право ініціювати розгляд справи в суді і, відповідно, його порушенням визнавалися ситуації, які б унеможливили такий розгляд або перегляд справи, зокрема, якщо справа не могла бути розглянута через виключення певних справ з юрисдикції суду, неможливість порушення справи через відсутність коштів для сплати судового збору, неможливість порушити провадження у справі через складність процедури й відсутність безоплатної правової допомоги тощо [15, с. 60-61]. Вочевидь, надалі зазначене право варто розглядати не лише як фізичну та юридичну можливість порушити справу в суді, а й включити право на розгляд справи, відповідно до чого порушення права на доступ до суду визнавати випадки, коли особа, провадження якої було вже відкритим, не могла домогтися фактичного розгляду такої справи й ухвалення рішення.

Таким чином, новітній період становлення права на доступ до суду характеризувався усвідомленням міжнародною спільною необхідності нормативного закріплення такого важливого права, а також визначенням механізмів підтримки держави та її органів в реальній можливості реалізації кожною особою права на доступ до суду. Крім того, в цей період з'являються також доктринальні тлумачення такого права, що дають можливість, в тому числі, запропонувати власну юридичну дефініцію поняття права на доступ до суду.

Висновки. Історико-правові аспекти

становлення права на доступ до суду варто розглядати у межах трьох наступних один за одним періодів, котрі становлять певну періодизаційну модель. Перший період – період Стародавніх державних утворень, де право на доступ до суду характеризувалося відносною (умовною) доступністю населення до суду, а судові спори вирішувалися особисто монархами або подібними особами залежно від форми державного управління. Другий період – період Середніх віків, що характеризується відокремленням судової влади від інших державних інституцій, але реалізація права на доступ до суду здійснюється без державних механізмів підтримки. Третій період – Новітній період, що характеризується усвідомленням права на доступ до суду, як важливого конституційного права, що має обов'язково забезпечуватися в демократичній, правовій державі відповідними механізмами з його реалізації та підтримки.

Враховуючи багатоманітність точок зору науковців щодо тлумачення поняття «права на доступ до суду», враховуючи власний науковий інтерес до даної теми, пропонуємо вважати таким правом «конституційну, фізичну, економічну та безперешкодну можливість особи звернутися до суду у випадку можливого порушення свого законного права чи юридичного інтересу, взяти участь у процесі розгляду своєї справи в суді, а також отримати рішення у процесі розгляду спору та оскаржити його, у випадку незгоди з позицією суду».

Література:

1. Андрусенко Д.В. Історико-правові аспекти становлення та розвитку принципу доступності правосуддя. Нове українське право. № 6 (2021). с. 48-53. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/156/140> (дата звернення: 01.09.2024).
2. Ясельська Н. Особливості розуміння сутності права на доступ до правосуддя. Юридичний вісник. Одеса. Гельветика 2021. № 3. С. 193-200. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/c139da9a-3d9c-481f-bd3b-5470c472ec85> (дата звернення: 01.09.2024).
3. Бережанський Г. І. Особливості розуміння права на справедливий суд. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 3. С. 191-196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2017_3_23. (дата звернення: 01.09.2024).
4. Коваль І.М., Візник Д.А. Витоки і генеза формування судової системи Індії. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 травня 2020 року, Львів. Видавництво Львівської політехніки. 2020. С. 17-19.
5. Талдикін О.В. Держава і право Давнього Сходу: структурно-логічні схеми і таблиці: Навч. посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. універ. внутр. справ. 2016. 136 с.
6. Капустинський В.А. Особливості функціонального призначення судових органів у давніх державах. Вісник Вищої ради юстиції. 2013. № 2. С. 36-46.
7. Слинко Д. В. Розвиток процесуального права Англії у період Середньовіччя. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 1. С. 39-42. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/10.pdf. (дата звернення: 01.09.2024).
8. Garth Bryant G. and Cappelletti Mauro. Access to Justice: The Newest Wave in the Worldwide Movement to Make Rights Effective. 1978. Articles by Maurer Faculty. 1142. URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/facpub/1142>

(дата звернення: 01.09.2024).

9. Jacob H. Access to Justice In England. Access to Justice. Milan, 1979. Vol. 1. P. 415-478.
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи. Ратифікація, підстава – 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 (дата звернення: 01.09.2024).
11. Рішення ЄСПЛ від 21 лютого 1975 р. у справі «Голдер (Golder) проти Об'єднаного Королівства» (заява № 4451/70).
12. Конституція Республіки Молдова: Закон від 29.06.1994. URL: <https://www.parlament.md/CadruLegal/Constitution/tabid/151/language/ru-RU/Default.aspx> (дата звернення: 01.09.2024).
13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.09.2024).
14. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. Харків. Право, 2008. 304 с.
15. Цувіна Т. Право на доступ до суду: підхід ЄСПЛ. Entrepreneurship. Economy and Law. 2020. № 4. С. 60-69. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.10> (дата звернення: 01.09.2024).

References:

1. Andrusenko, D.V. (2021), «Historical and legal aspects of the formation and development of the principle of access to justice», *Nove ukrains'ke pravo*, vol. 6 pp. 48-53. Available at: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/156/140> (Accessed September 01, 2024).
2. Yaselska, N. (2021), «Peculiarities of understanding the essence of the right to access to justice», *Yurydychnyj visnyk*. Odesa. Helvetica vol. 3. pp. 193-200. Available at: <https://dspace.onua.edu.ua/items/c139da9a-3d9c-481f-bd3b-5470c472ec85> (Accessed September 01, 2024).
3. Berezhanskyi, G. I. (2017), «Peculiarities of understanding the right to a fair trial», *Visnyk kryminal'noho sudochynstva*, vol. 3, pp. 191-196. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2017_3_23 (Accessed September 01, 2024).
4. Koval, I.M., Viznyak, D.A. (2020), «Origins and genesis of the formation of the judicial system of India». *Zakhyst prav i svobod liudyny ta hromadianyna v umovakh formuvannya pravovoi derzhavy* [Protection of the rights and freedoms of a person and a citizen in the conditions of the formation of a legal state], *Vseukrains'ka naukovo-praktychna konferentsiia* [All-Ukrainian scientific and practical conference], Lviv. May 30, 2020, Lviv Polytechnic Publishing House. pp. 17-19.
5. Taldykin, O.V. (2016), *Derzhava i pravo Davn'oho Skhodu: strukturno-lohichni skhemy i tablytsi* [State and law of the Ancient East: structural and logical schemes and tables], Dnipro. Dniprop. state Univ. internal of affairs, 2016. 136 p.
6. Kapustinsky, V.A. (2013), «Peculiarities of the functional purpose of judicial bodies in ancient states». *Visnyk Vyschoi rady iustytstii*, vol. 2, pp. 36–46.
7. Slynko, D. V. (2019), «The development of procedural law in England during the Middle Ages», *Yurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal*, vol. 1. pp. 39-42. Available at: http://www.lsej.org.ua/1_2019/10.pdf. (Accessed September 01, 2024).
8. Garth Bryant, G., Mauro, C. (1978), *Access to Justice: The Newest Wave in the Worldwide Movement to Make Rights Effective*. Articles by Maurer Faculty. p. 1142. Available at: <https://www.repository.law.indiana.edu/facpub/1142> (accessed: 01 Oct 2024).
9. Jacob, H. (1979), *Access to Justice In England*, Access to Justice. Milan, vol. 1. pp. 415–478.
10. *Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Council of Europe № 475/97-VR. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 (Accessed September 01, 2024).
11. *The case of Golder v. The United Kingdom* (1975), *Decision of the European Court of Human Rights* (application №. 4451/70)
12. *The Verkhovna Rada of Moldova* (1994), *The Law of Moldova «About Constitution of Moldova»*, Available at: <https://www.parlament.md/CadruLegal/Constitution/tabid/151/language/ru-RU/Default.aspx> (Accessed September 01, 2024).
13. *The Verkhovna Rada of Ukraine* (1996), *The Law of Ukraine «About Constitution of Ukraine»*, Available at: <https://www.parlament.md/CadruLegal/Constitution/tabid/151/language/ru-RU/Default.aspx> (Accessed September 01, 2024).
14. Ovcarenko, O. M. (2008) *Dostupnist' pravosudiva ta harantii joho realizatsii* [Availability of justice and guarantees of its implementation], *Law*, Kharkiv, Ukraine, p. 304 p.
15. Tsuvina, T. (2020), «The right of access to court: the approach of the European Court of Human Rights», *Economy and Law*. vol. 4. pp. 60-69. Available at: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.10> (Accessed September 01, 2024).

Стаття надійшла до друку 10 вересня 2024 року

**РОЗДІЛ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО;
ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО**

УДК 343.1

DOI 10.31732/2708-339X-2024-13-A4

**ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК КРІЗЬ ПРИЗМУ
МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Степаненко Н.В.,

*доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>*

Коваленко К.В.,

*здобувачка ступеня вищої освіти «Магістр»
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: Kovalenkookv@krok.edu.ua*

**FEATURES OF MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF WOMEN'S
RIGHTS THROUGH THE LENS OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS
STANDARDS**

Stepanenko N.V.,

PhD in law,

*associate Professor of the Department of Theory and History
of the State and Law of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>*

Kovalenko K.V.,

*graduate of the Master's degree of
«KROK» University*

*Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: Kovalenkookv@krok.edu.ua*

Анотація. У статті досліджуються механізми захисту прав жінок через призму міжнародних стандартів прав людини, які є ключовим елементом забезпечення рівних прав та можливостей для всіх громадян, зокрема жінок. Наголошується на важливості використання сучасних правових інструментів для захисту прав жінок, що відіграють важливу роль у створенні справедливого та рівноправного суспільства. Метою дослідження є аналіз міжнародних стандартів захисту прав жінок, оцінка їх ефективності та пошук шляхів їх вдосконалення з урахуванням новітніх тенденцій у сфері захисту прав людини.

Для досягнення цієї мети були застосовані методи правового аналізу, порівняльного дослідження та експертних оцінок, а також аналіз міжнародної та національної практики захисту прав жінок. Розглянуто існуючі механізми захисту, такі як Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Декларація ООН про права людини, Пекінська платформа дій та інші міжнародні договори й угоди. Вивчено правові аспекти забезпечення належної імплементації міжнародних норм у національне законодавство та дотримання гендерної рівності.

У роботі розкриваються проблеми, з якими стикаються жінки в процесі захисту своїх прав, зокрема дискримінація на ринку праці, домашнє насильство, гендерні стереотипи та недостатня правова обізнаність. Про-

аналізовано сучасні підходи до впровадження гендерних квот, програми боротьби з насильством щодо жінок, а також інші ініціативи, що підтримуються міжнародними організаціями, такими як ООН та ЄС. Наголошено на необхідності посилення співпраці між урядами, громадськими організаціями та міжнародними структурами для забезпечення ефективного захисту прав жінок.

Зроблено висновок, що існуючі механізми захисту прав жінок є ефективними, проте потребують подальшого вдосконалення. Серед запропонованих заходів – впровадження спеціалізованого навчання для правозахисників, розширення програм підтримки жінок та проведення додаткових досліджень для розвитку нових підходів до захисту прав жінок у контексті міжнародних стандартів.

Ключові слова: захист прав жінок, міжнародні стандарти, права людини, дискримінація, гендерна рівність, правові механізми, насильство щодо жінок.

Формул: 0, рис. 0, табл. 0, бібл. 6

Abstract. The article explores mechanisms for the protection of women's rights through the lens of international human rights standards, which are a key element in ensuring equal rights and opportunities for all citizens, particularly women. Emphasis is placed on the importance of utilizing modern legal instruments to protect women's rights, which play a crucial role in creating a just and equitable society. The aim of the study is to analyze international standards for the protection of women's rights, assess their effectiveness, and identify ways to improve them in light of recent trends in human rights protection.

To achieve this goal, methods of legal analysis, comparative research, and expert evaluations were employed, as well as an analysis of international and national practices for the protection of women's rights. Existing protection mechanisms were reviewed, such as the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW), the UN Declaration of Human Rights, the Beijing Platform for Action, and other international treaties and agreements. Legal aspects of ensuring the proper implementation of international norms into national legislation and adherence to gender equality were examined.

The paper highlights the challenges women face in the process of defending their rights, including discrimination in the labor market, domestic violence, gender stereotypes, and lack of legal awareness. Modern approaches to implementing gender quotas, programs to combat violence against women, and other initiatives supported by international organizations such as the UN and the EU were analyzed. Emphasis is placed on the need to strengthen cooperation between governments, non-governmental organizations, and international bodies to ensure the effective protection of women's rights.

It is concluded that existing mechanisms for the protection of women's rights are effective but require further improvement. Proposed measures include specialized training for human rights defenders, expanding women's support programs, and conducting additional research to develop new approaches to protecting women's rights within the framework of international standards.

Keywords: protection of women's rights, international standards, human rights, discrimination, gender equality, CEDAW, legal mechanisms, violence against women.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 6.

Постановка проблеми. Захист прав жінок є однією з основоположних вимог забезпечення гендерної рівності в сучасному суспільстві. Протягом багатьох десятиліть міжнародні організації, зокрема ООН та Європейський Союз, прийняли низку стандартів і механізмів для захисту жінок від дискримінації та насильства. Традиційні механізми захисту, такі як законодавчі акти та конвенції, зокрема Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), стали основою для формування політики багатьох країн у сфері гендерної рівності. Проте, попри їх ефективність, сучасні виклики вимагають нових підходів до забезпечення прав жінок.

З розвитком суспільства та посиленням уваги до прав людини виникає необхідність у порівнянні традиційних і сучасних механізмів захисту прав жінок. Це включає аналіз впливу міжнародних стандартів на

національні законодавства, оцінку ефективності їх імплементації та визначення шляхів удосконалення цих механізмів. Хоча міжнародні договори, є важливим інструментом захисту прав жінок, їхня реалізація часто стикається з труднощами, пов'язаними з культурними, економічними та соціальними бар'єрами.

Сучасні підходи до захисту прав жінок, такі як впровадження гендерних квот, цифрові платформи для підтримки постраждалих від насильства та інші інноваційні рішення, значно розширюють можливості захисту. Ці нові інструменти можуть забезпечити більшу оперативність, доступність і точність у реагуванні на випадки порушення прав жінок. Однак, їх впровадження також стикається з викликами: необхідність політичної волі, розширення правової бази та навчання фахівців для ефективного використання новітніх технологій.

Наразі бракує комплексних досліджень, які б глибоко порівнювали традиційні та сучасні механізми захисту прав жінок. Це ускладнює визначення оптимальних шляхів інтеграції цих підходів. Одним із ключових питань є необхідність посилення міжнародного співробітництва та гармонізації законодавств різних країн для забезпечення ефективної боротьби з дискримінацією та насильством щодо жінок на глобальному рівні.

Таким чином, важливим завданням є подальший розвиток та інтеграція традиційних і новітніх механізмів захисту прав жінок з урахуванням міжнародних стандартів, щоб забезпечити справедливий і ефективний захист прав кожної жінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою даного питання займалися такі науковці, як: Н. Камінська, А. Крусян, В. Погорілко, О. Совгіря, В. Тацій, О. Фрицький, С. Чернявський, Ю. Шемшученко та ін.

Метою статті є аналіз механізмів захисту прав жінок через призму міжнародних стандартів прав людини та визначення шляхів їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Права жінок займають особливе місце у системі прав людини, оскільки, будучи невід'ємною складовою загальноновизнаних прав, вони досі не реалізуються повною мірою в жодній країні світу. На сьогодні ця проблема набуває дедалі більшої актуальності не лише через зростаючу роль жінок у суспільно-політичному та економічному житті, але й у зв'язку з численними випадками порушень їхніх прав. Це включає порушення міжнародно-правового принципу рівності між чоловіками та жінками, зокрема недотримання прав жінок на повноцінну участь у політичному житті як на міжнародному, так і на національному рівні, недостатній правовий захист від різних форм насильства, міжнародну торгівлю жінками, а також нерівність у працевлаштуванні та умовах праці між чоловіками та жінками.

Зростає усвідомлення серед держав того, що права жінок є невід'ємною частиною загальних прав людини, призвело до переосмислення їхнього змісту та важливості. Це, по-перше, стимулювало перегляд

сутності прав жінок, по-друге, підкреслило необхідність їх забезпечення в кожній країні як необхідної умови для побудови справедливої демократичного суспільства. По-третє, це викликало необхідність розробки дієвих механізмів захисту прав жінок, що можуть гарантувати їх реальне дотримання [7, с. 47-49].

Одним із найбільших досягнень людської цивілізації стало піднесення концепції прав людини на міжнародний рівень та її визнання в міжнародному праві. У цьому процесі значну роль відіграло національне право ряду країн, зокрема Франції та США, що зазнало впливу великих революцій кінця XVIII століття. Ці революційні події сприяли формуванню основоположних принципів і норм, що стосуються прав людини, які пізніше знайшли своє закріплення в міжнародних актах.

У свою чергу, міжнародне право також зробило значний вплив на розвиток національних законодавств, сприяючи тому, щоб держави включали до своїх правових систем основні права та свободи людини. Це двостороннє взаємодоповнення між міжнародним та національним правом є ключовим елементом у забезпеченні захисту прав людини, зокрема прав жінок, на всіх рівнях, що особливо важливо для боротьби з дискримінацією та нерівністю в сучасному світі.

Тому розвиток прав жінок у контексті прав людини потребує не лише підтримки на міжнародному рівні, але й імплементації цих стандартів у національні правові системи для забезпечення реального захисту їхніх прав. Це вимагає від держав активних дій для впровадження механізмів, що гарантуватимуть гендерну рівність і повагу до прав жінок у різних сферах життя [8, с. 130-135].

Права жінок посідають важливе місце в загальній системі прав людини, оскільки забезпечення їх рівноправності з чоловіками є невід'ємною частиною глобального розвитку суспільства. Проте, навіть сьогодні права жінок повною мірою не реалізуються в жодній державі. Ця проблема набуває особливої гостроти через зростання ролі жінок у різних суспільних сферах, а також через численні випадки порушення їхніх прав. Серед таких порушень виділяються недотримання принципу рівності між чоловіками та

жінками, обмежений доступ жінок до участі в політичному житті, недостатній правовий захист від насильства, торгівля жінками та гендерна нерівність у сфері зайнятості.

Сучасні держави все більше усвідомлюють, що права жінок є невід'ємною частиною прав людини, що, в свою чергу, вимагає від них активної розробки та впровадження механізмів захисту жінок. Це призвело до формування нових підходів до розуміння прав жінок, необхідності їх повного забезпечення, а також вироблення ефективних механізмів їх реалізації, що сприятиме побудові демократичного суспільства.

Поява концепції прав людини на міжнародному рівні є одним з найбільших досягнень цивілізації. Перші зрушення в цьому напрямку відбулись у національних правових системах, зокрема у Франції та США, під час великих революцій кінця XVIII століття. Саме ці події сприяли формуванню принципів та норм міжнародного права у сфері прав людини. Надалі міжнародне право мало позитивний вплив на розробку національних законодавств різних країн, спрямованих на захист прав і свобод особистості [5, с. 68].

Помітні зміни в правовому становищі жінок почали відбуватись на початку XX століття, коли в Гаазі в 1902 році були ухвалені перші міжнародні конвенції щодо врегулювання колізій національних законів стосовно шлюбу, розлучення та опіки над дітьми. Пізніше, в 1904 та 1910 роках, з'явилися міжнародні конвенції, спрямовані на заборону торгівлі жінками та дітьми. Ці документи стали важливим кроком у міжнародному співробітництві держав з питань захисту прав жінок.

Міжнародні зусилля щодо захисту прав жінок можна поділити на три ключові напрямки: боротьба з кримінальними проявами (наприклад, проституцією та торгівлею людьми), вирішення колізій національного права (зокрема, у питаннях громадянства жінок), а також регулювання праці (наприклад, охорона праці жінок). Міжнародно-правова основа захисту прав жінок була закладена в Статуті ООН, де у статті 1 проголошено обов'язок держав поважати права всіх людей незалежно від статі.

Важливу роль у розробці заходів,

спрямованих на забезпечення гендерної рівності, відіграє Комісія зі становища жінок ООН. Саме цей орган, у межах Економічної і Соціальної Ради ООН, займається створенням та вдосконаленням міжнародних документів, що регулюють права жінок. Серед найважливіших міжнародно-правових актів, що стосуються захисту прав жінок, варто відзначити такі документи: Конвенцію про політичні права жінок (1952 р.), Конвенцію про громадянство одружених жінок (1957 р.), Конвенцію про шлюб, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів (1962 р.), Декларацію про захист жінок і дітей у період збройних конфліктів (1974 р.), а також Конвенцію МОП про рівну оплату праці чоловіків і жінок (1951 р.) [1, 2, 3, 4].

Особливо значущою є Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), ухвалена в 1979 році. Цей документ встановлює поняття дискримінації щодо жінок як будь-яку форму обмеження або винятку на підставі статі, що перешкоджає жінкам повною мірою реалізовувати свої права на рівні з чоловіками. Мета цих міжнародних договорів полягає в ліквідації дискримінації жінок у різних сферах життя, включаючи політику, працю, освіту та інші.

Крім нормативних документів, ООН впроваджує різноманітні програми, спрямовані на покращення становища жінок у світі. Наприклад, Загальна конференція з питань становища жінок у Найробі (1985 р.) внесла значний вклад у розвиток концепції рівності статей, розширивши це поняття до рівності можливостей для жінок і чоловіків у різних аспектах суспільного життя. У 1995 році на Четвертій Всесвітній конференції з питань становища жінок у Пекіні були прийняті Пекінська декларація і Платформа дій, що підтвердили невід'ємність прав жінок як складової частини загальних прав людини [6, с. 5].

Незважаючи на прогрес у законодавчій сфері, сьогодні жінки продовжують стикатися з дискримінацією та маргіналізацією. Більшість ключових рішень у сучасному світі все ще приймаються чоловіками, тоді як проблеми жінок часто залишаються на периферії уваги. Зокрема, жінки складають значну частку найбільш вразливого населення світу, що свідчить про глибокі соціальні нерів-

ності. Тому актуальним є пошук шляхів для розширення прав і можливостей жінок, щоб вони могли брати участь у прийнятті рішень на всіх рівнях [10, с. 32].

Таким чином, глобалізація прав людини, зокрема прав жінок, сприяла перекладу цих питань з національного рівня на міжнародний. Це привело до розробки багатьох міжнародних документів, присвячених захисту прав жінок, і визнання їх суб'єктами міжнародного права, з усіма правами та обов'язками, які з цього випливають.

На міжнародному рівні розвиток руху за права жінок пройшов дві ключові фази. Перша фаза, що зосереджувалась на боротьбі з дискримінацією, завершилася важливою подією – ухваленням ООН у 1979 році Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Цей документ став важливим кроком у правовому захисті жінок, закріпивши основні принципи рівноправності. Друга фаза розпочалася у 1980-х роках і була зосереджена на питаннях насильства проти жінок, розглядаючи права жінок у контексті захисту прав людини. У цей період проблематика насильства набула особливого значення, а акценти були перенесені на забезпечення безпеки жінок та створення умов для їх захисту на міжнародному рівні [9, с. 10].

Крім Комісії зі становища жінок, важливу роль у розробці та реалізації програм, спрямованих на покращення становища жінок, відіграли Жіночий Фонд розвитку ООН (ЮНІФЕМ) та Міжнародний навчальний і науково-дослідний інститут з питань поліпшення становища жінок. Ці організації вплинули на розробку численних заходів, що стосуються соціального та економічного підвищення рівня життя жінок, забезпечуючи їхню рівноправність у різних аспектах суспільного життя [11, с. 9].

Ці етапи свідчать про тривалий і складний процес формування та розвитку

інституту захисту прав жінок на міжнародній арені. Зібраний досвід і створені правові інструменти є незамінними для врегулювання відносин між державами у контексті забезпечення рівноправного становища чоловіків і жінок, а також недискримінаційної політики. Міжнародні механізми захисту прав жінок стали важливим інструментом для досягнення реальної рівноправності та впровадження принципів гендерної справедливості.

Висновки. Отже, можна зазначити, що механізми захисту прав жінок через призму міжнародних стандартів прав людини є невід'ємною частиною глобальної системи забезпечення прав людини. Міжнародні правові акти, такі як Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), створюють основу для формулювання стандартів рівноправності та недискримінації, зобов'язуючи держави до їх імплементації. Важливу роль у цьому процесі відіграють органи системи ООН, такі як Комісія зі становища жінок і ЮНІФЕМ, які розробляють програми та заходи, спрямовані на покращення становища жінок у світі. Проте для досягнення реальної рівності необхідно не лише адаптувати міжнародні норми до національних законодавств, але й забезпечити їхню ефективну реалізацію у повсякденному житті. Це вимагає комплексного підходу, який охоплює правову охорону, соціальні зміни та економічні ініціативи. Сучасні виклики, такі як насильство, економічна нерівність та політична маргіналізація, вимагають нових стратегій і рішень, які б враховували специфіку кожної країни. Таким чином, успішна реалізація прав жінок є спільною відповідальністю держав, міжнародних організацій та суспільства, що має на меті забезпечення рівноправності та справедливості для жінок у всіх аспектах їхнього життя.

Література:

1. Конвенція про політичні права жінок від 20.12.1952. База даних (БД) «Законодавство України». Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156 (дата звернення: 05.09.2024).
2. Конвенція про громадянство заміжньої жінки від 29.01.1957. БД «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_158 (дата звернення: 05.09.2024).
3. Декларація про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів від 14.12.1974. БД «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_317 (дата звернення: 05.09.2024).
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 06.10.1999. БД «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата

звернення: 05.09.2024).

5. Гончарова Ю.А. Правові аспекти двостороннього міжнародного співробітництва України у сфері захисту прав жінок. Зовнішнє торгівля: економіка, фінанси, право. 2015. № 4. С. 68.

6. Камінська Н.В., Чернявський С.С., Перунова О.С. Законодавче регулювання та міжнародні стандарти гендерної рівності: лекція. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2020. С. 5.

7. Ольховик І. І. Міжнародно-правовий захист прав жінок. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. № 9(49). С. 47-49.

8. Плотен С. Г. Особливості європейського правового поля щодо рівності прав жінок і чоловіків. Наукові записки. 2006. № 53. С. 130-135.

9. Сидоренко А. В. Правові аспекти захисту прав людини в міжнародному праві: Автореф. дис ... канд. юрид. наук за спеціальністю: 12.00.07 теорія та історія держави і права. НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ. 2010. 10 с.

10. Тітов Є. Б. Відповідальність у міжнародному праві. Х.: ХНУВС, 2016. 32с.

11. Чижмарь К. І. Міжнародні стандарти рівноправ'я та захисту прав жінок та практика України: Автореф. дис ... канд. юрид. наук за спеціальністю: 12.00.11 міжнародне право. НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ. 2007. 9с.

References:

1. Convention on the Political Rights of Women (December 20, 1952). Legislation of Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156. (Accessed September 05, 2024)

2. Convention on the Nationality of Married Women (January 29, 1957). Legislation of Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_158. (Accessed September 05, 2024)

3. Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency Situations and Armed Conflict (December 14, 1974). Legislation of Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_317 (Accessed September 05, 2024)

4. United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (October 6, 1999). Legislation of Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (Accessed September 05, 2024)

5. Honcharova Yu.A. Legal Aspects of Bilateral International Cooperation of Ukraine in the Field of Women's Rights Protection. Foreign Trade: Economics, Finance, Law. 2015. No. 4. P. 68.

6. Kaminska N.V., Cherniavskiy S.S., Perunova O.S. Legislative Regulation and International Standards of Gender Equality: Lecture. Kyiv: National Academy of Internal Affairs, 2020. P. 5.

7. Olkhovik I.I. International Legal Protection of Women's Rights. International Scientific Journal «Internauka». 2018. № 9(49). P. 47-49.

8. Ploten S.H. Features of the European Legal Field Regarding Equality of Rights of Women and Men. Scientific Notes. 2006. № 53. P. 130-135.

9. Sydorenko A.V. Legal Aspects of Human Rights Protection in International Law: Abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in specialty 12.00.07 Theory and History of State and Law. NAS of Ukraine; V.M. Koretsky Institute of State and Law. Kyiv: b. V., 2010. 10 p.

10. Titov Y.B. Responsibility in International Law. Kharkiv: KhNUVS, 2016. P. 32.

11. Chyzhmar K.I. International Standards of Equality and Protection of Women's Rights and Practice of Ukraine: Author's Abstract of Dissertation ... Candidate of Legal Sciences in Specialty: 12.00.11 International Law. NAS of Ukraine; Institute of State and Law named after V.M. Koretsky. Kyiv: n.p., 2007. P. 9.

Стаття надійшла до друку 11 вересня 2024 року

УДК 342.951

DOI 10.31732/2708-339X-2024-13-A5

ПУБЛІЧНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЯК СФЕРА ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ

Дзісяк О.П.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університет «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: DzisiakO@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7130-361X>

Шейн Д.К.,

аспірант
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: sheindk@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9289-7577>

PUBLIC LEGAL RELATIONS AS A FIELD OF CONFLICT OF INTERESTS

Dzisiak O.P.,

PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Theory and History
of State and Law of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: DzisiakO@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7130-361X>

Shein D.K.,

Graduate student of the Department of Theory and History
of the State and Law «KROK» University of Economics and Law
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: sheindk@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9289-7577>

Анотація. Дана стаття присвячена всебічному аналізу проблеми конфлікту інтересів у сфері публічних правовідносин, що є однією з основних перепон у боротьбі з корупцією в Україні. Актуальність цього дослідження підсилюється на тлі прагнення України до інтеграції з європейськими правовими стандартами та подолання корупційних ризиків, що є критично важливим для забезпечення сталого розвитку країни та відновлення довіри громадян до державних інституцій.

Автор простежує історичну еволюцію та правове регулювання конфлікту інтересів, починаючи з 2000 року, коли цей термін вперше увійшов у правовий обіг, і до новітніх законодавчих ініціатив. Основна увага приділена аналізу чинного законодавства, зокрема ЗУ «Про запобігання корупції», який визначає конфлікт інтересів як протиріччя між особистими інтересами та службовими обов'язками особи, що здатне вплинути на об'єктивність та неупередженість прийняття рішень.

У статті також розглядаються практичні аспекти виявлення, моніторингу та розв'язання конфліктів інтересів у роботі державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування. Окремо висвітлено механізми діагностики та управління конфліктом інтересів, включаючи запобіжні заходи та формування антикорупційної культури серед населення.

Метою статті є не лише аналіз правових аспектів конфлікту інтересів, а й розробка рекомендацій для вдосконалення існуючих нормативних механізмів. Це охоплює пропозиції щодо змін у законодавстві, підвищення правової обізнаності громадян та забезпечення прозорості у роботі державних органів.

Стаття звертається до важливих питань, актуальних для дослідників, юристів, державних службовців та широкої громадськості, зацікавлених у підвищенні правової культури та ефективності публічного управління.

Ключові слова: конфлікт інтересів, публічні правовідносини, антикорупційне законодавство, правове ре-

гулювання, державне управління, прозорість у публічному секторі, боротьба з корупцією.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 12.

Abstract. The article is devoted to an in-depth analysis of the conflict of interests in public legal relations, which is one of the key problems in the context of the anti-corruption fight in Ukraine. The significance of this study is enhanced in the context of Ukraine's efforts to integrate into European legal standards and overcome corruption challenges, which is critical for ensuring sustainable development and restoring public trust in state institutions.

The author of the article highlights the historical evolution and legal regulation of the conflict of interest, starting from 2000, when the term was first introduced into legal circulation, and up to the latest legislative initiatives. The main focus is on the analysis of current legislation, in particular, the Law of Ukraine «On Prevention and Combating Corruption», which defines a conflict of interest as a contradiction between a person's personal interests and his official duties, which can affect the objectivity and impartiality of decision-making.

The study also covers the practical aspects of identifying, monitoring, and resolving conflicts of interest in the activities of civil servants and local government officials. A separate section is devoted to the mechanisms of diagnosis and management of conflicts of interest, including preventive measures and education of non-acceptance of corruption among the population.

The purpose of the article is not only to analyze the legal aspects of the conflict of interests, but also to develop recommendations for improving existing regulatory mechanisms. This includes proposed changes to legislation, increasing legal awareness of citizens and ensuring greater transparency in the activities of state bodies.

The article addresses topical problems important for scientists, lawyers, civil servants, as well as the general public, which is interested in increasing the level of legal culture and the efficiency of public administration.

Keywords: conflict of interests, public legal relations, anti-corruption legislation, legal regulation, public administration, transparency in public administration, anti-corruption.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 12.

Постановка проблеми. В українському правовому полі питання конфлікту інтересів набуває великого значення, особливо у сфері державного управління, де особисті інтереси чиновників можуть входити в протиріччя з їхніми службовими обов'язками. Попри значний правовий прогрес та впровадження як превентивних, так і реактивних антикорупційних заходів, випадки конфлікту інтересів залишаються не вирішеними, що підриває довіру громадян до державних інституцій. Важливість детального дослідження та врегулювання цього питання для забезпечення об'єктивності та прозорості в роботі державних службовців є очевидною.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у аналізі правових механізмів врегулювання конфліктів інтересів у публічній сфері з метою підвищення ефективності антикорупційної політики в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ряд підручників, зокрема праці Ю. П. Битяка та В. К. Колпакова, детально висвітлюють правове регулювання адміністративних відносин як основу протидії корупції. Завальний А. у своїй монографії розширює дослідження за рахунок теоретичного аналізу юридичних фактів, важливих для розуміння конфліктів інтересів. Роботи А. В. Гайдука і Т. К. Бодуна глибоко аналізують законодавче регулювання конфліктів інтересів і відзначають його роль у

реформуванні системи влади в Україні.

Невирішені аспекти проблеми. Актуальність теми конфлікту інтересів у публічних правовідносинах зумовлена низкою невирішених питань, що потребують додаткового дослідження. Зокрема, невирішеним залишається питання розмежування між приватними і публічними інтересами, що ускладнює ідентифікацію конфліктів інтересів. Крім того, наявні прогалини у законодавстві не завжди враховують специфіку публічного управління, що призводить до правової невизначеності у застосуванні антикорупційних норм.

Також існує проблема недостатньо ефективного моніторингу за дотриманням антикорупційного законодавства, через що не вдається своєчасно виявляти випадки конфлікту інтересів. Варто звернути увагу й на недостатню правову освіченість населення, що сприяє низькому рівню правової культури, необхідної для формування суспільного несприйняття корупції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останні роки в Україні питання боротьби з корупцією набуло особливої уваги, адже корупція є суттєвою перешкодою на шляху до зміцнення економіки та побудови стабільної держави. Попри прийняття нових антикорупційних законів з урахуванням міжнародних стандартів та створення низки антикорупційних органів, очікуваних

результатів досягти не вдалося. Основними проблемами залишаються вибірковість відповідальності за корупційні правопорушення, низький рівень дисципліни серед посадових осіб, недостатня координація антикорупційних заходів, що ускладнює функціонування державного механізму.

Мінімізація проявів корупції можлива за таких умови забезпечення належного рівня знань антикорупційного законодавства серед державних службовців та суспільства в цілому. Це сприятиме ефективній роботі антикорупційних механізмів та підвищить правову обізнаність громадян, що зменшить ризик порушення їхніх прав і сприятиме формуванню нетерпимого ставлення до корупції, також впровадження ефективних засобів реалізації чинного антикорупційного законодавства, запровадження єдиних стандартів відповідальності за корупційні правопорушення, що сприятиме подоланню вибірковості у покаранні, дієвого моніторингу конфлікту інтересів на всіх рівнях влади, протидії політичній корупції.

Для ефективного управління конфліктами інтересів на всіх рівнях влади, а також для протидії політичній корупції, необхідно приділити особливу увагу вивченню конфлікту інтересів. Вперше цей термін згадується в «Загальних правилах поведінки державного службовця», затверджених Наказом Головного управління державної служби від 23 жовтня 2000 року № 58 [1]. Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI, конфлікт інтересів визначається як суперечність між особистими інтересами посадової особи та її службовими обов'язками, що може вплинути на неупередженість прийняття рішень або на вчинення службових дій [2].

Правове регулювання суспільних відносин виникає лише за наявності об'єктивної потреби. Прийняті норми встановлюють, якою має бути поведінка людини в соціумі, згідно з принципом: «свобода одного закінчується там, де починається свобода іншого». Таким чином, право встановлює суспільно корисні моделі поведінки, обмежуючи шкідливі дії та заохочуючи позитивні.

Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук та О. В. Дьяченко визначають адміністративно-пра-

вові відносини як суспільні відносини в сфері державного управління, регульовані нормами адміністративного права [3, с. 50].

Інші дослідники, В. К. Колпаков і О. В. Кузьменко, бачать їх як стійкі правові зв'язки між суб'єктами і об'єктами публічного управління [4, с. 34]. Адміністративно-правові відносини характеризуються такими ознаками: їх виникнення обумовлене правовими нормами; суб'єкти пов'язані юридичними правами та обов'язками; відносини мають вольовий характер; вони охороняються державою і мають індивідуалізовані права та обов'язки [5, с. 184-185].

В контексті публічно-правових відносин можуть виникати різні інтереси, такі як державні, територіальні, національні. Ці інтереси не завжди збігаються, що може призводити до конфліктів. В адміністративно-правовій сфері виникають конфлікти інтересів, які потребують врегулювання. Як відзначають дослідники, конфлікти інтересів у державному секторі привертають увагу суспільства, адже громадяни очікують чесного і неупередженого виконання посадових обов'язків [6, с. 138].

Ю. П. Битяк, підтримуючи традиційне розуміння ознак адміністративних правовідносин, вказує на дві головні характеристики таких відносин: по-перше, це соціальні відносини, що включають участь людей чи їх об'єднань, а по-друге, це організаційні відносини, у процесі яких вирішуються управлінські завдання. Таким чином, адміністративно-правові відносини – це вид соціальних відносин, що виникають між суб'єктами адміністративного права при реалізації їхніх прав та обов'язків у публічній сфері та урегульовані нормами адміністративного права [3, с. 54].

Одним із видів адміністративно-правових відносин є публічні відносини, що виникають у результаті конфлікту інтересів і потребують його врегулювання. А. Гайдук зазначає, що конфлікт інтересів виникає, коли посадова особа має приватні інтереси, які можуть або фактично впливають на неупереджене та об'єктивне виконання її службових обов'язків [7, с. 102].

У процесі управлінської діяльності органів публічної адміністрації часто виникають конфліктні ситуації, які мають різні

способи вирішення, зокрема судовий і поза-судовий. Одним із таких специфічних конфліктів є конфлікт інтересів. Як зазначається в юридичній літературі, конфлікти інтересів турбують громадськість як у державному, так і в приватному секторах, оскільки громадяни очікують від посадових осіб чесного, неупередженого і справедливого виконання їхніх обов'язків.

Конфлікт інтересів у публічно-правовій сфері виникає як результат суперечностей між приватними інтересами посадової особи та її службовими обов'язками. Закон України «Про запобігання корупції» визначає конфлікт інтересів через поняття потенційного і реального конфлікту. Потенційний конфлікт інтересів полягає в наявності приватного інтересу, що може вплинути на об'єктивність рішень [4, с. 147].

У контексті конфлікту інтересів у публічно-правовій сфері важливо зазначити, що потенційний конфлікт інтересів виникає, коли особа має приватний інтерес у сфері, де вона здійснює свої службові або представницькі функції. Цей інтерес може вплинути на її здатність приймати об'єктивні та неупереджені рішення або на її поведінку під час виконання своїх обов'язків. [9], Це питання регулюється, зокрема, Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [10], а також нормами, що стосуються Громадської ради доброчесності, створеної відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [11], а також громадських рад і рад громадського контролю, які функціонують при державних органах та беруть участь у процесах підготовки рішень щодо кадрових питань, оцінки та моніторингу виконання антикорупційних програм.

Реальний конфлікт інтересів виникає, коли особисті інтереси особи суперечать її службовим обов'язкам, що впливає на неупередженість або об'єктивність прийняття рішень або на здійснення відповідних дій (ч. 1 ст. 1 Закону). Згідно зі ст. 28 Закону «Про запобігання корупції», конфлікт інтересів може виникати у діяльності осіб, зазначених у п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону. Сюди відносяться, з одного боку, особи, наділені функціями держави або місцевого самоврядування (Президент України, члени уряду, народні депутати, державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування тощо), а з іншого боку – прирівняні до них особи

(посадові особи юридичних осіб публічного права, члени наглядових рад державних підприємств, аудитори, нотаріуси, експерти та інші особи, що надають публічні послуги, представники громадських об'єднань, наукових установ, експерти).

Це означає, що конфлікт інтересів може бути не лише у службовців, а й у осіб, які не працюють на державній службі, але займаються наданням публічних послуг.

Отже, неправильно обмежувати сферу публічних послуг лише діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування. У Листі Міністерства юстиції України від 18.12.2009 № 967-0-2-09-22 зазначено, що публічні послуги надаються як державними, так і комунальними органами, а також приватними підприємствами та фізичними особами, які виконують делеговані державою чи органами місцевого самоврядування повноваження за рахунок державного або місцевого бюджету [12].

Таку позицію підтримує більшість науковців, оскільки однакові послуги можуть надаватися різними суб'єктами – як державними, так і приватними.

До основних ознак публічних послуг належать:

- орієнтованість на задоволення публічного інтересу (державного, місцевого або індивідуального значення);
- регламентованість нормами публічного права;
- публічний характер правовідносин у процесі надання послуг;
- участь суб'єктів, які можуть бути державними органами, комунальними підприємствами, установами, а також окремими фізичними та юридичними особами, залежно від їхньої правосуб'єктності;
- фінансування за рахунок державних, місцевих або приватних коштів;
- реалізація прав, свобод і законних інтересів громадян та юридичних осіб.

Висновки: Отже, питання конфлікту інтересів у публічних правовідносинах в Україні є критично важливим для забезпечення стабільності та ефективності державного управління. Хоча в країні досягнуто значного правового прогресу та вжито заходів для боротьби з корупцією, реальне вирішення таких конфліктів залишається складним через вплив особистих інтересів посадових осіб на їх офіційні обов'язки. Це

ускладнює правове регулювання та знижує рівень довіри громадян до органів влади. Для забезпечення прозорості, об'єктивності та неупередженості в публічній сфері важливими

кроками є подальше теоретичне дослідження, розробка практичних інструментів для моніторингу і контролю, а також проведення освітніх програм серед населення.

Література:

1. Про затвердження Загальних правил поведінки державного службовця. Головдержслужба України; Наказ, Правила від 23.10.2000 № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0783-00#Text> (дата звернення: 18.08.2024).
2. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 18.08.2024).
3. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
4. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
5. Завальний А. М. Методологічні та теоретичні основи пізнання юридичних фактів: [монографія] / Андрій Миколайович Завальний. Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. 95 с.
6. Ямкова І. М., Галуцько В. В., Курило В. І., Короед С. О., Дрозд О. Ю., Чорна В. Г., Єщук О. М., Риженко І. М., Іванишук А. А., Саунін Р. Д. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018.
7. Гайдук А. В. Запобігання конфлікту інтересів на публічній службі: проблеми законодавчого врегулювання. Вісник академії адвокатури України, 2013. № 1. С. 101-107.
8. Бодун Т. Конфлікт інтересів як детермінанта реформування системи влади в Україні. Збірник наукових праць НАДУ / за заг. ред. В. П. Приходька. Київ: НАДУ, 2009. Вип. 2. С. 224-235.
9. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 18.08.2024).
10. Про службу в органах місцевого самоврядування. Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення: 18.08.2024).
11. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 18.08.2024).
12. Щодо надання роз'яснень термінів, які застосовуються у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Лист Міністерства юстиції України від 18.12.2009 № 967-0-2-09-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v967-323-09#Text> (дата звернення: 18.08.2024).

References:

1. Holovderzhsluzhba Ukrainy (2000), Pro zatverdzhennia Zagal'nykh pravyl povedinky derzhavnoho sluzhbovtzia, Nakaz, Pravyla vid 23.10.2000 № 58, dostupno za URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0783-00#Text> (Accessed August 18, 2024).
2. Zakon Ukrainy (2014), Pro zapobihannia koruptsii, vid 14.10.2014 № 1700-VII, dostupno za URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (Accessed August 18, 2024).
3. Bytiak, Yu. P., Narashchuk, V. M., Diachenko, O. V. (2007), Administratyvne pravo Ukrainy, Kyiv: Yurinkom Inter, 544 s.
4. Kolpakov, V. K., Kuz'menko, O. V. (2003), Administratyvne pravo Ukrainy, Kyiv: Yurinkom Inter, 544 s.
5. Zaval'nyi, A. M. (2011), Metodolohichni ta teoretychni osnovy poznannia yurydychnykh faktiv, Kyiv: Vyd-vo Yevropeis'koho universytetu, 95 s.
6. Yamkova, I. M., Halun'ko, V. V., Kurylo, V. I., Koroid, S. O., Drozd, O. Yu., Chorna, V. H., Yeshchuk, O. M., Ryzhenko, I. M., Ivanyschuk, A. A., Saunin, R. D. (2018), Administratyvne pravo Ukrainy, Kherson: OLDI-PLUS.
7. Haiduk, A. V. (2013), Zapobihannia konfliktu interesiv na publichnii sluzhbi: problemy zakonodavchoho vrehuliuvannia, Visnyk akademii advokatury Ukrainy, № 1, s. 101-107.
8. Bodun, T. (2009), Konflikt interesiv yak determinant reformuvannia systemy vlady v Ukraini, Zbirnyk naukovykh prats' NADU, Kyiv: NADU, Vyp. 2, s. 224-235.
9. Zakon Ukrainy (2015), Pro derzhavnu sluzhbu, vid 10.12.2015 № 889-VIII, dostupno za URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (Accessed August 18, 2024).
10. Zakon Ukrainy (2001), Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia, vid 07.06.2001 № 2493-III, dostupno za URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>. (Accessed August 18, 2024).
11. Zakon Ukrainy (2016), Pro sudoustrii i status suddiv, vid 02.06.2016 № 1402-VIII, dostupno za URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (Accessed August 18, 2024).
12. Lyst Ministerstva yustytzii Ukrainy (2009), Shchodo nadannia roz'iasnennia terminiv, yaki zastosovuiutsia u Zakoni Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vidpovidal'nosti za koruptsiini pravoporushennia» vid 18.12.2009 № 967-0-2-09-22, dostupno za URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v967-323-09#Text> (Accessed August 18, 2024).

Стаття надійшла до друку 20 серпня 2024 року

РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ ЩОДО ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС»

Дзісяк О.П.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: DzisiakO@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7130-361X>*

Шершенков Д.М.,

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113,
e-mail: shershenkovdm@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7935-6276>*

DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC OPINION REGARDING THE CONCEPT OF «PUBLIC INTEREST»

Dzisiak O.P.,

*PhD in Law,
associate Professor of the Department
of Theory and History of State and Law of «KROK» University,
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: DzisiakO@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7130-361X>*

Shershenkov D.M.,

*graduate student of the Department of Theory and History
of the State and Law «KROK» University of Economics and Law
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: shershenkovdm@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7935-6276>*

Анотація. У статті аналізується історичний розвиток уявлень про публічні, державні та приватні інтереси з особливим акцентом на становленні людиноцентричних концепцій у суспільній свідомості. Поняття «публічний інтерес» розглядається як компроміс між інтересами держави та особи, особливо в контексті публічно-правових відносин. Досліджено еволюцію категорії «публічний інтерес» у політико-правовій науці, її взаємодію з приватними інтересами та трансформацію акцентів залежно від історичних обставин. Особливу увагу приділено впливу соціологічної школи права на формування концепції публічного інтересу, а також особливостям радянського періоду, коли інтереси індивіда замінялись інтересами партії.

Особливо акцентовано на сучасних викликах та євроінтеграційних прагненнях України, що потребують глибшого розуміння публічного інтересу як відображення суспільних потреб. Підкреслено значення збалансування публічних і приватних інтересів для вдосконалення правового регулювання, з урахуванням історичних паралелей та ідей Аристотеля, Р. Ієрінга та Дж. Локка.

Окремо розглянуто історичні традиції поділу права на публічне і приватне: публічне право спрямоване на захист колективних інтересів, тоді як приватне – на захист прав окремих осіб. Згадано внесок Р. Ієрінга у юридичну науку, який запровадив категорію інтересу в правову практику, акцентуючи на механізмах захисту інтересів у різних сферах права.

Також досліджується зміна підходів до розуміння державних інтересів, у межах яких сучасні дослідники прагнуть розмежувати поняття «публічного інтересу» та «державного інтересу». Значна увага приділена ролі Європейського суду з прав людини у встановленні балансу між приватними і публічними інтересами, де практика ЄСПЛ демонструє, як державні інтереси можуть обмежувати приватні права, визначаючи межі державної

лади.

У статті досліджуються загальні заходи, спрямовані на подолання системних проблем, виявлених у рішеннях Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). До таких заходів належать удосконалення чинного законодавства, зміни у практиці його застосування та забезпечення професійної підготовки правозастосовних кадрів. Інтеграція посилань на рішення ЄСПЛ в українську судову практику сприяє зміцненню правової системи та захисту прав громадян.

Поняття «публічний інтерес» трактується як сукупність суспільних потреб, визнаних державою, реалізація яких забезпечується засобами публічного управління та спрямована на дотримання прав і свобод людини. Спостерігається поступова трансформація наукових підходів, національного законодавства та правової практики у напрямі досягнення балансу між публічними та приватними інтересами.

Ключові слова: публічний інтерес, приватний інтерес, публічно-правові відносини, Європейський суд з прав людини, євроінтеграція

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 6.

Abstract. The article examines the historical development of views on public, state, and private interests, with a particular emphasis on the emergence of human-centered concepts in public consciousness. The concept of «public interest» is analyzed as a compromise between the interests of the state and the individual, especially in the context of public-law relations. The evolution of the «public interest» category within political and legal science is studied, focusing on its interaction with private interests and the shift in emphasis based on historical conditions. Special attention is paid to the influence of the sociological school of law on the formation of the concept of public interest, as well as the historical context of the Soviet era, when the interests of individuals were replaced by those of the ruling party.

Particular focus is placed on modern challenges and Ukraine's European integration aspirations, which require a deeper understanding of the public interest as a reflection of societal needs. The importance of balancing public and private interests to improve legal regulation is highlighted, with historical parallels drawn from the ideas of Aristotle, R. Ihering, and J. Locke.

The article also explores the ancient legal traditions that distinguish public and private law, emphasizing that public law is designed to protect collective societal interests, while private law safeguards individual rights. The contribution of R. Ihering to legal theory is examined, particularly his introduction of the concept of «interest» into legal practice, which emphasizes the mechanisms for protecting interests across both public and private law.

Additionally, the article addresses the evolving understanding of state interests, noting how modern scholars distinguish between the concepts of «public interest» and «state interest». The role of the European Court of Human Rights (ECtHR) in balancing private and public interests is discussed, demonstrating how state interests may limit private rights and define the boundaries of state power.

The article also investigates general measures aimed at addressing the systemic issues identified in ECtHR decisions, including reforms to current legislation, adjustments to its application practices, and the professional training of law enforcement personnel. The integration of ECtHR rulings into Ukrainian judicial practice contributes to strengthening the legal system and protecting citizens' rights.

Thus, «public interest» is understood as a set of needs recognized by the state, which are implemented through public administration mechanisms and are aimed at safeguarding human rights and freedoms. Over time, scientific understanding, national legislation, and legal practice have evolved towards achieving a balanced relationship between public and private interests.

Keywords: public interest, private interest, public-law relations, European Court of Human Rights, European integration.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 6.

Постановка проблеми. Історичний розвиток наукових поглядів на публічні, державні та приватні інтереси відображає еволюцію суспільної свідомості, яка поступово зосереджується на людиноцентричних концепціях. Це обумовлено необхідністю пошуку балансу між інтересами держави та окремої особистості. Поява та поширення поняття «публічний інтерес» стали відповіддю на потребу такого компромісу. У публічно-правових відносинах ця категорія має ключове значення, оскільки більшість таких відносин спрямована на задоволення потреб суспільства або його основних соціальних груп. Таким чином, публічний інтерес до-

цільно визначати як систему суспільних потреб, задоволення яких забезпечується органами публічної влади в межах їх компетенції відповідно до цілей правового регулювання та принципів права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичному осмисленню категорій публічного та приватного інтересів приділяють увагу багато науковців. Наприклад, С. Савченко дослідила співвідношення цих інтересів у контексті українського досвіду. І. Жаровська у своїй праці «Публічні та приватні інтереси в механізмі сучасної державної влади» акцентує на їх взаємодії в умовах трансформації держави. О. Підпри-

гора у роботі «Розмежування і взаємодія публічного і приватного права як методологічна проблема вітчизняного правознавства» аналізує методологічні аспекти цього питання. Також заслуговують уваги інші праці, що стосуються цієї тематики.

Не вирішені аспекти загальної проблеми. Чітке визначення меж між публічними та приватними інтересами. В умовах динамічних соціальних і політичних змін відсутність єдиної концепції може спричинити суперечності у правозастосуванні.

Вплив сучасних викликів на публічний інтерес. Глобалізація, цифровізація та інші сучасні тенденції змінюють уявлення про баланс між державними та приватними інтересами. Необхідний аналіз, як ці фактори впливають на еволюцію концепції публічного інтересу.

У дослідженні приділяється увага ролі соціальних груп і громадянського суспільства у процесі формування публічного інтересу. Їхні потреби, погляди та пріоритети мають бути інтегровані в юридичні механізми, що дозволить більш ефективно враховувати інтереси різних верств населення. Це сприяє створенню збалансованих правових інструментів, які одночасно захищають права громадян і забезпечують суспільні інтереси.

Недоліки механізмів балансу між публічними та приватними інтересами. Важливо зазначити, що в українському законодавстві недостатньо розроблені механізми для досягнення гармонійного співвідношення між публічними та приватними інтересами. Актуальним залишається питання вдосконалення правових інструментів, які дозволили б ефективно захищати права громадян, зберігаючи при цьому суспільний добробут і забезпечуючи загальні інтереси.

Цілі статті. Метою дослідження є аналіз еволюції наукових поглядів на поняття «публічний інтерес» та визначення його значення у сучасному правовому регулюванні.

Основний матеріал дослідження. Поняття «суспільний інтерес» і «публічний інтерес» мають схожий зміст у історичному контексті. Проте з точки зору правової термінології більш точним є термін «публічний інтерес», який відповідає таким поняттям, як «публічне право», «органи публічної ад-

міністрації», «публічна служба», «публічно-правовий спір». Зміни у доктрині адміністративного права підтверджують цю тенденцію: концепція «державного управління» була замінена концепцією «публічного адміністрування», яка відповідає європейським стандартам.

Еволюція поняття «публічний інтерес» у політико-правовій науці демонструє поступовий перехід від пріоритету державних інтересів (етатизму) до визнання важливості прав і свобод особистості (лібералізму). У різні історичні періоди науковці надавали перевагу то приватним, то публічним інтересам залежно від ідеологічних умов. У сучасних дослідженнях дедалі більше утверджується необхідність досягнення гармонії між цими інтересами, причому гуманістичні концепції стають домінуючими [1, с. 42].

Упродовж історії державні та публічні інтереси часто перебували в конфлікті з приватними інтересами, оскільки їхнє забезпечення зазвичай передбачає обмеження або навіть неможливість реалізації останніх. Наприклад, встановлення дозвільної системи, спрямованої на підтримання правопорядку та запобігання незаконному обігу зброї, продиктоване публічним інтересом. Ця система обмежує приватні інтереси громадян, які бажають вільно купувати, володіти чи користуватися холодною або вогнепальною зброєю. Водночас у дозвільній системі проявляється і державний інтерес, спрямований на збереження монополії держави на застосування сили та забезпечення захисту її інститутів від можливого збройного протистояння з боку невдоволених верств населення.

Для порівняння, у США історичний досвід демонструє інший підхід, коли приватні інтереси щодо права володіти зброєю мають пріоритет над публічними інтересами у забезпеченні суспільної безпеки. Такий підхід дозволяє навіть вільне придбання автоматичної зброї, що підвищує ризик злочинів із використанням зброї [2, с. 35].

Один із ключових етапів розвитку концепції «публічного інтересу» пов'язаний із виникненням соціологічної школи права. Ця школа стверджувала, що реалізація інтересів кожної окремої особи можлива лише за умови належного захисту та забезпечення загальних, тобто публічних, інтересів.

У радянський період питання публічних інтересів розглядалося в рамках ідеологічних завдань партійного керівництва, спрямованих на побудову соціалістичного суспільства. Передбачалося, що після досягнення соціалізму інтереси кожного громадянина повністю збігатимуться з інтересами радянського суспільства. Проте в умовах відсутності приватної власності, державного або колективного характеру засобів виробництва, а також заборони підприємницької діяльності приватні інтереси мали лише формальне значення. Увага концентрувалася виключно на інтересах суспільства, які фактично підмінялися інтересами правлячої партії [1, с. 43].

Після проголошення незалежності в Україні почало поступово відновлюватися розуміння публічного інтересу як вираження потреб більшості населення. Ці потреби реалізуються та забезпечуються суб'єктами публічної влади в межах законодавчо встановлених повноважень. Одним із ключових проявів публічного інтересу сьогодні є євроінтеграційні прагнення українського суспільства, спрямовані на досягнення високих стандартів життя та інтеграцію до спільноти цивілізованих західних країн. Удосконалення правового регулювання співвідношення публічних і приватних інтересів потребує правильного розуміння сутності публічного інтересу.

Досліджуючи історію поняття «публічний інтерес» у публічно-правових відносинах, вчені відзначають, що поділ права на публічне та приватне існує у юриспруденції понад дві тисячі років. Ще Аристотель розрізняв два типи прав: порушення одного з них шкодить усій спільноті, а порушення іншого – кожному окремому її члену. До кінця XIX століття у правовій думці домінувала точка зору, що в публічному праві держава є головною метою, тоді як людина відіграє другорядну роль. Натомість у приватному праві людина сама є метою, а правовідносини слугують інструментом для забезпечення її існування чи статусу [1, с. 45].

У другій половині XIX століття завдяки концепціям Рудольфа Ієрінга в юриспруденції з'явилося поняття інтересу як центральної категорії права. Ієрінг проголосив, що основною метою права є захист інтересів.

Він розділив право на приватне й публічне за ознакою інтересів, які вони захищають: публічне право – загальні, суспільні інтереси, приватне право – особисті, індивідуальні інтереси. Особливу увагу він приділив способам захисту інтересів: у приватному праві захист ініціюється самим суб'єктом через подання цивільного позову, що є формою самозахисту, тоді як у публічному праві захист інтересів здійснюється з ініціативи державних органів [3, с. 178].

У цьому контексті можна згадати і Джона Локка, який вважав життя, здоров'я, свободу, захист від тілесних покарань, а також право володіння майном і землею громадянськими інтересами. Локк підкреслював важливість цих інтересів як фундаменту соціального порядку та індивідуальної свободи.

Джон Локк вважав, що обов'язком влади є забезпечення кожному громадянину і суспільству в цілому справедливого володіння такими важливими благами, як життя, здоров'я, свобода, майно, шляхом неупередженого дотримання справедливих законів [3, с. 182].

Досліджуючи співвідношення публічних і приватних інтересів у адміністративному праві, науковці зазначають, що категорії «публічне і приватне право» та «публічний і приватний інтерес» мають глибокі історичні корені і не є новими для сучасної юридичної науки. Раніше ці концепти розглядалися у межах теорії та філософії права як узагальнені теоретичні поняття, без урахування особливостей кожної галузі права.

Сучасні дослідження намагаються дистанціюватися від терміна «державний інтерес», поступово замінюючи його поняттям «публічний інтерес». Це пояснюється критикою терміна «державний інтерес», який, за деякими твердженнями, був вигаданий тоталітарними режимами для виправдання своїх дій. Натомість наголошується на існуванні загальнонаціональних інтересів, що є більш нейтральним поняттям [4, с. 104].

Разом із тим, варто зазначити, що держава є інституцією публічної влади, і тому її інтереси за своєю суттю мають публічний характер. Проблеми виникають, коли державні інтереси підміняються приватними інтересами окремих посадовців, які реалізують свої цілі через державну політику під

впливом особистих мотивів. Вибір України на користь європейської та євроатлантичної інтеграції підтверджує виправданість підходу до держави як механізму реалізації публічних інтересів і захисту приватних прав громадян [2, с. 38].

Важливу роль у розвитку поняття «публічний інтерес» відіграє практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Основна місія ЄСПЛ – пошук балансу між приватними та публічними інтересами, а також визначення меж, які держава не має права перетинати, реалізуючи публічні інтереси. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, закріплюючи ключові права і свободи, водночас чітко окреслює винятки, які допускають певні обмеження цих прав у випадках захисту публічних інтересів.

Необхідність дотримання прав, закріплених у Європейській Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, обумовлюється публічними інтересами. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 4 Конвенції, жодна особа не може бути змушена до примусової чи обов'язкової праці. Однак, ч. 3 тієї ж статті визначає, що термін «примусова чи обов'язкова праця» не охоплює низку винятків, зокрема:

- роботи, що виконуються під час законного позбавлення волі або умовного звільнення;
- військової служби або альтернативної служби, передбаченої законодавством для тих, хто відмовляється від військової служби за переконаннями;
- роботи в умовах надзвичайної ситуації або стихійного лиха, які загрожують життю чи добробуту суспільства;
- звичайних громадянських обов'язків [5].

Таким чином, Конвенція чітко визначає ситуації, коли приватні інтереси можуть бути обмежені для забезпечення публічних інтересів.

Більш конкретне співвідношення публічних і приватних інтересів розглядається у рішеннях Європейського суду з прав люди-

ни. Кожне рішення Суду фактично встановлює баланс між приватними інтересами заявника та публічними інтересами держави.

В Україні забезпечення виконання рішень ЄСПЛ регламентується ст. 13 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [6]. Згідно із цим законом, держава вживає заходів загального характеру для дотримання положень Конвенції, усунення системних проблем, які призвели до порушень, виявлених Судом, а також запобігання повторному виникненню таких проблем, що можуть спричинити нові скарги до ЄСПЛ.

Заходи загального характеру спрямовані на усунення системних проблем, визначених у рішеннях ЄСПЛ, та їхніх першопричин. До таких заходів належать: внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування; корекція адміністративної практики; проведення юридичної експертизи законопроектів; організація професійної підготовки представників правозастосовних органів, таких як прокурори, адвокати, працівники правоохоронних та імміграційних служб, а також працівників установ, пов'язаних із триманням осіб у місцях позбавлення волі, з акцентом на вивчення положень Конвенції та практики ЄСПЛ [6].

Інтеграція рішень ЄСПЛ у практику українських судів сприяє розвитку правової системи та зміцнює захист прав громадян. Судді використовують прецеденти ЄСПЛ для захисту індивідуальних прав, якщо це не суперечить суспільному благу та публічним інтересам.

Висновки. Публічний інтерес варто розуміти як сукупність потреб, визнаних державою, реалізація яких забезпечується через публічне управління і сприяє захисту прав і свобод людини. З часом відбувається еволюція наукового розуміння цього поняття, що знаходить відображення у вдосконаленні національного законодавства та юридичної практики, спрямованих на досягнення балансу між публічними та приватними інтересами.

Література:

1. Золотухіна Л. Історія розвитку національного законодавства в контексті реалізації «публічних інтересів». Право і суспільство. 2019. № 3. Ч. 2. С. 41–46.
2. Золотухіна Л.О. Феномен публічного інтересу як категорії адміністративного права: монографія. Херсон:

Видавничий дім «Гельветика». 2019. 478 с.

3. Андрушко А. Спірні аспекти правової природи поняття «баланс інтересів». Юридичні факти в системі правового регулювання: зб. наук. праць (Київ, 26 лист. 2015 р.). Київ: Дакор, 2015. С. 107-111.

4. Миколенко О.І. Публічний і приватний інтерес в адміністративному праві. Правова держава. 2016. № 24. С. 100-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2016_24_18. (дата звернення: 10.09.2024)

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.09.2024)

6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 10.09.2024)

References:

1. Zolotukhina, L. (2019), History of the development of national legislation in the context of the realization of 'public interests, *Pravo i suspilstvo*, №. 3, Part 2, pp. 41-46.

2. Zolotukhina, L. O. (2019), The phenomenon of public interest as a category of administrative law: Monograph, Kherson: Helvetika Publishing House, 478 p.

3. Andrushko, A. (2015), Controversial aspects of the legal nature of the concept 'balance of interests', In *Legal Facts in the System of Legal Regulation: Collection of Scientific Works* (Kyiv, November 26, 2015), Kyiv: Dakor, pp. 107-111.

4. Mykolenko, O. I. (2016), Public and private interest in administrative law, *Pravova derzhava*, №. 24, pp. 100-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2016_24_18. (Accessed September 10, 2024).

5. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms dated 4 November 1950. Ratified by Law № 475/97-VR dated 17 July 1997. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Accessed September 10, 2024).

6. On the execution of decisions and the application of the practice of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine dated 23 February 2006 № 3477-IV. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (Accessed September 10, 2024).

Стаття надійшла до друку 15 вересня 2024 року

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ МЕДІАЦІЇ ПРИ ВИРІШЕННІ СІМЕЙНОГО СПОРУ

Биков О.М.,

доктор юридичних наук

професор кафедри теорії та історії держави і права

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113,

e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4965-696X>

Туровець Т.О.,

здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Університету економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113,

e-mail: turovetsto@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1233-7899>

MAIN ASPECTS OF MEDIATION IN FAMILY DISPUTE RESOLUTION

Bykov O.M.,

Doctor of Laws, Professor of the Department of State and

Legal Disciplines of «KROK» University

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4965-696X>

Turovets T.O.,

graduate of the Master's degree

of «KROK» University

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: turovetsto@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1233-7899>

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню питання основних аспектів проведення медіації при вирішенні сімейних спорів. Зокрема розглянуто Рекомендацію № R (98) І Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року та Закону України «Про медіацію» в частині врегулювання сімейних спорів, етапів сімейної медіації та її особливостей.*

Медіація в сімейних конфліктах стає все більш популярною процедурою вирішення різних спірних питань, які можуть виникати між подружжям, кровними членами родини, або фізичними особами, які проживають разом як сім'я. Сам інститут сім'ї постійно розвивається, він є невід'ємною частиною кожного члена суспільства, в родині ми зростаємо та вбираємо в себе певні цінності життя. Проте навіть в найдружніших, на перший погляд, сім'ях трапляються конфлікти, які можуть потребувати допомоги у вирішенні. Добре, якщо такі ситуації вирішуються в середині родини і відсутня потреба звертатися до суду чи медіації, проте великий відсоток справ все ж потрапляє до суду. Медіація є гнучким, економічно вигідним, конфіденційним процесом при якому сторони завдяки своїм зусиллям, під супроводом медіатора шукають рішення, яке задовільнить їх інтереси і вирішить конфлікт. Спільність рішення це найголовніше, що дає нам процес, адже сторони знаходять зв'язкову ланку між собою і таким чином приходять до порозуміння. Медіація не гарантує збереження сім'ї такою, якою вона була, але може допомогти зберегти добрі відносини між сторонами.

Також в статті розглянуто питання важливості ролі медіатора, як посередника в процесі вирішення сімейного конфлікту, його основної значимості в організації процесу та керуванні ним. Виділяється важливість підвищення обізнаності суспільства про медіацію, як альтернативного методу вирішення конфліктів.

Ключові слова: *медіація, альтернативний метод вирішення конфліктів, сім'я, сімейний конфлікт, сімейна медіація.*

Abstract. *The article is devoted to the study of the key aspects of mediation in family dispute resolution. In particular, the author examines Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States on mediation in family matters, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe at the 616th meeting of deputy ministers on January 21, 1998, and the Law of Ukraine «On Mediation» in terms of family dispute resolution.*

Mediation in family conflicts is becoming an increasingly popular procedure for resolving various disputes that may arise between spouses, blood family members, or individuals living together as a family. The family institution itself is constantly evolving; it is an integral part of every member of society, in the family we grow up and absorb certain values of life. However, even in the friendliest families, at first glance, conflicts occur that may require help in resolving. It is good if such situations are resolved within the family and there is no need to go to court or mediation, but a significant percentage of cases still end up in court. Mediation is a flexible, economically beneficial, confidential process in which the parties, through their own efforts, with the support of a mediator, seek a solution that will satisfy their interests and resolve the conflict. The commonality of the decision is the most important thing that the process gives us, because the parties find a link between them and thus come to an understanding. Mediation does not guarantee that the family will remain as it was, but it can help maintain good relations between the parties.

The article also discusses the importance of the role of a mediator as an intermediary in the process of resolving a family conflict, its main significance in organizing and managing the process. The author emphasizes the importance of raising public awareness of mediation as an alternative method of conflict resolution.

Keywords: *mediation, alternative method of conflict resolution, family, family conflict, family mediation.*

Formulas: 0, fig: 0, tabl.: 0, bibl.: 8.

Постановка проблеми. Сімейні конфлікти не є новим явищем суспільного життя, скільки існує інститут сім'ї, стільки ж в ньому відбуваються конфлікти і насправді вони є глобальною проблемою для багатьох країн світу. Сімейні справи займають левову частку від загальної кількості справ в судах, на їх розгляд уходить багато часу та ресурсів як для членів родини, так і для держави. Проте в ст. 55 Конституції України гарантується право громадянам будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1]. Медіація як альтернативний метод вирішення сімейних спорів набуває все більшої популярності завдяки своїй ефективності, конфіденційності та здатності зберігати відносини між сторонами. У сучасному світі, де емоційні та фінансові витрати судових процесів можуть бути значними, медіація пропонує більш м'який і гнучкий підхід до вирішення конфліктів.

Незважаючи на численні переваги, медіація потребує певних умов для успішного проведення. Важливо, щоб обидві сторони були готові до співпраці та відкритого діалогу. Крім того, медіатор повинен бути кваліфікованим і досвідченим, щоб ефективно сприяти вирішенню конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти сімейної медіації у своїх роботах висвітлювали Кармаза О.О., Н. Крестовська, Л. Романадзе, Чеховська

І.В., Шуст Г.П., Шевчук В.Л., Явор О.П.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Беручи до уваги, що сімейну медіацію широко розглядають, загальнотеоретичні дослідження, щодо застосування медіації при вирішенні сімейних спорів в Україні ще потребують аналізу та детальнішого вивчення.

Метою статті є аналіз основних аспектів проведення медіації при вирішенні сімейних спорів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сімейна медіація вперше з'явилася наприкінці 1960-х років в США, а потім і в Європі. В неї входить вирішення спорів при розлученні подружжя, спорів про спадщину, конфліктів з органами соціального захисту, а також питань, пов'язаних з усиновленням, а в Україні медіація стала розвиватися з середини 2000-х років [8, с. 47].

Першим документом, який прийняла Рада Європи, стосовно медіації, стала Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах від 21 січня 1998 року (далі – Рекомендація № R (98) 1). Даний документ врегулював питання застосування медіації в сімейних справах та наполягає в її посиленні. З основних посилів Рекомендації № R (98) 1, чому варто застосовувати медіацію визначають:

1. Поліпшення спілкування між членами родини.

2. Послаблення конфліктів між сторонами спору.

3. Привести до дружнього врегулювання.

4. Забезпечення тривалості особистих контактів між батьками та дітьми.

5. Зниження соціальної та економічної вартості окремого проживання і розлучення для сторін у справах і для держав і скорочення того часу, який потрібен за інших обставин для врегулювання конфлікту.

Крім цього в Рекомендації № R (98) 1 наведено ряд порад для держав, які можна було б впровадити у законодавство про медіацію. Зокрема такі важливі моменти як вирішення сімейних конфліктів на міжнародному рівні, коли члени родини проживають або будуть проживати в різних країнах, особливо в питанні опіки над дітьми. Крім випадку неправомірного перевезення чи утримання дитини, в таких випадках Комітет не радить використовувати медіацію [4].

Після ратифікації Україною Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом 16 вересня 2014 року та Сінгапурської конвенції про медіацію 07 серпня 2019 року, певними міжнародними організаціями України було рекомендовано запровадити медіацію. Що і сталося 16 листопада 2021 року – прийнято Закон України «Про медіацію» (далі – Закон). В Законі фіксуються основні принципи її проведення для всіх сфер суспільно-правових відносин, якими виступають:

1. Добровільність – участь в процесі медіації має бути добровільним волевиявленням його учасників, ніхто не може бути примушений до участі в процесі. Так само сторони у будь-який момент можуть відмовитися від подальшої участі в процесі, що ніяк не може визначатися, як визнання своєї вини, позовних вимог чи відмовою від них.

2. Конфіденційність – вся інформація про спір і його сутність, учасників і кінцевий результат процесу є повністю конфіденційною інформацією, яка не підлягає розголошенню, якщо інше не було встановлено законом чи домовленістю сторін.

3. Нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора – медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації та незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб. Медіатор не може суміщати функції медіатора і сторони конфлікту, надавати консультації та/або рекомендації і приймати рішення для вирішення конфлікту, бути представником або захисником однієї зі сторін. Медіатор може лише надавати консультації та рекомендації лише щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів.

4. Самовизначення та рівність прав сторін медіації – лише сторони конфлікту можуть самостійно приймати рішення, щодо вибору медіатора, визначення основних питань для обговорення, варіантів вирішення спору, строків та способів їх виконання, а також інших питань щодо конфлікту та проведення процесу. Сторони мають розуміти навіщо вони звернулися до медіації і самостійно прийти до взаємного рішення, яке буде задовольняти їх інтереси, відноситися з повагою один до одного на правах рівності [2].

Також в Законі прописані загальні правила проведення медіації, її етапи, порядок, права і обов'язки сторін, зміст та оформлення договору про проведення медіації і угоди за її результатами.

Сімейна медіація, в побудові процесу нічим не відрізняється від інших видів медіації, оскільки її етапи є загальними.

О. О. Кармаза, Т.В. Федоренко розділяють процес медіації на три стадії: підготовчу, безпосереднє проведення медіації і завершальну. Підготовча стадія передбачена для створення організаційних умов проведення медіації і поділяється на етапи: вступне слово медіатора, визначення медіабельності спору, вирішення організаційних умов проведення медіації, залучення до процесу медіації інших сторін медіації, укладання договору про проведення медіації. Безпосереднє проведення медіації полягає в організації та веденні процесу, в межах якого медіатор має направити сторони до співробітництва та укладання угоди за результатами медіації. Цю стадію також поділяють на етапи: вступне слово, яке можна поєднати зі вступним словом медіатора на першій стадії, якщо вони відбуваються в один день; виступи сторін спору; збирання та обмін усною, письмовою інформацією, який може відбуватися паралельно з попереднім

етапом; визначення теми обговорення; на-
працювання пропозицій; укладання проєкту
угоди. Завершальна стадія характеризується
укладанням угоди за результатами медіації,
яку оформлює медіатор і фіксує всі прийняті
рішення і умови їх виконання [3, с. 68-70].

Г. П. Шуст та В. Л. Шевчук не поділяють медіацію на стадії, а лише на етапи:

1. Підготовка до медіації (укладання
договору про проведення медіації).

2. Формування інформаційної бази,
збирання необхідних відомостей.

3. Проведення переговорів, шляхом за-
слуховування вимог кожної зі сторін.

4. Вирішення проблеми, надання
медіатором пропозицій вирішення спору.

5. Укладання та підписання медіацій-
ної угоди.

6. Зворотній зв'язок від сторін, прове-
дення опитування щодо результатів медіації
після закриття відповідної угоди [7, с. 69].

В запропонованих пунктах Г. П. Шу-
ста та В. Л. Шевчука явно прослідковується
порушення принципів медіації та Закону, а
саме в пункті четвертому, де зазначено, що
медіатор надає пропозиції вирішення спору.
Порушується п. 2 ч. 2 ст. 7 Закону, де чіт-
ко прописано, що медіатор не може нада-
вати сторонам консультації та рекомендації
щодо прийняття рішення по суті конфлікту
(спору) [2]. Оскільки порушується принцип
нейтральності та неупередженості медіато-
ра, угода по результатам медіації може бути
визнана недійсною, навіть, якщо сторони
погодилися на пропозицію добровільно.
Шостий пункт може бути реалізованим, але
важливо пам'ятати про добровільність про-
цедури, цей етап має бути погоджений зі
сторонами ще в процесі підписання догово-
ру про проведення медіації.

Зробивши загальний аналіз етапів
медіації, які пропонуються на сайтах цен-
трів медіації України, можна виділити ос-
новні:

1. Премедіація – знайомство сторін
медіації, обговорення та підготовка до про-
цесу, підписання договору про проведення
медіації;

2. «Уважне слухання» – медіатор дає
сторонам висловитися, розповісти своє ба-
чення спору. При цьому медіатор має фік-
сувати ключові моменти, на яких потім буде

направлена основна увага;

3. Робота з інтересами сторін та їх по-
требами – на цьому етапі починається робо-
та над інтересами сторін, щодо вирішення
спору. Сторони, в нашому випадку сім'я,
надають свої пропозиції та аргументи, вис-
луховують пропозиції іншої сторони. Медіа-
тор задає сторонам питання, щоб розібрати-
ся з потребами і можливо навіть дістатися
до істинних причин виникнення конфлікту
(спору).

4. Пошук рішення – знаходження сто-
ронами спільного рішення, яке їх задовіль-
нить, яке медіатор має зафіксувати.

5. Укладання угоди за результатами
медіації.

Також варто звернути увагу на те, що
всі етапи є цілісною структурою, і наступ-
ний етап не може початися без завершення
попереднього, а сторони мають право відмо-
витися від участі в медіації у будь який мо-
мент, то ж до угоди може і не дійти.

Щодо роботи з інтересами сторін, при
вирішенні спору в сімейній справі також
варто звертати увагу почуття та пережи-
вання дитини. У разі розлучення подружжя
важливо правильно підготувати дитину і
пояснити, що її вини в цій ситуації немає,
що батьки люблять її так само і підтриму-
ватимуть не залежно від того, що батьки не
будуть жити разом. Це також може зробити
сімейний медіатор, який має навички нада-
вати консультації дитині [4, с. 329].

Однак бувають випадки, коли сімей-
на медіація є недоречною. Так, медіація не
застосовується, якщо одна зі сторін є алко-
та/або наркозалежною; одна зі сторін є
недієздатною; сторони не приймають прин-
ципи медіації; одна зі сторін змушена вирі-
шити спір шляхом звернення до медіатора;
одна сторона вчиняє домашнє насильство
над іншою; використовуються тиск і погро-
зи в процесі медіації [6, с. 127].

Висновок. Основні аспекти викори-
стання медіації у сімейних спорах включають
забезпечення нейтральності медіатора,
активну участь сторін у процесі вирішення
суперечок, а також збереження контролю
над результатом конфлікту.

Переваги медіації у сімейних конфлік-
тах є численними. По-перше, нейтральність
медіатора сприяє створенню об'єктивного

середовища, в якому кожна сторона може висловити свої думки без страху бути осудженою. По-друге, процес медіації дозволяє сторонам самостійно приймати рішення, що значно знижує ризик подальших конфліктів. По-третє, конфіденційність медіації забезпечує захист особистої інформації та дозволяє обговорювати питання, які, можливо, були б небажаними для розгляду у суді.

Сімейна медіація це процес, який будується на емоціях та почуттях сторін, тобто членів родини. Сторонами можуть бути як чоловік і дружина, батьки і діти, брат і сестра, їх відносини мають в собі більше

людського фактору, ніж у бізнес партнерів. Для ведення процесу медіації при вирішенні сімейного спору медіатору варто було б володіти певними навичками психолога, які допомогли б йому розуміти природу виникнення спору в середині родини, як його можна контролювати та не давати розростатися. Загалом медіація в сімейних справах може мати найбільший успіх серед альтернативних методів вирішення конфліктів (спорів), що в свою чергу має знизити кількість судових розглядів справ, а також допомогти у збереженні сімейних відносин і їх цінностей.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#n4348> (дата звернення: 17.09.2024).
2. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 17.09.2024).
3. Кармаза О. О., Федоренко Т. В., Теоретична модель процесу медіації: провадження, стадії, етапи, процесуальні дії, їх співвідношення. Право і суспільство. 2023. № 2. Т. 1. С. 67-72 URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_1/11.pdf (дата звернення: 17.09.2024).
4. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт.кол: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовська, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с.;
5. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах від 21.01.1998 р. URL: [https://rm.coe.int/1680747b77#:~:text=R%20\(98\)%201%20on%20family%20](https://rm.coe.int/1680747b77#:~:text=R%20(98)%201%20on%20family%20) (дата звернення: 17.09.2024).
6. Чеховська І.В., Довга М.О., Медіація як альтернативний спосіб вирішення сімейних спорів. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2023. №3 (12). С. 123-138. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/146/145>.
7. Шуст Г.П., Шевчук В.Л., Інститут сімейної медіації в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2023. №61. С. 67-70. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc61/14.pdf> (дата звернення: 17.09.2024).
8. Явор О.П., Закономірності розвитку медіація в зарубіжних країнах та в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2021. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/58071> (дата звернення: 17.09.2024).

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine «Constitution of Ukraine»: of June 28. 1996 No 254k/96-ВР. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#n4348> (Accessed September 17, 2024).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine «On Mediation», available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (Accessed September 17, 2024).
3. Karmaza O.O., Fedorenko T.V., Theoretical model of the mediation process: proceedings, stages, stages, procedural actions, their correlation. Law and Society. 2023. № 2. VOL. 1. PP. 67-72. available at: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_1/11.pdf (Accessed September 17, 2024).
4. Mediation in the professional activity of a lawyer: a textbook / by T: T. Bilyk, R. Havryliuk, I. Horodysky [and others]; edited by N. Krestovska, L. Romanadze. Odesa: Ecology, 2019. 456 p.;
5. Recommendation No .R (98)1 of the Committee of Ministers to member states on family mediation of 21.01.1998, available at: [https://rm.coe.int/1680747b77#:~:text=R%20\(98\)%201%20on%20family%20](https://rm.coe.int/1680747b77#:~:text=R%20(98)%201%20on%20family%20) (Accessed September 17, 2024).
6. Chekhovska I. V., Dovha M. O. Mediation as an alternative way of resolving family disputes 2023. №3 (12). PP. 123-138 available at: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/146/145> (Accessed September 17, 2024).
7. Shust H., Shevchuk V. Institute of family mediation in Ukraine Jurisprudence. 2023. №61. PP. 67-70. available at: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc61/14.pdf> (Accessed September 17, 2024).
8. Yavor O.P., Regularities of family mediation development in foreign countries and in Ukraine. Electronic scientific publication «Analytical and Comparative Jurisprudence». 2021. available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/58071> (Accessed September 17, 2024).

Стаття надійшла до друку 20 вересня 2024 року

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВИ У МІЖНАРОДНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Корольова В.В.,

*к.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін, Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: viktoriyav@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2998-6144>*

Петрицький В.І.,

*здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»
Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: petrytskyivv@krok.edu.ua*

LEGAL STATUS OF THE STATE IN INTERNATIONAL CIVIL LEGAL RELATIONS: PROBLEMS AND CHALLENGES OF TODAY

Koroleva V.V.,

*Ph.D. in Law, Associate Professor, Department of State and Legal Disciplines,
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: viktoriyav:@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2998-6144>*

Petrytskyi V.I.,

*graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: petrytskyivv@krok.edu.ua*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних проблем щодо визначення правового статусу держави у міжнародних цивільних правовідносинах. Обґрунтовано специфіку цивільних правовідносин з іноземним елементом у реаліях сьогодення. Охарактеризовано ключові нормативні документи, а також виокремлено недоліки правового регулювання в цьому напрямі.

В ході роботи виявлено різність підходів до розуміння правового статусу держави, через наявність у неї унікальних ознак, а саме суверенітету та імунітету. Встановлено, що держава є особливим суб'єктом правовідносин, діяльність якої, з однієї сторони, спрямована на вирішення питань публічного характеру (міжнародна безпека, дотримання миру), а з іншої – цивільно-правового. Проведено аналіз чинного законодавства в частині регулювання цивільно-правових відносин та виявлено, що учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи. Держава Україна може виступати учасниками цивільних правовідносин лише за умови набуття статусу особи.

Сформовано висновки про те, що невизначеність правового статусу держави та її розщеплення на юридичну особу та носія публічної влади є підґрунтям для виникнення проблем, які потребують вдосконалення механізму правового регулювання. Досліджено, що наявні протиріччя в частині розмежування функцій держави та інших суб'єктів права, які діють від її імені, розмежування їх відповідальності та статусу майна, що знаходиться у власності. Поряд з цим, питання правового регулювання ускладняється відсутністю законодавчого документу щодо застосування державного імунітету та його різновидів. Встановлено, що в законодавстві відсутній перелік ознак юридичної особи публічного права.

Підґрунтям для вирішення вказаних проблем можуть слугувати подальші наукові дослідження, зокрема, спрямовані на закріплення правового статусу держави та визначення особливостей правосуб'єктності юридичних осіб публічного та приватного права, а також розроблення загальних положень щодо їх цивільно-правової відповідальності.

Ключові слова: держава, правовий статус держави, міжнародне приватне право, міжнародні цивільні правовідносини, проблеми правового статусу держави, юридична особа.

Формул: 0, *рис.:* 0, *табл.:* 0, *бібл.:* 19.

Abstract. The article is devoted to the study of the main problems of determining the legal status of the state in international civil legal relations. The specificity of civil legal relations with a foreign element in realities is substantiated of today. The key normative documents are characterized, as well as the shortcomings of legal regulation in this direction are highlighted.

The article revealed different approaches to understanding the legal status of the state, due to the presence of its unique features, namely sovereignty and immunity. It was established that the state is a special subject of legal relations, the activity of which, on the one hand, is aimed at solving issues of a public nature (international security, peacekeeping), and on the other is civil law. An analysis of the current legislation regarding the regulation of civil relations was carried out and it was found that the participants in civil relations are natural persons and legal entities. The state of Ukraine can act as a participant in civil legal relations only under the condition of acquiring the status of a legal entity.

Conclusions have been made that the uncertainty of the legal status of the state and its division into a legal entity and the bearer of public authority are the basis for the emergence of a problem that requires improvement of the mechanism of legal regulation. It has been investigated that there are contradictions in terms of delineating the functions of the state and other legal entities acting on its behalf, delimiting their responsibilities and the status of the property under ownership. Along with this, the issue of legal regulation is complicated by the absence of a legislative document on the application of state immunity and its varieties. It has been established that the legislation does not contain a list of signs of a legal entity under public law.

The basis for these problems can be further scientific research, in particular aimed at consolidating the legal status of the state and determining the peculiarities of the legal personality of legal entities under public and private law, as well as the development of general provisions regarding their civil liability.

Keywords: the state, legal status of the state, international private law, international civil legal relations, problems of the legal status of the state, legal entity.

Formulas: 0, *fig.:* 0, *tabl.:* 0, *ref.:* 19.

Постановка проблеми. Однією з ключових і багатогранних проблем сучасної правової науки є питання правового статусу держави у міжнародних цивільних правовідносинах.

Проблематика ролі держави в міжнародних цивільних правовідносинах охоплює різні аспекти, зокрема правосуб'єктність, юрисдикцію, застосування національного та міжнародного права, а також вирішення конфліктів між національними системами та міжнародними нормами. Ці питання є надзвичайно важливими для ефективного функціонування міжнародного правопорядку та гарантування прав і свобод учасників міжнародних цивільних правовідносин.

У вітчизняній правовій науці детально розглядаються лише окремі аспекти цієї проблеми, тоді як цілісного уявлення про участь держави в міжнародних цивільних правовідносинах, її правовий статус і відповідальність наразі не сформовано. Складність поєднання норм національного та міжнародного права призводить до накопичення нових юридичних актів, створюючи колізії в цивільних правовідносинах. Це вимагає вдосконалення законодавства та подальших наукових розвідок у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На актуальність та важливість цієї проблеми вказували в своїх роботах такі

науковці в галузі цивільно права, як В. А. Ведькал, Є. В. Корнійчук, В. В. Корольова, В. М. Косак, Р. А. Майданик, О. В. Мартинюк, О. О. Мережко, А. В. Омельченко, Є. В. Попко, С. В. Салоїд, І. В. Спасибо-Фатєєва та інші. Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних фахівців цивільного права, слід наголосити на необхідності розроблення нових підходів щодо визначення правового статусу держави та вдосконалення існуючого механізму правового регулювання в цьому напрямі.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Головна проблема – це невизначеність правового статусу держави у міжнародних цивільних правовідносинах. Науковці «розщеплюють» державу на юридичну особу публічного та приватного права. Зазначений підхід обумовлює виникнення низки колізійних аспектів, оскільки такий правовий статус держави породжує невідповідності у розумінні її як владного суб'єкта наділеного властивостями юридичної особи для участі у так званих невіддільних відносинах. Це обумовлює нагальність розроблення іншого «компромісного» підходу, який би зміг поєднати ці характеристики правового статусу держави та увібрати кращі практики норм національного та міжнародного цивільного права.

Формулювання цілей статті. Метою

статті є узагальнення досягнень української науки щодо розуміння правового статусу держави у міжнародних цивільних правовідносинах, виявлення основних проблем у цій сфері та формулювання відповідних пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проголошення незалежності стало фундаментом для формування чинної правової системи, яка постійно розвивається та вдосконалюється в контексті трансформації суспільних відносин. Це створює нові виклики і можливості для забезпечення стабільності правових відносин як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях. У зв'язку з цим важливим завданням є збалансування національного та міжнародного законодавства з метою досягнення ефективної взаємодії суб'єктів цивільних правовідносин. У цьому контексті важливу роль відіграє міжнародне приватне право, яке регулює не лише діяльність фізичних і юридичних осіб, але й визначає роль держав як суб'єктів міжнародних відносин.

В сучасній правовій доктрині знаходить підтримку твердження про те, що по відношенню до національного права, міжнародне є пріоритетним. Держава як суб'єкт міжнародного приватного права виступає не лише як правозахисник інтересів своїх громадян, а також взаємодіє з інтересами інших держав. При цьому, держава є особливим суб'єктом цивільних правовідносин, зокрема: як юридична особа та носій приватного інтересу та як суверен і носій публічної влади [1, с. 137]. На думку Корнійчука Є. В., держава як учасник цивільних зобов'язань не перетворюється на звичайний суб'єкт цивільного права, тому що їй притаманні властивості політичної влади саме з огляду на наявність суверенітету та можливість володіння юрисдикційним імунітетом [2, с. 18].

Тобто, держава може брати участь у міжнародних цивільних правовідносинах як учасник приватноправових відносин або як носій публічної влади чи суверена. В контексті цього постає необхідність визначення правового статусу держави при виконанні міжнародних угод, вирішенні спорів та конфліктів, оскільки кожний вид правовідносин вимагає особливого правового регулювання. Наприклад, для закріплення норм

міжнародного права, необхідне погодження держави-учасниці, у механізм правової системи якої нерідко закладений сформований протягом століть міжнародний звичай [3, с. 120]. Така особливість обумовлює складність сприйняття одних і тих же фактів різними суб'єктами цивільних правовідносин.

Як зазначають науковці, цивільні правовідносини мають майновий та немайновий характер і підпадають під сферу впливу міжнародного приватного права [4, с. 37]. Також специфічною ознакою міжнародних цивільних правовідносин є наявність іноземного елемента. Згідно п.1 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон), іноземний елемент визначено як ознаку, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, та виявляється в одній або кількох з таких форм:

- хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою;
- об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави;
- юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави [5].

Необхідно зазначити, що не завжди вдається створити сприятливі умови для ефективної співпраці, всебічного врахування інтересів держав-учасниць через суттєву різницю їх економічних, політичних та правових систем. Також правозастосування ускладнюється необхідністю вирішення того, яка норма законодавства підлягає застосуванню – діюча на території місцезнаходження суду, який розглядає справу або на території іноземної країни, якої стосується іноземний елемент у справі. В контексті цього законодавство України містить поняття колізійної норми (визначає право якої держави підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом).

Варто зазначити, що цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостій-

ності їх учасників [6, с. 1]. З однієї сторони, держави наділені правом вільно обирати тип своєї економічної системи, а й тому самостійно визначати що саме є власністю [7]. З іншої, не заперечується той факт, що власність є одним із прав людини, зафіксованим у міжнародних актах. Тобто, категорія права власності виходить за межі регулювання національним законодавством і стає частиною міжнародних норм [8, с. 269].

В контексті цього з'являється ще один колізійний аспект – це взаємоузгодження правових норм, оскільки держави можуть різнитися також за режимом правління, що визначає специфіку внутрішнього законодавства. З огляду на це, гармонізація правового регулювання стане можливою, коли правові системи країн проголошуватимуть та відстоюватимуть одні й ті ж самі цінності, права і свободи. Хоча, реалізація цієї вимоги є досить складною та дискусійною, оскільки неможливо виключити історичні умови, традиції, звичаї, в яких формувалася держава (оскільки саме це визначає її культурну ідентичність і особливості) та повністю уніфікувати її устрій, законодавство до єдиних міжнародних стандартів.

Існує низка поглядів, яким чином слід розглядати правовий статус держави у міжнародних цивільних правовідносинах. Деякі науковці вбачають державу як унікального суб'єкта правовідносин, оскільки немає наддержавного органу, який би наділив її правами юридичної особи [4, с. 57]. У цивільних правовідносинах держава уповноважує на своє представництво відповідних суб'єктів (органи державної влади, закордонні представництва, окремі посадові особи тощо) та реалізує свою правосуб'єктність у таких сферах:

- отримання майна за договором дарування, у спадок за встановленим законом чи заповітом (як спадкоємець держава не виступає в ролі власника цивільних прав, що пов'язані з особистістю суб'єкта);

- продаж цінних паперів іноземцям через аукціон чи іншим способом;

- надання або отримання кредитів, гарантування позик і кредитів;

- спорудження будівель для своїх представництв за кордоном, виступати власником будівель чи іншого майна, їх оренда або

- оренда інших земельних ділянок;

- участь у створенні підприємств, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я тощо;

- набуття права власності на скарб, що є пам'яткою історії та культури, конфіскації, реквізиції;

- участь у зовнішніх інвестиціях, концесійних угодах, договорах купівлі-продажу, розподілу продукції тощо.

Варто зауважити, що у зв'язку з необхідністю приведення норм національного законодавства до вимог міжнародних стандартів, нагальним питанням є підвищення ефективності управління корпоративними правами держави як ключового аспекту забезпечення її економічної безпеки. Організаційно-правове забезпечення системи управління корпоративними правами здійснюється переважно у контексті приватизаційних процесів і характеризується відсутністю відповідного нормативного документу, який би регламентував діяльність суб'єктів з державною часткою у статутному фонді та методологію визначення оцінки ефективності управління [9, с. 106]. При цьому, у Цивільному Кодексі України (далі – Цивільний кодекс) відсутнє визначення поняття «корпоративні права», що підтверджує виключно господарсько-правову, а не цивільно-правову природу корпоративних відносин [10, с. 87].

Згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Україна в особі її органів, місцеві органи влади і управління в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, а також інші держави, які беруть участь у господарській діяльності на території України, діють як юридичні особи [11]. А саме, в цьому випадку держава позбувається свого привілейованого положення та набуває статусу юридичної особи. Як вважають деякі дослідники, ця норма створена з метою виключення можливості зловживання владними повноваженнями [12, с. 167].

З визначенням статусу юридичної особи, правосуб'єктність держави набуває нових форм, що створює додаткові колізії в правовому полі. Суб'єкти публічного права (зокрема і держава Україна), можуть висту-

пати учасниками цивільних правовідносин лише за умови набуття статусу особи [13, с. 677]. Цивільним кодексом визначено, що учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи. При цьому, надання органам держави статусу юридичної особи означає їх безпосередню участь у приватних правовідносинах та виконання дій для набуття державою цивільних прав і обов'язків [14, с. 96-97]. Справедливим є твердження, що віднесення держави до числа юридичних осіб публічного права є проблематичним, оскільки в цивільному праві до цього часу не напрацьовано загально-визнаних ознак юридичної особи публічного права [13, с. 679].

Ще одним важливим положенням є те, що держава як суб'єкт міжнародно-приватного права має особливі права та обов'язки, зокрема імунітет. Поняття «імунітет» (з лат. «звільнення від чогось») є принципом, відповідно до якого стосовно держави або її органів чи представників не може бути поданий позов до іноземного суду без наданої на це згоди [15, с. 296]. В основу практики непідпорядкування однієї держави правопорядку іншої держави покладено давньоримський принцип «рівний не має влади над рівним» (*par in parem non habet imperium*) [16, с. 76].

Сучасна світова система правового регулювання поєднує застосування абсолютного та обмеженого імунітету держав. Протягом років доктрина абсолютного імунітету зазнавала змін і трансформувалася в обмежений імунітет, в основу якого закладений принцип поділу держави на юридичну особу та суверена. Фахівці зазначають, що відсутність спеціальних законів про державний імунітет призводить до деяких розбіжностей при розгляді питань юрисдикції, надання імунітету, аргументації прийнятого рішення підсудності справ, визначення критерію при відмові в застосуванні імунітету тощо [17, с. 334]. Разом з тим, правове регулювання імунітету базується переважно на законодавчих актах окремих держав, і лише частково спирається на норми міжнародного права.

Поряд з цим, заслуговує уваги питання цивільно-правової відповідальності держави як юридичної особи публічного права. Прогалина в частині невизначеності право-

вого статусу держави перешкоджає реалізації позову до держави, що вимагає визнання за нею статусу юридичної особи публічного права [13, с. 682]. Разом з тим, незрозумілим є той факт, яким чином розмежувати правовий статус держави як юридичної особи приватного права і дії державних органів та офіційних службовців як юридичних осіб публічного права, що наділені владними повноваженнями.

Законодавством визначено, що порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом. Тобто, організаційно-правові форми, правове становище юридичних осіб публічного права не є предметом цивільно-правового регулювання, а підпадає під дію публічних законів [13, с. 680]. При цьому, дії держави спрямовані на задоволення публічного інтересу, прибуток від діяльності якої надходить до Державного бюджету України та витрачається на суспільні потреби. На відміну від юридичної особи приватного права, де прибуток спрямовується на приватні потреби [12, с. 168].

Варто зазначити, що згідно п. 1 ст. 8 Господарського кодексу України, держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання [18]. Безпосередня участь держави, органів державної влади та органів місцевого самоврядування у господарській діяльності може здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України [18]. Тобто, наявна суперечність між цими нормами, з однієї сторони, держава не є суб'єктом господарювання, з іншої – її безпосередня участь може здійснюватися у господарській діяльності лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України.

При цьому, потребує уваги питання відповідальності за зобов'язаннями держави. Цивільним кодексом регламентовано, що держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом [6]. Тобто, держава визначена в правовому полі як суб'єкт відповідальності, однак незрозуміло хто саме (який орган чи

установа) буде її представником. Виходить, в кожному конкретному випадку суд повинен з'ясувати, яка саме державна структура виступає уповноваженим органом держави. Доречним є зауваження, що в законодавстві відсутнє загальноприйняте визначення поняття «орган державної влади», розуміння якого розпорошене в окремих спеціальних нормативно-правових актах [19, с. 158].

Також, варто зауважити на питанні щодо відповідальності держави у сфері нормотворчої діяльності. Оскільки прийняття законів є компетенцією законодавчої гілки влади, то й обов'язок відшкодування шкоди, завданої в сфері законотворчої діяльності майну власника, покладається на державу [19, с. 160]. Згідно ст. 1175 Цивільного кодексу, шкода, завдана фізичній або юридичній особі в результаті прийняття органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування нормативно-правового акту, що був визнаний незаконним і скасований, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини посадових і службових осіб цих органів [6].

Тобто, для відшкодування шкоди, що завдана нормотворчою діяльністю, необхідно скасувати законодавчий акт, що призвів до порушення прав та інтересів особи. Виникає питання, яким чином можливо реалізувати це положення, якщо Верховна Рада України є законодавчим органом, яка приймає нормативно-правові акти та здійснює свою діяльність на підставі законів. І, знову ж таки, право щодо скасування законодавчого акту належить як Верховній Раді України, так і Конституційному Суду України. Згідно п. 1 ст. 11 Цивільного кодексу, цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки [6]. При цьому, у випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки виникають безпосередньо з актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування [6].

Висновки. Підсумовуючи викладене,

можна констатувати, що сучасний стан дослідження проблеми правового статусу держави у міжнародних цивільних правовідносинах потребує комплексного підходу через наявність численних складових. Зокрема, важливою є гармонізація норм міжнародного та національного законодавства, врахування інтересів і свобод широкого кола суб'єктів цивільних правовідносин. Проте досі не існує єдиного підходу до розуміння правового статусу держави в міжнародних цивільних правовідносинах. Виходячи з аналізу наукових розвідок щодо правового статусу держави в міжнародних цивільних правовідносинах, можна виокремити кілька основних проблем у таких сферах:

- правозастосовча: наявність колізійних норм при узгодженні правових систем національного та міжнародного законодавства; широке коло суб'єктів цивільних правовідносин, що ускладнює досягнення балансу їх інтересів; в основі правових систем різних країн закладений звичай, що породжує складність сприйняття одних і тих же фактів різними суб'єктами цивільних правовідносин; відсутність спеціальних законів про державний імунітет);

- нормотворча: у деяких аспектах нормативно-правове регулювання є застарілим, зокрема, щодо порядку здійснення корпоративних прав державою; відсутність законодавчо закріпленого визначення деяких понять («корпоративне право» саме як цивільно-правова категорія; «орган державної влади») та їх узгодження (зокрема, згідно деяких законодавчих документів, держава не є суб'єктом господарювання));

- організаційно-правова: відсутність юридично визначених ознак правового статусу держави як юридичної особи публічного та приватного права, а також загальноновизнаних елементів правосуб'єктності держави Україна як суб'єкта міжнародних цивільних правовідносин;

- процесуальна: складність реалізації судової практики, оскільки в кожному конкретному випадку суд повинен з'ясувати, яка саме державна структура виступає уповноваженим органом держави; невизначеність при здійсненні процедури відшкодування шкоди, завданої в сфері законотворчої діяльності тощо.

Продовження наукових досліджень у цій сфері сприятиме удосконаленню законодавчого забезпечення правового статусу

держави в міжнародних цивільних правовідносинах з урахуванням передового міжнародного досвіду.

Література:

- 1.Музыка Ю.Г. Імунітет держави в міжнародному приватному праві. Актуальні проблеми сучасного міжнародного права. Харків, 2016. Ч. 2. С. 137-140.
- 2.Корнійчук Є. В. Юрисдикційні імунітети держав та їхньої власності: тенденції розвитку в міжнародному та внутрішньому праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2008. 219 с.
- 3.Мережко О.О. Проблеми теорії міжнародного публічного та приватного права. Київ : Юстиніан, 2010. 320 с.
- 4.Салоїд С. В., Кириченко С. О., Хлебінська О. І. Держава як суб'єкт міжнародного приватного права. Економіка. Фінанси. Право. 2024. № 2. С. 57-61.
- 5.Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. Відомості Верховної Ради України. № 32. Ст. 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 04.09.2024).
- 6.Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n14> (дата звернення: 04.09.2024).
- 7.Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_015 (дата звернення: 04.09.2024).
- 8.Шаповал Т. В. Особливості регулювання права власності в міжнародному публічному праві. Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. Львів, 2016. № 38. С. 268-275.
- 9.Солов'ян Ю. Управління державними корпоративними правами: оцінка ефективності. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2011. Вип. 121-122. С. 103-108.
10. Корольова В. В., Кодь В. О. Корпоративні права держави та їх захист (проблемні питання). Правничий вісник Університету «КРОК». Київ, 2020. Вип. 38. С. 85-92.
11. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. Відомості Верховної Ради УРСР. № 29. Ст. 377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 04.09.2024).
12. Школьнік Є. Правовий статус держави як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2014. № 6(10). С. 166-168.
13. Шелест М. В. Держава як юридична особа публічного права: стан проблеми. Форум права. 2009. № 3. С. 677-685.
14. Спасибо-Фатеева І. Деякі проблеми, пов'язані з участю держави Україна в цивільно-правових відносинах. Вісник Академії правових наук України. 2006. № 4 (47). С. 96-107.
15. Ведькал В. А, Гадірлі Т. А. Імунітет держави, його види та концепції реалізації. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 9. С. 296-298.
16. Мартинюк О. В. Щодо визначення юрисдикційного імунітету держави. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. С. 76-77.
17. Попко Є. В. Тенденції розвитку юрисдикційного імунітету іноземної держави за континентальним правом. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право. 2024. № 81 (3). С. 335-345.
18. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст.144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 04.09.2024).
19. Коссак В. Правосуб'єктність державних органів і створюваних ними юридичних осіб у механізмі регулювання цивільної відповідальності. Юридичний журнал «Право України». 2019. № 1. С. 154-166.

References:

- 1.Muzyka Yu.H. (2016). Imunitet derzhavy v mizhnarodnomu pryvatnomu pravi. [Immunity of the state in international private law]. Aktualni problemy suchasnoho mizhnarodnoho prava. Part 2, pp. 137-140.
- 2.Korniichuk, Ye. V. (2008). Jurisdictional immunities of states and their property: development trends in international and domestic law: PhD thesis abstract. K.
- 3.Merezhko, O.O. (2010). Problemy teorii mizhnarodnoho publichnoho ta pryvatnoho prava [Problems of the theory of international public and private law]. Yustinian, p. 320.
- 4.Saloid S.V., Kyrychenko S.O., Khlebynska O.I. (2024). Derzhava yak subiekt mizhnarodnoho pryvatnoho prava [The state as a subject of private international law] Ekonomika. Finansy. Pravo. № 2. Pp. 57-61.
- 5.On Private International Law : Law of Ukraine № 2709-IV (2005 June 15) The Official Bulletin of the Verkhovna Rada. 32, 422.
- 6.Civil Code of Ukraine : Law of Ukraine № 435-IV (2003, January16) The Verkhovna Rada of Ukraine. 40-44, 356.
- 7.Universal Declaration of Human Rights : proclaimed by the United Nations General Assembly on 10 December 1948 (General Assembly resolution 217 A). Database «Legislation of Ukraine».
- 8.Shapoval T. V. (2016). Osoblyvosti rehuliuвання prava vlasnosti v mizhnarodnomu publichnomu pravi. [Peculiarities of regulation of property rights in international public law]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seria: Mizhnarodni vidnosyny. № 38. Pp. 268-275.
- 9.Solovian Yu. (2011). Upravlinnia derzhavnymy korporatynymy pravamy: otsinka efektyvnosti. [Management

of state corporate rights: evaluation of effectiveness.]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. Vol. 121-122. Pp. 103-108.

10. Korolova V. V., Kod V. O. (2020). Korporatyvni prava derzhavy ta yikh zakhyst (problemni pytannia) [Corporate rights of the state and their protection (problematic issues)]. Pravnychy visnyk Universytetu «KROK». Vol. 38. Pp. 85-92.

11. On Foreign Economic Activities : Law of Ukraine № 959-XII. (1991, April, 16). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 29, 377.

12. Shkolnyi Ye. (2014). Pravovyi status derzhavy yak subiekta zovnishnoekonomichnoi diialnosti. [The legal status of the state as a subject of foreign economic activity]. Natsionalnyi yurydychnyi zhurnal: teoriia i praktyka. № 6(10). Pp. 166-168.

13. Shelest M. V. (2009). Derzhava yak yurydychna osoba publichnoho prava: stan problemy. [The state as a legal entity under public law: the state of the problem.]. Forum prava. № 3. Pp. 677-685.

14. Spasybo-Fatieieva I. (2006). Deiaki problemy, poviazani z uchastiu derzhavy Ukraina v tsyvilno-pravovykh vidnosynakh [Some problems related to the participation of the state of Ukraine in civil legal relations]. Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. № 4 (47). Pp. 96-107.

15. Vedkal V.A, Hadirli T.A. (2021). Imunitet derzhavy, yoho vydy ta kontseptsii realizatsii [State immunity, its types and implementation concepts]. Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal. № 9. Pp. 296-298.

16. Martyniuk O.V. (2021). Shchodo vyznachennia yurysdyktsiinoho imunitetu derzhavy [Regarding the definition of jurisdictional immunity of the state]. Donetskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa,. Pp. 76-77.

17. Popko Ye.V. (2024). Tendentsii rozvytku yurysdyktsiinoho imunitetu inozemnoi derzhavy za kontynentalnym pravom. [Trends in the development of jurisdictional immunity of a foreign state under continental law]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriia: Pravo. № 81 (3). Pp. 335-345.

18. The Commercial Code of Ukraine : Law of Ukraine № 436-IV (2003, January 16). The Verkhovna Rada of Ukraine 18, 19-20, 21-22. 144 P.

19. Kossak V. (2019). Pravosubiektnist derzhavnykh orhaniv i stvoriuvanykh nymy yurydychnykh osib u mekhanizmi rehuliuвання tsyvilnoi vidpovidalnosti [Legal personality of state bodies and legal entities created by them in the civil liability regulation mechanism]. Yurydychnyi zhurnal «Pravo Ukrainy». № 1. Pp. 154-166.

Стаття надійшла до друку 08 вересня 2024 року

**РОЗДІЛ 3. ТРУДОВЕ ПРАВО І ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ;
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО**

УДК 340

DOI 10.31732/2708-339X-2024-13-A9

**ПРОБЛЕМАТИКА ІСНУЮЧИХ В УКРАЇНІ КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ
ІНФОРМАЦІЇ, ЩО ВВОДИТЬ В ОМАНУ, СУДОВА ПРАКТИКА ТА
ПРАВАЗАСТОСОВНА ПОЗИЦІЯ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ
УКРАЇНИ**

Сидор В.Д.,

*професор кафедри державно-правових дисциплін
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

доктор юридичних наук, професор

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113

e-mail: victoriasd@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1794-2577>

Здебський Ю.В.,

аспірант ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113

e-mail: zdebskyi.y@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7440-8774>

**THE PROBLEMATIC NATURE OF THE EXISTING CRITERIA
IN UKRAINE FOR ASSESSING MISLEADING INFORMATION,
COURT PRACTICE AND THE ENFORCEMENT POSITION OF THE
ANTIMONOPOLY COMMITTEE OF UKRAINE**

Sydor V.D.,

*Professor of the Department of State and Legal Disciplines
«KROK» University*

Doctor of Legal Sciences, Professor

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: victoriasd@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1794-2577>

Zdebskyi Y.V.,

PhD student of «KROK» University

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: zdebskyi.y@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7440-8774>

Анотація. В статті розглядаються проблемні аспекти існуючих в Україні критеріїв оцінки інформації, що вводить в оману, та їхній вплив на правозастосовну практику. Досліджуються сучасні проблеми, пов'язані з поширенням неправдивої або неточної інформації, яка спотворює ринкову конкуренцію та може вводити споживачів в оману.

Незважаючи на те, що законодавство передбачає захист від поширення інформації, що вводить в оману, на практиці часто виникають труднощі правозастосування через недостатньо чіткі критерії. Існуючі норми, зокрема ті, що містяться в Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції», потребують подальшого уточнення для уникнення неоднозначних тлумачень та зловживань з боку суб'єктів господарювання.

Стаття також аналізує основні критерії оцінки інформації такої, що вводить в оману. До таких кри-

теріїв належать поширення неповної, неправдивої або неточної інформації щодо характеристик товарів і послуг, цін, якості та інших важливих аспектів. Встановлення чітких та об'єктивних критеріїв дозволить забезпечити більш ефективний захист споживачів і регулювання конкуренції на ринку.

Особливу увагу приділено судовій практиці, пов'язаній з інформацією, що вводить в оману. У статті розглядаються ключові судові рішення та окреслено їхній вплив на формування подальших правових підходів. Аналіз судових справ дозволяє зрозуміти, як суди трактують поняття інформації, що вводить в оману, та застосовують законодавство у випадках недобросовісної конкуренції.

Центральним аспектом дослідження є правозастосовна позиція Антимонопольного комітету України (АМКУ), оскільки АМКУ відіграє важливу роль у боротьбі з недобросовісною конкуренцією, проводячи розслідування при ознаках порушення законодавства.

У статті містяться пропозиції щодо вдосконалення правових підходів та критеріїв оцінки інформації, що вводить в оману.

Ключові слова: введення в оману, недобросовісна конкуренція, Антимонопольний комітет України, економічна конкуренція.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 12.

Abstract. This article analyzes the issues of legal regulation of misleading information in Ukraine, focusing on the shortcomings of existing criteria and practices. The author investigates current problems related to the dissemination of false or inaccurate information that distorts market competition and may mislead consumers.

Despite the legislative framework providing protection against the spread of misleading information, practical difficulties often arise due to insufficiently clear criteria. Existing norms, particularly those outlined in the Law of Ukraine «On Protection Against Unfair Competition,» require further clarification to avoid ambiguous interpretations and abuses by economic entities.

The article also examines the main criteria for evaluating misleading information. These criteria include the dissemination of incomplete, false, or inaccurate information regarding the characteristics of goods and services, prices, quality, and other significant aspects. Establishing clear and objective criteria will enable more effective consumer protection and regulation of market competition.

Special attention is given to judicial practice regarding misleading information. The article reviews key court decisions and outlines their influence on the development of legal approaches in this area. Analyzing specific cases allows for a better understanding of how courts interpret the concept of misleading information and apply legislation in cases of unfair competition.

The enforcement position of the Antimonopoly Committee of Ukraine (AMCU) is a central aspect of the research. The AMCU plays a key role in combating unfair competition by conducting investigations and imposing penalties for violations. However, there is a need to improve its enforcement practices through clearer criteria for assessing violations.

The article also includes proposals for improving legal approaches and criteria for evaluating misleading information. Additionally, it suggests strengthening cooperation between the AMCU and international antimonopoly authorities to adopt best practices and improve consumer protection.

Keywords: misleading information, unfair competition, Antimonopoly Committee of Ukraine, economic competition.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0 bibl.: 12.

Постановка проблеми. На сучасному ринку захист споживачів від недобросовісної конкуренції та маніпулятивної інформації стає критично важливим. Оманлива інформація впливає на споживачів, спотворює ринкові процеси та шкодить учасникам ринку, які дотримуються принципів добросовісної діяльності. В Україні правове регулювання цієї сфери розвивається, але критерії оцінки залишаються нечіткими. Антимонопольний комітет України (АМКУ) відіграє ключову роль у правозастосуванні. Необхідний глибший аналіз підходів для їх удосконалення.

Зростання впливу міжнародних стандартів потребує гармонізації українського законодавства з нормами ЄС. Зміни до Закону України «Про захист від недобросовісної

конкуренції», зокрема щодо заборони розповсюдження оманливої інформації, допоможуть усунути прогалини у національній системі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика правової природи та особливостей кваліфікації певних дій як недобросовісної конкуренції відображена у роботах науковців, серед яких О. Бакалінська, О. Безух, Т. Бобик, О. Мельниченко, Н. Михальчишин, Н. Саніахметова, С. Стефановський, К. Рудой та інші.

Попри значний інтерес до теми захисту від недобросовісної конкуренції та введення в оману, існуючі дослідження недостатньо зосереджуються на практичних аспектах використання критеріїв оцінки інформації, що вводить в оману, в конкретних

справах, пов'язаних з діяльністю АМКУ та судовою практикою в Україні. Недостатньо дослідженими залишаються питання ефективності правозастосовних механізмів та відповідності українського законодавства міжнародним стандартам.

Метою статті є визначення проблемних аспектів існуючих критеріїв оцінки інформації, що вводить в оману, в українському законодавстві та практиці правозастосування, а також розробка рекомендацій для вдосконалення цих критеріїв з урахуванням міжнародного досвіду.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі розповсюдження інформації, яка може вводити в оману споживачів або учасників ринку в умовах конкуренції.

Предметом дослідження є законодавчі та нормативні акти, судова практика, а також правозастосовна діяльність Антимонопольного комітету України щодо оцінки оманливої інформації і боротьби з недобросовісною конкуренцією в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавство України у сфері захисту від недобросовісної конкуренції є важливим інструментом для запобігання розповсюдженню оманливої інформації, яка може впливати на економічні відносини між учасниками ринку, споживачами та конкурентами. Питання оманливої інформації регулюється кількома основними нормативно-правовими актами.

Так, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236 / 96-ВР є фундаментальним у регулюванні недобросовісної конкуренції та встановлює заборону на поширення інформації, що вводить в оману [1]. Стаття 151 закону визначає, що оманливою є інформація, яка впливає на наміри або поведінку споживачів і конкурентів, спотворюючи факти щодо характеристик товару, послуг, методів виробництва, цін, тощо. Закон передбачає, що такі дії є формою недобросовісної конкуренції і є забороненими. Поширення недостовірної інформації підлягає юридичній відповідальності, яка може включати штрафні санкції та інші заходи правового впливу. Цей закон забезпечує захист як споживачів, так і конкурентів від негативного впливу маніпуляцій

та неправдивої інформації на ринку.

Більш ширший характер має Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-III та охоплює загальні принципи забезпечення економічної конкуренції [2]. Він регулює питання антиконкурентних дій та встановлює заборони на практики, що спотворюють ринкові процеси. Зокрема, у цьому законі розглядаються різні форми антиконкурентної поведінки, однією з яких є поширення оманливої інформації. Закон також передбачає відповідальність за дії, які вводять в оману споживачів або партнерів по бізнесу шляхом надання неправдивих відомостей про товари, послуги чи конкурентів. Цей нормативно-правовий акт спрямований на захист споживачів і конкурентів від дезінформації та запобігання недобросовісним ринковим практикам.

Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-XII визначає функції та повноваження Антимонопольного комітету України (АМКУ) як головного органу у сфері захисту конкуренції [3]. АМКУ контролює дотримання норм законодавства про економічну конкуренцію, включно з питанням поширення оманливої інформації. Комітет має повноваження розслідувати факти порушень у сфері конкуренції, накладати штрафи на порушників та вимагати припинення незаконних дій. АМКУ також займається розглядом справ, пов'язаних із розповсюдженням оманливої інформації, що є складовою недобросовісної конкуренції. Завдяки цьому закону АМКУ має ключову роль у забезпеченні дотримання чесних правил гри на ринку та захисту прав споживачів.

Відповідно із Законом України «Про захист прав споживачів», суб'єкти господарювання зобов'язані надавати споживачам достовірну інформацію про товари та послуги. Будь-які дії, що призводять до введення споживачів в оману щодо якості, безпеки, походження чи цін на продукти, забороняються і можуть бути кваліфіковані як порушення прав споживачів. Це стосується як реклами, так і будь-якої іншої інформації, що стосується продукції або послуг.

Загалом, законодавча система України у сфері регулювання оманливої інформації спрямована на захист як конкурентного се-

редовища, так і прав споживачів. Проте на практиці виникає чимало викликів, пов'язаних із ефективністю правозастосовної діяльності та гармонізацією законодавства з міжнародними стандартами.

В Україні правове регулювання недобросовісної конкуренції та оманливої інформації має низку прогалин, що негативно впливає на економічні відносини та конкуренцію. Хоча існують законодавчі акти, їх реалізація часто є недостатньо ефективною через нечіткість норм щодо оманливої інформації. Це створює простір для неоднозначного тлумачення і вибіркового застосування, що призводить до правової невизначеності на ринку [4].

Низький рівень правосвідомості серед підприємців і споживачів ускладнює боротьбу з недобросовісною конкуренцією, оскільки багато учасників ринку не знають своїх прав. Крім того, недостатня кадрова й технічна оснащеність Антимонопольного комітету України ускладнює ефективне реагування на порушення, що призводить до затягування розслідувань і часто – до відмови у визнанні правопорушень.

Непрозорість правового регулювання та неефективність правозастосування негативно впливають на економічні відносини в Україні. Недобросовісна конкуренція підриває чесний бізнес, створює бар'єри для нових учасників ринку та знижує мотивацію до інновацій. Це також зменшує інвестиційну привабливість країни, оскільки інвестори уникають ринків з високим ризиком недобросовісної конкуренції. Лише забезпечення прозорості та чітких правил може сприяти здоровій конкуренції та економічному зростанню.

Оцінка інформації, що вводить в оману, є складовим елементом боротьби з недобросовісною конкуренцією в Україні. З метою захисту споживачів і забезпечення чесної конкуренції на ринку важливо визначити основні критерії, які допоможуть виявити та кваліфікувати таку інформацію.

Згідно з положеннями законодавства України, зокрема статті Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», основними критеріями інформації, що вводить в оману є:

– неповнота, неточність або неправ-

дивість даних про товар або послугу;

- неправдивість про фінансовий стан;
- приписування повноважень або прав;
- неправдиві дані про обсяги діяльності

[5, с. 152].

Ці критерії є основними під час оцінки інформації на предмет її оманливості, що допомагає захистити права споживачів і забезпечити чесну конкуренцію на ринку.

Оманлива інформація суттєво впливає на ринкові відносини, особливо в контексті недобросовісної реклами та маркетингу. Компанії часто застосовують маніпулятивні техніки, пропонуючи неіснуючі переваги або порівнюючи свої товари з конкурентами у вигідному світлі, що створює нерівні умови для чесних учасників ринку і підриває довіру до реклами. У маркетингу оманливі дані можуть спотворювати попит і викликати розчарування споживачів, а недостовірна інформація ускладнює ухвалення правильних рішень, сприяючи недобросовісній конкуренції.

Вплив оманливої інформації на споживачів не можна переоцінити. Саме тому надзвичайно важливим є правове регулювання відповідальності за порушення законодавства в цій сфері.

Судова практика в Україні щодо оманливої інформації стає дедалі важливішою в контексті захисту споживачів та забезпечення чесної конкуренції. Судові рішення в цій сфері демонструють, як українські суди трактують законодавство про недобросовісну конкуренцію та які принципи застосовуються при оцінці неправдивої інформації.

Науково-виробниче підприємство «Нива» у вигляді ТОВ було оштрафовано за недобросовісну конкуренцію. Антимонопольний комітет (АМКУ) у рішеннях № 503-р та 544-р зазначив, що на контретикетках шампанського «ШАМΠΑНСЬКЕ УКРАЇНИ БРЮТ» виробник неправомірно вказав, що використовується італійський виноград, та додав прапор Італії, що могло вплинути на вибір споживачів. Штраф склав 51 500 грн. Також, на етикетках вина «САЛЮТЕ АСТІ ВІНО ІГРИСТЕ СОЛОДКЕ БІЛЕ» було зазначено неправдиву інформацію про італійських виробників, за що підприємство оштрафували на 794 720 грн та зобов'язали припинити порушення. Рішен-

ня АМКУ оскаржувалося в суді (справа № 910/15594/18), але суди підтримали санкції [6; 7].

Іншою ситуацією є порушення статей 4 і 15¹ Закону з боку ТОВ «Котнар-М» полягало у використанні лікерів «O'DAILY», схожих на «BAILEYS», без дозволу компанії «R&A BAILEY & CO». Компанія також поширювала оманливу інформацію на упаковці: на лікері «O'DAILY ORIGINAL» вказувався «Ірландський» аромат без підтвердження, а на лікерах «O'DAILY» зазначалися компоненти «CHOCOLATE» і «HAZELNUT», яких не було. За це АМКУ оштрафував компанію на 150 тис. грн (рішення № 647-р) [8].

ТОВ «Котнар-М» оскаржила рішення (справа № 910/17440/19), але суд підтвердив висновки АМКУ, зазначивши, що споживачі могли вважати, що продукт містить зазначені компоненти, хоча це були лише аромати. Позов було відхилено. Також АМКУ оштрафував «Котнар-М» на 408 тис. грн за надання недостовірної інформації (рішення № 648-р). Таким чином, Антимонопольний комітет України є важливим органом впливу та регуляції правових питань забезпечення добросовісної конкуренції [9].

Антимонопольний комітет України виконує важливу роль у захисті економічної конкуренції та прав споживачів в Україні. Його повноваження у сфері боротьби з оманливою інформацією визначаються кількома ключовими аспектами.

АМКУ має право проводити розслідування щодо можливих порушень законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема, у випадках розповсюдження оманливої інформації, що може спотворювати ринкові процеси або вводити споживачів в оману. У рамках цих розслідувань комітет може вимагати від підприємств документи, пояснення, а також проводити перевірки.

Також АМКУ має право накладати штрафи на підприємства, які порушують законодавство про недобросовісну конкуренцію. Ці штрафи можуть бути значними і слугують як заходи покарання за неправомірні дії, так і як превентивні механізми для запобігання подібним порушенням у майбутньому. Комітет також може вказати на необхідність виправлення ситуації, наприклад, вимагати припинення поширення

оманливої інформації.

АМКУ має право ініціювати справи про порушення законодавства, а також представляти інтереси споживачів у суді. Це включає можливість подання позовів щодо захисту прав споживачів від недобросовісної конкуренції.

Ефективність діяльності АМКУ у боротьбі з оманливою інформацією можна оцінити через кілька аспектів.

За останні роки АМКУ вживає активні заходи для підвищення обізнаності споживачів і підприємств про недобросовісну конкуренцію. Комітет проводить інформаційні кампанії, семінари та навчання, щоб підвищити обізнаність про наслідки недобросовісної реклами та оманливої інформації.

Крім того зростає кількість справ, які розглядає АМКУ. Це свідчить про те, що комітет активно реагує на повідомлення про порушення та готовий захищати ринок від недобросовісної конкуренції.

Ефективність АМКУ також визначається його взаємодією з міжнародними організаціями та іншими регуляторами. Співпраця з європейськими антимонопольними органами дозволяє запозичувати найкращі практики та імплементувати їх в українське законодавство. Це важливо для створення гармонізованої системи захисту конкурентного середовища, що відповідає європейським стандартам [10, с. 82].

Проте, незважаючи на позитивні результати, існують певні виклики. Одним з них є недостатня правова визначеність у деяких аспектах боротьби з інформацією, що вводить в оману, що може призводити до неоднозначного тлумачення законодавства. Крім того, необхідно покращити механізми збору та аналізу даних, щоб АМКУ міг більш ефективно реагувати на нові виклики в сфері недобросовісної конкуренції.

Висновки. Дослідження показує, що, незважаючи на наявність законодавства, в Україні все ще не вистачає чітких критеріїв для визначення оманливої інформації. Відсутність належної правової регламентації часто призводить до неоднозначного тлумачення норм закону та зловживань з боку підприємств. Тому надзвичайно важливо, щоб правові норми відповідали сучасним умовам ринку і забезпечували ефективний

захист споживачів та суб'єктів господарювання від маніпуляцій.

Аналіз практики країн ЄС показує, що чіткі критерії оцінки оманливої інформації, засновані на національних і європейських нормах, є ключовими для боротьби з недобросовісною конкуренцією. Такі критерії включають вимоги до правдивості, ясності та заборону дій, що вводять споживачів в оману щодо характеристик товарів чи послуг, що сприяє виявленню та запобіганню порушенням [10, с. 155].

Для вдосконалення правових підходів варто запровадити детальні критерії, які охоплюватимуть всі аспекти інформації про товари, такі як походження, якість та ціну, а також конкретні норми для маркетингових практик, забороняючи маніпулятивну рекламу.

Запровадження списку заборонених практик, до прикладу - фальшиві відгуки, є важливим кроком. Необхідно розширити обов'язок перевірки інформації на всіх учасників ринку, зокрема рекламодавців і вироб-

ників [12].

Компанії повинні публікувати детальну інформацію про свої товари, а маркування та упаковки повинні містити чіткі відомості про продукти. Для підвищення ефективності Антимонопольного комітету України (АМКУ) слід посилити координацію з міжнародними організаціями та організувати освітні програми для підприємців і споживачів.

Розробка систем моніторингу дозволить АМКУ оперативно виявляти оманливу інформацію, а спрощення процедури подання скарг допоможе споживачам легко повідомляти про порушення. Вдосконалення правових підходів і критеріїв оцінки оманливої інформації є критично важливим для забезпечення чесної конкуренції та захисту прав як споживачів так і суб'єктів господарювання в Україні. Пропоновані зміни можуть суттєво покращити ситуацію на ринку, створюючи чіткі алгоритми для дій підприємств.

Література:

1. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 36. ст.164.
2. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 12. ст.64.
3. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року № 3659-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. № 50. ст.472.
4. Бобик Т. В., Михальчишин Н. Л. Еволюція антимонопольного регулювання в Україні. Проблеми формування та реалізації конкурентної політики: Матеріали VII міжнар. наук.-практич. конф., [Львів], 16-17 вересня 2021 р./ Львів: ТзОВ «Галицька видавнича спілка», 2021. С. 16-17.
5. Бакалінська О. О. Проблеми і тенденції доказування фактів недобросовісної конкуренції в господарській діяльності. Часопис Київського університету права. Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні. 2015. № 4. С. 148-153.
6. Про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та накладення штрафу. Рішення Антимонопольного комітету України № 503-р від 20.09.2018. URL: <https://amcu.gov.ua/npras/rishennya-503-r-vid-20092018> (дата звернення: 17.08.2024).
7. Про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та накладення штрафу. Рішення Антимонопольного комітету України № 544-р від 11.10.2018. URL: <https://amcu.gov.ua/npras/rishennya-544-r-vid-11102018> (дата звернення: 17.08.2024).
8. Про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та накладення штрафу. Рішення Антимонопольного комітету України від 26 вересня 2019 р. № 647-р. URL: <https://amcu.gov.ua/npras/rishennya-647-r-vid-26092019> (дата звернення: 17.08.2024).
9. Про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та накладення штрафу. Рішення Антимонопольного комітету України від 26 вересня 2019 р. № 648-р про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу. URL: <https://amcu.gov.ua/npras/rishennya-648-r-vid-26092019> (дата звернення: 17.08.2024).
10. Рудой К. М. Актуальні напрями вдосконалення антикорупційного законодавства України / В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., [Київ], 8-9 груд. 2022 р./ Нац. акад. внутр. Справ. Київ, 2022. С. 80-83.
11. Senftleben M. Protection against unfair competition in the European Union: from divergent national approaches to harmonized rules on search result rankings, influencers and greenwashing / M. Senftleben // Journal of Intellectual Property Law & Practice. 2024. Vol. 19. Is. 2. С. 149-161.
12. Unfair commercial practices. URL: <https://europa.eu/youreurope/citizens/consumers/unfair->

References:

1. On Protection Against Unfair Competition [Electronic resource]: Law of Ukraine dated June 7, 1996, No. 236/96-VR: as of October 16, 2020. – Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed August 18, 2024).
2. On Protection of Economic Competition: Law of Ukraine of January 11, 2001 № 2210-III. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2210-14?lang=uk#Text> (Accessed August 18, 2024).
3. On the Antimonopoly Committee [Electronic resource]: Law of Ukraine dated November 26, 1993, No. 3659-XII: as of January 1, 2024. – Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12> (Accessed August 18, 2024).
4. Bobyk T. V., Mykhalchyshyn N. L. The Evolution of Antimonopoly Regulation in Ukraine / T. V. Bobyk, N. L. Mykhalchyshyn // Problems of Formation and Implementation of Competition Policy: Proceedings of the VII Int. Scientific-Practical Conf., [Lviv], September 16-17, 2021. / Lviv: Halytska Publishing Union, 2021. Pp. 16-17.
5. Bakalinska O. O. Problems and Trends in Proving Facts of Unfair Competition in Economic Activities. Journal of Kyiv University of Law. Problems of Civil and Business Law in Ukraine. 2015. No. 4. Pp. 148-153.
6. On Violation of the Legislation on Protection Against Unfair Competition and Imposition of a Fine [Electronic resource]: Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine No. 503-r dated September 20, 2018. Access mode: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-503-r-vid-20092018> (Accessed August 18, 2024).
7. On Violation of the Legislation on Protection Against Unfair Competition and Imposition of a Fine [Electronic resource]: Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine No. 544-r dated October 11, 2018. Access mode: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-544-r-vid-11102018> (Accessed August 18, 2024).
8. On Violation of the Legislation on Protection Against Unfair Competition and Imposition of a Fine [Electronic resource]: Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine dated September 26, 2019, No. 647-r. Access mode: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-647-r-vid-26092019> (Accessed August 18, 2024).
9. On Violation of the Legislation on Protection Against Unfair Competition and Imposition of a Fine [Electronic resource]: Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine dated September 26, 2019, No. 648-r on violation of the legislation on the protection of economic competition and imposition of a fine. Access mode: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-648-r-vid-26092019> (Accessed August 18, 2024).
10. Rudoi K. M. Current Directions for Improving Anti-Corruption Legislation of Ukraine / V. V. Cherney, S. D. Husariev, S. S. Chernyavskiy et al. // Implementation of State Anti-Corruption Policy in an International Context: Proceedings of the VII Int. Scientific-Practical Conf., [Kyiv], December 8-9, 2022. / Nat. Acad. of Internal Affairs. Kyiv, 2022. Pp. 80-83.
11. Senfleben M. Protection against unfair competition in the European Union: from divergent national approaches to harmonized rules on search result rankings, influencers and greenwashing. Journal of Intellectual Property Law & Practice. 2024. Vol. 19. Is. 2. P. 149-161.
12. Unfair Commercial Practices. Access mode: https://europa.eu/youreurope/citizens/consumers/unfair-treatment/unfair-commercial-practices/index_en.htm (Accessed August 18, 2024).

Стаття надійшла до друку 18 серпня 2024 року

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Степаненко Н.В.,

*доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>*

Махно М.І.,

*здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: MakhnoMI@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1955-1680>*

FEATURES OF LEGAL PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY ON THE INTERNET

Stepanenko N.V.,

*PhD in Law, associate Professor
of the Department of Theory and History of the State and Law of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>*

Makhno M.I.,

*Graduate of the Master`s degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: MakhnoMI@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1955-1680>*

Анотація. Стаття присвячена аналізу питання захисту інтелектуальної власності в мережі Інтернет. Адже у сучасну епоху, відому як «інформаційне суспільство», ми спостерігаємо стрімкий розвиток інтелектуальної творчості людини. Водночас перед суспільством постають глобальні проблеми, вирішення яких вимагає знаходження балансу між задоволенням потреб соціуму та захистом індивідуальних прав. У наше життя вже міцно увійшли такі терміни, як комп'ютер, програмне забезпечення та Інтернет. Традиційні бібліотеки й архіви поступаються місцем електронним бібліотекам, які з'являються повсюдно. Електронні банки даних, що містять величезну кількість творів літератури, науки та мистецтва, можуть бути збережені на жорсткому диску комп'ютера або на веб-сайті. Зазвичай їх обслуговує одна особа. Інтернет є глобальним явищем не лише в географічному, а й у соціально-правовому контексті. Він впливає на різні аспекти життя сучасної людини, включаючи цивільно-правові відносини. Питання захисту авторського права в Інтернеті є актуальним у багатьох країнах світу, проте в Україні йому приділяється недостатньо уваги. Тому важливо знайти ефективні рішення цієї проблеми.

Проблема захисту авторських прав найбільш яскраво проявляється в останнє десятиліття в сфері Інтернету. Це зумовлено, насамперед, легкістю та швидкістю розміщення інформації в глобальній мережі, відсутністю обов'язкової авторизації для таких дій, а також відкритістю та доступністю електронних ресурсів для фактично необмеженого кола осіб. Однак ці переваги інформаційних технологій мають і зворотний бік: інформація та об'єкти інтелектуальної власності потрапляють в Інтернет без згоди авторів і навіть без їх відомості. Це порушує не лише права авторів на отримання винагороди за їх інтелектуальну працю, а й їх особисті немайнові права, зокрема право вимагати визнання свого авторства шляхом належного зазначення імені на творі та

його примірниках, а також за будь-якого публічного використання твору.

Отже, слід проаналізувати існуючі підходи до захисту прав інтелектуальної власності, які були порушені в Інтернеті, узагальнити їх та об'єднати на основі системного підходу з метою впровадження ефективного правового механізму в українське законодавство.

Ключові слова: веб-сайт, авторські та суміжні права, інтелектуальна власність, відповідальність власника сайту, відповідальність провайдер.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 12.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the issue of intellectual property protection on the Internet. After all, in the modern era, known as the «information society,» we observe the rapid development of human intellectual creativity. At the same time, society faces global problems, the solution of which requires finding a balance between meeting the needs of society and protecting individual rights. Such terms as computer, software, and Internet have already firmly entered our lives. Traditional libraries and archives are giving way to electronic libraries that are appearing everywhere. Electronic data banks containing a huge number of works of literature, science, and art can be stored on a computer hard drive or on a website. Usually, they are maintained by one person. The Internet is a global phenomenon not only in a geographical but also in a socio-legal context. It affects various aspects of the life of a modern person, including civil legal relations. The issue of copyright protection on the Internet is relevant in many countries of the world, but in Ukraine, it is not given enough attention. Therefore, it is important to find effective solutions to this problem.

The problem of copyright protection has been most clearly manifested in the last decade in the Internet sphere. This is due, first of all, to the ease and speed of posting information on the global network, the absence of mandatory authorization for such actions, as well as the openness and accessibility of electronic resources for a virtually unlimited range of persons. However, these advantages of information technologies also have a downside: information and intellectual property objects enter the Internet without the consent of the authors and even without their knowledge. This violates not only the rights of authors to receive remuneration for their intellectual work but also their personal non-property rights, in particular the right to demand recognition of their authorship by properly indicating their name on the work and its copies, as well as for any public use of the work.

Therefore, it is necessary to analyze existing approaches to the protection of intellectual property rights that have been violated on the Internet, summarize them and combine them on the basis of a systemic approach in order to introduce an effective legal mechanism into Ukrainian legislation.

Keywords: website; copyright and related rights; intellectual property, responsibility of the site owner; responsibility of the provider.

Formulas: 0, fig.:0, tabl.: 0, bibl.: 12.

Постановка проблеми. Таким чином, з огляду на явну привабливість, Інтернет перетворився на віртуальний ринок тиражування та продажу продукції, що супроводжується порушенням виключних прав авторів та інших правовласників. Ті інтернет-платформи, на яких фактично відбувається порушення прав інтелектуальної власності, – це сайти, які стали самостійними об'єктами творчої та інтелектуальної діяльності. Незважаючи на те, що термін «офіційний веб-сайт» широко використовується в регуляторних актах, на сьогоднішній день на законодавчому рівні відсутня чітка та однозначна визначення терміну «Інтернет-сайт». Технічна підтримка України «Адміністрування адміністративних сайтів та процедур» згідно з наказом Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України та Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 25 листопада 2002 р. № 327/225 «Про Затвердження Порядку державного інформаційного наповнення «Єдиного порталу роботи веб-сайту установи» (далі – «Порядок»)

визначає веб-сайти та портали як сукупність технічних та інформаційних елементів відповідно до п. 1.3 «Заходи», веб-сайт має унікальну адресу в мережі Інтернет і містить відомості, що належать певному веб-сайту, програмно-технічні комплекси, які забезпечують доступ юридичних і фізичних осіб до цих ресурсів та інші інформаційні послуги, що надаються через мережу Інтернет. Веб-портал, у свою чергу, є веб-сайтом, організованим як системне багаторівневе об'єднання різних ресурсів і сервісів, що забезпечує максимальний доступ до інформації та послуг [1]. Досягнення формальної та змістовної єдності веб-сайту забезпечується трьома основними складовими: (1) програмними та апаратними засобами, які включають серверні програмні рішення та програмне забезпечення самого сайту; (2) адресою в мережі Інтернет або доменним ім'ям; (3) інформаційним наповненням, що охоплює текстову, графічну та аудіовізуальну інформацію. Кожна з цих складових може розглядатися як окремих об'єкт інтелектуальної власності, права на які можуть

належати різним особам. Водночас, сам веб-сайт слід вважати складним об'єктом, що є поєднанням різних об'єктів інтелектуальної власності, кожен з яких може мати окрему правову охорону [2, с. 18].

Таким чином, порушення прав інтелектуальної власності можуть стосуватися різних об'єктів і суб'єктів, зокрема на конкретному веб-сайті. І. М. Рассолов, розглядаючи сайт як базу даних, що складається з набору гіпертекстових документів, вважає, що копіювання матеріалів з сайту є порушенням майнових прав автора сайту, оскільки це включає відтворення бази даних, її розповсюдження, модифікацію та інші форми використання. У випадку, коли частина сайту є самостійним твором, захищеним авторським правом, і використання копії цієї частини відбувається, вчені визначають, що це порушує як права автора сайту, так і права автора статті [3, с. 152]. Т. Кудрицька та Ю. Чижова справедливо підкреслюють, що особливість правового захисту прав полягає в тому, що об'єкти інтелектуальної власності здебільшого використовуються в інтернеті як контент веб-сайтів і як елементи доменних імен. Зокрема, у доменних іменах часто зустрічаються торгові марки та фірмові найменування, а географічні позначення використовуються рідше. Натомість у контенті веб-сайтів може бути представлено практично все [4], зокрема літературні та художні твори, аудіовізуальні та музичні твори, фотографії, бази даних і комп'ютерні програми. Отже, найчастіше виникають питання, пов'язані з порушенням авторських прав на інформаційне наповнення сайтів, зокрема на тексти, зображення, фото-, аудіо- та відеоматеріали.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика соціальна потреба у захисті прав на різні об'єкти спонукала вчених-правників до дослідження цієї теми. Серед них варто виділити роботи Д. М. Бойка, Д. В. Грибанова, М. В. Гури, Р. В. Дроб'язка, В. І. Жукова, В. О. Жарова, Р. А. Калюжного та інших. Вони підняли багато актуальних питань, починаючи від природи прав на веб-сайти та правопорушень у мережі Інтернет, до об'єктів інтелектуальної власності та основних способів їх захисту.

Не вирішені раніше частини загальної

проблеми. Проте підходи та засоби, які можуть стати основними елементами правового механізму захисту прав інтелектуальної власності, порушених в Інтернеті, що буде застосовуватися в Україні, залишаються недостатньо систематизованими.

Метою статті слід вважати аналіз існуючих підходів до захисту прав інтелектуальної власності, які були порушені в мережі Інтернет.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні до основних механізмів захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті відносяться: судовий захист, адміністративний захист, а також самозахист прав. Проте практика захисту прав інтелектуальної власності, порушених в Інтернеті, в судових органах виявила ряд проблем, таких як відсутність адекватного законодавчого регулювання відносин, що виникають у зв'язку із використанням електронних та цифрових комунікацій на національному рівні; можливість доступу до мережі з будь-якої точки; складнощі у визначенні порушника, який дійсно вчинив правопорушення, та доведення його вини; а також неможливість надання належних і допустимих доказів, що викликано електронною формою листування та укладення угод. Варто зазначити, що українське законодавство не містить специфічних положень щодо регулювання та захисту авторських прав в Інтернеті. Це створює підстави для застосування норм статті 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права», які визначають дії, що вважаються порушенням авторських і суміжних прав [5]. В Україні немає ні законодавчих положень, які б підтверджували ознаки порушення прав у «віртуальних мережах», ні запровадження нових механізмів захисту інтелектуальної власності, адаптованих до конкретних обставин відносин у цій сфері. М. В. Гура вважає за необхідне посилити правовий захист прав авторів Інтернет-сайтів на національному рівні, особливо у частині визначення правової системи Інтернет-сайтів у Цивільному кодексі України та Законі України. Авторське право і суміжні права», а також розроблення типових договорів на створення та розміщення Інтернет-сайтів. Він також наголосив на необхідності вдосконалення норм, що регулюють деталі пра-

вового захисту прав авторів Інтернет-сайтів, а також необхідність грошової компенсації та моральної шкоди за порушення [6]. Цікаво, що практично не виникає питання про те, яка поведінка в Інтернеті порушує права інтелектуальної власності.

Сучасна правова та культурна ситуація в суспільстві та активний рух проти плагіату призвели до чіткого розуміння того, що розміщення об'єктів авторського права на веб-сайті без згоди автора або без вказівки імені автора є порушенням авторських прав. Крім того, існує пов'язане питання, на яке немає чіткого вирішення в різних країнах і немає чіткої відповіді в Україні: хто несе відповідальність за порушення прав третіх осіб в Інтернеті та хто зобов'язаний відновити ці права в положенні телекомунікаційних послуг, (включаючи Інтернет-послуги), учасниками є переважно споживачі телекомунікаційних послуг, оператори телекомунікацій та власники веб-сайтів (реєстратори доменних імен). Порушення авторських прав в Інтернеті несуть ті, хто поширює незаконний контент (споживач телекомунікаційних послуг), або власник веб-сайту, який фактично контролює та визначає зміст політики веб-сайту. Веб-сайт: чи відкритий він лише для перегляду інформації користувачами, чи надає можливість брати активну участь у її формуванні. Згідно з практикою, власник сайту вважається основною особою, відповідальною за все, що стосується його змісту, включаючи товари, послуги та роботи, а також інформацію, розміщену на цьому віртуальному ресурсі. Розумним поясненням цього явища є те, що безпосередніх порушників важко ідентифікувати, оскільки до веб-сайту може безперешкодно отримати доступ практично будь-хто з різних куточків світу. У зв'язку з цим постає питання про відповідальність власників веб-сайтів за наявність на веб-сайті матеріалів, які порушують права інтелектуальної власності інших осіб. Цей підхід наразі підтримується судовою практикою, згідно з якою споживачі телекомунікаційних послуг або (частіше) власники веб-сайтів, які поширюють незаконний вміст, несуть відповідальність за порушення авторських прав в Інтернеті. Пункт 12 постанови № 1 (27.02.) Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в

справах про захист особистої гідності, честі та комерційної репутації фізичних та юридичних осіб». у 2009 році зазначав, що якщо автор поширеної інформації невідомий, а інформація анонімна, а доступ до сайту вільний, відповідачем стане власник сайту, на якому опубліковано інформаційний матеріал, оскільки сайт створено для його поширення неправдива інформація Технічні можливості та умови [7].

Хоча ця правова позиція стосується практики розгляду справ, пов'язаних із захистом репутації, гідності та ділової репутації, поняття також активно використовується у справах про порушення авторських прав в Інтернеті. У цьому випадку виникає презумпція вини, оскільки власник сайту створив умови для публікації інформації, встановив вимоги до завантаження та безпосередньо контролював процес. Деякі автори рекомендують закріпити цю презумпцію на законодавчому рівні [8].

Перш ніж визнавати когось винним у порушенні авторських прав, необхідно знати, які дії в цій ситуації вжив власник Інтернет-сайту. Наприклад, якщо об'єкт авторського або суміжних прав розміщено на веб-сайті без зазначення імені автора або без дозволу автора, а власник веб-сайту не має можливості редагувати вміст, він може нести відповідальність за порушення. У таких випадках, на нашу думку, власник сайту несе відповідальність, оскільки фактично надав дозвіл певній особі на заповнення контенту і не забезпечив належного контролю за цими діями, що призвело до порушення прав інтелектуальної власності. Інша ситуація виникає, коли власник сайту створює технічні можливості для розміщення інформації на своєму ресурсі, доступному для необмеженого кола осіб. У такому випадку важко встановити та довести винуватість конкретної особи.

Отже, якщо власника сайту визнають відповідальним за порушення авторських прав в Інтернеті, відповідальність може бути перекладена з невизначеної особи на ту, яку легше ідентифікувати. Власник сайту може навіть не підозрювати про наявність на його ресурсі матеріалів, які не відповідають вимогам законодавства про інтелектуальну власність. Це ускладнює доведення недба-

лості та обізнаності з боку власника веб-сайту у випадках порушення прав інтелектуальної власності, включаючи авторське право та суміжні права. Ці відносини схожі на відносини між рекламодавцями та розповсюджувачами реклами, які можуть бути визнані винними в порушенні встановленого порядку відповідно до статті 27 Закону України «Про рекламу» від 03.07.1996 р. № 270/96. Розповсюдження та доставка реклами. При цьому відповідальність за зміст рекламних оголошень несуть рекламодавці.

Використання інтелектуальної власності в Інтернет-відносинах має свої особливості. Якщо об'єкт інтелектуальної власності розміщено в мережі Інтернет з порушенням прав його власника, відповідальність за таке розміщення несе виробник. Власник сайту відповідає за зміст контенту лише з моменту, коли він стає обізнаним про порушення прав інтелектуальної власності третіх осіб, включаючи авторські та суміжні права.

Для ефективного захисту прав інтелектуальної власності, порушених в Інтернеті, необхідно впровадити так званий другий рівень у правовий механізм, про який буде йтися далі. Визначення винних дій власника веб-сайту дозволяє сформулювати основну вимогу до нього: видалити інформацію, що порушує права правовласника виключних прав. Лише у випадку, якщо він усвідомлює таке порушення на своєму сайті і не вживає жодних заходів для його усунення, можна піднімати питання про вимогу відшкодування шкоди, завданої цим порушенням. Другий рівень правового механізму захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті стосується відповідальності провайдера. Варто зазначити, що в міжнародній практиці існують два основні підходи до відповідальності цих суб'єктів: горизонтальний та альтернативний. Згідно з «горизонтальним підходом», ISP-провайдери несуть відповідальність лише в тому випадку, якщо вони мають технічну можливість запобігти передачі матеріалів, що порушують виключні права інтелектуальної власності третіх осіб, знають про наявність такого матеріалу та усвідомлюють, що є порушниками прав, або мали можливість це зрозуміти.

Наприкінці минулого року Державне відомство інтелектуальної власності Украї-

ни (далі – ДКСУ) завершило роботу над законопроектом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту авторського права і суміжних прав в Інтернеті» (далі – Законопроект) та виніс його на громадське обговорення. Основна ідея проекту полягає в тому, щоб надати постачальникам послуг (телеком-провайдерам або операторам) право блокувати веб-сайти на основі заяв від людей, які вважають, що їх авторські та/або суміжні права були порушені. Якщо протягом 2 робочих днів з дати отримання копії заяви про порушення авторських прав та супровідних документів власник сайту не вживатиме заходів щодо припинення або не надасть письмової відповіді, планується реалізація цієї пропозиції та (або) відповідні права служби обслуговування. Цей крок викликав численні коментарі серед учасників українського інтернет-простору. Інтернет Асоціація України вказала на значні недоліки у формулюванні термінів, таких як «сервісна служба», «власник сайту» та «об'єкт блокування». Вона також висловила незгоду з введенням адміністративної відповідальності за порушення авторських та суміжних прав в Інтернеті, а також з позасудовим способом вирішення спорів, вважаючи, що це не відповідає чинному законодавству України і є упередженим підходом [11].

Інститут Медіа Права зазначає, що часто особа, яка управляє сайтом, є підприємцем (наприклад, отримує дохід від реклами, розміщеної на своєму ресурсі в Інтернеті). Тому блокування сайту власника на основі необґрунтованої заяви порушує його право на ведення підприємницької діяльності, що закріплено в статті 42 Конституції України. Єдиною підставою для блокування веб-сайту повинно бути належно обґрунтоване рішення суду, при цьому тягар доведення правопорушення має нести заявник – особа, яка вважає, що її авторські та/або суміжні права були порушені [12].

Висновки. Отже, ідея посилення контролю та впливу на функціонування веб-ресурсів, а також відповідальності за діяльність в Інтернеті викликала активний опір у вітчизняній медіаспільноті. Безумовно, запропонований у проекті Закону правовий механізм захисту порушених в Інтернеті авторських та суміжних прав потребує до-

опрацювання, зокрема з урахуванням зауважень щодо технічних аспектів блокування сайтів. Однак вважаємо, що не можна сподіватися на ефективний захист цих прав лише за допомогою традиційних правових інструментів, які були розроблені для класичних відносин між юридично визначеними суб'єктами, що підлягають ідентифікації. «Віртуальність» відносин в Інтернеті вимагає створення нових правових механізмів для охорони та захисту прав інтелектуальної

власності.

Таким чином, для покращення дотримання виключних прав інтелектуальної власності в Інтернеті слід розробити багаторівневий правовий механізм, який забезпечить їх захист і дотримання. Це потребує адекватної реакції законодавства на сучасні виклики, виходячи за межі традиційного підходу до визначення осіб, які несуть відповідальність, а також до змісту і порядку настання негативних наслідків.

Література:

1. Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади [Текст] : наказ Держ. ком. зв'язку та інформатизації України, Держ. ком. інформац. політики, телебачення та радіомовлення № 327/225 від 25.11.2002 р. Офіц. вісн. України. 2003. № 2. Ст. 49.
2. Романюк І.М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність в Україні: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2018. 238 с.
3. Черняк Г. М. Об'єкти авторського права в сфері функціонування мережі інтернет. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. Київ. 2013. № 2. С. 91-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2013_2_16. (дата звернення: 11.09.2024).
4. United States Code. Accesses mode: URL: <http://uscode.house.gov/> (дата звернення: 11.09.2024).
5. Про авторське право і суміжні права [Текст] : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. Відом. Верхов. Ради України. 1994. № 13. Ст. 64.
6. Гура В. С. Цивільно-правова охорона Інтернет-сайту. автореф. дис. ... канд. юрид. наук .Київ. 2006. 20 с.
7. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи [Текст]: Постанова Пленуму Верхов. Суду України від 27.02.2009 р. № 1. Вісн. Верхов. Суду України. 2009. № 3.
8. Marek Świerczyński. Naruszenie prawa własności intelektualnej w prawie prywatnym międzynarodowym. Wolters Kluwer Polska, 2013. P 317, s. 49
9. Денисова Р. О. Реалізація авторських прав в Інтернеті. Проблеми законності : акад. зб. наук. Пр. Харків. 2010. 106-113 с.
10. Яворська О. Охорона авторських і суміжних прав у разі їх порушення з використанням мережі Інтернет. Право України. Київ. 2018. С. 81-90
11. Лист № 191 від 30.12.2013 р. Держпідприємництва України щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет». URL: <http://www.inau.org.ua/20.1573.0.0.1.0.phtml>. – Переверено 13.08.2014. (дата звернення: 11.09.2024).
12. Позиція Інституту Медіа-Права щодо законопроекту про захист авторських прав в Інтернеті. URL: <http://www.medialaw.kiev.ua/news/organization/2454>.

References:

1. Pro zatverdzhennia Poriadku informatsiinoho napovnennia ta tekhnichnoho zabezpechennia Yedynoho veb-portalu orhaniv vykonavchoi vlady ta Poriadku funktsionuvannia veb-saitiv orhaniv vykonavchoi vlady [Tekst] : nakaz Derzh. kom. zviazku ta informatyzatsii Ukrainy, Derzh. kom. informats. polityky, telebachennia ta radiomovlennia № 327/225 vid 25.11.2002 r. Ofits. visn. Ukrainy. 2003. № 2. St. 49.
2. Romaniuk I.M. Kryminalno-pravova kharakterystyka zlochyniv, shcho posiahaiut na intelektualnu vlasnist v Ukraini: dys. ...kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Lviv, 2018. 238 s.
3. Cherniak H. M. Obiekty avtorskoho prava v sferi funktsionuvannia merezhi internet. Visnyk Natsionalnogo tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. Kyiv. 2013. № 2. S. 91-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2013_2_16. (Accessed September 11, 2024).
4. United States Code. Accesses mode: URL: <http://uscode.house.gov/>. (Accessed September 11, 2024).
5. Pro avtorske pravo i sumizhni prava [Tekst] : Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 r. № 3792-XII .Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. 1994. № 13. St. 64.
6. Hura V. S. Tsyvilno-pravova okhorona Internet-saitu. avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk . Kyiv. 2006. 20 s.
7. Pro sudovu praktyku u spravakh pro zakhyst hidnosti ta chesti fizychnoi osoby, a takozh dilovoi reputatsii fizychnoi ta yurydychnoi osoby [Tekst] : Postanova Plenumu Verkhov. Sudu Ukrainy vid 27.02.2009 r. № 1. Visn. Verkhov. Sudu Ukrainy. 2009. № 3.
8. Marek Świerczyński. Naruszenie prawa własności intelektualnej w prawie prywatnym międzynarodowym. Wolters Kluwer Polska, 2013. R 317, s. 49
9. Denysova R. O. Realizatsiia avtorskykh prav v Interneti. Problemy zakonnosti : akad. zb. nauk. Pr.Kharkiv.

2010. 106-113 s.

10. Yavorska O. Okhorona avtorskykh i sumizhnykh prav u razi yikh porushennia z vykorystanniam merezhi Internet. Pravo Ukrainy. Kyiv. 2018. 81-90 s.

11. Lyst № 191 vid 30.12.2013 r. Derzhpidpriemnytstva Ukrainy shchodo proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv shchodo zakhystu avtorskoho prava i sumizhnykh prav u merezhi Internet». URL: <http://www.inau.org.ua/20.1573.0.0.1.0.phtml>.

12.pozytsiia Instytutu Media-Prava shchodo zakonoproektu pro zakhyst avtorskykh prav v Interneti. URL: <http://www.medialaw.kiev.ua/news/organization/2454>. (Accessed September 11, 2024).

Стаття надійшла до друку 16 вересня 2024 року

УДК 351

DOI 10.31732/2708-339X-2024-13-A11

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Горєлова В.Ю.,*кандидат юридичних наук**доцент кафедри державно-правових дисциплін**Університету економіки та права «КРОК»**Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113**e-mail: HorelovaVY@krok.edu.ua**ORSID: <https://orcid.org/0000-0001-6536-2422>***Вихрист С.М.,***кандидат юридичних наук**доцент кафедри державно-правових дисциплін**Університету економіки та права «КРОК»**м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113**e-mail: smvykhryst@krok.edu.ua**ORSID: <https://orcid.org/0000-0002-3844-1165>*

LEGAL SUPPORT AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF STATE POLICY IN THE FIELD OF INFORMATION SECURITY

Horielova V.Y.,*candidate of legal sciences**associate professor of department of state legal sciences of «KROK» University**Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113**e-mail: HorelovaVY@krok.edu.ua**ORSID: <https://orcid.org/0000-0001-6536-2422>***Vikhryst S.M.,***candidate of legal sciences**associate professor of department of state legal sciences of «KROK» University**Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113**e-mail: smvykhryst@krok.edu.ua**ORSID: <https://orcid.org/0000-0002-3844-1165>*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сучасного стану правового забезпечення державної політики у сфері інформаційної безпеки та визначенню концептуальних напрямків розвитку даної політики. В статті узагальнено правове надбання українського народу, що висвітлено в положеннях Основного закону України. Досліджено підґрунтя правового забезпечення у сфері інформаційної безпеки, що міститься в положеннях міжнародних договорів, ратифікованих нашою державою та згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Окрім того, окреслені перспективні напрямки розвитку державної політики у сфері інформаційної безпеки, що знаходяться на етапі розробки у міжнародних організаціях у сфері інформаційних технологій та спрямовані на створення новітніх стандартів щодо боротьби з кіберзлочинністю та забезпечення інформаційної безпеки на міжнародному рівні. Стверджується, що перспективними кроками до розвитку державної політики України у сфері інформаційної безпеки має бути комплексний підхід, який враховуватиме сучасні виклики в цифровому просторі з метою створення умов для безпечного функціонування кіберпростору та його використання в інтересах особи, суспільства і держави. Встановлено, що перспективним підґрунтям для формування державної політики може слугувати міжнародні форуми та центри глобальної співпраці з кібербезпеки, які засновані і діють в якості глобальної ініціативи для обміну знаннями з метою зміцнення спроможностей у сфері кібербезпеки шляхом співпраці між урядами, міжнародними організаціями та приватним сектором а також з метою спрямування на об'єднання зусиль різних держав і організацій для покращення міжнародного співробітництва в питаннях кібербезпеки, обміну інформацією та розробки спільних стандартів. У статті підсумовується коло ключових напрямків розвитку державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформаційна безпека, право, державна політика, інформація.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 12.

Abstract. The article is devoted to the study of the current state of legal support for the state policy in the field of information security and the determination of conceptual directions for the development of this policy. The article summarizes the legal heritage of the Ukrainian people as reflected in the provisions of the Basic Law of Ukraine. The article examines the basis of legal support in the field of information security contained in the provisions of international treaties ratified by our state and ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine. In addition, the article outlines promising areas for the development of the state policy in the field of information security, which are currently being developed by international organisations in the field of information technology and are aimed at creating the latest standards for combating cybercrime and ensuring information security at the international level. It is argued that promising steps towards the development of Ukraine's state policy in the field of information security should be an integrated approach that takes into account current challenges in the digital space to create conditions for the safe functioning of cyberspace and its use in the interests of the individual, society, and the State. It is established that international forums and centres for global cooperation on cybersecurity, which are established and operate as a global initiative for knowledge exchange to strengthen cybersecurity capabilities through cooperation between governments, international organisations, and the private sector, as well as aiming to unite the efforts of various states and organisations to improve international cooperation in cybersecurity, exchange of information, and the development of common standards, can serve as a prospective basis for public policy formation. The article summarizes the range of key areas for the development of the state policy in the field of information security.

Keywords: information security, law, state policy, information.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 12.

Постановка проблеми. Питання забезпечення інформаційної безпеки в сучасному всесвіті проблематичне з огляду на багатогранність її структурних компонентів, які складаються не лише з правових, але й організаційно-розпорядчих та технічних елементів. Приналежно, правове забезпечення та регулювання інформаційної безпеки займає ключове місце, адже від правової визначеності впорядкування та контролю всіх розпорядчих дій і векторів державної політики залежить формування безпекоорієнтованого інформаційного середовища в Україні, тобто стрімкий розвиток цифровізації не повинен спричиняти шкоди людині та створювати потенційні загрози. Необхідним кроком забезпечення інформаційної безпеки є її ефективне правове забезпечення. Таким чином, вбачається за необхідне дослідити сучасний стан правового забезпечення інформаційної безпеки та виявити концептуальні засади щодо напрямків державної політики у даній сфері.

Актуальність теми дослідження. Посилення процесів цифровізації у сучасному світі, де інформаційні технології і цифрові комунікації займають центральне місце у життєдіяльності людини, питання інформаційної безпеки набирає надзвичайної актуальності. Правове забезпечення інформаційної безпеки, таким чином, повинно охоплювати всі аспекти (від захисту особистих даних до забезпечення глобальної стабільності країни).

Метою статті є дослідження правового підґрунтя щодо забезпечення державної політики у сфері інформаційної безпеки; характеристика перспектив розвитку та засад щодо основних напрямків державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх робіт, які присвячувались інформаційній безпеці на рівні дисертаційних досліджень у сфері права варто зазначити праці: І. І. Недохлебова («Безпека України в умовах сучасних загроз: організаційно-правові аспекти, 2024 рік»); І. О. Вдовіна («Організаційно-правові засади реалізації інформаційної безпеки України, 2024 рік»); І. В. Кукіна («Механізми державного управління інформаційною безпекою особистості, 2024 рік»); І. А. Сердюк («Організаційні засади публічного управління інформаційною безпекою суспільства в умовах загроз ментальному здоров'ю, 2023 рік») тощо. А також останні дисертаційні дослідження у сфері економіки, що пов'язані з вирішенням правових проблем таких науковців як: С. С. Білько «Формування інформаційної безпеки національної економіки (2024)»; Л. А. Асєєва «Управління інформаційною безпекою підприємства з використанням методів машинного навчання та нечіткої логіки» (2024) та у сфері управління та комп'ютерно-інтегрованих технологій: В. А. Попель «Інформаційна технологія підвищення живучості об'єктів критичної енергетичної інфраструктури за фактором управління системою інформа-

ційної безпеки» (2024) тощо. В цих та інших працях окреслені організаційно-правові аспекти забезпечення інформаційної безпеки в Україні, висвітлено основні загрози та практики зарубіжного законодавства, а також запропоновані методики оцінки ризиків, які можуть бути застосовані при розробці нормативно-правових актів. Питанню правового забезпечення та перспективам розвитку державної політики у сфері інформаційної безпеки увага була приділена опосередковано.

Викладення основного матеріалу. Правове забезпечення державної політики у сфері інформаційної безпеки ґрунтується, передусім, на проголошених позиціях Основного закону України та Міжнародних документах, ратифікованих нашою державою. Відповідно, Основний Закон України – джерело правових гарантій на безпеку людини від загроз життю, фізичному та психічному здоров'ю, честі, гідності, недоторканості (ст. 3 Конституції України). Так, відповідно до ст. 17 Конституції України наголошено на обов'язку державних органів щодо забезпечення інформаційної безпеки що є однією з найважливіших функцій держави та одночасно справою всього Українського народу. Приналежно, забезпечення інформаційної безпеки конкретизується в Основному законі: 1) у ст. 31 – згідно з положеннями якої, людині гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Порушувати такі правила державні органи можуть лише у виняткових випадках та лише на підставі судових рішень з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи (якщо іншими способами одержати інформацію неможливо); 2) у ст. 32 – відповідно до якої не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди (крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини). При цьому людині держава гарантує право на захист своїх порушених прав у суді шляхом вимагати спростувувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріаль-

ної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації; 3) у ст. 34 – зазначено право людини на вільне володіння інформацією (збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб); 4) у ст. 50 – наголошено на гарантованому державою права вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення (при цьому така інформація не може бути засекречена) [1]. Таким чином, правового забезпечення державної політики базуючись на підґрунті Основного закону у сфері інформаційної безпеки виокремлює дві стратегічні вектори – забезпечення та гарантування права людини на володіння інформацією, та право на захист інформації.

По-друге, це орієнтованість на чинні в Україні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 9 Конституції України). Вбачається необхідним тут зазначити Конвенцію «Про захист прав людини і основоположних свобод» (Європейська конвенція з прав людини 1950 року), яка містить важливі положення щодо захисту приватності та права на особисте життя, що включає питання конфіденційності інформації [2]. Не зважаючи на те, що Дана Конвенція не є «спеціальною» у сфері інформаційної безпеки, втім вона слугує основою для розвитку національного законодавства, міжнародного співробітництва та політики у сфері інформаційної безпеки.

Націленість на забезпечення державними органами загальних принципів захисту інформації, встановлюють також стандарти, які сприяють координації дій у відповідь на загрози в кіберпросторі. Приналежно, Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність» встановлює стандарти для криміналізації різних видів кіберзлочинів, таких як комп'ютерне шахрайство, злочини проти конфіденційності даних, кібертероризм тощо [3]. Державна політика орієнтована на сьогодні зорієнтована на досягнення мети зазначеної у ратифікованій урядом Конвенції ООН «Про захист персональних даних у рамках автоматизованої обробки даних» (Конвенція 108 1981 року) [4], яка є

першою міжнародною угодою, що встановлює принципи захисту персональних даних та інформаційної безпеки під час обробки даних у автоматизованих системах. Варто зазначити у цьому руслі Конвенцію ООН «Про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину прав людини та біомедичних досліджень» (Ов'єдська конвенція 1997 року) [5]. Хоча акцентування цієї Конвенції робиться на питаннях біомедичних досліджень та прав людини, вона містить положення важливі положення щодо захисту інформації про здоров'я та забезпечення конфіденційності персональних даних у сфері охорони здоров'я.

Основні підходи державної інформаційної політики отримали новий поштовх з огляду на положення ратифікованої Конвенції Організації Об'єднаних Націй «Проти транснаціональної організованої злочинності» (Палермська конвенція 2000 року) [6], яка є не тільки одним із найважливіших міжнародних інструментів у боротьбі з організованою злочинністю, а й спрямована на захист інформації в контексті злочинної діяльності. Так, відповідно до ст. 10 Конвенції у сенсі відповідальності юридичних осіб за злочини, передбачені Конвенцією включені заходи, пов'язані із забезпеченням безпеки та захисту інформації в діяльності юридичних осіб. Стаття 12 Конвенції зобов'язує держав-учасниць забезпечити можливість конфіскації доходів від злочинної діяльності, зокрема тих, що отримані внаслідок кіберзлочинності, де захист інформації є ключовим елементом. Згідно зі ст. 27 Конвенції передбачено обмін інформацією між державами для забезпечення безпеки інформаційних систем і баз даних, які використовуються для боротьби з організованою злочинністю, тощо. Тобто, Конвенція «Проти транснаціональної організованої злочинності» надає загальні рамки для боротьби з транснаціональними злочинами, включаючи ті, що мають інформаційний характер: кіберзлочини, шахрайство з використанням інформаційних технологій, відмивання грошей через електронні системи тощо. Варто зазначити, що хоча дана Конвенція не містить прямої згадки про захист інформації, вона створює правову основу для притяг-

нення до відповідальності за злочини, що можуть бути пов'язані з незаконним використанням або маніпуляцією інформацією, і, таким чином, створювати загрози інформаційній безпеці. Таким чином, Конвенція ООН «Проти транснаціональної організованої злочинності» опосередковано підтримує захист інформації через положення, які спрямовані на боротьбу з різними видами організованих злочинів, включаючи ті, що пов'язані з використанням та маніпуляцією інформацією, що є важливим орієнтиром для державної політики, адже злочинність у цифровому світі дедалі набуває інформаційного характеру.

В цьому руслі можливо зазначити Директиву Європейського Парламенту і Ради (ЄС) «Про заходи для високого спільного рівня безпеки мережевих та інформаційних систем на території Союзу» (2016) яка встановлює вимоги щодо забезпечення високого рівня кібербезпеки [7].

Перспективним напрямком розвитку державної політики у сфері інформаційної безпеки може слугувати проектна Конвенція ООН з протидії злочинності в сфері інформаційних технологій, робота над якою ще триває. Зазначений документ розробляється під егідою ООН та спрямований на створення новітніх стандартів щодо боротьби з кіберзлочинністю та забезпечення інформаційної безпеки на міжнародному рівні. Метою документу є забезпечення глобального співробітництва в розслідуванні та попередженні злочинів, пов'язаних з інформаційними технологіями [8]. Так само проектним є Рамкова конвенція ООН «Про міжнародну безпеку інформації», робота над якою поки триває, однак ця нова ініціатива спрямована на розробку глобальної рамки для регулювання та забезпечення інформаційної безпеки у різних секторах, включаючи державний і приватний сектори. Відповідним документом планується встановити загальні принципи та стандарти для забезпечення безпеки інформації на міжнародному рівні, що неодмінно має позначитися у відповідному секторі державної політики України [9].

Положення Конституції України та ратифікованих міжнародних документів відображені у внутрішньому національному законодавстві: Кримінальному кодексі

України (статті, що стосуються відповідальності за кіберзлочини), Кодексі України про адміністративні правопорушення (регулює адміністративну відповідальність за порушення у сфері кібербезпеки); Законах України: «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (визначає правові та організаційні основи забезпечення кібербезпеки в Україні), «Про національну безпеку України» (включає положення щодо стратегії кібербезпеки), «Про захист персональних даних» (регулює обробку та захист персональних даних, що є важливим аспектом кібербезпеки), «Про електронні довірчі послуги» (встановлює правові основи для надання електронних довірчих послуг, включаючи електронні підписи та сертифікати), «Про інформацію» (визначає правові основи інформаційної діяльності, включаючи захист інформації), «Про телекомунікації» (регулює діяльність у сфері телекомунікацій, що включає аспекти кібербезпеки) тощо; Постановах Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Положення про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» (визначає функції та повноваження Держспецзв'язку у сфері кібербезпеки), «Про затвердження Положення про кіберзахист об'єктів критичної інфраструктури» 2016 року (визначає заходи кіберзахисту для об'єктів критичної інфраструктури), «Про затвердження Положення про Державний центр кіберзахисту» 2020 року (регулює діяльність Державного центру кіберзахисту), «Про затвердження Положення про Національний координаційний центр кібербезпеки» 2021 року (визначає функції та повноваження Національного координаційного центру кібербезпеки), «Про затвердження Порядку реагування на кіберінциденти та кіберзагрози» 2021 року (встановлює порядок реагування на кіберінциденти та кіберзагрози) тощо.

З огляду на вище зазначене, можна стверджувати, що перспективи розвитку державної політики України у сфері інформаційної безпеки мають бути комплексними, враховуючи сучасні виклики в цифровому просторі. Актуальні питання розвитку державної політики України у сфері інформаційної безпеки виявлені та закріплені у Державній стратегії кібербезпеки України, яка

була затверджена Указом Президента України №447/2021 від 26 серпня 2021 року. Ця стратегія визначає пріоритети національних інтересів у сфері кібербезпеки, наявні та потенційні кіберзагрози, а також цілі та завдання для забезпечення кібербезпеки України з метою створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави. Основні положення стратегії включають: посилення національної системи кібербезпеки для протидії сучасним кіберзагрозам; інтеграція міжнародного досвіду та співпраця з ЄС і НАТО у сфері кібербезпеки; розробка та впровадження плану реалізації стратегії, який був затверджений Указом Президента України №37/20222 [10].

Варто зазначити, що перспективним підґрунтям для формування державної політики слугує Форум «Інтернет плюс» (Global Forum on Cyber Expertise – GFCE) заснований у 2015 році, який представлений в якості глобальної ініціативи для обміну знаннями з метою зміцнення спроможностей у сфері кібербезпеки шляхом співпраці між урядами, міжнародними організаціями та приватним сектором [11]. В цьому руслі працює «Центр глобальної співпраці з кібербезпеки» (Global Cybersecurity Cooperation Center – GC3) [12] заснований у 2020 році, метою якого є спрямування на об'єднання зусиль різних держав і організацій для покращення міжнародного співробітництва в питаннях кібербезпеки, обміну інформацією та розробки спільних стандартів.

Отже, ключовими напрямками розвитку державної політики у сфері інформаційної безпеки є: по-перше, робота, направлена на вдосконалення правового регулювання, що передбачає розробку нових законів та оновлення діючих нормативно-правових актів з урахуванням новітніх тенденцій та швидкого розвитку технологій. Особливо актуальним тут постає питання про захист персональних даних та регулювання діяльності в кіберпросторі та боротьбу з кіберзлочинністю.

По-друге, це процеси, направлені на посилення інтеграції міжнародних стандартів у внутрішнє законодавство України, що дозволить гармонізувати національну політику з міжнародною практикою.

По-третє, це розробка та вдосконалення існуючих та створення нових стандартів щодо кібербезпеки, з огляду на постійні тенденції щодо вдосконалення злочинів у сфері кіберзагроз. А також постійного моніторингу кіберзагроз та розвиток публічно-приватного партнерства для спільного вирішення проблем кібербезпеки.

По-четверте, це політика, направлена на належну підготовку кваліфікованих кадрів у сфері кібербезпеки, що включатиме оновлення та актуалізацію освітніх програм та постійного підвищення кваліфікації практикуючих спеціалістів.

По-п'яте, це політика направлена на посилення захисту критичних об'єктів інфраструктури, які є найбільш вразливими до кіберзагроз; створення національних координаційних центрів, метою яких має бути допомога у координації зусиль для забезпечення безпеки критичних систем.

По-шосте, це політика щодо посилення міжнародного співробітництва у боротьбі з кіберзлочинністю та участь у глобальних ініціативах і форумах з метою впровадження спільних підходів до інформаційної безпеки.

Таким чином, розвиток державної політики у сфері інформаційної безпеки

потребує комплексного підходу, який враховуватиме сучасні виклики і можливості, міжнародну співпрацю, впровадження інновацій та розбудову державних освітніх програм, що дозволить зменшити ризики пов'язані з кіберзагрозами.

Висновки. Підсумовуючи вище зазначене, можна дійти наступних висновків: 1) аналіз державної політики у сфері інформаційної безпеки є критично важливим для забезпечення ефективного захисту даних і систем від кіберзагроз та інших ризиків; 2) державна політика визначає загальні напрямки, стратегії та норми, що дозволить оцінити її ефективність, виявити слабкі місця і розробити рекомендації для покращення захисту інформації, особливо в контексті кіберзлочинності; 3) перспективними напрямками державної політики є: оцінка ефективності реалізації стратегій та заходів щодо інформаційної безпеки; удосконалення чинного законодавства; розробка законодавчих актів з метою інтеграції міжнародних стандартів у внутрішнє законодавство України; виявлення проблем у реалізації державної політики (у тому числі, оцінка впливу зовнішніх і внутрішніх факторів які впливають на ефективність політики).

Література:

1. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.09.2024)
2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція ООН. Ратифікація 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.09.2024)
3. Про кіберзлочинність: Конвенція ООН. Ратифікація 07.09.2005. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 01.09.2024)
4. Конвенція ООН про захист персональних даних у рамках автоматизованої обробки даних. URL: <https://tm.coe.int/1680078b37> (дата звернення: 01.09.2024)
5. Про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text (дата звернення: 01.09.2024)
6. Проти транснаціональної організованої злочинності. Конвенція ООН (Палермська конвенція 2000 року). URL: <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf> (дата звернення: 01.09.2024)
7. Про заходи для високого спільного рівня безпеки мережевих та інформаційних систем на території Союзу: директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/1148 від 6 липня 2016 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/1148/oj> (дата звернення: 01.09.2024)
8. United Nations Office on Drugs and Crime.(2021). Elaboration of a convention on countering the use of information and communications technologies for criminal purposes. URL: https://www.unodc.org/documents/Cybercrime/AdHocCommittee/First_session/Comments/Cybercrime_input_Switzerland_102021.pdf (дата звернення: 01.09.2024)
9. Про міжнародну безпеку інформації: Конвенція ООН. URL : [https://docs-library.unoda.org/Open-Ended_Working_Group_on_Information_and_Communication_Technologies_\(2021\)/ENG_Concept_of_UN_Convention_on_International_Information_Security_Proposal_of_the_United_Kindom.pdf](https://docs-library.unoda.org/Open-Ended_Working_Group_on_Information_and_Communication_Technologies_(2021)/ENG_Concept_of_UN_Convention_on_International_Information_Security_Proposal_of_the_United_Kindom.pdf) (дата звернення: 01.09.2024)
10. Державна стратегія кібербезпеки України: Указ Президента України №447/2021 від 26 серпня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013> (дата звернення: 01.09.2024)
11. Global Forum on Cyber Expertise – GFCE.2015. URL : <https://thegfce.org/> (дата звернення: 01.09.2024)
12. Global Cybersecurity Cooperation Center.2020. URL : <https://gc3.digital/> (дата звернення: 01.09.2024)

References:

1. The Constitution of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed September 01,2024).
2. UN Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.(1997). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Accessed September 01,2024).
3. United Nations Convention on cybercrime.(2005). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (Accessed September 01,2024).
4. The UN Convention for the Protection of Personal Data with regard to Automatic Processing of Personal Information. Retrieved from: <https://rm.coe.int/1680078b37> (Accessed September 01,2024).
5. Convention on Human Rights and Biomedicine on the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text (Accessed September 01,2024).
6. The UN Convention against Transnational Organised Crime.(2000). Retrieved from: <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf> (Accessed September 01,2024).
7. Directive of the European Parliament and of the Council (EU) № 2016/1148.(2016). Retrieved from: : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/1148/oj> (Accessed September 01,2024).
8. United Nations Office on Drugs and Crime.(2021). Elaboration of a convention on countering the use of information and communications technologies for criminal purposes. Retrieved from: https://www.unodc.org/documents/Cybercrime/AdHocCommittee/First_session/Comments/Cybercrime_input_Switzerland_102021.pdf (Accessed 01.09.2024)
9. UN Convention on International Information Security. Retrieved from: [https://docs-library.unoda.org/Opened_Working_Group_on_Information_and_Communication_Technologies__\(2021\)/ENG_Concept_of_UN_Convention_on_International_Information_Security_Proposal_of_the_United_Kindom.pdf](https://docs-library.unoda.org/Opened_Working_Group_on_Information_and_Communication_Technologies__(2021)/ENG_Concept_of_UN_Convention_on_International_Information_Security_Proposal_of_the_United_Kindom.pdf) (Accessed September 01,2024).
10. State Strategy of Cybersecurity of Ukraine: Decree of the President of Ukraine No. 447/2021.(2021). Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>(Accessed September 01,2024).
11. Global Forum on Cyber Expertise – GFCE.(2015). Retrieved from: <https://thegfce.org/> (Accessed September 01,2024).
12. Global Cybersecurity Cooperation Center.(2020). Retrieved from: <https://gc3.digital/> (Accessed September 01,2024).

Стаття надійшла до друку 07 вересня 2024 року

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ТА ТЕЛЕМАРАФОН «ЄДИНІ НОВИНИ»: СПЕЦИФІКА СПІВІСНУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Чистякова А.С.,

кандидат юридичних наук
доцент кафедри державно-правових дисциплін
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: chystyakovaa@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0299-2755>

THE RIGHT TO INFORMATION AND THE TELETHON «UNITED NEWS»: SPECIFICS OF COEXISTENCE UNDER MARTIAL LAW

Chistyakova A.S.,

PhD in Law
associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines
Kyiv, Tabirna St. 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: chystyakovaa@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0299-2755>

Анотація. Однією з особливостей воєнного стану в Україні є запровадження та функціонування інструменту української влади для інформування широкої аудиторії - телемарафону «Єдині новини». Зазначена платформа являє собою, по суті, узгоджені дії в висвітленні фактів, поданні їх в єдиному форматі, з єдиним підтекстом, з єдиною оцінкою. Ретроспективно оцінюючи вплив зазначеного владного інструменту, можна констатувати, що він здебільшого, негативно вплинув на демократичні процеси і негативно оцінюється міжнародними інституціями, які здійснюють моніторинг свободи слова.

Аналіз законодавства інших країн, що регулює воєнні стани дає підстави для висновку, що запровадження таких владних платформ не є обов'язковим для країн, які перебувають у військовому конфлікті, а, скоріше, є винятковим заходом, який має на меті, в основному – здійснення контролю подання інформації, що, очевидно, обмежує права і свободи і який застосовується Україною.

Монополізацію каналів та узгодженість у поданні/висвітленні інформації, очевидно, можна вважати проявом цензури, що дозволяє розглядати діяльність телемарафону «Єдині новини» в кореляції зі свободою слова, свободою мас-медіа, а також правом на доступ до інформації.

Зміни до законодавства під час особливих періодів, як правило, мають безсистемний характер та характеризуються домінуванням гіпертрофованого публічного інтересу в тому числі в сфері реалізації права на інформацію. Ситуація ускладнюється тим, що допустимих меж чи механізмів контролю домінування публічного інтересу під час воєнного стану немає, що провокує зловживання в цій сфері. Таким чином виникає питання чи може держава роблячи відступ від зобов'язань, втручатися в сферу свободи вираження поглядів шляхом монополізації інформаційного простору? Чи є такі заходи допустимими та правомірними навіть в умовах воєнного стану.

У статті аналізується оцінки діяльності телемарафону, обґрунтовується наявність зв'язку між правом на отримання інформації та правом на свободу вираження поглядів.

Ключові слова: відступ від зобов'язань, права людини, обмеження прав людини, інформація, свобода самовираження, монополізація, узгодженість.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 14.

Abstract. One of the peculiarities of martial law in Ukraine is the introduction and functioning of the Ukrainian authorities' tool for informing a wide audience – the «United News» telethon. This platform is, in fact, a concerted effort to cover the facts, presenting them in a single format, with a single connotation, and a single assessment. Retrospectively assessing the impact of this governmental instrument, it can be stated that it has mostly had a negative impact on democratic processes and is negatively assessed by international institutions that monitor freedom of speech.

An analysis of the legislation of other countries regulating martial law gives grounds to conclude that the introduction of such power platforms is not mandatory for countries in military conflict, but rather an exceptional measure aimed mainly at controlling the presentation of information, which obviously restricts rights and freedoms and is used by Ukraine.

The monopolization of channels and consistency in the presentation/coverage of information can obviously be considered a manifestation of censorship, which allows us to consider the activities of the «United News» telethon in

correlation with freedom of speech, freedom of the mass media, and the right to access information.

Amendments to legislation during special periods are usually unsystematic and characterized by the dominance of hypertrophied public interest, including in the area of the right to information. The situation is complicated by the fact that there are no permissible limits or mechanisms to control the dominance of the public interest during martial law, which provokes abuse in this area. Thus, the question arises whether the state, in derogation of its obligations, can interfere with freedom of expression by monopolizing the information space and whether such measures are permissible and legitimate even under martial law.

The article analyzes the assessments of the telethon, substantiates the existence of a link between the right to information and the right to freedom of expression.

Keywords: *derogation from obligations, human rights, restriction of human rights, information, freedom of expression, monopolization, coherence.*

Formulas: *0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 14.*

Аналіз останніх досліджень та публікацій: право на інформацію в тому числі в умовах воєнного стану було предметом вивчення таких вчених: Голубенко І. І., Гриненко С. О., Зеленська І. М., Гуртова К. М., Дяченко Н. П., Желновач Є. Г., Івановська А. В., Лисенко О. М., Любовець Г., Магда С. О., Новородовський В., Рудник Л.І., Самойленко Г. В., Миргородський А. О., Смотрич Д. В., Тихомиров О. О., Турченко О.Г., Ярема О. Г. та ін.

Постановка проблеми. Запровадження та функціонування інструменту української влади для інформування широкої аудиторії – телемарафону «Єдині новини» негативно вплинуло на демократичні процеси і негативно оцінюється міжнародними інституціями, які здійснюють моніторинг свободи слова. Монополізацію каналів та узгодженість у поданні/висвітленні інформації, очевидно, можна вважати проявом цензури, що дозволяє розглядати діяльність телемарафону «Єдині новини» в кореляції зі свободою слова, свободою мас-медіа, а також правом на доступ до інформації.

Виклад основного матеріалу. Одним з характерних ознак воєнного стану в Україні є запровадження та функціонування унікального комунікаційного інструменту української влади для інформування широкої аудиторії в умовах воєнного часу, а саме телемарафону «Єдині новини».

На початку повномасштабного вторгнення дослідники та експерти мас-медіа погоджувались, що телемарафон «Єдині новини» був необхідним кроком, який мав на меті консолідувати мовлення провідних українських телеканалів для інформування населення та надання перевіреної інформації українцям про хід війни. Однак через 2 роки постійно триваючого воєнного стану в

Україні результати діяльності телемарафону слід оцінювати з позиції впливу його діяльності на демократичні процеси і в контексті реалізації права на отримання інформації. Крім того, офіційна інформація про стан військових операцій в дозволені межах може оприлюднюватись за рахунок речників та/або службових осіб Міноборони, уповноважених на оприлюднення офіційної інформації стосовно військової ситуації, військових прогнозів, планів, операцій, втрат, дій тощо.

Монополізацію каналів та узгодженість у поданні/висвітленні інформації, очевидно, можна вважати проявом цензури, що дозволяє розглядати діяльність телемарафону «Єдині новини» в кореляції зі свободою слова, свободою мас-медіа, а також правом на доступ до інформації.

На думку данського журналіста і медіаексперта Майкла Андерсена: «Об'єктивності не існує – вся справа у фокусі, у тому, на що ти дивишся і що саме бачиш. Водночас це не виправдовує брехню журналіста. Треба бути чесним зі своєю аудиторією. Чесність в журналістиці передбачає, що, якщо в тебе є певні упередження, то потрібно сказати про це відкрито: «Я так бачу, на цьому фокусуюсь». На його думку, критика, акцентування уваги – це і є патріотизм журналіста, складова частина демократії [1].

К. Бакаєвич ставить питання про ймовірну належність телемарафону до пропаганди, до ознак якої (пропаганди), відносить: відсутність власних роздумів; відсутність незалежних суджень; відсутність представлення різних поглядів; відсутність різнобічного представлення фактів та інформації. К. Бакаєвич вважає, що трансляція верифікованої владою інформації, доступ до створення контенту «Єдиних новин» обмеженого кола медіа й журналістів, відсутність

критики влади свідчать про високу ймовірність поширення пропагандистського контенту в мовленні українського національного телемарафону [2].

Плюралізм думок, множинність джерел отримання інформації є частиною свободи слова, і в кінцевому підсумку – складовою частиною права на інформацію. Споживач інформації має отримувати можливість чути різні думки з приводу одних і тих самих новин, фактів, самостійно формувати свою позицію на підставі множинності поглядів експертів в різних сферах.

У звіті про дотримання прав людини в країнах за 2023 рік Бюро з питань демократії, прав людини та праці Державного департаменту США [3] звертається увага, що в Україні має місце переслідування журналістів, безпрецедентний рівень контролю над телевізійними новинами у прайм-тайм, заборона, блокування та/або накладання санкцій на окремих журналістів, які висловлювали критику владу чи позицію, яка, на думку влади, підривала суверенітет і територіальну цілісність країни, погрози журналістам – розслідувачам, безпідставна відмова від акредитації окремих журналістів або створення непрозорих процедур для отримання акредитації [4], погроза журналістам від співробітників СБУ призовом до армії в помсту за репортажі про критику адміністрації, стеження за журналістами співробітниками служби безпеки, випадки виключення мереж з національних цифрових наземних частот, в тому числі після окремих репортажів з висвітлення делікатних питань. У звіті йдеться, що неурядова організація Freedom House оцінила пресу країни як «частково вільну». Також мали місце заборони веб-сайтів, блокування телеканалів, подання позовів Мінобороною на журналістів, які викрили ймовірну корупційну схему та інші порушення [5].

Згідно іншого соціологічного дослідження в умовах воєнного стану найчастіше журналісти заявляли про відмову посадових осіб у наданні суспільно важливої інформації (51% опитаних), цензурування готових матеріалів або заборону оприлюднення певної інформації (22%) та відмову в акредитації (17%). Однією з форм цензури 62% журналісти вважають єдиний телемарафон,

2/3 також переконані, що єдиний марафон має бути припинений [6]. Про заклики до закриття телемарафону заявили також міжнародна організація «Репортери без кордонів» (RSF) [7], а так само Європейська федерація журналістів (EFJ) [8]. Натомість у бюджеті 2025 року запланували витратити 1,5 млрд на телемарафон [9], тобто про закриття, очевидно, не йдеться.

Статтею 10 Європейської конвенції з прав людини ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 передбачено, що «1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. 2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду». Таким чином існує зв'язок між правом на отримання інформації та правом на свободу вираження поглядів. При порушенні свободи вираження поглядів право на отримання інформації не може бути реалізовано в повній мірі. Питання, яке є ключовим в цій частині та з урахуванням теми заявленої теми дослідження – в якій мірі можна обмежити доступ до інформації та свободу вираження поглядів в умовах воєнного стану? В яких саме межах такі обмеження є допустимими?

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (війни або іншої суспільної небезпеки) передбачений Міжнародним пактом про громадянські і політичні права [11] (ст. 4), а також Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [12] (ст. 15).

Стаття 15 ЄКПЛ передбачила ситуації правомірного відступу від зобов'язань наступними трьома умовами: (1) відступ може мати місце тільки під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації; (2) заходи, що вживаються у відповідь на таку війну або суспільну небезпеку, не виходять за межі, яких вимагає гострота становища; та (3) заходи не повинні суперечити іншим зобов'язанням Держави згідно з міжнародним правом [13]. З відступом від зобов'язань пов'язані також положення ст. ст. 17, 18 Конвенції, які встановлюють, що «жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції а так само «Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права застосовує термін «надзвичайне становище в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою» і дозволяє відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження». Стаття 18 ЄКПЛ передбачає, що обмежені, дозволені згідно цієї Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.

Таким чином саме наявна та реальна «гострота положення» робить відступ від зобов'язань «правомірним». Одночасно міжнародні джерела кількісних/якісних показників «гостроти» не містять у зв'язку з чим в кожному конкретному випадку «гострота» визначається кожною країною індивідуально та залежно від конкретних обставин, які не мають єдиних/аналогічних/схожих орієнтирів.

Листом від 28 лютого 2022 року постійний представник України повідомив про відступ від статей 3, ч. 3 ст. 8, 9, 12, 13, 17,

19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27 Пакту та пункту 3 статті 4 (Заборона рабства і примусової праці), статей 8 (Право на повагу до приватного і сімейного життя), 9 (Свобода думки, совісті і релігії), 10 (Свобода вираження поглядів), 11 (Свобода зібрань та об'єднання), 13 (Право на ефективний засіб правового захисту), 14 (Заборона дискримінації), 16 (Обмеження політичної діяльності іноземців) Конвенції, статтями 1 (Захист власності), 2 (Право на освіту) Додаткового протоколу, статтею 2 Протоколу 4 до Конвенції (Свобода пересування). З огляду на вимогу щодо повідомлення про такі заходи без затримки, вищезазначена інформація про запровадження воєнного стану та відповідний відступ була підготовлена та направлена Раді Європи у найкоротший термін одразу після запровадження режиму воєнного стану. На сайті Ради Європи вона була розміщена 01.03.2022 [14].

Одночасно слід проаналізувати окремі кейси, які є показовими та хрестоматійними з точки зору подання журналістами інформації з власної точки зору та переслідування держави за подання матеріалів, які не відповідають критерію «правильності». Так, порушення ст. 10 Конвенції неодноразово були предметом розгляду суду, хоча, слід відмітити, що суд оцінює виключно ретроспективно наявність/відсутність порушення.

Так, у справі CASE OF NOVAYA GAZETA AND MILASHINA v. RUSSIA (Application no. 4097/06, дата прийняття: 02/07/2019, дата набуття статусу остаточно: 02/07/2019 (Комітет). Згідно матеріалів провадження заявницю-журналістку було засуджено за критику рішень органів влади та національного державного експерта Міністерства оборони, які відповідали за розслідування загибелі людей на крейсері.

Заявники у цій справі – газета «Новая Газета» (компанія-заявник) та журналістка, опублікували статтю, тематика якої стосувалася обставин аварії на атомному підводному ракетному крейсері К-141 «Курськ» 12 серпня 2000 року. Авторка статті жорстко піддавала критиці рішення органів влади припинити розслідування обставин аварії через відсутність доказів вчинення злочину. Окрім іншого, вона зауважувала, що експертний висновок В. К. (головного судово-медичного експерта Міністерства оборони російсь-

кої федерації) був «зручним» для офіцерів військово-морського флоту (ВМФ), які прибули для проведення рятувальної операції, оскільки в ньому зазначалося, що причинно-наслідкового зв'язку між запізненням початку рятувальної операції та загибеллю осіб на борту немає; авторка статті зазначила, що висновок В. К. не був науково обґрунтованим, а наявність військового звання ставила під сумнів неупередженість до офіцерів, які провадили рятувальну операцію. Надалі В. К., який, окрім іншого, здійснював керівництво над роботою групи експертів щодо розслідування обставин аварії та загибелі членів екіпажу крейсера, звернувся до суду з позовом про захист честі, гідності та ділової репутації до заявників. 6 листопада 2003 року Басманний районний суд повністю відхилив скаргу В.К. 14 травня 2004 року Московський міський суд скасував попереднє рішення суду в порядку апеляції та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції. 6 грудня 2004 року районний суд під час повторного розгляду частково задовольнив позов В. К. про захист честі, гідності та ділової репутації, зазначивши, що тягар доказування правдивості поширених статтею відомостей лежить на відповідачах. Районний суд зобов'язав компанію-заявника сплатити близько 50000 рублів, а заявницю – 5000 рублів на користь В.К. та судові витрати. Компанія-заявник подала апеляцію, в якій скаржилась на порушення статті 10 Конвенції, оскільки стаття містила погляди журналістки та оціночні судження щодо питання, яке становило суспільний інтерес. 19 липня 2005 року апеляційна скарга компанії-заявника була залишена без задоволення, а рішення суду від 6 грудня 2004 року без змін. 23 березня 2006 року компанія-заявник переказала на рахунок виконавця присуджену до сплати грошову суму на користь В. К. плюс судові витрати. Невідомо, чи сплати-

ла заявниця присуджену судом В. К. суму. Судом було констатовано порушення статті 10 Конвенції (право на свободу вираження поглядів).

У справі CASE OF ÖNAL v. TURKEY (No. 2) (Application no. 44982/07, дата прийняття: 02/07/2019. Дата набуття статусу остаточного: 02/10/2019) власника видавництва було притягнуто до відповідальності у вигляді штрафу за публікацію книги, що нібито містила наклеп на президента, службу безпеки, державу.

У грудні 1999 року видавництво заявника опублікувало біографію (книгу) Hüseyin Baybaşın – бізнесмена курдського походження, обвинуваченого в незаконному обігу наркотичних речовин та участі в Робочій партії Курдистану. 22 березня 2000 року прокурор висунув заявникові обвинувачення в образі та наклепі на Президента, Республіку та службу національної безпеки у зв'язку зі змістом цієї книги. 7 лютого 2006 року суд визнав заявника винним за пред'явленим обвинуваченням і призначив покарання у виді штрафу. 3 квітня 2007 року суд касаційної інстанції підтримав попереднє рішення суду. Заявник скаржився, що його засудження становило порушення його права на свободу вираження поглядів відповідно до статті 10 Конвенції. Суд констатував порушення статті 10 Конвенції (право на свободу вираження поглядів).

Висновки. Підсумовуючи вважаємо, що телемарафон «Єдині новини» монополізує інформаційний простір, що, за своїм змістом є, узгодженими діями в інформаційному просторі, ускладнює та/або звужує споживачу доступ до альтернативних по змісту видів інформації, сприяє визнанню/оцінці альтернативних експертних думок щодо тих самих фактів/обставин в тому числі належно аргументованих та обґрунтованих, такими, що містять ознаки дифамації.

Література:

- 1.М. Андерсен: «Існує єдиний стандарт: матеріал повинен бути цікавим, якісним і чесним». URL: <https://theukrainians.org/jschool-andersen>
- 2.Бакаєвич К. Український телемарафон «Єдині новини» під час повномасштабного російського вторгнення: «пропаганда, піар чи необхідність». Інтегровані комунікації. № 1 (17). 2024. URL: <https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/issue/view/23/11>. (дата звернення: 15.09.2024)
- 3.URL:<https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/07/UKRAINE-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> (дата звернення: 15.09.2024)
- 4.URL: <https://detector.media/community/article/197930/2022-03-28-zhurnalisty-prosyat-prypynyty-tskuvannya-cherez-neobgruntovani-zvynuvachennya-u-koryuvanni-vognyu-zayava/> (дата звернення: 15.09.2024)

5. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/07/UKRAINE-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> (дата звернення: 15.09.2024)
6. Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни: соціологічне дослідження / П. Бондаренко, Т. Печончик, А. Сухарина, В. Яворський; Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. С. 7.
7. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/telemarafon-yedini-novini-maye-pripiniti-robotu-reporteri-bez-kordoniv-zvernulisya-do-uryadu-50390844.html> (дата звернення: 15.09.2024)
8. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/telemarafon-yedini-novini-efj-zaklikaye-pereglyanuti-format-chi-vzagali-zakriti-proyekt-50418010.html> (дата звернення: 15.09.2024)
9. URL: <https://focus.ua/uk/economics/668091-1-5-mlrd-grn-na-telemarafon-i-bez-viboriv-shcho-vnesli-do-proyektu-derzhbyudzhetu-2025#:~:text=У%20бюджеті%20на%202025%20рік%20запланували%20витратити%201%20С5,млрд%20гривень%20на%20фінансування%20телеканалу%20%22Рада%22%20і%20телемарафону.> (дата звернення: 15.09.2024)
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.73 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 15.09.2024)
11. Європейська конвенція з прав людини, ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997//URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.09.2024)
12. Посібник зі статті 15 ЄКПЛ. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2016. 14 с. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_UKR.pdf (дата звернення: 15.09.2024)
13. Посібник зі статті 15 ЄКПЛ. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2016. 14 с. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_UKR.pdf (дата звернення: 15.09.2024)
14. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2022/CN.65.2022-Eng.pdf> (дата звернення: 15.09.2024)

References:

1. M. Andersen: «There is a single standard: the material must be interesting, high-quality and honest.» URL: <https://theukrainians.org/jschool-andersen> (Accessed September 15, 2024).
2. Bakayevych K. Ukrainian Telethon «United News» during the Full-Scale Russian Invasion: «Propaganda, PR or Necessity», Integrated Communications, No. 1 (17), 2024. URL: <https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/issue/view/23/11> (Accessed September 15, 2024).
3. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/07/UKRAINE-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> (Accessed September 15, 2024).
4. URL: <https://detector.media/community/article/197930/2022-03-28-zhurnalisty-prosyat-prypynyty-tskuvannya-cherez-neobgruntovani-zvynuvachennya-u-koryuvanni-vognyu-zayava/> (Accessed September 15, 2024).
5. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/07/UKRAINE-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> (Accessed September 15, 2024).
6. Challenges for freedom of speech and journalists in the conditions of war: sociological research / P. Bondarenko, T. Pechonchik, A. Sukharina, V. Yavorskyi; ZMINA Human Rights Center. Kyiv, 2023. P. 7.
7. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/telemarafon-yedini-novini-maye-pripiniti-robotu-reporteri-bez-kordoniv-zvernulisya-do-uryadu-50390844.html> (Accessed September 15, 2024).
8. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/telemarafon-yedini-novini-efj-zaklikaye-pereglyanuti-format-chi-vzagali-zakriti-proyekt-50418010.html> (Accessed September 15, 2024).
9. URL: <https://focus.ua/uk/economics/668091-1-5-mlrd-grn-na-telemarafon-i-bez-viboriv-shcho-vnesli-do-proyektu-derzhbyudzhetu-2025#:~:text=У%20бюджеті%20на%202025%20рік%20запланували%20витратити%201%20С5,млрд%20гривень%20на%20фінансування%20телеканалу%20%22Рада%22%20і%20телемарафону> (Accessed September 15, 2024).
10. International Covenant on Civil and Political Rights, ratified by the Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR No. 2148-VIII of 19.10.2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (Accessed September 15, 2024).
11. European Convention on Human Rights, ratified by Law No. 475/97-VR of 17.07.1997//URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Accessed September 15, 2024).
12. Guide to Article 15 of the ECHR. Derogation from obligations during an emergency. Council of Europe/ European Court of Human Rights, 2016. 14 p. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_UKR.pdf
13. Guide to Article 15 of the ECHR. Derogation from obligations during an emergency. Council of Europe/ European Court of Human Rights, 2016. 14 p. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_UKR.pdf
14. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2022/CN.65.2022-Eng.pdf> (Accessed September 15, 2024).

Стаття надійшла до друку 19 вересня 2024 року

НАПРЯМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Єфтеній С.В.,

*аспірант кафедри кримінального права процесу
та криміналістики*

*НВНЗ Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 33, Україна, 65000
e-mail: 7956063@gmail.com*

DIRECTIONS FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INVESTIGATION METHODOLOGY FOR CRIMINAL OFFENSES AGAINST CHILDREN IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Yeftenii S. V.,

*PhD Candidate at the Department of Criminal Law,
Procedure, and Criminalistics*

*International Humanitarian University
33 Fontanska Road, Odesa, Ukraine, 65000
e-mail: 7956063@gmail.com*

Анотація. У статті досліджено ключові напрями інноваційного розвитку методики розслідування кримінальних правопорушень проти дітей в умовах цифровізації. Підкреслено, що процес цифровізації суспільних відносин спричиняє значні зміни у характері злочинності, особливо щодо дітей, які стають найбільш вразливою категорією населення. Злочинці активно використовують кіберпростір для вчинення протиправних дій, таких як сексуальна експлуатація, створення та розповсюдження дитячої порнографії. Значне поширення цих злочинів, високий рівень їх латентності та використання новітніх технологій для приховування слідів визначають потребу у створенні ефективних механізмів протидії. На основі статистичних даних ЮНІСЕФ та інших міжнародних організацій показано, що масштаби онлайн-злочинів проти дітей невпинно зростають: кількість ресурсів із незаконним контентом перевищує 4 мільйони, а щоденно з'являється понад 200 нових зображень дитячої порнографії. В Україні, згідно зі статистикою правоохоронних органів, кількість зареєстрованих злочинів проти статевої свободи дітей демонструє стабільну тенденцію до зростання, що ускладнюється наслідками збройної агресії російської федерації. Розглянуто практичні аспекти використання цифрових інструментів для вчинення злочинів, що підтверджено конкретними судовими справами. Наголошено на важливості врахування соціального контексту злочинної діяльності, необхідності модернізації нормативно-правової бази України та розробки інноваційних підходів до криміналістичної діяльності. Запропоновано інтегрований міждисциплінарний підхід, який передбачає адаптацію теоретичних засад криміналістики, впровадження новітніх технологій, створення спеціалізованих моделей аналізу цифрових доказів та активізацію міжнародної співпраці. Результати дослідження свідчать, що розробка сучасних криміналістичних методик, які враховують специфіку цифрового середовища, сприятиме ефективному розслідуванню правопорушень, забезпеченню прав дітей та підвищенню рівня захищеності у кіберпросторі. Подальші дослідження мають бути спрямовані на створення інтегрованих криміналістичних моделей, що гармонізуватимуть нормативно-правову базу України з міжнародними стандартами.

Ключові слова: цифровізація, методика розслідування, кримінальні правопорушення, діти, криміналістика.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 12.

Abstract. The article explores the key directions for the innovative development of investigation methodologies for criminal offenses against children in the context of digitalization. It emphasizes that the digitalization of social relations has led to significant changes in the nature of crime, particularly affecting children, who represent one of the most vulnerable population groups. Offenders actively utilize cyberspace to commit illicit acts, such as sexual exploitation, the creation, and distribution of child pornography. The widespread prevalence of these crimes, their high latency, and the use of advanced technologies to conceal evidence highlight the urgent need for effective countermeasures. Based on statistical data from UNICEF and other international organizations, the article demonstrates that the scale of online crimes against children is steadily increasing: the number of resources containing illegal content exceeds 4 million, with more than 200 new child pornography images appearing daily. In Ukraine, according to law enforcement statistics,

the number of recorded crimes against children's sexual freedom shows a consistent upward trend, further exacerbated by the ongoing armed aggression from Russia. The practical aspects of using digital tools for committing crimes are examined and supported by specific court cases. The importance of considering the social context of criminal activity, modernizing Ukraine's regulatory framework, and developing innovative approaches to criminalistics is underscored. An integrated interdisciplinary approach is proposed, involving the adaptation of theoretical foundations of criminalistics, the implementation of advanced technologies, the creation of specialized models for analyzing digital evidence, and enhanced international cooperation. The study's findings indicate that the development of modern investigation methodologies, which take into account the specifics of the digital environment, will enhance the effectiveness of investigating offenses, safeguard children's rights, and improve the level of protection in cyberspace. Future research should focus on creating integrated criminalistic models that align Ukraine's legal framework with international standards.

Keywords: digitalization, investigation methodology, criminal offenses, children, criminalistics

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 12.

Постановка проблеми. Процес цифровізації суспільних відносин зумовлює суттєві зміни у характері вчинення кримінальних правопорушень, особливо щодо дітей, які стають однією з найбільш вразливих категорій. Кіберпростір активно використовується злочинцями для реалізації протиправної діяльності, включаючи сексуальну експлуатацію, створення та розповсюдження дитячої порнографії. Українське суспільство стикається з гострою проблемою протидії цим явищам, яка ускладнюється високим рівнем латентності злочинів та використанням сучасних технологій для приховування слідів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розробка та впровадження інноваційних методик розслідування з урахуванням умов цифрового середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кримінальних правопорушень проти дітей у цифровому середовищі досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Серед українських дослідників можна виділити роботи Ю. Чорноус, яка аналізує кримінальні провадження за злочинами проти дітей і пропонує концепцію вдосконалення міжнародного судочинства у цій сфері [1; 2]. Зокрема, дослідниця зазначає, що в умовах цифровізації традиційні методи розслідування стають дедалі менш ефективними, тому необхідно розробляти інноваційні підходи, які базуються на використанні штучного інтелекту та автоматизованих систем аналізу цифрових слідів. У цьому контексті важливими є також роботи К. В. Ніколіної, яка розглядає перспективи розвитку правової техніки в умовах сучасних цифрових викликів [3]. Зарубіжні дослідники, зокрема В. Нго, Р. Гаджула, К. Торп, С. Макківер акцентують увагу на поведінкових характеристиках зло-

чинців, які діють у даркнеті, та надають рекомендації щодо покращення міжнародної співпраці у цій сфері [4].

Проте в українській науковій доктрині залишається недостатньо опрацьованим питання комплексної адаптації криміналістичних методик до викликів цифровізації, що значно звужує потенціал ефективного розслідування та протидії кримінальним правопорушенням проти дітей у кіберпросторі.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Недостатність комплексних наукових досліджень, що охоплюють адаптацію криміналістичних методик до специфіки цифровізації, становить серйозну проблему для сучасної правозастосовної практики. Залишаються нерозкритими аспекти використання штучного інтелекту, оптимізації аналізу цифрових слідів, а також розвитку механізмів міжнародної співпраці у протидії злочинам проти дітей. Українська нормативно-правова база потребує модернізації, а відсутність інтегрованих підходів ускладнює вирішення цієї багатогранної проблеми.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення ключових напрямів інноваційного розвитку методик розслідування кримінальних правопорушень проти дітей в умовах цифровізації. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань: аналіз існуючого стану нормативно-правової бази та сучасних криміналістичних методик, оцінка можливостей застосування новітніх технологій у розслідуванні таких злочинів, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення криміналістичних підходів з урахуванням цифрових викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. За статистичними даними, наведеними Організацією Об'єднаних Націй і

ЮНІСЕФ, в онлайн-просторі постійно діє понад 750 тисяч осіб, які здійснюють різні правопорушення проти дітей [5; 6]. Щоденно з'являється більше ніж 200 нових зображень дитячої порнографії, а загальна кількість веб-ресурсів такого змісту перевищує 4 мільйони, демонструючи тенденцію до постійного зростання [4]. Такі обставини потребують вдосконалення кримінально-правових норм, а також адаптації криміналістичних методик до нових форм злочинної діяльності.

В Україні боротьба з кримінальними правопорушеннями проти статевої свободи та недоторканості дітей є пріоритетним напрямом діяльності правоохоронних органів, що обумовлено високою суспільною небезпечністю цих злочинів та їх масштабним поширенням. За даними Офісу Генерального прокурора, у період 2019-2021 років кількість зареєстрованих правопорушень у цій сфері демонструє тривожну тенденцію до зростання, зокрема, 919 злочинів було обліковано у 2021 році, з яких лише 664 кримінальні провадження були направлені до суду з обвинувальним актом [7]. На додаток, ситуація значно ускладнилася внаслідок збройної агресії росії, яка спричинила зростання кількості насильницьких злочинів, включно зі злочинами сексуального характеру проти дітей. Колишній Уповноважений Президента України з прав дитини М. Кулеба, ще у 2019 році відзначав, що кожна п'ята дитина в Україні потерпає від сексуального насильства [8], що, спільно із високим рівнем латентності таких злочинів, вимагає першочергового вдосконалення правоохоронної діяльності та посилення міжнародної співпраці для протидії цим порушенням.

Практика свідчить, що злочинці використовують різні цифрові інструменти для злочинних дій, зокрема і соціальні мережі. Так, Ківерцівським районним судом Волинської області у 2023 році було засуджено громадянина, який за допомогою всесвітньої мережі Інтернет та застосунку «Телеграм» встановив контакт із неповнолітнім, що призвело до неодноразового вчинення злочинів сексуального характеру [9]. Важливим аспектом у таких справах є врахування не лише технічних деталей розслідування, а й соціального контексту, у якому здійснюється

злочинна діяльність.

Розвиток цифрових технологій значно ускладнює протидію злочинам проти дітей у кіберпросторі, зокрема через високі темпи поширення протиправного контенту та використання злочинцями технологій, які ускладнюють їх ідентифікацію [10, с. 83]. Таким чином, зростаюча цифровізація з одного боку створює нові можливості для суспільства, а з іншого – породжує складні виклики для правоохоронної діяльності.

В умовах цифровізації, яка створює нові виклики для кримінальної юстиції, злочини проти дітей, вчинені у кіберпросторі, набувають глобального характеру, що зумовлює необхідність інноваційного підходу до їх розслідування. Як ми вже зазначали, ці злочини характеризуються високою латентністю, складністю ідентифікації осіб, які їх вчиняють, а також використанням сучасних технологій, що ускладнюють процес збирання доказової інформації. У зв'язку з цим виникає потреба у системному вивченні закономірностей виникнення, руху та трансформації криміналістично значимої інформації, яка циркулює у цифровому середовищі.

Значний інтерес становить розробка методик виявлення та аналізу цифрових слідів, які є джерелами криміналістично значимої інформації. Злочинці часто використовують складні технології приховування своєї діяльності, що вимагає створення ефективних механізмів розкриття таких злочинів. Практика свідчить, що інноваційні технології, зокрема штучний інтелект, автоматизовані системи моніторингу та аналізу, можуть значно підвищити ефективність роботи правоохоронних органів у цій сфері [4].

Особливості криміналістичної діяльності в умовах цифровізації зумовлюють необхідність створення спеціалізованих моделей аналізу злочинів, які враховують специфіку цифрового середовища. Такі моделі дозволяють не лише класифікувати способи вчинення злочинів, але й прогнозувати можливі механізми їх здійснення, що значно полегшує розробку методик розслідування.

Актуальність зазначених питань посилюється у зв'язку зі зростанням суспільної небезпеки злочинів проти дітей. У цьому контексті важливим є врахування як технічних, так і соціальних аспектів. Так, значну

роль відіграє взаємодія з соціальними мережами та іншими цифровими платформами з метою оперативного виявлення злочинної діяльності. Важливим напрямом є також розвиток міжнародної співпраці, зокрема обмін інформацією між правоохоронними органами різних країн, що сприяє ефективній протидії злочинам, які мають транскордонний характер.

Отже інноваційний розвиток методики розслідування злочинів проти дітей в умовах цифровізації потребує комплексного міждисциплінарного підходу, що охоплює адаптацію теоретичних засад криміналістики, впровадження сучасних технологій і забезпечення належного рівня координації між національними та міжнародними інституціями. Це дозволяє підвищити ефективність протидії злочинам і забезпечити належний рівень захисту прав дітей.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Результати проведеного дослідження свідчать про необхідність до-

корінної адаптації криміналістичних методик до умов цифровізації, враховуючи високий рівень латентності злочинів проти дітей у кіберпросторі. Інноваційний підхід до розслідування таких правопорушень повинен базуватися на впровадженні штучного інтелекту, автоматизованих систем моніторингу та аналізу цифрових слідів, а також удосконаленні міжнародної співпраці у цій сфері.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на створення інтегрованих криміналістичних моделей, що враховують особливості цифрового середовища, а також на розробку спеціалізованих методик аналізу цифрових доказів. Особливу увагу слід приділити гармонізації нормативно-правової бази з міжнародними стандартами у сфері протидії кіберзлочинності. Перспективи дослідження також включають міждисциплінарний підхід, що дозволить поєднати криміналістичні, технічні та соціальні аспекти для забезпечення ефективного захисту прав дітей у цифровому просторі.

Література:

- 1.Chornous Yu., Nikitina-Dudikova H., Lepei O., Antoniuk A., FridmanKozachenko M. Investigación de delitos sexuales contra niños. Cuestiones Políticas. 2021. № 39 (68). P. 666-681. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/35442>(дата звернення: 07.09.2024).
- 2.Chornous Ju. Topical issues of investigation and trial by an international criminal court of cases of international crimes. Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2020.Vol. 27, No. 4. P. 268-281. DOI: 10.37635/jnalsu.27(4). 2020. 267-281.
- 3.Николина К. В. Правове регулювання правоінтерпретаційної техніки: аналіз перспектив у сучасних умовах. Альманах права. 2023. 14. 285-290.
- 4.Ngo, V. M., Gajula, R., Thorpe, C., Mckeever, S. Discovering child sexual abuse material creators' behaviors and preferences on the dark web. Child Abuse & Neglect, 2024. 147, 106558. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106558>.
- 5.Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://unic.un.org>. (дата звернення: 07.09.2024).
- 6.UNICEF. URL: <https://www.unicef.org>. (дата звернення: 10.09.2024).
- 7.Статистика: Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення: 07.09.2024).
- 8.Кулеба. Кожна п'ята дитина в Україні потерпає від сексуального насильства. 2019. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/10758972-kozhna-p-yata-ditina-v-ukrajini-poterpaye-vid-seksualnogonasilstva-kuleba.html>. (дата звернення: 07.09.2024).
- 9.Вирок Ківерцівського районного суду Волинської області від 11 жовтня 2023 року у справі № 158/3105/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114086854> (дата звернення: 12.09.2024)
10. Атаманова Н.В., Дяченко О.В. Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної Української держави. Нове українське право. 2022. 1. с. 82-87. URL: <http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/201> (дата звернення: 10.09.2024).

References:

- 1.Chornous Yu., Nikitina-Dudikova H., Lepei O., Antoniuk A., Fridman-Kozachenko M. (2021). «Investigación de delitos sexuales contra niños». Cuestiones Políticas. № 39 (68). P. 666-681. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/35442>. (Accessed September 07, 2024).
- 2.Chornous Ju. «Topical issues of investigation and trial by an international criminal court of cases of international crimes». Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2020.Vol. 27, No. 4. P. 268-281. DOI: 10.37635/jnalsu.27(4).2020.267-281.
- 3.Nykolyna K. V. (2023). «Pravove rehulivannia pravointerpretatsiinoi tekhniky: analiz perspektiv u suchasnykh

umovakh» [Legal regulation of legal interpretation technique: analysis of perspectives in modern conditions]. Almanakh prava. 14. 285-290.

4. Ngo, V. M., Gajula, R., Thorpe, C., Mckeever, S. «Discovering child sexual abuse material creators' behaviors and preferences on the dark web». Child Abuse & Neglect, 2024. 147, 106558. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106558>.

5. The United Nations Organization available at: <https://unic.un.org>. (Accessed September 07, 2024).

6. UNICEF available at: <https://www.unicef.org>. (Accessed September 07, 2024).

7. Statistics: Office of the Prosecutor General available at: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (Accessed September 07, 2024).

8. Kuleba. Kozhna piata dytyna v Ukraini poterpaie vid seksualnoho nasylstva. 2019. UNIAN. available at: <https://www.unian.ua/society/10758972-kozhna-p-yata-ditina-v-ukrajini-poterpaye-vid-seksualnogonasilstva-kuleba.html>. (Accessed September 07, 2024).

9. Vyrok Kivertsivskoho raionnoho sudu Volynskoi oblasti vid 11 zhovtnia 2023 roku u spravi № 158/3105/23. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. available at: : <https://reestr.court.gov.ua/Review/114086854> (Accessed September 12, 2024)

10. Atamanova N.V., Diachenko O.V. (2022). Pravova kultura ta yii rol u formuvanni pravoporiadku suchasnoi Ukrainskoi derzhavy [Legal culture and its role in shaping the rule of law of the modern Ukrainian state]. Nove ukrainske pravo. 1. s. 82-87. available at: <http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/201>. (Accessed September 07, 2024).

Стаття надійшла до друку 10 вересня 2024 року

РЕЖИМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ В УКРАЇНІ

Скоморовський В.Б.,

доктор юридичних наук, професор,
професор Університету «КРОК»,
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-1020-2322>

Фельтіна Н.А.,

здобувачка ступеня вищої освіти «Магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: FeltinaNA@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4862-5209>

REGIMES OF ECONOMIC ACTIVITY: PROBLEMS OF REALIZATION OF PUBLIC AND PRIVATE INTERESTS IN UKRAINE

Skomorovskyi V.B.,

Doctor of Law, Professor,
Professor of «KROK» University,
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-1020-2322>

Feltina N.A.,

graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: FeltinaNA@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4862-5209>

Анотація. У статті досліджуються сучасні проблеми реалізації публічних та приватних інтересів в Україні, які виникають у процесі управління економічними ресурсами та регулювання господарської діяльності. Аналізується складний і неоднозначний процес взаємодії між державними інтересами, потребами бізнесу та інтересами суспільства, особливо в умовах перехідної економіки. Основною метою є визначення ефективних стратегій та оптимальних режимів господарювання, які могли б забезпечити баланс інтересів держави, приватного сектору та громадськості, а також сприяти інтеграції цих інтересів у загальну економічну політику країни. Актуальність цієї теми зростає у зв'язку зі збільшенням ролі приватного сектору в українській економіці та необхідністю створення нових форм державного управління економікою, які б були орієнтовані на сталий розвиток та соціальну справедливість. Сьогодні в Україні спостерігається необхідність ефективного використання економічних ресурсів, модернізації інфраструктури та залучення іноземних інвестицій, що вимагає чіткого регулювання взаємодії між публічними та приватними інтересами. У процесі дослідження було проведено комплексний аналіз сучасних механізмів реалізації публічних та приватних інтересів в українській економіці. Основні підходи включають державно-приватне партнерство (ДПП) та приватизацію державного майна. Аналіз показує необхідність покращення умов для ДПП, усунення бюрократичних перешкод, створення прозорих тендерів та забезпечення ефективного використання державного майна. Важливо враховувати досвід європейських країн у цьому аспекті для інтеграції більш ефективних та справедливих практик. Приватизація також потребує вдосконалення через створення чіткої та прозорої нормативно-правової бази, яка б забезпечувала рівний доступ до приватизації для всіх учасників ринку та мінімізувала ризики корупції. Це включає удосконалення аукціонних процедур, контроль за аукціонними торгами та незалежний аудит приватизаційних процесів. У ході дослідження було виявлено такі виклики: непрозорість у процесах управління державними ресурсами, проблеми корупції та непрозорі тендери роблять процеси управління ненадійними, що негативно впливає на ефективність вико-

ристання цих ресурсів. Нерівномірний розподіл економічних ресурсів серед приватного та державного сектору створює дисбаланс у конкуренції та ускладнює розвиток середнього бізнесу. Недосконалість законодавчої бази призводить до правових суперечностей у господарському середовищі. Окремо розглянуто роль громадянського суспільства у забезпеченні прозорості та підзвітності в господарських процесах. Неправильне регулювання та відсутність незалежного громадського контролю роблять неможливим ефективне функціонування ринку та державного управління. Громадські організації та незалежні медіа можуть стати важливими союзниками у боротьбі з корупцією та у підвищенні рівня прозорості у процесах управління. Враховуючи досвід європейських країн та виявлені проблеми, пропонуються наступні рекомендації: розвиток системи незалежного аудиту для забезпечення прозорості приватизацій та ДПП, реформування законодавчої бази для адаптації її до європейських стандартів та усунення правових суперечностей, посилення громадського контролю, підтримка громадських ініціатив та створення незалежних платформ для моніторингу процесів управління державними ресурсами. Результати дослідження показують, що інтеграція ефективних механізмів державно-приватного партнерства та систем громадського контролю може стати основою для гармонізації інтересів держави, бізнесу та суспільства. Такі підходи сприяють сталому розвитку української економіки, покращують інвестиційний клімат та забезпечують соціальну справедливість. Дослідження має стратегічне значення для розробки державної політики, спрямованої на створення справедливих та ефективних умов для економічного зростання та стабільності.

Ключові слова: режими господарювання, публічні інтереси, приватні інтереси, державно-приватне партнерство, економічна політика, громадянське суспільство.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 14.

Abstract. . The article examines the modern problems of realizing public and private interests in Ukraine, which arise in the process of managing economic resources and regulating economic activity. The complex and ambiguous process of interaction between state interests, business needs and the interests of society is analyzed, especially in the conditions of a transitional economy. The main goal is to determine effective strategies and optimal management regimes that could ensure a balance of the interests of the state, the private sector and the public, as well as contribute to the integration of these interests into the general economic policy of the country. The relevance of this topic is growing due to the increasing role of the private sector in the Ukrainian economy and the need to create new forms of state economic management, which would be oriented towards sustainable development and social justice.

Today in Ukraine there is a need for effective use of economic resources, modernization of infrastructure and attraction of foreign investments, which requires clear regulation of interaction between public and private interests. In the process of the research, a comprehensive analysis of modern mechanisms for the realization of public and private interests in the Ukrainian economy was carried out. The main approaches include public-private partnerships (PPPs) and privatization of state assets. The analysis shows the need to improve conditions for PPPs, eliminate bureaucratic obstacles, create transparent tenders and ensure efficient use of state property. It is important to take into account the experience of European countries in this aspect for the integration of more effective and fair practices.

Privatization also needs to be improved through the creation of a clear and transparent legal framework that would ensure equal access to privatization for all market participants and minimize the risks of corruption. This includes improvement of auction procedures, control over auctions and independent audit of privatization processes. During the study, the following challenges were identified: opacity in the management of state resources, problems of corruption and non-transparent tenders make management processes unreliable, which negatively affects the efficiency of the use of these resources. The uneven distribution of economic resources between the private and public sectors creates an imbalance in competition and complicates the development of medium-sized businesses. The imperfection of the legislative framework leads to legal contradictions in the economic environment.

The role of civil society in ensuring transparency and accountability in economic processes is considered separately. Improper regulation and lack of independent public control make it impossible for the market and public administration to function effectively. Non-governmental organizations and independent media can become important allies in the fight against corruption and in increasing the level of transparency in governance processes.

Taking into account the experience of European countries and the identified problems, the following recommendations can be offered: the development of an independent audit system to ensure the transparency of privatizations and PPPs, reforming the legislative framework to adapt it to European standards and eliminate legal contradictions, strengthening public control, supporting public initiatives and creating independent platforms for monitoring of state resource management processes. The results of the study show that the integration of effective public-private partnership mechanisms and public control systems can become the basis for harmonizing the interests of the state, business and society. Such approaches contribute to the sustainable development of the Ukrainian economy, improve the investment climate and ensure social justice.

The research is of strategic importance for the development of public policy aimed at creating fair and effective conditions for economic growth and stability.

Keywords: management regimes, public interests, private interests, public-private partnership, economic policy, civil society.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 14.

Постановка проблеми. В умовах перехідної економіки України забезпечення збалансованого розвитку публічних і приватних інтересів є важливим завданням для досягнення економічної стабільності та стійкого розвитку. Перебудова економічних відносин, приватизація та відкриття нових ринків створюють нові умови для ефективного співіснування приватного і державного секторів, що породжує нові виклики у забезпеченні балансу інтересів держави, бізнесу та суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З даної проблематики ґрунтовними розвідками відзначились такі вчені як: Крат В., Линник Л., Мелех Л., Мерник А., Ромовська З., Сагайдак К., Харківська К., Чередніченко М. та інші. Дослідження показують, що в Україні поки не сформована цілісна стратегія реалізації публічних і приватних інтересів. Наголошується на необхідності створення більш прозорих механізмів управління державними активами та розширення державно-приватного партнерства (ДПП) для підвищення ефективності економіки. У той же час, політична воля до реформ залишається нестабільною, що ускладнює впровадження змін у правове середовище.

Формування цілей статті. Метою статті є визначення сучасних проблем реалізації публічних і приватних інтересів у режимах господарювання України та запропонування можливих шляхів їх розв'язання з урахуванням міжнародного досвіду. Важливим у цьому контексті є також обґрунтування доцільності адаптації європейських стандартів управління публічними ресурсами до умов України.

Виклад основного матеріалу. Набуття статусу незалежної України, як правової, демократичної держави та провадження концепції людиноцентричності, згідно з якою держава існує для служіння людині, а не навпаки, сприяло активному процесу нормотворчості [1]. Це мало на меті врегулювання як суспільних, так і приватних аспектів життя відповідно до принципів держави [2]. Незважаючи на інтенсивну законотворчу діяльність, ряд важливих питань досі не знайшли належного відображення ані в законодавстві, ані в правовій доктрині.

Зокрема, питання приватного інтересу залишається складним і потребує детальнішого вивчення, оскільки його недоцільно обмежувати конкретним визначенням. Вивчення та аналіз цього поняття є важливими для забезпечення правового регулювання сфер суспільного життя [3; 4].

Приватні інтереси мають проникати через усю правову систему, знаходячи своє відображення як у прямих, так і в непрямих нормах законодавства, що регулюють різні суспільні відносини. Проблемним залишається і питання співвідношення приватного інтересу з іншими правовими категоріями, такими як публічний інтерес та конфлікт інтересів. Ця тематика частково розкрита лише в одному нормативно-правовому акті – Законі України «Про запобігання корупції», але вона також побічно присутня в інших законодавчих актах, таких як Цивільний кодекс України, Закони «Про захист персональних даних», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», а також у рішеннях Конституційного Суду України.

Доктрина права наразі пропонує кілька підходів до вирішення питання про те, який інтерес – публічний чи приватний – має перевагу. Існують щонайменше три основні підходи: один з них вважає, що перевагу має публічний інтерес, інший – що приватний, а третій підхід наголошує на необхідності балансу між цими категоріями [5].

Режими господарювання є сукупністю економічних, політичних та соціальних відносин, що визначають спосіб функціонування ринкових суб'єктів і державних структур. На сьогодні в Україні є очевидна необхідність вдосконалення правового середовища для забезпечення ефективного господарювання в інтересах суспільства та бізнесу.

Реалізація публічних інтересів, зазвичай, стосується забезпечення економічної безпеки, підтримки інфраструктурних проєктів та соціальних ініціатив. Приватні інтереси, в свою чергу, орієнтовані на досягнення економічної вигоди окремими суб'єктами, що часто може вступати у конфлікт з публічними цілями.

Досліджувані фактори, що впливають на реалізацію цивільних прав, можна умовно класифікувати на три категорії: фактори, що впливають із сутності цивільних

прав, ті, що ґрунтуються на основних засадах публічного права, а також універсальні фактори. До останніх належать дотримання принципів законності та пропорційності обмежень. Забезпечення законності є необхідною умовою при застосуванні будь-яких обмежень цивільних прав, а також при реалізації заходів, спрямованих на їх обмеження. Як зазначають дослідники А. М. Мерник та Я. М. Радченко, заходи, що обмежують права та свободи осіб, повинні відповідати правовим нормам і не перевищувати меж, встановлених законом [5, с. 50]. Закон повинен чітко визначати мету, основи та суб'єктів, уповноважених запроваджувати такі обмеження. Перевищення повноважень свідчить не про обмеження цивільних прав, а про їх пряме порушення.

Принцип пропорційності обмежень полягає в тому, що такі заходи мають бути співмірними з обставинами, що зумовили їхнє запровадження. Цей принцип охоплює дві ключові аспекти. По-перше, важливо вміти точно визначити обставини, передбачені законом як передумови обмеження цивільних прав. По-друге, слід правильно оцінити рівень ризику чи небезпеки, який передує введенню обмежень. Наприклад, у період воєнного стану для захисту життя та безпеки суддів і учасників судових процесів було тимчасово призупинено доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень та сервісу «Стан розгляду справ». Загроза негативних наслідків зумовила необхідність такого обмеження інформаційних прав учасників процесу [6].

Враховуючи, що обмеження є заходами публічно-правового характеру, рішення щодо їхнього запровадження повинні відповідати процедурам, закріпленим у публічному праві. Це не лише забезпечує обґрунтованість обмежень на державному чи регіональному рівні, а й гарантує дотримання загальних принципів публічного права, таких як об'єктивність, повага до прав людини та дотримання міжнародних договорів. Дотримання цих засад важливе для досягнення балансу між інтересами приватної особи, суспільства та держави, а не лише задоволення ситуативних потреб окремих владних структур.

Ще одна група факторів формується

на основі природи самих цивільних прав. Юридична рівність суб'єктів цивільного права передбачає рівність у межах обмежень цих прав. Органи, що застосовують правові норми, не можуть встановлювати привілеї щодо обсягу прав чи методів їх реалізації, а також у засобах захисту інтересів. Проте законодавством для підтримки національної економіки іноді встановлюється пріоритет інтересів роботодавців у трудових відносинах, що надає їм додаткові права, наприклад, на зміну трудових договорів чи звільнення працівників [7].

Значною проблемою є недосконалість процесу управління державними активами, що створює бар'єри для інвестицій та сприяє формуванню корупційних схем. Наприклад, у процесі приватизації виникає загроза монополізації ринків великими корпораціями, що негативно впливає на конкурентоспроможність економіки [8].

Одним із ефективних рішень є запровадження механізмів державно-приватного партнерства, яке дозволяє інтегрувати приватні ресурси та досвід у вирішення важливих соціальних завдань. Такі проекти здатні забезпечити фінансування інфраструктури, що без залучення приватного капіталу не змогло б бути реалізоване в рамках державного бюджету [9].

Важливим фактором забезпечення балансу між приватними та публічними інтересами є дотримання строків обмежень цивільних прав та подальше регулювання наслідків скасування таких обмежень. При цьому актуальним є питання відновлення прав та компенсацій постраждалим. Обмеження права власності повинне передбачати можливість його відновлення. Аналогічно інші цивільні права також мають можливість до «самовідновлення» після зняття обмежень.

В умовах воєнного стану актуалізується необхідність впровадження процедури реєстрації, що визначена у ст. 353 Цивільного кодексу України. Згідно із Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», реєстрація означає примусове вилучення індивідуально визначеного майна приватної чи комунальної власності на користь держа-

ви для використання у воєнних цілях із подальшою компенсацією його вартості [10].

Варто також наголосити на правовому механізмі повернення майна після завершення надзвичайних обставин. Власник, що втратив майно внаслідок реквізиції, може вимагати його повернення, якщо обставини, які зумовили реквізицію, припинилися, а майно збереглося. При цьому власник повинен повернути отримані компенсаційні кошти, враховуючи розумну плату за користування майном [11].

Загалом реквізиція не вважається відчуженням, оскільки здійснюється без згоди власника. Її особливістю є обов'язкова компенсація. Власник має право на отримання іншого майна у випадку його реквізиції, якщо це можливо, або ж на відшкодування вартості [12].

Проблема конфлікту інтересів у контексті зіткнення приватних інтересів поки що залишається поза увагою як законодавців, так і науковців. Зокрема, українське законодавство, фокусуючись переважно на конфліктах між публічними та приватними інтересами, не враховує, що корінь багатьох таких конфліктів лежить саме у суперечностях між приватними інтересами. Відтак виникає необхідність у більш ефективному правовому регулюванні цього аспекту, враховуючи як європейські стандарти, так і особливості української правової культури та правосвідомості [13].

Принципи відновлення діють для інших цивільних прав. У контексті воєнного стану було запроваджено обмеження на

продаж алкоголю в окремих регіонах, що негативно вплинуло на бізнес. Відсутність компенсаційних механізмів з боку держави призвела до появи тіньового ринку алкогольних напоїв, що порушує правові засади свободи підприємництва [14].

Результати досліджень підтверджують, що в демократичному суспільстві не може бути чільного інтересу, а гармонія між публічними і приватними інтересами має стати основою для підтримки стабільності. Вони повинні взаємно врівноважувати один одного, щоб запобігти анархії та свавіллю. Українське законодавство містить норму, яка регулює поняття приватного інтересу та конфлікту інтересів, при цьому виділяючи його на реальний і потенційний. Водночас у національній правовій системі бракує положень щодо врегулювання конфліктів між самими приватними інтересами.

Висновки. Результати дослідження підтверджують необхідність удосконалення режимів господарювання в Україні для забезпечення прозорості, ефективності та сталого розвитку. Використання сучасних механізмів співпраці між державою та приватним сектором є важливим кроком для досягнення економічної стабільності. Пропонується вдосконалити законодавчу базу з урахуванням кращих світових практик та посилити контроль за діяльністю державних установ та приватних компаній у стратегічних секторах. Подальші дослідження мають бути зосереджені на розробці ефективних моделей інтеграції публічних і приватних інтересів у національну економіку.

Література:

1. Воєнний стан та трудові відносини: нове законодавче регулювання. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/210189_vonnyy-stan-ta-trudov-vdnosini-nove-zakonodavche-regulyuvannya. (дата звернення: 10.09.2024).
2. Крат В. Реквізиція під час воєнного стану: що, коли і як. Закон і Бізнес. 2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/150897.html>. (дата звернення: 10.09.2024)
3. Линник Л. Заборона продажу алкоголю в мирний і воєнний час: відповідальність та роль ОМС. Місцева рада. 2022. URL: <https://ibuhgalter.net/ru/articles/1020>. (дата звернення: 10.09.2024).
4. Мелех Л. В. Принципи і вимоги законності у правозастосовній діяльності. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2008. № 2. С. 1-12.
5. Мерник А. М., Радченко Я. М. Принцип законності обмеження прав і свобод людини і громадянина. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 50-53.
6. Президент закликав вести бізнес там, де немає бойових дій. Укрінформ. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3429898-prezident-zaklikav-vesti-biznes-tam-de-nemaє-bojovih-dij.html>.
7. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>. (дата звернення: 10.09.2024).
8. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>. (дата звернення: 10.09.2024).
9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-2015#Text>.

gov.ua/laws/show/389-19#Text. (дата звернення: 10.09.2024).

10. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Право власності: підручник : акад. курс. К. : Правова єдність, 2011. 246 с.
11. Сагайдак К. Права цивільних осіб під час війни: основи, особливості. ПРАВО.UA. 2022. URL: <https://pravo.ua/prava-tsyvilnykh-osib-pid-chas-viiny-osnovy-osoblyvosti/>. (дата звернення: 10.09.2024)
12. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України: підручник. К.: Істина. 2007. 816 с.
13. Харківська К. В. Правові гарантії свободи підприємницької діяльності: актуалізація проблеми. Економічна теорія та право. 2015. № 1. С. 226-234.
14. Чередніченко М. Воєнний стан: чи змінились наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань. Юрліга. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210706_vonniy-stan-chi-zmnilis-nasltdki-nevikonannya-tsilvno-pravovikh-zobovuzan. (дата звернення: 10.09.2024).

References :

1. Martial law and labor relations: new legislative regulation. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210189_vonniy-stan-ta-trudov-vdnosini-nove-zakonodavche-regulyuvannya. (Accessed September 10,2024)
2. Krat, V. (2022) Requisition during martial law: what, when and how. Law and Business. URL: <https://zib.com.ua/ua/150897.html> (Accessed September 10,2024)
3. Linnik, L. (2022) Prohibition of alcohol sales in peacetime and wartime: responsibility and role of local authorities. Local Council. URL: <https://ibuhgalter.net/ru/articles/1020> (Accessed September 10,2024)
4. Melekh, LV. (2008) Principles and requirements of legality in law enforcement. Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs, vol. 2, pp. 1-12.
5. Mernyk, A.M. and Radchenko, Y.M. (2020) Principle of legality of restriction of rights and freedoms of a person and a citizen. Legal scientific electronic journal, vol. 3, pp. 50-53.
6. The President urged to do business where there is no fighting. Ukrinform (2022). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3429898-prezident-zaklikav-vesti-biznes-tam-de-nemaє-bojovih-dij.html> (Accessed September 10,2024).
7. On Approval of the Decree of the President of Ukraine «On the Introduction of Martial Law in Ukraine»: Law of Ukraine of 24.02.2022 No. 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>. (Accessed September 10,2024).
8. On the transfer, compulsory alienation or seizure of property under the legal regime of martial law or a state of emergency: Law of Ukraine of 17.05.2012 No. 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (Accessed September 10,2024)
9. On the legal regime of martial law: Law of Ukraine of 12.05.2015 No. 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Accessed September 10,2024).
10. Romovska, Z. V. (2011) Ukrainian civil law. Property rights: textbook: academic course. K.: Legal Unity.
11. Sahaidak, K. (2022) Rights of civilians during the war: basics, features. PRAVO.UA. URL: <https://pravo.ua/prava-tsyvilnykh-osib-pid-chas-viiny-osnovy-osoblyvosti/> (Accessed September 10,2024).
12. Kharitonov E.O., Startsev O.V. (2007) Civil Law of Ukraine: a textbook. K.: «Truth».
13. Kharkivska, K. V. (2015) Legal guarantees of freedom of entrepreneurial activity: actualization of the problem. Economic theory and law, vol. 1, pp. 226-234.
14. Cherednichenko, M. (2022) Martial law: have the consequences of non-fulfillment of civil law obligations changed? Yurliga.. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210706_vonniy-stan-chi-zmnilis-nasltdki-nevikonannya-tsilvno-pravovikh-zobovuzan. (Accessed September 10,2024).

Стаття надійшла до друку 13 вересня 2024 року

**РОЗДІЛ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА;
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 342.7

DOI 10.31732/2708-339X-2024-13-A15

**ВПЛИВ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПРАВОВОГО
РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВО ОСОБИ НА ПРАВОСУДДЯ
ТА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Биков О.М.,

доктор юридичних наук

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна 30-32, Україна, 03113

e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4965-696X>

Менчак І.В.,

аспірант Університету економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна 30-32, Україна, 03113

e-mail: menchakiv@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6751-405X>

**THE IMPACT OF FORCED MIGRATION IN UKRAINE DURING THE
MARTIAL LAW REGIME ON THE RIGHT TO JUSTICE AND A FAIR
TRIAL: THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS**

Вуков О.М.,

Doctor of Law

University of Economics and Law «KROK»

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4965-696X>

Menchak I.V.,

PhD student, University of Economics and Law «KROK»

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: menchakiv@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6751-405X>

Анотація. У статті йдеться про виклики, з якими стикається правосуддя в Україні під час дії правового режиму воєнного стану в контексті значної вимушеної міграції населення. Пропонується дослідити фактори, які впливають на доступ до правосуддя внутрішньо переміщених осіб та біженців, які покинули території України.

Особливу увагу приділено аналізу теоретико-правових аспектів, що стосуються реалізації права на судовий захист та справедливий суд, а також специфіки забезпечення цих прав в умовах правового режиму воєнного стану та бойових дій.

Окремий аспект, який підлягає дослідженню у цій статті – це актуальна судова практика, яка визначає критерії справедливого суду та права на доступ до судочинства. Досліджується практика національних судів та міжнародних судів, рішення яких є обов'язковим для виконання Україною на підставі міжнародних угод, ратифікованих Верховною Радою України.

У статті розглядаються проблеми територіальної недоступності судів, недостатнього правового захисту, дискримінації та інформаційних бар'єрів для осіб, які вимушено покинули свої місця проживання. Зроблено висновки щодо необхідності вдосконалення законодавства та розробки механізмів, які забезпечать ефективний доступ до правосуддя для найуразливіших категорій громадян під час воєнного стану.

Також розглядається методи та механізми мінімізації ризиків, які виникають в контексті масової міграції для доступу до правосуддя. Досліджено потенціал цифрової трансформації судової системи як інструменту розширення доступу до правосуддя для внутрішньо переміщених осіб та біженців з України. Також розглянуті можливості використання Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) – «Електронний суд» як ефективного інструменту для забезпечення доступу до правосуддя дистанційно.

Ключові слова: правосуддя, міграція, міграційна політика, воєнний стан, справедливий суд.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 10.

Abstract. *This article discusses the challenges faced by the judiciary in Ukraine during the legal regime of martial law in the context of significant forced migration of the population. It proposes to investigate the factors that influence access to justice for internally displaced persons and refugees who have left the territory of Ukraine.*

Particular attention is paid to the analysis of the theoretical and legal aspects related to the realization of the right to judicial protection and a fair trial, as well as the specifics of ensuring these rights under the legal regime of martial law and hostilities.

A separate aspect to be studied in this article is the current judicial practice that determines the criteria for a fair trial and the right to access justice. The practice of national courts and international courts, whose decisions are binding on Ukraine on the basis of international agreements ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine, is examined.

The article considers the problems of territorial inaccessibility of courts, insufficient legal protection, discrimination, and information barriers for persons who have been forced to leave their places of residence. Conclusions are drawn regarding the need to improve legislation and develop mechanisms to ensure effective access to justice for the most vulnerable categories of citizens during martial law.

The article also examines methods and mechanisms for minimizing the risks that arise in the context of mass migration for access to justice. It explores the potential of the digital transformation of the judicial system as a tool for expanding access to justice for internally displaced persons and refugees from Ukraine. The possibilities of using the Unified Judicial Information and Telecommunication System (ESITS) – the «Electronic Court» as an effective tool for providing remote access to justice are also considered.

Keywords: justice, migration, migration policy, martial law, fair trial.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 10.

Постановка проблеми. В умовах правового режиму воєнного стану в Україні постала одна з найгостріших проблем сучасності – вимушена міграція населення, яка є прямим наслідком збройної агресії та триваючих бойових дій. Вимушена міграція, зокрема внутрішнє переміщення осіб та пошук захисту за межами країни, створює серйозні виклики для реалізації права на правосуддя і справедливий суд. Ця проблема стосується не лише безпосереднього забезпечення доступу до судової системи та захисту прав, а й охоплює питання адаптації національної правової системи до нових умов, з урахуванням правових, соціальних та гуманітарних аспектів.

Під час масової міграції населення з територій, що зазнали окупації чи інтенсивних бойових дій, виникає значна кількість проблем, пов'язаних з правовими бар'єрами для переміщених осіб. До таких бар'єрів належать складнощі у доступі до судів через втрату документів, брак інформації щодо місцевих судів, відсутність належного правового захисту, а також обмеження у зв'язку

з територіальним поділом країни. Біженці та внутрішньо переміщені особи стикаються з обмеженнями у реалізації базових прав, зокрема прав на житло, соціальне забезпечення, працевлаштування та медичну допомогу, що, у свою чергу, впливає на їхнє право на правосуддя.

Правова система України зіштовхується з нагальною потребою адаптації до умов воєнного стану, зокрема у забезпеченні доступу до правосуддя для осіб, які втратили зв'язок з місцем постійного проживання та змушені шукати захисту в інших регіонах чи країнах. У зв'язку з цим виникає питання перегляду судової практики, а також необхідність оновлення законодавства для врахування потреб внутрішньо переміщених осіб та біженців.

Отже, проблема дослідження полягає у визначенні впливу вимушеної міграції на право особи на правосуддя та справедливий суд, аналізі правових і практичних викликів, що постають перед Україною в умовах воєнного стану, а також у виявленні потенційних шляхів удосконалення національної право-

вої системи для забезпечення доступу до правосуддя в умовах значної міграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Збільшення і активізація міграційних потоків привернули значну увагу науковців до проблеми міграції. Вони досліджують міграційні процеси у своїх роботах: Л. Ороховська, В. Воронкова, О. Ананьєва, М. Козловець, О. Малиновська, О. Ференц, Т. Саррацин, М. Уолцер, Ю. Кривенко, Ч. Тейлор, С. Мочерний, А. Семенов, Б. Лановик, В. Новік, С. Чехович та інші вітчизняні і закордонні правники.

Однак, триваюча збройна агресія Російської Федерації проти України створює нові виклики для населення, а також кількість біженців та внутрішньо переміщених осіб має тенденцію до зростання.

У вітчизняних працях увага приділяється аналізу сучасного законодавства, яке регулює права внутрішньо переміщених осіб та біженців в Україні, а також проблемам реалізації цих прав в умовах війни. Зокрема, українські дослідники, такі як Д. Моїсеєнко, Л. Ніколенко та інші, вивчають питання доступу до судочинства і можливість захисту прав осіб, що були змушені залишити свої домівки. Підкреслюється необхідність удосконалення національної законодавчої бази, щоб забезпечити право на справедливий суд і доступ до правосуддя для переміщених осіб.

Таким чином, наукова база з тематики вимушеної міграції та доступу до правосуддя в умовах воєнного стану активно розвивається, проте залишається потреба в глибшому дослідженні теоретико-правових аспектів цієї проблеми в контексті збройної агресії російської федерації проти України

Мета статті – дослідження теоретико-правових аспектів впливу вимушеної міграції на реалізацію права особи на правосуддя та справедливий суд в Україні в умовах правового режиму воєнного стану.

Стаття також спрямована на формування пропозицій щодо вдосконалення законодавчої та інституційної бази для забезпечення ефективного доступу до правосуддя для осіб, що постраждали внаслідок збройного конфлікту та вимушеної міграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної

агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військово-му командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [6].

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [8] та затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [5] був введений правовий режим воєнного стану у зв'язку з початком широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України і з того моменту неодноразово продовжувався.

Такий правовий режим, зокрема, вводиться з метою надання державним органам повноважень, які уможливають організацію ефективної оборони, консолідацію необхідних ресурсів та надають передбачають гнучкість у прийнятті необхідних рішень.

Для виконання цього завдання правовий режим воєнного стану передбачає тимчасові обмеження прав і свобод громадян. Однак відповідно до статті 64 Конституції [1] не може обмежуватись ряд конституційних прав і свобод, зокрема, право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Відтак, доступ до правосуддя у період дії правового режиму воєнного стану не може бути обмежений.

На законодавчому рівні доступ до правосуддя жодним чином не обмежений, тобто жоден закон не вводить обмеження для громадян щодо можливості оскаржувати рішення суб'єктів владних повноважень або вчиняти інші процесуальні дії, необхідні для відновлення своїх порушених прав у судах.

Водночас, триваюча збройна агресія

рф зумовила мільйони людей залишити свої домівки в пошуках безпечного місця перебування. Сам факт міграції значної кількості населення ускладнює судочинство та доступ до суду біженців. Особливо це стосується вимушених переселенців, які залишили межі України, оскільки доступ до українських судів для них обмежений географічно.

Частиною 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачено право особи на справедливий суд, а саме те, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [2].

Поняття справедливого суду охоплює широке коло аспектів, зокрема, забезпечення особі вільного доступу до розгляду її справи, можливість ознайомлення з матеріалами цієї справи належним чином, а також право безперешкодно звертатися до суду у випадку порушення її прав. Тобто доступ до правосуддя відіграє ключову роль для гарантування особі у її праві на справедливий суд.

Наприклад, у справі Цезар та інші проти України від 13.02.2018 №73590/14 Європейський суд з прав людини розглядав позов семи громадян України щодо нездатності заявників подати позови до суду щодо зупинення соціальних виплат за місцем проживання внаслідок бойових дій і окупацією міста Донецьк [10].

Суд, розглядаючи справу, відзначив, що у справі слід встановити, чи вжила Україна всі доступні для організації своєї судової системи заходи (з врахуванням ситуації) з метою забезпечення ефективного здійснення заявниками гарантованих ст. 6 Конвенції прав на практиці.

Суд звернув увагу на те, що до законодавства було внесено зміни з метою надання судам на підконтрольних територіях повноважень розглядати справи судів на непідконтрольних територіях, згодом суди було перенесено на підконтрольну Україні територію і у заявників була фізична можливість дістатись до підконтрольної Україні території.

Відтак, порушення статті 6 Конвенції

Європейським судом з прав людини не було встановлено.

Таким чином, Україною були виконані дії, включно зі змінами до законодавства та адміністративними діями – перенесення судових органів до територій, що підконтрольні Україні, які призвели до відсутності порушення права особи на доступ до справедливого суду.

Також необхідно враховувати, що право на доступ до суду реалізується на підставах і в порядку, встановлених законом. Кожний із процесуальних кодексів встановлює обмеження щодо кола питань, які можна вирішити у межах відповідних судових процедур. Зазначені обмеження спрямовані на дотримання оптимального балансу між правом людини на судовий захист і принципами юридичної визначеності, ефективності й оперативності судового процесу.

«Право на суд» не є абсолютним. Воно може бути піддане обмеженням, дозволеним за змістом, тому що право на доступ до суду потребує регулювання з боку держави. Гарантуючи сторонам право доступу до суду для визначення їхніх «цивільних прав та обов'язків», пункт 1 статті 6 Конвенції залишає державі вільний вибір засобів, що використовуватимуться для досягнення цієї мети (див. рішення від 16 червня 2001 року у справі «Креуз проти Польщі» (*Kreuz v. Poland*), заява № 28249/95, § 53) [9].

Як слідує з рішення Європейського суду з прав людини від 28 травня 1985 року у справі «Ашингдейн проти Сполученого Королівства» (*Ashingdane v. the United Kingdom*) застосовані державою обмеження не можуть применшувати право доступу до суду настільки, щоби порушувати саму сутність цього права. Крім того, обмеження права доступу до суду не є сумісним із пунктом 1 статті 6 Конвенції, якщо не переслідує «легітимну мету» і якщо відсутнє «пропорційне співвідношення між використаними засобами та переслідуваною метою» [9].

Тобто, держава, навіть в умовах війни повинна забезпечити умови, які дозволяють будь-якій особі доступ до суду та не допускати обмеження можливості особи відновити порушене право.

Нормами Цивільного процесуального кодексу України [3] та Господарського про-

цесуального кодексу України [4] передбачено, що сторона вважається належними чином повідомленою у разі якщо відповідний процесуальний документ, заява по суті або процесуальна заява була відправлена судом або іншою стороною на її зареєстроване місце проживання.

Також варто зазначити, що цивільне судочинство здійснюється, зокрема, за правилами наказного провадження, яке регулюється Розділом II Цивільного процесуального кодексу України.

Відповідно до частини 3 статті 19 Цивільного процесуального кодексу України наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо [3].

Суть наказного провадження полягає у тому, що строки та критерії розгляду цього роду справ досліджується судом у спрощеному варіанті – без виклику сторін, без проведення засідання та у короткі строки.

Якщо заява про видачу судового наказу, яку направляє заявник до суду відповідає вимогам, які передбачені статтею 163 Цивільного процесуального кодексу України, то суд автоматично ухвалює судовий наказ, яким задовольняє позовні вимоги заявника і направляє копію судового наказу боржнику за адресою його проживання.

Фактично якщо боржник не отримає копію судового наказу і не подасть заяву про скасування судового наказу, то як наслідок такий судовий наказ набере законної сили і буде обов'язковим до виконання.

Внутрішньо переміщені особи та українські біженці, які перебувають під тимчасовим захистом у країнах ЄС, не проживають за зареєстрованими адресами, через що не можуть отримати необхідні судові документи. Це обумовлено об'єктивними обставинами, зокрема збройною агресією рф.

Таким чином, ці особи фактично обмежені у своєму праві на доступ до правосуддя через юрисдикційні складнощі, спричинені військовими діями та процесуальними нормами, які не враховували можливість масштабної та тривалої міграції. Така ситуація

є серйозним викликом для правової системи України під час воєнного стану.

На нашу думку, подальша цифровізація судового процесу є можливим рішенням, враховуючи, що найближчим часом повернення ВПО та біженців до місць постійного проживання мало ймовірно, а іноді й неможливе.

В Україні відповідно до статті 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [7] діє Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), яка, зокрема, забезпечує віддалений доступ користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу, забезпечує можливість сторонам подавати процесуальні документи та отримувати сповіщення про хід справи.

Дана система суттєво спрощує доступ особи до правосуддя, оскільки доступ до ЄСІТС може мати особа буквально у будь-якій точці світу у разі наявності доступу до мережі Інтернет.

Таким чином, особа, маючи зареєстрований Електронний кабінет у ЄСІТС може приймати онлайн участь у судових засіданнях, подавати та отримувати процесуальні документи від інших сторін, ознайомлюватись з матеріалами справи та здійснювати інші процесуальні дії, що значно спрощує доступ до правосуддя в Україні.

Висновки. В умовах правового режиму воєнного стану в Україні питання забезпечення права на правосуддя та справедливий суд для вимушено переміщених осіб та біженців набуває особливої актуальності. Проведене дослідження показало, що збройна агресія та пов'язана з нею вимушена міграція створюють значні перешкоди для реалізації цього права. Юрисдикційні труднощі, обмежений доступ до зареєстрованих місць проживання, втрачений зв'язок із судовими органами та інші організаційні проблеми суттєво впливають на можливість переміщених осіб захищати свої права в суді.

Однак цифровізація судового процесу, здатна суттєво полегшити доступ до правосуддя для громадян незалежно від місця перебування та гарантувати право особи на справедливий суд.

Література:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.

ст. 64.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 03.09.2024).

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 03.09.2024).

4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 03.09.2024).

5. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 03.09.2024).

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 03.09.2024).

7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 03.09.2024).

8. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 03.09.2024).

9. Постанова Верховного Суду від 30.10.2024 у справі № 210/1822/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122717294> (дата звернення: 03.09.2024).

10. Рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2018 року у справі «Цезар та інші проти України» (CASE OF TSEZAR AND OTHERS v. UKRAINE), заява № №73590/14. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22sort%22:\[%22kdate%20Descending%22\],\[%22tabview%22:\[%22document%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-180845%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22sort%22:[%22kdate%20Descending%22],[%22tabview%22:[%22document%22],[%22itemid%22:[%22001-180845%22]}) (дата звернення: 03.09.2024).

References:

1. Constitution of Ukraine: Law of 28.06.1996 No. 254k/96-VR. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. № 30. Art. 64.

2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: ratified by the Law of Ukraine «On the Ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the First Protocol, and Protocols Nos. 2, 4, 7, and 11 to the Convention». Access mode: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Accessed September 03,2024).

3. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of 18.03.2004 No. 1618-IV. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Accessed September 03,2024).

4. Commercial Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of 06.11.1991 No. 1798-XII. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (Accessed September 03,2024).

5. On Approval of the Presidential Decree «On the Introduction of Martial Law in Ukraine»: Law of Ukraine of 24 February 2022 № 2102-IX. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (Accessed September 03,2024).

6. On the Legal Regime of Martial Law: Law of Ukraine of 12.05.2015 No. 389-VIII. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

7. On the Judiciary and the Status of Judges: Law of Ukraine of 02.06.2016 No. 1402-VIII. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (Accessed September 03,2024).

8. On the Introduction of Martial Law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine № 64/2022 of 24.02.2022. Access mode: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (Accessed September 03,2024).

9. Decision of the Supreme Court of 30.10.2024 in case №. 210/1822/24. Access mode: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122717294> (Accessed September 03,2024).

10. Judgment of the ECHR of 13 February 2018 in the case of «Tsezar and Others v. Ukraine» (CASE OF TSEZAR AND OTHERS v. UKRAINE), application № 73590/14. Access mode: URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22sort%22:\[%22kdate%20Descending%22\],\[%22tabview%22:\[%22document%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-180845%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22sort%22:[%22kdate%20Descending%22],[%22tabview%22:[%22document%22],[%22itemid%22:[%22001-180845%22]}) (Accessed September 03,2024).

Стаття надійшла до друку 09 вересня 2024 року

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ

Скоморовський В.Б.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор Університету «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1020-2322>*

Лучко О.О.,

*здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: LuchkoOO@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5833-9268>*

THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN COUNTERING TERRORISM

Skomorovskyi V.B.,

*Doctor of Law, Professor,
Professor of «KROK» University,
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1020-2322>*

Luchko O.O.,

*graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: LuchkoOO@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5833-9268>*

Анотація. На сучасному етапі рівень загрози тероризму залишається високим, з особливою нестабільністю в регіонах Близького Сходу та Африки, а також зі значними викликами для західних країн. Попри падіння кількості летальних випадків від терористичних актів у 2019 році, згідно з доповіддю Інституту економіки та миру, динамічний характер і непередбачуваність тероризму залишають проблему актуальною та вимагають постійної уваги і адаптації стратегій протидії. Стаття досліджує роль міжнародних організацій у протидії цій глобальній загрозі, аналізуючи як історичні, так і сучасні зусилля, включаючи різноманітні міжурядові ініціативи та правові рамки.

В статті детально розглядається вплив резолюцій ООН та діяльності спеціалізованих комітетів, таких як Комітет з боротьби з тероризмом, а також залучення різних регіональних організацій, включаючи ОБСЄ та НАТО. Розглядаються не тільки заходи прямої боротьби з тероризмом, але й стратегії, що включають політичні, економічні та культурні аспекти, спрямовані на усунення кореневих причин тероризму і радикалізації.

Стаття також охоплює діяльність Інтерполу, який підтримує міжнародні зусилля в боротьбі з тероризмом, використовуючи свою кримінальну аналітичну базу даних для обміну інформацією та координації міжнародних операцій.

Особливу увагу приділено аналізу ролі Інтерполу та його глобальних баз даних, які сприяють обміну інформацією між країнами-членами і посиленню міжнародної співпраці у сфері боротьби з тероризмом. Також висвітлюються ініціативи з вдосконалення міжнародних стандартів у кримінальному переслідуванні терористів, зокрема розробка міжнародних конвенцій проти терористичних вибухів, фінансування тероризму і ядерного тероризму.

Стаття відкриває перспективи для додаткових досліджень у сфері правового регулювання антитерористичних заходів та надає пропозиції щодо подальшого зміцнення глобального співробітництва в цій галузі. Закликаючи до міжнародного діалогу та розробки єдиної глобальної стратегії, стаття ставить за мету поси-

лити ефективність міжнародних зусиль у боротьбі з постійно змінюваною природою тероризму.

Ключові слова: тероризм, міжнародні організації, протидія тероризму, глобальна безпека, антитерористичні стратегії, ООН, Інтерпол.

Формул: 0, рис.: 0, табл.:0, бібл.:17.

Abstract. At the current stage, the level of the threat of terrorism remains high, with particular instability in the Middle East and Africa regions, as well as significant challenges for Western countries. Despite the drop in the number of deaths from terrorist acts in 2019, according to the report of the Institute of Economics and Peace, the dynamic nature and unpredictability of terrorism keep the problem relevant and require constant attention and adaptation of countermeasure strategies. The article explores the role of international organizations in countering this global threat, analyzing both historical and contemporary efforts, including various intergovernmental initiatives and legal frameworks.

The article examines in detail the impact of UN resolutions and the activities of specialized committees, such as the Committee on Combating Terrorism, as well as the involvement of various regional organizations, including the OSCE and NATO. Not only measures to directly combat terrorism are considered, but also strategies that include political, economic, and cultural aspects aimed at eliminating the root causes of terrorism and radicalization.

The article also covers the activities of Interpol, which supports international efforts in the fight against terrorism by using its criminal analytical database to share information and coordinate international operations.

Special attention is paid to the analysis of the role of Interpol and its global databases, which contribute to the exchange of information between member countries and the strengthening of international cooperation in the field of combating terrorism. Initiatives to improve international standards in the criminal prosecution of terrorists are also highlighted, in particular the development of international conventions against terrorist bombings, financing of terrorism, and nuclear terrorism.

The article opens perspectives for additional research in the field of legal regulation of anti-terrorist measures and provides suggestions for further strengthening global cooperation in this field. Calling for international dialogue and the development of a single global strategy, the article aims to strengthen the effectiveness of international efforts in combating the ever-changing nature of terrorism.

Keywords: terrorism, international organizations, counter-terrorism, global security, anti-terrorist strategies, UN, Interpol.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.:17.

Постановка проблеми. На сучасному етапі, попри відносне зниження кількості летальних випадків від тероризму, рівень загрози залишається доволі значним. Розвиток терористичних активностей носить динамічний характер, що постійно змінюється, вимагаючи від світової спільноти адаптації та інновацій у методах боротьби. Стратегії протидії та реакції на тероризм стають складнішими, з урахуванням постійної адаптації терористів та їхніх методів. Ідеології, що виправдовують насильство, продовжують отримувати підтримку, ускладнюючи глобальні зусилля зі стабілізації та безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження у сфері протидії тероризму підкреслюють важливість міжнародної координації та активізації ролі ООН, як згадується у роботах Сербіни К., Грачової В., Француза А. Важливий внесок ОБСЄ та НАТО у розвиток регіональної безпеки та формування антитерористичних стратегій також висвітлюється, зокрема у забезпеченні безпеки в Середземному морі. Чорноус Ю. у своїх дослідженнях вказує на ключову роль Інтерполу в міжнародній поліцейській кооперації та значення обміну ін-

формацією для запобігання терористичним актам.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. По-перше, існує проблема відсутності універсально прийнятих методів оцінки ефективності антитерористичних заходів, що ускладнює глобальну координацію та співпрацю. Невизначеність в методологіях веде до розбіжностей у стратегіях боротьби з тероризмом між країнами.

По-друге, залишається недостатньо дослідженою проблема ідеологічної підтримки тероризму. Сучасні інформаційні технології дозволяють ідеологіям швидко поширюватись та адаптуватись, що вимагає нових підходів до контролю та протидії екстремістським наративам в міжнародному масштабі.

Крім того, не вирішеною залишається проблема динамічного характеру міжнародного тероризму, де старі методи превенції та контролю стають застарілими через нові тактики і технології, які терористи адаптують для своїх цілей. Необхідне постійне оновлення знань і тактик відповіді на тероризм.

Формулювання цілей статті. Метою

дослідження є аналіз сучасних методів боротьби та стратегій протидії тероризму на міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі рівень загрози тероризму залишається значним. Найбільшу дестабілізацію через терористичні акти спостерігають у державах Близького Сходу та Африки, хоча західні країни також зіштовхуються з цією проблемою. Згідно з доповіддю Інституту економіки та миру (IEP), у 2019 році кількість летальних випадків через тероризм зменшилася до 13 826, що на 15% нижче ніж у попередньому році. У Буркіна-Фасо відзначено різкий стрибок смертності від терористичних актів. Афганістан продовжує залишатися державою з найвищим впливом тероризму, а групування «Талібан» визнано найбільш смертоносним у світі [1].

На початку XX століття міжнародна спільнота почала формувати політику протидії тероризму, що підтверджується прийняттям низки Конвенцій і угод протягом 1970-1990 років, спрямованих на боротьбу з цим явищем, з яких 19 були ухвалені під егідою ООН [2, с. 108]. Ці правові документи вимагають від держав-учасниць криміналізувати терористичні акти та забезпечують основу для боротьби з пов'язаними з тероризмом злочинами за допомогою різноманітних механізмів кримінального правосуддя. Основною метою цих договорів є забезпечення того, щоб особи або групи, які вчинили терористичні злочини або планують їх вчинення, були притягнуті до відповідальності державами, на території яких вони перебувають, або були видані країнам, готовим притягнути їх до кримінальної відповідальності.

Однією з головних глобальних структур з протидії тероризму є Організація Об'єднаних Націй. Організація Об'єднаних Націй – міжнародна організація, яка виникла з набранням чинності Статуту Організації Об'єднаних Націй, багатостороннього договору, який утворює своєрідну «конституцію» ООН від 24 жовтня 1945 року. Наразі до організації входить 193 держави-члени.

Основними завданнями Організації Об'єднаних Націй є: підтримувати міжнародний мир і безпеку, і з цією метою: вжи-

вати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загроз миру, а також для припинення актів агресії або інших порушень миру та здійснювати мирними засобами та відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, коригування або врегулювання міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру; розвивати дружні стосунки між державами, засновані на повазі принципу рівних прав та самовизначення народів, та вживати інших відповідних заходів для зміцнення загальнолюдського миру; досягти міжнародного співробітництва у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного чи гуманітарного характеру, а також у просуванні та заохоченні поваги до прав людини та основних свобод для всіх без різниці щодо раси, статі, мови чи релігії; бути центром для узгодження дій держав у досягненні цих спільних цілей [3, с. 144-145]. Генеральна Асамблея та Рада Безпеки ООН на регулярній основі обговорюють питання боротьби проти тероризму та приймають належні резолюції [3, с. 144-145].

Комітет з боротьби з тероризмом та його Виконавча дирекція виконують роль допоміжних структур Ради Безпеки, займаючись збором і аналізом інформації про заходи держав у сфері законодавства проти тероризму [4]. Вони інформують держави про поточну ситуацію у сфері боротьби з тероризмом.

Міжнародні та міжурядові організації, такі як Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, надають фінансову і технічну допомогу на двосторонній основі, а стандарти визначаються міжнародними органами, такими як Світова митна організація або Міжнародна морська організація. Роль Ради Безпеки в цьому процесі є стратегічною, а Комітет з боротьби з тероризмом та Виконавча дирекція співпрацюють з міжурядовими органами для оцінки ефективності глобальної боротьби з тероризмом.

Рада Безпеки опиралася на існуючі установи та мережі для боротьби з Аль-Каїдою, яка демонструвала здатність використовувати регуляторні слабкості для створення глобальної мережі фінансування та навчальних таборів [5]. Резолюція 1373 ви-

магає від держав криміналізації тероризму і посилення законодавства та правоохоронних систем [6].

Комітети Генеральної Асамблеї також відіграють роль у боротьбі з тероризмом. Третій комітет (Соціальний, гуманітарний і культурний комітет) зосереджений на соціальних і гуманітарних аспектах, включаючи права людини, та розглядає питання, пов'язані з кримінальною превенцією і судочинством [7]. Шостий комітет (Юридичний комітет) обговорює юридичні питання і в 1994 році ухвалив Декларацію, яка визначила тероризм як кримінальне діяння [8].

Спеціальний комітет, створений резолюцією 51/210 Генеральної Асамблеї, виконував завдання розробки міжнародних конвенцій проти терористичних вибухів, фінансування тероризму та ядерного тероризму, що доповнюють існуючі міжнародні угоди [9]. Генеральна Асамблея прийняла низку резолюцій щодо тероризму, що мають важливе політичне значення, хоч і не носять юридичного характеру [10, с. 359].

Окрім ООН, існують інші міжнародні організації, які займаються боротьбою з тероризмом. До них належать: Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Північноатлантичний альянс (НАТО), Організація Африканської Єдності (ОАЄ)/ Африканський союз (АС), Організація договору про колективну безпеку (ОДКБ), Шанхайська організація співробітництва (ШОС), Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) та інші. Всі вони мають певні географічні регіони впливу, що дозволяє ефективно протидіяти тероризму в різних кутках світу.

ОБСЄ стала однією із перших у визначенні комплексного підходу до боротьби з тероризмом, особливо після ухвалення Бухарестського плану дій у грудні 2001 року, який був реакцією на теракти 11 вересня і передував Глобальній стратегії ООН з боротьби з тероризмом, прийнятій 8 вересня 2006 року. Бухарестський план дій визнавав необхідність боротьби з тероризмом, включаючи соціальні, економічні, політичні та інші фактори, що сприяють створенню умов для рекрутування та підтримки терористичних організацій. Бухарестський план

дій зосереджувався на розробці стратегій, які враховують різні виклики та проблеми, сприяючи мирному вирішенню конфліктів і зміцненню законодавства, а також на забезпеченні безпеки на широкому фронті – від політико-військових питань до економічних та екологічних аспектів.

У цьому контексті ОБСЄ визнає, що тероризм є однією з серйозних загроз миру, стабільності та безпеці, яка перешкоджає реалізації прав людини та соціально-економічного розвитку не тільки в регіонах, де присутній вплив ОБСЄ, але й за її межами. Такий підхід сприяє відкиданню будь-якої асоціації тероризму з певною національністю, расою чи релігією, підкреслюючи, що тероризм – це серйозний злочин, що не має жодного виправдання незалежно від його мотивації [11].

Згідно з планами та ініціативами, ОБСЄ підтримує розвиток політичних, економічних та екологічних стратегій, що допомагають знижувати причини та фактори, які сприяють тероризму. Це включає підтримку внутрішнього діалогу, розвиток демократії, зміцнення законів та міжнародного права, а також забезпечення гендерної рівності та захисту прав меншин.

Координація зусиль відбувається через Підрозділ протидії тероризму ОБСЄ, який був створений у 2003 році та входить до складу Департаменту транснаціональних загроз з 2012 року. Департамент об'єднує зусилля в сферах боротьби з тероризмом, поліцейської діяльності, прикордонної безпеки та кібербезпеки, створюючи комплексний підхід до протидії загрозам.

У роботі Підрозділу протидії тероризму особлива увага приділяється обміну досвідом та кращими практиками, зокрема в рамках проведення експертних семінарів та тренінгів. Ці заходи сприяють залученню широкого кола учасників, включаючи представників різних держав, експертів та міжнародних партнерів, що дозволяє обговорювати специфічні теми, такі як використання Інтернету для терористичних цілей або методи протидії радикалізації в інтернет-просторі. Наприклад, спільний семінар ОБСЄ та Ради Європи у 2006 році фокусувався на боротьбі з підбурюванням до тероризму та іншими пов'язаними діями, підкреслюю-

чи важливість міжнародної співпраці у цих сферах.

До основних засад боротьби з тероризмом у рамках ОБСЄ входить розробка та впровадження міжнародно-правових стандартів, спрямованих на запобігання тероризму і зміцнення міжнародного співробітництва у сфері кримінальних справ, пов'язаних з тероризмом. Це також включає заходи проти насильницького екстремізму та радикалізації, які можуть призвести до тероризму, і зосереджується на мультидисциплінарному підході, що включає правові, соціальні та економічні аспекти.

ОБСЄ також активно працює над протидією фінансуванню тероризму, включаючи розробку механізмів для виявлення та блокування фінансових потоків, що підтримують терористичну діяльність. Крім того, співпраця з приватним сектором, громадянським суспільством, засобами масової інформації та освітніми установами допомагає розширювати обсяг заходів, направлених на боротьбу з тероризмом. Це стосується не тільки виявлення та перешкоджання терористичних дій, але й роботи над усуненням кореневих причин, які сприяють екстремізму і тероризму. Важливим аспектом є сприяння толерантності, правам людини, демократії та міжкультурному діалогу, які є основою для стабільного суспільства, вільного від терористичних загроз.

Зокрема, ОБСЄ визнає, що сильні, відкриті та демократичні суспільства з меншою ймовірністю стануть жертвами радикалізації та тероризму, і з цієї причини підтримує ініціативи, спрямовані на захист цивільних свобод та зміцнення законності. Це включає навчання, консультативні послуги та підтримку в розробці політики, що допомагає державам-членам розвивати та втілювати стратегії, які ефективно протидіють терористичній діяльності на національному та міжнародному рівнях.

Іншою ключовою сферою діяльності ОБСЄ є робота з вдосконалення прикордонної безпеки та управління, що дозволяє краще контролювати переміщення осіб та запобігати незаконному трафіку зброї та інших потенційних засобів для вчинення терористичних актів. Посилення кібербезпеки та захист від використання інтернет-техно-

логій для планування або реалізації терористичних атак також займає важливе місце в стратегії ОБСЄ.

Особливу увагу організація приділяє також зміцненню міжнародної співпраці та партнерства. Це допомагає створити єдиний фронт проти тероризму, в якому країни спільно вирішують транснаціональні загрози, обмінюються розвідувальною інформацією, навчають фахівців та розробляють механізми швидкого реагування на кризові ситуації.

У період після завершення холодної війни в НАТО виникли питання щодо можливості збереження об'єднання без очевидної ідеологічної загрози. США ініціювали програму підвищення оборонних можливостей, розпочату на саміті у Вашингтоні 1999 року. Миротворчі місії НАТО на Балканах знизили політичний тиск на перегляд статуту, дозволяючи зберегти первісну структуру. До 2000 року це питання було відкладене, а НАТО переорієнтувалось з оборонної на миротворчу організацію без змін у структурі. Статус-кво зберігався, не викликаючи питань серед членів щодо ролі в майбутньому.

Останні найбільш серйозні та численні за кількістю жертв терористичні акти спрямовувалися на невизначену кількість жертв, про що свідчить чіткий вибір об'єктів терористичних дій: вибухи в токійському та паризькому метро, вибухи посольств США в Кенії та Танзанії, вибухи в Москві та Міжнародному торговельному центрі в Америці [12 с. 9].

До подій 11 вересня НАТО не мало значного досвіду в боротьбі з тероризмом. В 1999 році стратегічна концепція описувала тероризм як один із ризиків, поряд з саботажем і організованою злочинністю. Конкретних заходів проти тероризму не було вжито, оскільки він не вважався серйозною загрозою. Однак, після 2001 року боротьба з тероризмом стала однією з ключових місій. НАТО негайно відповіло на загрозу, домовившись про підтримку США, від посилення обміну розвідданими до посилення безпеки. У квітні 2001 року стартувала морська операція «Активні зусилля», направлена на запобігання контрабанді [13]. Операція «Eagle Assist» включала повітряну розвідку і завершилася у травні 2002, стабілізувавши

ситуацію.

У 2002 році на саміті в Празі було затверджено військову концепцію протидії тероризму [14]. НАТО активізувало дії у таких місцях, як Афганістан, Лівія, Ірак, Аденська затока, зміцнюючи свою антитерористичну діяльність. У 2006 році були введені політичні вказівки, підкреслюючи, що тероризм залишиться загрозою на найближчі 10-15 років [15].

Лісабонський саміт 2010 року визначив необхідність власного цивільного потенціалу для ефективнішої взаємодії та антикризового планування. НАТО продовжує проводити саміти, що слугують ключовими етапами його еволюції. Вони забезпечують можливість оцінити та формувати стратегічні напрямки, залучати нових членів та запроваджувати важливі ініціативи. НАТО активно співпрацює з партнерами, розвиваючи відповідні можливості і забезпечуючи обмін розвіданими для підготовки до і відповіді на терористичні акти.

Протягом багатьох років Інтерпол ухвалив численні резолюції для боротьби з тероризмом. Співпраця між національними поліційними структурами, задіяними у цій боротьбі, здійснюється незалежно від політичних, юридичних, культурних та унікальних національних стратегій відповідних країн.

Інтерпол утримує кримінальну аналітичну базу даних, яка включає профілі осіб, підозрюваних у зв'язках з міжнародними терористами, в рамках окремого проекту. Ці дані обробляються, а члени Інтерполу регулярно обмінюються відомостями про потенціал, ресурси та нові тренди серед іноземних терористів [16, с. 569-570].

Інтерпол також розсилає сповіщення та попередження про терористів, небезпечних злочинців та загрози, пов'язані зі зброєю, до поліційних служб країн-членів. Червоні повідомлення видаються для осіб, за якими полюють національні органи, з вимогою тимчасового ув'язнення в очікуванні екстрадиції, тоді як блакитні повідомлення замовляються для збору додаткової інформації про певну особу чи її діяльність, пов'язану зі злочинном.

Як зазначають А. Француз та І. Разумей, «діяльність щодо виявлення та ефек-

тивного блокування каналів фінансової підтримки терористичних і сепаратистських організацій повинна бути одним із ключових напрямів довгострокової стратегії діяльності державних органів. Адже саме фінансування надає можливості для здійснення терористичних актів, забезпечуючи відповідну підготовку терористів, їх технічне оснащення» [17, с. 11].

Спеціальне повідомлення Ради Безпеки ООН використовується Інтерполом для інформування країн-членів про осіб та організації, пов'язані з «Аль-Каїдою» і «Талібаном», і для підтримки країн у заходах, таких як заморожування активів, обмеження на подорожі та введення ембарго на озброєння.

Крім того, Інтерпол надає різноманітні можливості для поліцейської роботи, щоб підвищити рівень безпеки на кордонах країн-членів та співпрацює з національними органами влади для розширення доступу до своєї захищеної мережі зв'язку на прикордонних пунктах, забезпечуючи доступність цих інструментів на передовій. У випадку терористичних актів країни-члени можуть звертатися за допомогою до Інтерполу для координації реагування, надання слідчої та аналітичної підтримки через Генеральний секретаріат у Ліоні, Франція.

Висновки. Міжнародні організації відіграють важливу роль у боротьбі з тероризмом, забезпечуючи координацію і стандартизацію антитерористичних заходів між державами. Завдяки формуванню універсальних правових рамок та спільних стратегій, таких як резолюції ООН і зусилля ОБСЄ, створюються умови для ефективнішої боротьби з тероризмом на різних рівнях – від місцевого до міжнародного. Співпраця в рамках таких організацій сприяє не тільки ліквідації безпосередніх загроз, але й усуненню їх причин, зокрема через політичні, економічні, і соціальні ініціативи.

Ключовим аспектом діяльності міжнародних організацій є не тільки протидія тероризму, а й запобігання його розвитку через інтеграцію зусиль різних країн і створення спільних баз даних, які забезпечують обмін розвіданими та координацію дій. Така взаємодія важлива для реалізації міжнародних стратегій, які зменшують можливості

для терористичних груп використовувати юридичні та фінансові «вакууми» в окремих країнах. Таким чином, міжнародні організа-

ції виступають не просто як координатори, а як гаранті більш стабільного і безпечного світового порядку.

Література:

1. Institute for Economics & Peace (2024). Global Terrorism Index 2024: Measuring the Impact of Terrorism, Sydney, February 2024. URL: <http://visionofhumanity.org/resources> (дата звернення: 02.09.2024).
2. Вознюк В.С. Синдром «антитерористичного світу». Дослідження світової політики. Зб. наук. праць. К.: ІСЕМВ НАН України. 2003. Випуск 25. С. 107-118.
3. Сербіна К. ООН у боротьбі з міжнародним тероризмом. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 95(2). С. 144-145.
4. Серкевич І. Р. Визначення поняття тероризм та його генезис. Часопис Київського університету права. 2011. № 4. С. 331-335.
5. Zachary A. Funding Terrorism in Southeast Asia: The Financial Network of Al Qaeda and Jemaah Islamiya. Contemporary Southeast Asia. 2003. № 25. Pp. 169-199.
6. Резолюції Ради Безпеки ООН від 28 вересня 2001 р. № 1373. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU01045> (дата звернення: 02.09.2024).
7. Social, Humanitarian & Cultural Issues (Third Committee). UN. URL: <https://www.un.org/en/ga/third/> (дата звернення: 02.09.2024).
8. Sixth Committee. UN. URL: <https://www.un.org/en/ga/sixth/> (дата звернення: 02.09.2024).
9. Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму. 2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d68#Text (дата звернення: 02.09.2024).
10. Грачова В. В. Роль ради безпеки ООН та Генеральної Асамблеї ООН у забезпеченні міжнародно-правового регулювання боротьби з тероризмом. Часопис Київського університету права. 2013. № 4. С. 359-364.
11. Countering terrorism. OSCE. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/3/5/107686_2.pdf (дата звернення: 02.10.2024).
12. Француз А. Й. Психолого-правовий аспект тероризму. Правничий вісник Університету «КРОК». 2014. Вип. 18. С. 5-11.
13. Як підтримується безпека в Середземному морі. НАТО. 2016. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2010/05/04/yak-pdtrimut-sya-bezpeka-v-seredzemnomu-mor/index.html> (дата звернення: 02.09.2024).
14. Омер Ф. Катенар. НАТО та протидія тероризму. 2010. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/nato-ta-protidya-terorizmu.pdf>. (дата звернення: 02.09.2024).
15. Comprehensive Political Guidance. NATO. 2015. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49176.htm (дата звернення: 02.09.2024).
16. Черноус Ю. М. Завдання Інтерполу у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 566-574.
17. Француз А. Й., Разумей І.В. Міжнародний тероризм, його прояви у веденні гібридної війни як нова загроза безпеці сучасного світу. Правничий вісник Університету «КРОК». 2020. № 39. С. 6-12.

References:

1. Institute for Economics & Peace (2024). Global Terrorism Index 2024: Measuring the Impact of Terrorism, Sydney, February 2024. URL: <http://visionofhumanity.org/resources> (Accessed September 02, 2024).
2. Vozniuk, V.S. (2003), Syndrom «antyterorystychnoho svitu» [The «anti-terrorist world» syndrome], Doslidzhennia svitovoi polityky. Zbirnyk naukovykh prats, vol. 25, Kyiv: ISEMV NAN Ukrainy, pp. 107-118.
3. Serbina, K. (2011), OON u borotbi z mizhnarodnym teroryzmozom [UN in the fight against international terrorism], Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn, vol. 95(2), pp. 144-145.
4. Serkevych, I.R. (2011), Vyznachennia poniattia teroryzmu ta yoho henezys [Definition of the concept of terrorism and its genesis], Chasopys Kyivskoho universytetu prava, vol. 4, pp. 331-335.
5. Abuza, Zachary (2003), Funding Terrorism in Southeast Asia: The Financial Network of Al Qaeda and Jemaah Islamiya, Contemporary Southeast Asia, vol. 25, pp. 169-199.
6. Resolutions of the UN Security Council dated September 28, 2001 No. 1373, URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU01045> (Accessed September 02, 2024).
7. Social, Humanitarian & Cultural Issues (Third Committee), UN, URL: <https://www.un.org/en/ga/third/> (Accessed September 02, 2024).
8. Sixth Committee, UN, URL: <https://www.un.org/en/ga/sixth/> (date of application 02.10.2024).
9. International Convention on Combating Acts of Nuclear Terrorism (2006), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d68#Text (Accessed September 02, 2024).
10. Hrachova, V.V. (2013), Rol rady bezpeky OON ta Heneralnoi Asamblei OON u zabezpechenni mizhnarodno-pravovoho rehuliuвання borotby z teroryzmozom, Chasopys Kyivskoho universytetu prava [The role of the UN Security Council and the UN General Assembly in ensuring international legal regulation of the fight against terrorism], vol. 4, pp. 359-364.
11. Countering terrorism. OSCE. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/3/5/107686_2.pdf (Accessed

September 02, 2024).

12. Frantsuz, A. Y. (2014), *Psykhologo-pravovyi aspekt teroryzmu* [Psychological and legal aspect of terrorism], *Pravnychiy visnyk Universytetu «KROK»*, vol. 18, pp. 5-11.

13. How security is maintained in the Mediterranean Sea. NATO (2016). URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2010/05/04/yak-pdtrimut-sya-bezpeka-v-seredzemnomu-mor/index.html> (Accessed September 02, 2024).

14. Katenar, Omer F. (2010), *NATO ta protydiia teroryzmu*, [Catenary NATO and the fight against terrorism]. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/nato-ta-protidya-terorizmu.pdf> (Accessed September 02, 2024).

15. Comprehensive Political Guidance. NATO (2015). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49176.htm (Accessed September 02, 2024).

16. Chornous, Y. M. (2012), *Zavdannia Interpolu u borotbi zi zlochynamy mizhnarodnoho kharakteru* [Tasks of Interpol in the fight against crimes of an international nature], *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 1, pp. 566-574.

17. Frantsuz, A. Y. and Razumey, I.V. (2020), *Mizhnarodnyi teroryzm, yoho proiavy u vedenni hibrydnoi viiny yak nova zahroza bezpetsi suchasnoho svitu* [International terrorism, its manifestations in the conduct of hybrid warfare as a new threat to the security of the modern world], *Pravnychiy visnyk Universytetu «KROK»*, vol. 39, pp. 6-12.

Стаття надійшла до друку 08 вересня 2024 року

УДК 334

DOI 10.31732/2708-339X-2024-13-A17

ДИНАМІКА ЗМІСТУ ПРИВАТНОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Француз А.Й.,

*Герой України, Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: anatoliyjf@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Горобець Я.С.,

*здобувачка ступеня вищої освіти «Магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: HorobetsYS@krok.edu.ua*

DYNAMICS OF THE CONTENT OF PRIVATE (INVESTIGATION) AND LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES

Frantsuz A. Yo.,

*Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine,
Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department of State and Legal Disciplines of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Horobets Y. S.,

*graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: HorobetsYS@krok.edu.ua*

Анотація. У науковій статті досліджено та подано визначення сутності та характеристик приватної детективної діяльності в Україні, класифікація розшукової і правоохоронної діяльності та правовий статус приватних детективів в Україні. Аналіз теоретичних аспектів і законодавчого регулювання організаційних основ дій приватних детективів під час надання допомоги в розшуковій діяльності. В українському законодавстві є прогалина в цьому питанні, не визначив правовий статус фізичної особи, що здійснює приватну детективну діяльність (приватного детектива); особливі підстави й умови ліцензування відповідної діяльності; порядок утворення та статутні вимоги до юридичних осіб, які спеціалізуються на приватній детективній діяльності. Динаміка змісту приватної (розшукової) та правоохоронної діяльності є важливим аспектом, який вимагає глибокого аналізу в контексті сучасних соціальних, економічних та правових реалій. Забезпечення балансу між приватними інтересами і суспільними потребами, а також правовою захищеністю всіх учасників цього процесу, залишаються основними завданнями для законодавців, дослідників та практиків у цій сфері. Аналізу цієї та інших проблем різного характеру, пов'язаних зі збиранням і використанням речових доказів особою, що здійснює приватну детективну діяльність, приділено увагу в нашій статті. Важливо також створити дієву систему взаємодії між приватними детективами і правоохоронними органами, що сприятиме не лише підвищенню ефективності розслідувань, але й зміцненню довіри громадян до системи правосуддя. Безпека є одним із найважливіших факторів розвитку країни.

Ключові слова: приватна детективна діяльність, правове регулювання приватної детективної діяльності, приватні детективи, інститут приватної детективної діяльності, правоохоронні органи, аспекти.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 5.

Abstract. The scientific article explores and presents the definition of the essence and characteristics of private

detective activity in Ukraine, the classification of detective and law enforcement activities, and the legal status of private detectives in Ukraine. An analysis of theoretical aspects and legislative regulation of the organizational foundations of the actions of private detectives when providing assistance in detective activities. There is a gap in Ukrainian legislation on this issue; it has not defined the legal status of an individual engaged in private detective activity (private detective); special grounds and conditions for licensing the relevant activity; the procedure for formation and statutory requirements for legal entities specializing in private detective activity. The dynamics of the content of private (detective) and law enforcement activities is an important aspect that requires in-depth analysis in the context of modern social, economic, and legal realities. Ensuring a balance between private interests and public needs, as well as legal protection of all participants in this process, remains the main tasks for legislators, researchers, and practitioners in this area. The analysis of this and other problems of various natures related to the collection and use of physical evidence by a person engaged in private detective activities is given attention in our article. It is also important to create an effective system of interaction between private detectives and law enforcement agencies, which will contribute not only to increasing the efficiency of investigations but also to strengthening citizens' trust in the justice system. Security is one of the most important factors in the development of the country.

Keywords: private detective activity, legal regulation of private detective activity, private detectives, institute of private detective activity, law enforcement agencies, aspects.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 5.

Постановка проблеми. Проблематика дослідження насамперед полягає у тому, що питання правового регулювання приватної детективної (розшукової) діяльності є недостатньо вивченим у сучасній правовій науці, також в Україні правовий статус приватних детективів наразі не має чіткої законодавчої регламентації, проте фактично приватною детективною діяльністю займаються не лише фізичні, а й юридичні особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники які працювали над проблемкою дослідження даного питання: А. Старушкевич, М. Сібільов, І.О. Бровченко, О.Ю. Чередниченко, К. Ю. Ісмайлова, О.Є.Користіна, П.О. Попов, М.Г. Мусієнко, С.С. Юрко, В.І. Гришко, Мулявка Д. Г. та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом в Україні досить гостро постає проблема правового врегулювання приватної детективної діяльності. Зниження довіри до правоохоронних органів та низька ефективність системи протидії злочинності вимагають вжиття нестандартних засобів нівелювання негативного впливу деліктів на розвиток суспільних відносин. Витоками нормативно-правового закріплення статусу правоохоронних органів у часи незалежності України є Конституція України [1].

Удосконалення системи публічного управління ставить на порядок денний питання щодо визначення тих прогалів у правовому регулюванні, наявність яких не дає змоги ефективно реалізовувати права, свободи та інтереси учасників суспільних

відносин. До вказаної категорії належать і приватні детективи та їх об'єднання, а також фізичні та юридичні особи, які користуються детективними послугами [6, с. 851].

Особливістю підходів до сутності правового регулювання, зумовлених різноманітністю підходів до право розуміння, є те, що кожен з цих підходів має своє обґрунтування, свій понятійно-логічний апарат, а вибір одного з них врешті-решт залежить від дослідника і зумовлений специфікою та завданнями певного дослідження. Виділення ж найбільш загальних закономірностей кожного підходу дає змогу розглянути феномен правового регулювання у таких аспектах. Так, в інструментальному аспекті правове регулювання – це частина (елемент) правового впливу держави на суспільні відносини за допомогою специфічних правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації права) з метою упорядкування, закріплення, охорони і розвитку суспільних відносин; виходячи з теорії позитивного права, правове регулювання – нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини, що здійснюється як за допомогою спеціальних правових засобів, так і завдяки іншим правовим явищам, до яких належать правосвідомість, правова культура, принципи права.

В інституційному аспекті правове регулювання – це процес, наслідками якого є здійснення цілеспрямованого правового впливу держави на суспільні відносини. У нормативно-юридичному аспекті правове регулювання – це здійснюване за допомогою спеціальних юридичних засобів упорядкування суспільних відносин, що включає їх

юридичне закріплення, охорону, контроль за їх стабільністю та відновлення у разі порушення. У діяльнісному аспекті правове регулювання – це діяльність держави, її органів і посадових осіб, а також уповноважених на те громадських організацій щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права, їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві [7, с. 159].

Адміністративно-правове регулювання як окремий вид правового регулювання має розглядатися, виходячи із визначених вище принципів.

Отже, адміністративно-правове регулювання приватної детективної діяльності являє собою упорядковуючий вплив на суб'єктів суспільних відносин з метою визначення цілей, завдань, методів, способів вказаного виду діяльності, її принципів, прав, обов'язків та юридичної відповідальності приватних детективів тощо. Чому це регулювання є саме адміністративно-правовим? Тому що в його основі лежить публічний інтерес, пов'язаний зі створенням в Україні надійного механізму реалізації прав і свобод людини і громадянина, а також системи протидії злочинності. Одним з учасників адміністративно-правового регулювання приватної детективної діяльності завжди є держава в особі її органів та посадових осіб [3, с. 144].

Створення інституту приватної детективної діяльності є актуальним насамперед у контексті запобігання злочинності в Україні. На жаль, нинішні інститути державних детективів (слідчих) не здатні у повній мірі реалізувати кримінально-правову політику через низку процесуальних аспектів, що пов'язані із чітким законодавчо визначеним алгоритмом реалізації завдань та функцій. Безперечно, розширення переліку суб'єктів запобігання кримінально-протиправній діяльності в країні розширить можливості визначення законодавчих прогалів, а також виявить додаткові сфери, що не у повній мірі захищені від протиправного впливу. Отже, розвиток приватних детективних агентств є одним із потенційно ефективних способів

удосконалення кримінологічної політики у державі [4, с. 2].

Приватний детектив – фізична особа, яка здійснює приватну детективну (розшукову) діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом. Приватна детективна (розшукова) діяльність – дозволена органами Національної поліції України незалежна професійна діяльність приватних детективів або приватних детективних підприємств (агентств) щодо надання клієнтам на платній договірній основі детективних послуг з метою захисту їхніх законних прав та інтересів на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом. Самоврядування приватного детектива - гарантоване державою право приватного детектива самостійно вирішувати питання організації приватної детективної (розшукової) діяльності в порядку, встановленому цим Законом [5]. Нормативно-правове закріплення правового статусу приватних детективних агентств виконувало би допоміжну функцію у межах спільної діяльності із правоохоронними органами, а також сприяло розвитку нового стратегічного напрямку спеціально-кримінологічного запобігання. Розширення переліку суб'єктів запобігання кримінально протиправним діянням надасть можливість перерозподілити як обов'язки та функції, так і пріоритети у вирішенні першочергових завдань щодо зниження злочинності в країні.

Висновки і пропозиції. Законодавче врегулювання приватної детективної діяльності як комплексу недержавних заходів, спрямованих на вдосконалення механізму забезпечення конституційних прав і свобод людини, захист законних прав та інтересів юридичних осіб, дасть змогу не тільки вивести із «тіні» десятки й сотні різних охоронних та інших підприємницьких структур, які підпільно займаються приватною детективною діяльністю, але й забезпечити додаткові надходження в бюджет і створити нові робочі місця, що має неабияке значення в умовах кризової ситуації. На сучасному етапі розвитку українського суспільства виникла необхідність законодавчого врегулювання питань, пов'язаних з приватною детективною (розшуковою) діяльністю. Підходи до визначення поняття приватно-розшукової

діяльності свідчать про складність і багатогранність цього явища. Різні законодавчі та наукові джерела пропонують варіативні тлумачення, проте всі вони сходяться на тому, що приватний розшук є самостійною професійною діяльністю, яка ґрунтується

на договірних засадах і спрямована на збір інформації в інтересах замовника. Однією з ключових характеристик є незалежність приватного детектива, що відрізняє його від працівників державних правоохоронних органів.

Література:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. ст. 141.
2. Гришко В.І. Розвиток недержавної правоохоронної діяльності в Україні: історико-правове дослідження. Держава та регіони. Сер. Право. 2018. Вип. 3. С. 146-150.
3. Мулявка Д. Г. Адміністративно-правові аспекти Правового регулювання приватної детективної Діяльності в Україні. Правове забезпечення адміністративної реформи. 2019. С. 143-145.
4. Ольга Кукуйук, Приватна детективна діяльність в Україні. Юридична газета. 2023. С. 1-3.
5. Проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» від 04.02.2020 р. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 3010. С. 16.

Refences:

1. Constitution of Ukraine (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1996, No. 30, p. 141).
2. Hryshko V.I. Development of non-state law enforcement activities in Ukraine: historical and legal research. State and regions. Ser. Right. 2018. Vol. 3. P.146-150.
3. Mulyavka D. G. Administrative-Legal Aspects of Legal Regulation of Private Detective Activity in Ukraine. Legal support of administrative reform. 2019. Pp. 143-145
4. Olga Kukuyuk, Private Detective Activity in Ukraine. Yurydychna Gazeta. 2023. Pp. 1-3.
5. Draft Law of Ukraine «On Private Detective Activity» of 04.02.2020. 2020. N 3010. P. 16.

Стаття надійшла до друку 20 вересня 2024 року

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Француз А.Й.,

*Герой України, Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: anatoliyjf@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Шепеля А.М.,

*здобувачка вищої освіти ОКР «Магістр»,
спеціальності «Право»,
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: inter_students@krok.edu.ua*

CURRENT ISSUES OF COMBATING CYBERCRIME IN UKRAINE: LEGAL PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM

Frantsuz A. Yo.,

*Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine,
Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department of State and Legal Disciplines of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Shepelia A.M.,

*graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: inter_students@krok.edu.ua*

Анотація. Сучасний світ є доволі динамічним явищем, що призводить до інтенсифікації не лише можливостей, але й потенційних загроз. Інноваційні технології відкривають нові горизонти для розвитку бізнесу, освіти та культури, значно полегшуючи комунікацію та доступ до інформації. Водночас вони створюють сприятливі умови для кіберзлочинців, діяльність яких стає все більш різноманітною та складною.

Кіберзлочинність охоплює широкий спектр кримінальних правопорушень: від крадіжки особистих даних і фінансових шахрайств до атак на критичні інфраструктури. Загрози кіберзлочинності стосуються не лише окремих осіб, які можуть втратити заощадження чи особисті дані, але й корпорацій, що можуть зіткнутися з порушенням операційної діяльності, втратою клієнтської бази та репутації, а також держав, де такі дії здатні спричинити значні економічні втрати, компрометацію національної безпеки, порушення конфіденційності критично важливої інформації та дестабілізацію системи державного управління, яка є основою суспільного порядку і розвитку.

У зв'язку з цим існує нагальна потреба вдосконалення нормативно-правової бази, яка має відповідати сучасним викликам цифрового світу, забезпечувати ефективне переслідування кіберзлочинців та створювати умови для міжнародної співпраці у сфері кібербезпеки. Також необхідно підвищувати рівень освіти у цій галузі, впроваджуючи навчальні програми з кібербезпеки у школах, університетах і професійних закладах, а також організовуючи регулярні тренінги для працівників державних установ, бізнесу та широкого загалу. Розвиток технологій захисту інформації, включаючи використання штучного інтелекту, блокчейн-технологій та удосконалення шифрувальних систем, має стати пріоритетом для наукових досліджень та інновацій.

Ці заходи є критично важливими, оскільки кіберзлочинність постійно еволюціонує, стаючи дедалі складнішою, технічно витонченішою та непередбачуваною, і від ефективності нашої реакції на нові виклики, а також

своєчасного впровадження превентивних дій, залежить не лише безпека окремих громадян, бізнесу чи установ, але й стабільність держави.

У статті акцентується увага на необхідності комплексного підходу до протидії викликам кібербезпеки, що уможлиблює створення сприятливого інформаційного середовища.

Ключові слова: інноваційні технології, злочинність, кіберзлочинність, держава, протидія кіберзлочинності.
Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 11.

Abstract. The modern world is a highly dynamic phenomenon, leading to an intensification not only of opportunities but also of potential threats. Innovative technologies open new horizons for the development of business, education, and culture, significantly simplifying communication and access to information. At the same time, they create favorable conditions for cybercriminals, whose activities are becoming increasingly diverse and complex.

Cybercrime encompasses a wide range of criminal offenses: from theft of personal data and financial fraud to attacks on critical infrastructure. The threats posed by cybercrime affect not only individuals, who may lose their savings or personal data, but also corporations, which may face operational disruptions, loss of client bases, and reputational damage. Furthermore, states are vulnerable to such actions, which can result in significant economic losses, compromise of national security, breaches of confidentiality of critical information, and destabilization of governance systems, which are fundamental to societal order and development.

In this context, there is an urgent need to improve the legal framework to address the challenges of the digital world, ensure effective prosecution of cybercriminals, and create conditions for international cooperation in the field of cybersecurity. It is also essential to enhance education in this area by introducing cybersecurity programs in schools, universities, and vocational institutions, as well as organizing regular training for employees of government institutions, businesses, and the general public. The development of information protection technologies, including the use of artificial intelligence, blockchain technologies, and improved encryption systems, should be prioritized in scientific research and innovation.

These measures are critically important because cybercrime is continuously evolving, becoming increasingly sophisticated, technically advanced, and unpredictable. The security of individuals, businesses, and institutions, as well as the stability of states, depends on the effectiveness of our response to emerging challenges and the timely implementation of preventive actions.

The article emphasizes the need for a comprehensive approach to countering cybersecurity challenges, enabling the creation of a favorable informational environment.

Keywords: innovative technologies, crime, cybercrime, state, countering cybercrime.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 11.

Постановка проблеми. Кіберзлочинність є однією з найбільших загроз сучасного інформаційного суспільства. Україна, як решта країн, зіштовхнулася з численними викликами у цій сфері. Поява новітніх технологій, інтенсифікація ролі Інтернету та глобалізація інформаційних систем сприяють розвитку різноманітних форм злочинності вимагає термінового реагування на правовому рівні. Такі трансформації детермінують адаптацію нормативно-правової бази та розробки ефективних механізмів протидії, що створять сприятливі безпечні умови для держави та для кожного її громадянина зокрема. За умов перманентного розвитку технологій важливо не лише визнати існуючі проблеми, а й проактивно вживати заходів для їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій здійснено на основі національних та міжнародних джерел, таких як закони України щодо кібербезпеки, європейські директиви, матеріали від кіберполіції, а також статті та аналітичні дані про кібератаки та

заходи боротьби з кіберзлочинністю.

Не вирішені раніше проблеми загальної частини. Система кібербезпеки України включає суттєві прогалини в законодавстві, неузгодженість нормативно-правових актів, слабку міжвідомчу координацію та недостатню кваліфікацію персоналу, що не дозволяє ефективно реагувати на кіберзагрози.

Формулювання цілей статті. Виявлення ключових правових прогалин у сфері протидії кіберзлочинності в Україні та їх вплив на ефективність боротьби з кіберзлочинами.

Розробка рекомендацій щодо вдосконалення законодавчих ініціатив в Україні, орієнтуючись на європейський досвід. У результаті дана стаття має на меті не лише науковий аналіз, але й створення практичних рекомендацій, що можуть бути інтегровані задля інтенсифікації ефективності протидії кіберзлочинності як на національному, так і на європейському рівнях.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі кіберзлочинність грає роль

однієї з найбільших загроз для інформаційної безпеки як окремих країн, так і міжнародного співтовариства в цілому. Цей вид злочинності охоплює широкий спектр правопорушень, пов'язаних з використанням комп'ютерних технологій та мереж, включно, але не обмежуючись, кібератаками, шахрайством в Інтернеті, фішингом, розподіленими атаками типу «відмова в обслуговуванні» (DDoS) та викраденням особистих даних. Актуальність питання протидії кіберзлочинності зумовлена не лише зростанням кількості таких злочинів, але й їхнім впливом на економічну, соціальну та політичну стабільність країн.

Кіберзлочини можна дефініювати як злочини, що посягають на інформаційні системи та дані, завдаючи шкоди особам, організаціям і державам. Вони часто вимагають високого рівня технічних знань і можуть здійснюватися як окремими злочинцями, так і організованими групами, що використовують міжнародні зв'язки для укріплення своїх дій. Це підкреслює необхідність міжнародної співпраці в боротьбі з кіберзлочинністю, оскільки правопорушники часто діють поза межами юрисдикції однієї країни.

Кіберзлочинність в Україні сьогодні є серйозною загрозою безпеці як окремих громадян, так і цілої держави. Як показує практика, нині одним із найпоширеніших видів кіберзлочинів є шахрайство в Інтернеті. Згідно даних, оприлюднених на офіційному сайті Кіберполіції України, протягом 2021 року до кіберполіції надійшло понад 48 тисяч звернень, що стосуються інтернет-шахрайства. Крім того, начальник відділу протидії різновидам онлайн-шахрайств Департаменту кіберполіції, Іван зауважив, що станом впродовж 2021 року було викрито та припинено діяльність 422 онлайн-аферистів, які фігурують у 2025 кримінальних провадженнях щодо вчинення шахрайств, пов'язаних з продажем товарів на популярних онлайн-маркетплейсах. Злочинна схема передбачала, що жертви замовляли й оплачували певну продукцію, але не отримували її [5].

Варто зазначити, що різкий ріст цін на Bitcoin та іншу криптовалюту наприкінці минулого року спричинив незначне збільшення кількості криптомайнерів. Це сталося вперше з жовтня 2018 року. За умови

подальшого зростання попиту на криптовалюту такі шкідливі програми, фішинг та шахрайство з цифровою валютою знову наберуть популярності. Крім того, у 2020 році помітно зросла кількість цілеспрямованих атак програм-вимагачів, які вимагають платежі у криптовалюті, впливаючи цим самим на її ціну [9].

Поширеним видом кіберзлочинів є кібератаки. Так, 23 грудня 2015 року була здійснена так звана атака на «Прикарпаття обленерго», внаслідок якої було знеструмлено протягом кількох годин близько 30 підстанцій, і 230 тис. споживачів. Даного роду напад був реалізований завдяки зловмисному програмному забезпеченню, що деформувало роботу системи управління [10].

Іншою доволі серйозною актуальною проблемою є крадіжка особистих даних. Так, у червні 2017 року, відбулася масова кібератака з використанням вірусу, який спочатку був названий Petya. А, а згодом його ознаменували NotPetya. Вірус здійснював блокування комп'ютерних систем компаній, вимагаючи за розблокування 300 доларів у біткоїнах. Відповідно до даних Національного банку України, тоді кібернападу зазнала третина вітчизняних банківських установ, уряд, низка регіональних енергетичних організацій, логістична компанія «Нова пошта», редакції великих медіахолдингів та інші підприємства. Служба безпеки України повідомила, що зараження комп'ютерних систем розпочалося напередодні Дня Конституції України через використання шкідливого бухгалтерського програмного забезпечення та реалізовувалося в декілька етапів [7].

Неабиякого розмаху сьогодні набувають і випадки крадіжки інтелектуальної власності. Прикладом можуть слугувати ситуації викрадення комерційних таємниць компаній через зломи їхніх інформаційних систем, включно з технологіями та виробничими, що процесами, що мали місце у 2020 та демонструють різноманіття форм кіберзлочинності в Україні і підкреслюють важливість підвищення рівня кібербезпеки та обізнаності населення про загрози в цифровому середовищі [8].

У відповідь на ці виклики питання кіберзлочинності в Україні регулюється через низку законодавчих актів, міжнародних угод

і організаційних структур. Зasadничим законодавчим актом у даній галузі є Кримінальний кодекс України, який містить статті, що визначають відповідальність за різні види кіберзлочинів, такі як несанкціонований доступ до інформаційних систем, зловживання даними та комп'ютерні шахрайства.

Своєю чергою Закон України «Про основи забезпечення кібербезпеки України» регулює питання кібербезпеки на державному рівні, окреслює перелік органів, що несуть відповідальність за створення умов кібербезпеки для громадян, а також основні принципи і механізми захисту інформаційних систем [1, 2]. Закон України «Про електронні довірчі послуги» регламентує правову базу використання електронних підписів та інших довірчих послуг, що є важливими для захисту інформації в електронному середовищі [3].

Варто зауважити, що наша держава є учасником кількох міжнародних угод, які регулюють питання кіберзлочинності. Так, зокрема Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність (Будапештська конвенція), встановлює міжнародні норми для боротьби з кіберзлочинністю та сприяє співпраці між державами. Існує також низка угод з Інтерполом, Європолем та іншими міжнародними правоохоронними організаціями, що забезпечують обмін інформацією та координацію зусиль у розслідуванні кіберзлочинів [5].

Щодо організаційної структури системи кібербезпеки нашої Вітчизни, то вагому роль тут відіграє Кіберполіція України як спеціалізований підрозділ Національної поліції, що займається розслідуванням кіберзлочинів, аналізом загроз та реалізацією заходів з протидії кіберзлочинності. Окремо також слід виокремити Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, яка відповідає за забезпечення умов кібербезпеки державних інформаційних систем та загалом захист інформації.

Національна програма кібербезпеки включає плани та заходи для зміцнення захисту інформаційних систем і підвищення обізнаності населення про кіберзагрози. Таким чином, регулювання кіберзлочинності

в Україні передбачає комплексний підхід, що включає законодавчі, міжнародні та організаційні аспекти [6]. Однак, попри ці зусилля, реалізація норм у сфері кібербезпеки стикається з низкою правових проблем, які потребують термінового вирішення. Аналіз основних правових проблем у сфері кібербезпеки в Україні виявляє кілька ключових аспектів. Насамперед помітними є істотні прогалини у законодавстві: чинні норми не здатні охопити усі аспекти кіберзагроз, що, своєю чергою, ускладнює або взагалі унеможлиблює діяльність державних установ. Спостерігається також певна неузгодженість нормативно-правових актів, що доволі часто призводить до плутанини у виконанні обов'язків.

Слабка координація між відомствами ускладнює реагування на кіберінциденти, підвищуючи ризики затримок у вжитті заходів. Багато установ стикаються з обмеженнями в ресурсах і фінансуванні, що заважає модернізації технологій та навчання персоналу. Крім того, наявні закони не завжди легко реалізувати через недостатню кваліфікацію правоохоронців. Усі ці чинники створюють складну ситуацію для державних установ і підкреслюють термінову необхідність вдосконалення правового поля в цій сфері.

Для покращення ситуації в Україні необхідно адаптувати європейські практики, вдосконалити законодавство, забезпечити міжвідомчу співпрацю та активно впроваджувати навчальні програми в сфері кібербезпеки. Також рекомендується розробити та впровадити стандартні процедури реагування на кіберінциденти, які були б зрозумілі та прийнятні як державними, так і приватними структурами. Це дозволить зменшити час реагування на загрози та підвищити ефективність дій. Розвиток національної стратегії кібербезпеки має стати пріоритетом, що дозволить Україні зміцнити свою позицію в глобальному кіберпросторі. Лише спільними зусиллями держави, приватного сектору та суспільства можна досягти стійкості до кіберзагроз і забезпечити безпеку інформаційних систем у майбутньому.

Література:

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>

(дата звернення: 21.08.2024).

2. Закон України «Про боротьбу з кіберзлочинністю». Закон України від 24 січня 2018 року № 2213-VIII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213-19> (дата звернення: 21.08.2024).

3. Закон України «Про електронні довірчі послуги». Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII: станом на 1 січ. 2024 р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 21.08.2024).

4. Директива Європейського Парламенту та Ради 2013/40/ЄС Директива Європейського Парламенту та Ради від 12 серпня 2013 року про атаки на інформаційні системи. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0040> (дата звернення: 21.08.2024).

5. Кіберполіція України. (2023). Кіберполіція припинила діяльність 422 онлайн-аферистів, які фігурують у 2025 кримінальних провадженнях щодо вчинення шахрайств. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/u--roczi-kiberpolicziya-prypynula-diyalnist--onlajn-shaxrayiv-6518/> (дата звернення: 21.08.2024).

6. Національна стратегія кібербезпеки України на 2021-2025 роки. КМУ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/tsilova-natsionalna-strategiya-kiberbezpeky-ukrayini-na-2021-2025-roki> (дата звернення: 21.08.2024).

7. Радіо Свобода. (2017). Кібератака NotPetya: як це було. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29336511.html#> (дата звернення: 21.08.2024).

8. Укрінформ. (2020). Кібератаки в Україні: викрадення комерційних таємниць. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-kiberataka> (дата звернення: 21.08.2024).

9. ESET. (2020). Рейтинг інтернет-угроз: Україна в лідерах по кількості шкідливих програм для Android. URL: <https://sal0.li/11bD5ad> (дата звернення: 21.08.2024).

10. The Kernel. (2015). Як захистити енергетичну інфраструктуру від кібератак. URL: <https://sal0.li/08F0e77> (дата звернення: 21.08.2024).

References:

1. Law of Ukraine «On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity of Ukraine». Law of Ukraine dated October 5, 2017 No. 2163-VIII. - Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (Accessed August 21, 2024).

2. Law of Ukraine «On Combating Cybercrime». Law of Ukraine of January 24, 2018 No. 2213-VIII. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213-19> (Accessed August 21, 2024).

3. Law of Ukraine «On Electronic Trust Services». Law of Ukraine dated October 5, 2017 No. 2155-VIII: as of January 1, 2024. 2024 Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine - Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (Accessed August 21, 2024).

4. Directive 2013/40/EU of the European Parliament and of the Council Directive of the European Parliament and of the Council of August 12, 2013 on attacks on information systems: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0040> (Accessed August 21, 2024).

5. Cyberpolice of Ukraine (2023). Cyberpolice stopped the activities of 422 online scammers involved in 2025 criminal proceedings for committing fraud. Access mode: <https://cyberpolice.gov.ua/news/u--roczi-kiberpolicziya-prypynula-diyalnist--onlajn-shaxrayiv-6518/> (Accessed August 21, 2024).

6. National Cybersecurity Strategy of Ukraine for 2021-2025. National Strategy of Cybersecurity of Ukraine for 2021-2025. CMU. Access mode: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/tsilova-natsionalna-strategiya-kiberbezpeky-ukrayini-na-2021-2025-roki> (Accessed August 21, 2024).

7. Radio Liberty (2017). NotPetya cyberattack: how it happened. Access mode: <https://www.radiosvoboda.org/a/29336511.html#> (Accessed August 21, 2024).

8. Ukrinform (2020). Cyberattacks in Ukraine: theft of trade secrets. [Electronic resource]. Access mode: <https://www.ukrinform.ua/tag-kiberataka> (accessed on August 21, 2024).

9. ESET. (2020). Rating of Internet threats: Ukraine is in the lead in the number of malicious programs for Android. Access mode: <https://sal0.li/11bD5ad> (Accessed August 21, 2024).

10. The Kernel (2015). How to protect energy infrastructure from cyberattacks. Access mode: <https://sal0.li/08F0e77> (Accessed August 21, 2024).

Стаття надійшла до друку 25 серпня 2024 року

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЯК ШЛЯХ ДО ЕФЕКТИВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ І РЕАЛІЇ

Степаненко Н.В.,

доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>

Донець В.О.,

здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: DonetsVO@krok.edu.ua

EUROPEAN EXPERIENCE AS A WAY TO EFFECTIVE ANTI-CORRUPTION POLICY IN UKRAINE: PERSPECTIVES AND REALITIES

Stepanenko N.V.,

PhD in law,
associate Professor of the Department of Theory and History of the State and Law of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St. 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>

Donets V.O.,

graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: DonetsVO@krok.edu.ua

Анотація. У статті здійснюється дослідження європейського досвіду боротьби з корупцією, з акцентом на ключові практики та механізми, що використовуються в країнах Європейського Союзу. Аналізуються ефективні стратегії, зокрема незалежність антикорупційних органів, система перевірки декларацій про доходи та майно посадовців, а також роль громадянського суспільства у боротьбі з корупцією. Основна увага приділяється трьом ключовим аспектам: незалежності антикорупційних органів, ефективності системи моніторингу та перевірки декларацій про доходи й майно посадовців, а також участі громадянського суспільства в антикорупційній діяльності. На основі аналізу успішного досвіду таких країн, як Литва, Латвія, Болгарія, Нідерланди та Фінляндія, визначено основні принципи й підходи, які сприяють успішній боротьбі з корупцією. Також дуже важливо приділити увагу можливостям адаптації цих практик до українських реалій з метою підвищення ефективності антикорупційної політики в Україні. Стаття містить рекомендації щодо удосконалення української антикорупційної системи на основі європейського досвіду, що може стати важливим кроком для посилення державного контролю та залучення громадян до боротьби з корупцією. Зокрема, акцент зроблено на необхідності забезпечення незалежності таких органів, як НАБУ, удосконаленні механізмів перевірки електронних декларацій, посиленні ролі громадського контролю та створенні сприятливих умов для участі громадян у викритті корупції. Ефективна боротьба з корупцією вимагає не лише впровадження сучасних технічних інструментів, а й політичної волі, активного громадського залучення та міжсекторальної співпраці. У статті також наголошується на важливості використання сучасних цифрових технологій для моніторингу корупційних ризиків, що дозволить забезпечити більшу прозорість та підзвітність державних інституцій. Крім того, підкреслюється необхідність інтеграції антикорупційної політики у ширший контекст реформ, спрямованих на зміцнення верховенства права та демократичних цінностей. Окрему увагу приділено розробці та впровадженню ефективного системи захисту свідків, яка могла б стати ключовим інструментом для заохочення громадян до викриття корупційних правопорушень, забезпечуючи їхню безпеку та конфіденційність. Впровадження такого механізму є критично важливим

для стимулювання участі громадянського суспільства в боротьбі з корупцією та формування довіри до антикорупційних ініціатив. Україна має унікальну можливість, спираючись на найкращі європейські практики, вдосконалити свою антикорупційну систему, посилюючи верховенство права та демократичні цінності. Лише інтегрувавши антикорупційні заходи у ширший процес суспільних і державних реформ, можна створити довготривалу основу для формування доброчесного середовища, що сприятиме соціальному та економічному прогресу України.

Ключові слова: боротьба з корупцією, європейський досвід, антикорупційна політика, незалежність антикорупційних органів, перевірка декларацій, механізми боротьби з корупцією, ефективність реформ, адаптація практик.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 9.

Abstract. The article examines the European experience in the fight against corruption, with an emphasis on key practices and mechanisms used in the countries of the European Union. Effective strategies are analyzed, in particular, the independence of anti-corruption bodies, the system of verification of declarations of income and property of officials, as well as the role of civil society in the fight against corruption. The main focus is on three key aspects: the independence of anti-corruption bodies, the effectiveness of the system of monitoring and verification of officials' income and property declarations, as well as the participation of civil society in anti-corruption activities. Based on the analysis of the successful experience of such countries as Lithuania, Latvia, Bulgaria, the Netherlands and Finland, the main principles and approaches that contribute to the successful fight against corruption have been determined. It is also very important to pay attention to the possibilities of adapting these practices to Ukrainian realities in order to increase the effectiveness of anti-corruption policy in Ukraine. The article contains recommendations for improving the Ukrainian anti-corruption system based on European experience, which can be an important step for strengthening state control and involving citizens in the fight against corruption. In particular, emphasis is placed on the need to ensure the independence of such bodies as NABU, improving the mechanisms for checking electronic declarations, strengthening the role of public control and creating favorable conditions for the participation of citizens in exposing corruption. The effective fight against corruption requires not only the implementation of modern technical tools, but also political will, active public involvement and intersectoral cooperation. In addition, the need to integrate anti-corruption policy into the broader context of reforms aimed at strengthening the rule of law and democratic values is emphasized. Particular attention is paid to the development and implementation of an effective system of witness protection, which could become a key tool for encouraging citizens to expose corruption offenses, ensuring their safety and confidentiality. The implementation of such a mechanism is critically important for stimulating the participation of civil society in the fight against corruption and building trust in anti-corruption initiatives. Ukraine has a unique opportunity, relying on the best European practices, to improve its anti-corruption system, strengthening the rule of law and democratic values. Only by integrating anti-corruption measures into the wider process of social and state reforms can a long-term basis be created for the formation

Постановка проблеми. Корупція залишається однією з найгостріших проблем України, яка негативно впливає на всі сфери суспільного життя – від економіки до соціального розвитку та міжнародної репутації країни. Незважаючи на помітний прогрес у створенні антикорупційної інституційної бази та впровадженні низки реформ, ефективність боротьби з корупцією на високому рівні залишається обмеженою. Україна, отримавши статус кандидата в ЄС, активізувала реформи у цій сфері, зокрема прийнявши національну антикорупційну стратегію та державну програму її реалізації. Однак, існує потреба у більш активному запозиченні європейського досвіду та адаптації його до українських умов для забезпечення сталого прогресу в боротьбі з корупцією. Ключовим завданням стає визначення найбільш ефективних європейських практик та механізмів, які можна впровадити в Україні, а також виявлення внутрішніх бар'єрів, які гальмують цей процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях таких авторів, як Дж. Кауфман і А. Крайман («Governance Matters»)

та в звітах Transparency International, розглядаються найкращі практики протидії корупції в країнах ЄС. Зокрема, акцент робиться на прозорості державного управління, електронному урядуванні та механізмах громадського контролю. Українські науковці, зокрема Ю. В. Бондарчук, О. М. Костенко, О. В. Литвин та А. І. Марущак, аналізують впровадження національної антикорупційної стратегії. У їхніх роботах зазначено, що реформи здебільшого зосереджені на формуванні інституційної бази, проте потребують посилення в частині контролю за виконанням.

Основною метою цієї статті є дослідження європейського досвіду боротьби з корупцією, аналіз його ключових практик та механізмів, а також визначення можливостей і перспектив їхньої адаптації до українських реалій для підвищення ефективності антикорупційної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корупція в державах Європейського Союзу розглядається як багатовимірна проблема, що має як внутрішній, так і зовнішній вимір. Це явище негативно впливає

of a financial and economic progress of Ukraine. The social and economic progress of Ukraine is a key factor in the development of the country. The fight against corruption is a key element of the anti-corruption policy. The experience of European countries in the fight against corruption is a valuable resource for Ukraine. The adaptation of anti-corruption mechanisms to the realities of Ukraine is a key task for the reform. The effectiveness of the anti-corruption practices is a key indicator of the success of the reform.

Keywords: fight against corruption, European experience, anti-corruption policy, independence of anti-corruption bodies, verification of declarations, fight against corruption, adaptation to realities of reforms, effectiveness of practices.

ни, Україна створила Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), яке стало основною ланкою в системі антикорупційних органів держави.

Корупція є однією з ключових загроз розвитку як України, так і держав Європейського Союзу. Для України, яка прагне інтеграції до ЄС, важливо не лише створити антикорупційну інфраструктуру, а й забезпечити її ефективне функціонування [9]. Вивчення європейського досвіду у боротьбі з корупцією дозволяє адаптувати найкращі практики до українських реалій, підвищуючи довіру громадян до державних інституцій і сприяючи сталому розвитку.

Досвід Литви підтверджує важливість створення окремих антикорупційних органів для ефективної боротьби з корупцією. В Литві було створено Спеціальну службу розслідувань, яка є незалежним органом, що має свою чітку підзвітність перед найвищими державними інституціями, зокрема президентом та парламентом. Спеціальна служба розслідувань була заснована за ініціативою президента Литви в тісній взаємодії з парламентом, що забезпечує політичну стабільність та запобігає зловживанням владою [8]. Це дозволяє службі діяти незалежно від виконавчої влади та політичних впливів, що є критично важливим для запобігання корупційним схемам у найвищих ешелонах влади. Спеціальна служба розслідувань підзвітна як президенту, так і парламенту, що гарантує прозорість і відповідальність за її діяльність. Така підзвітність дозволяє забезпечити контроль над діяльністю служби, унеможливлючи політичний чи адміністративний вплив на її роботу. Така модель забезпечує незалежність розслідувань та запобігає політичним впливам, що є важливим для підтримки довіри громадян до інститутів влади та підвищення ефективності антикорупційної політики в країні. Україна може винести уроки з цього досвіду, створюючи окремі інституції для боротьби з корупцією, орієнтуючись на принципи прозорості та підзвітності. Ураховуючи потребу в спеціалізованих структурах, що здатні оперативно реагувати на корупційні злочи-

ни, Україна створила Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), яке стало основною ланкою в системі антикорупційних органів держави.

В Латвії функціонує Бюро попередження та боротьби з корупцією, яке є спеціалізованим органом, що займається боротьбою з корупцією. Це бюро здійснює низку важливих функцій, серед яких – вивчення декларацій про доходи, активи та борги посадовців. Воно також займається розслідуванням корупційних справ, виявленням конфлікту інтересів серед державних службовців, а також запобіганням корупції в державних установах. Однією з основних функцій Бюро є вивчення декларацій, поданих державними службовцями, з метою виявлення потенційних порушень і корупційних ризиків. Орган також має повноваження для проведення розслідувань щодо вчинення корупційних злочинів посадовими особами та юридичними особами, що займаються державними контрактами. Латвійський досвід боротьби з корупцією та робота Бюро попередження та боротьби з корупцією можуть мати значний вплив на розвиток антикорупційних реформ в Україні, сприяючи інтеграції країни в міжнародну антикорупційну спільноту та підвищенню ефективності антикорупційних органів в Україні.

У Болгарії функцію зберігання декларацій про майно посадовців та боротьби з корупцією виконує Офіс аудиту, який є частиною більш широкої системи антикорупційних механізмів. Офіс аудиту відповідає за перевірку декларацій про доходи, майно та борги державних службовців з метою забезпечення прозорості та запобігання корупції серед посадовців. Цей орган здійснює регулярний контроль за деклараціями, зокрема перевіряє достовірність наданої інформації, виявляє можливі порушення та конфлікти інтересів [1]. Досвід Болгарії в цьому напрямку може бути корисним для України в контексті розвитку антикорупційних механізмів. У Болгарії система аудиту декларацій та боротьба з корупцією на основі цих декларацій має важливе значення для забезпечення прозорості та підзвітності посадовців. Україна може використовувати цей досвід для удосконалення своєї системи подачі та перевірки декларацій, зокрема шляхом інтеграції сучасних технологій для більш ефективного контролю за деклараціями державних службовців.

У Нідерландах боротьба з корупцією

має комплексний підхід, що включає не лише розслідування окремих випадків, а й проактивний аналіз потенційно корупційних сфер. Один з важливих аспектів цієї роботи – це аналіз відносин між громадянами та державою, зокрема в тих сферах, де може виникати ризик корупції. Для цього створюються спеціалізовані групи та органи, які займаються моніторингом цих відносин і впровадженням антикорупційних заходів [3]. Нідерланди активно використовують законодавство, яке забезпечує громадянам доступ до публічної інформації, що допомагає моніторити діяльність державних органів. Це є важливим механізмом запобігання корупції, оскільки дозволяє громадськості здійснювати контроль за діяльністю уряду. В Україні також вже були запроваджені певні практики, які забезпечують доступ громадян до публічної інформації, що сприяє підвищенню рівня прозорості та зниженню можливостей для корупції.

Досвід Фінляндії у боротьбі з корупцією є важливим прикладом для інших країн, оскільки ця країна досягла значних успіхів у подоланні корупційних явищ без необхідності створення окремих антикорупційних органів. Замість цього Фінляндія делегувала повноваження щодо моніторингу та боротьби з корупцією двом ключовим посадовцям: Канцлеру юстиції та Парламентському омбудсмену. Фінляндія показує, що для успішної боротьби з корупцією не завжди потрібно створювати окремі антикорупційні органи. Достатньо делегувати функції моніторингу та нагляду за корупційними злочинами ефективним органам. Важливим фактором є активна роль громадян у боротьбі з корупцією та наявність програм захисту свідків, що стимулюють людей до викриття корупційних правопорушень. Україні варто звернути увагу на цей досвід, запроваджуючи більш ефективні механізми для боротьби з корупцією через громадське залучення та надійний захист осіб, які надають важливу інформацію.

Естонія є прикладом успішної боротьби з корупцією, хоча ця країна не створювала окрему антикорупційну інфраструктуру. Її модель можна вважати цікавою для України, оскільки вона показує, що боротьба з корупцією може бути ефективною завдяки певним ключовим факторам, які забезпечують успіх. Успіх боротьби з корупцією в Естонії значною мірою залежав від політичної волі еліти та підтримки цього курсу су-

спільством. Естонські політики і громадяни прагнули створити прозору державу, що стало основою для реформ у різних сферах управління. Після здобуття незалежності Естонія активно підтримувала використання естонської мови на державних посадах. Це дозволило зменшити вплив корумпованих радянських кадрів, які залишалися в країні після її розпаду, та дало можливість молодим, некорумпованим естонцям зайняти важливі посади в державних органах. Це сприяло зміцненню моральних стандартів у державній службі. Програма «Відверта держава», запроваджена в Естонії, стала важливим елементом у боротьбі з корупцією. Вона сприяла розвитку відкритої взаємодії між державою та громадянами. Це включало прозорість у прийнятті рішень, доступ до публічної інформації та участь громадськості у процесах прийняття рішень на всіх рівнях. Такий підхід допоміг значно знизити рівень корупції в державному апараті. Підвищення економічного рівня країни дозволило збільшити фінансування державного апарату та, відповідно, підвищити зарплати державним службовцям [6]. Це зменшило економічний стимул до корупційних дій, оскільки висока зарплата значно знижує спокусу до зловживань. Естонський досвід показує, що для ефективної боротьби з корупцією не обов'язково мати окрему спеціалізовану антикорупційну інфраструктуру. Важливішими є такі фактори, як політична воля еліти, впровадження прозорих механізмів функціонування державних органів, зменшення корупційних ризиків через підвищення зарплат і освіти державних службовців, а також активне громадянське суспільство. Запозичення цих підходів може стати корисним для України у боротьбі з корупцією.

У Німеччині існують різні механізми та інструменти для моніторингу фінансових операцій серед посадовців та боротьби з корупцією, зокрема через створення реєстрів корумпованих компаній, що позбавляються права брати участь у державних тендерах [4]. У Німеччині існує система санкцій щодо компаній, які були визнані винними в корупційних правопорушеннях. Реєстр корумпованих фірм дозволяє визначати компанії, які були позбавлені права брати участь у державних тендерах. Це важливий крок для боротьби з корупцією, оскільки таким чином обмежуються можливості для компаній, що мають корумповані зв'язки або порушили закон у процесі тендерів чи держзакупівель.

Ці заходи забезпечують не лише попередження корупції, але й ефективні механізми для її виявлення і покарання. Завдяки таким ініціативам, у Німеччині створено середовище, де компанії та посадовці, які порушують антикорупційні норми, стають відкритими для публічного контролю, що істотно знижує можливості для порушень і зловживань. Цей досвід може бути корисним для інших країн, включаючи Україну, де подібні практики можуть допомогти значно зменшити рівень корупції в державних закупівлях та інших сферах.

У Данії забезпечена висока прозорість діяльності урядових структур. Відкритість і доступність інформації про державні витрати, державні контракти та інші аспекти управління країною є важливими складовими боротьби з корупцією. Офіційні документи, включаючи бюджетні звіти та інші фінансові дані, є доступними для громадськості, що дозволяє проводити незалежний контроль за діяльністю органів влади [7]. Данія має ефективну антикорупційну політику, яка включає в себе добре розвинену систему контролю за державною службою, розслідуванням порушень, а також систему покарання за корупційні злочини. Є органи, які спеціалізуються на запобіганні корупції та здійснюють моніторинг діяльності посадовців. Високі показники Данії в антикорупційному рейтингу є результатом комплексного підходу, який поєднує прозорість, свободу медіа, активне громадянське суспільство, ефективну державну політику та контроль за діяльністю посадовців. Цей досвід може служити корисним прикладом для України, що прагне знизити рівень корупції та підвищити рівень довіри громадян до державних інститутів.

Франція також приділяє значну увагу превентивним заходам у боротьбі з корупцією, що включає комплексний підхід до адміністративного контролю, регулювання виборчого процесу та інших механізмів запобігання зловживанням. Франція вважає, що запобігання корупції має бути пріоритетом, тому значна увага приділяється не лише боротьбі з уже вчиненими правопорушеннями, а й превентивним заходам. Це включає в себе регулювання фінансів політичних партій, обмеження у фінансуванні виборчих кампаній та запровадження різноманітних контрольних механізмів на всіх етапах державного управління. Загалом, Франція спрямовує свої зусилля на створення ком-

плексної системи запобігання та боротьби з корупцією через прозорість, контроль за виборчим процесом, посилений адміністративний нагляд і активну участь громадянського суспільства. Цей підхід допомагає знижувати рівень корупції і підтримує високий рівень довіри до державних інститутів.

Одним з ключових елементів ефективної боротьби з корупцією є захист свідків, що дозволяє забезпечити безпеку тих осіб, які наважуються повідомити про корупційні правопорушення. В Україні, як і в багатьох інших країнах, важливість цього аспекту визнається, і тому для захисту свідків корупційних справ розроблені спеціальні програми, що стали успішними в деяких європейських країнах, таких як Румунія, Словенія та Люксембург [4]. Ці країни демонструють, як програми захисту свідків можуть сприяти підвищенню ефективності боротьби з корупцією, створюючи умови для активної співпраці громадян з правоохоронними органами без страху за свою безпеку. Успіх таких програм вимагає комплексного підходу, включаючи законодавчу підтримку, ресурси для реалізації програм захисту та розбудову довіри між суспільством та правоохоронними органами. Цей підхід цілком можна використовувати в Україні, і навіть слід на ньому зосередити увагу, оскільки він демонструє позитивні результати в інших європейських країнах [8]. В Україні вже існують окремі ініціативи для захисту свідків, зокрема в рамках боротьби з корупцією, проте ці програми потребують подальшого розвитку. Враховуючи виклики, з якими стикаються свідки корупційних правопорушень, важливо створити чітку законодавчу базу, яка б надавала їм реальний захист, включаючи фізичний захист, а також правову підтримку, збереження анонімності та запобігання помсти з боку осіб, яких викривають. Загалом, якщо Україна зможе адаптувати успішні європейські практики, створивши ефективну програму захисту свідків, це може значно підвищити результативність боротьби з корупцією, залучити більше громадян до активної участі в розслідуваннях та сприяти відновленню довіри до інститутів влади.

Висновки. Підсумовуючи досвід європейських країн, можна зробити висновок, що для успішної боротьби з корупцією важливо запроваджувати комплексні заходи, які включають як розбудову спеціалізованих антикорупційних органів, так і використання цифрових інструментів, посилення гро-

мадського контролю та створення прозорих механізмів взаємодії між державою та громадянами. Адаптація цих практик до українських реалій потребує комплексного підходу, врахування політичної ситуації та необхідності залучення всіх секторів суспільства до активної боротьби з корупцією. Запозичення

європейського досвіду у боротьбі з корупцією може значно підвищити ефективність антикорупційної політики в Україні. Однак важливим є також адаптування європейських моделей до національних реалій, що вимагає врахування культурних, політичних та економічних особливостей України.

Література:

1. Антикорупційна політика ЄС: ключові елементи, орієнтація на сталий розвиток, уроки для України: навчальний посібник. Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань. Суми, 2023. 270 с.
2. Бондарчук Ю.В. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи : наук.-практ. посіб. / Ю.В. Бондарчук, А.І. Марущак. Київ : Скіф; КНТ, 2008. 372 с.
3. Костенко О.М. Корупція кризового типу: поняття і шляхи протидії. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2008. Вип. 18. С. 136-141.
4. Красій М. О. Політика в сфері боротьби з корупцією: досвід Європейського Союзу. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 7.
5. Литвин О.В. Детермінанти корупційних правопорушень у розрізі протидії корупції в податкових органах. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. Вип. 1. С. 115-121.
6. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей. Організація економічного співробітництва і розвитку. Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії. 2007. 133 с.
7. Супрун Т. М. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2017. Вип. 2-3. С. 199-204.
8. Шлях до євроінтеграції, або результати багаторічної роботи Антикорупційної ініціативи ЄС та Проекту ЄС «Право-Justice». Спільне інтерв'ю керівників проектів для NV. NV Бізнес. URL: <https://www.pravojustice.eu/ua/post/rezultati-bagatorichnoyi-roboti-euaci-ta-pravo-justice-interview> (дата звернення: 23.08.2024).
9. Language selection European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR). URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення: 23.08.2024).

References:

1. Anti-corruption policy of the EU: key elements, orientation towards sustainable development, lessons for Ukraine: study guide. Institute of Innovative Development Strategies and Knowledge Transfer. Sumy, 2023. 270 p.
2. Bondarchuk Yu.V. Business security: organizational and legal foundations: science and practice. manual / Yu.V. Bondarchuk, A.I. Maruschak. Kyiv: Scythian; KNT, 2008. 372 p.
3. Kostenko O.M. Corruption of the crisis type: concepts and countermeasures. Fight against organized crime and corruption (theory and practice). 2008. Issue 18. S. 136-141.
4. Krasiy M. O. Anti-corruption policy: experience of the European Union. Problems of modern transformations. Series: Law, Public Management and Administration. 2023. № 7.
5. Lytvyn O.V. Determinants of corruption offenses in terms of anti-corruption measures in tax authorities. International legal bulletin: collection of scientific works of the National University of the State Tax Service of Ukraine. 2014. Issue 1. S. 115-121.
6. Specialized institutions for the fight against corruption: an overview of models. Organization of economic cooperation and development. Anti-corruption network for the countries of Eastern Europe and Central Asia. 2007. 133 p.
7. Suprun T. M. Foreign experience of preventing and countering corruption. International Legal Bulletin: Current Problems of Modernity (Theory and Practice). 2017. Issue 2-3. WITH. 199-204.
8. The path to European integration, or the results of the long-term work of the EU Anti-Corruption Initiative and the EU Project «Law-Justice». Joint interview of project managers for N.V. NV Business. URL: <https://www.pravojustice.eu/ua/post/rezultati-bagatorichnoyi-roboti-euaci-ta-pravo-justice-interview> (Accessed August 23, 2024).
9. Language selection European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR). URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (Accessed August 23, 2024).

Стаття надійшла до друку 05 вересня 2024 року

АЛГОРИТМИ ПРОТИДІЇ І БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ**Француз А.Й.,**

*Герой України, Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: anatoliyjf@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Сидор В.Д.,

*професор кафедри державно-правових дисциплін
Університету економіки та права «КРОК»
доктор юридичних наук, професор
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: victoriasd@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1794-2577>*

ALGORITHMS FOR COUNTERING AND COMBATING TERRORISM**Frantsuz A. Yo.,**

*Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine,
Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department of State and Legal Disciplines of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Sydor V.D.,

*Professor of the Department of State and Legal Disciplines
“KROK” University
Doctor of Legal Sciences, Professor
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: victoriasd@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1794-2577>*

Анотація. Актуальність теми обумовлена подіями повномасштабної війни, розв'язаної проти України, що є кровавою проблемою сучасності, для більшості демократичних країн світу. Недоімперіалістична росія, і її сателіти, а також покручі, що допомагають, переслідуючи перш за все власну наживу, не рахуючись нічим, де-стабілізують в цілому обстановку на земній планеті. Поступово втягують світову спільноту у третю світову війну, використовуючи її гібридні методи війни, міжнародний тероризм, екстремізм. Це має значні політичні, економічні, моральні наслідки. Наносить руйнівний моральний і психологічний вплив на соціум, забирає життя і здоров'я людей.

Знаковою характеристикою сучасного тероризму є значне кількісне зростання злочинів, що виокремлюються своєю цинічністю і жорстокістю. Жертвами терористів найчастіше стають прості люди, і ще найболючіше – діти. Досить небезпечним є те, що терористи все частіше використовують нетрадиційні засоби масового знищення. Ставлячи перед собою завдання нанести значний збиток і розруху, посіяти масову паніку, зневіру серед людей, знищити спокій і безпечне життя. Все частіше динамічно проявляється небезпечна тенденція зрощування тероризму з кримінальною міжнародною злочинністю.

Ключові слова: держава, тероризм, протидія, боротьба, жорстокість.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 2.

Abstract. The relevance of the topic is due to the events of the full-scale war unleashed against Ukraine, which is a tragic problem of our time for most democratic countries of the world. Sub-imperialist russia, and its satellites, as well as the thugs who help, pursuing primarily their own profit, do not care about anything and destabilize the situation on the planet as a whole. They are gradually dragging the world community into the Third World War, using hybrid warfare

methods, international terrorism, and extremism. This has significant political, economic, and moral consequences. It has a devastating moral and psychological impact on society, taking people's lives and health.

A significant characteristic of modern terrorism is a marked quantitative increase in crimes, which are distinguished by their cynicism and cruelty. The victims of terrorists are most often ordinary people, and children are the most vulnerable. It is quite dangerous that terrorists are increasingly using unconventional means of mass destruction, setting themselves the task of causing significant damage and devastation, sowing mass panic and despair among people, and destroying peace and safe living conditions. More and more often, a dangerous trend of merging terrorism with international organized crime is dynamically manifested.

Keywords: state, terrorism, counteraction, struggle, cruelty.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 2.

Мета дослідження полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні питань протидії і боротьби з тероризмом, як суспільно-небезпечного явища у сучасних умовах.

Предметом дослідження є сучасні європейські і вітчизняні практики протидії та боротьби з тероризмом.

Науковим підґрунтям досліджуваної проблематики є праці Антоняна Ю. М., Боква А. В., Белла Дж., Бонанте Л., Гессера Х., Ентіна М. Л. та інші.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи тероризм як небезпечне негативне явище в реаліях сьогодення, повномасштабної війни, що розв'язала російська путіно-ненавистницька недоімперія і її прибічники, що підтримують російську агресію, надаючи їй військову та економічну допомогу різнопланового характеру, сприяючи тероризму гібридних викликів і напрямків, слід зауважити, що тероризм вже давно вийшов за рамки міжнародного контролю, зокрема у напрямках ефективного недопущення і протидії цьому злу. Це небезпечне явище практично сьогодні у буквальному розумінні розповзлося по всьому світу. Його у прямому розумінні як товар експортують, взяти для прикладу так званих «вагнерівців», які воюють в Україні, Сирії, Лівані та інших територіях, розпалюючи вогонь третьої світової війни. Несучи зневіру, розруху, смерть безневинних людей, і найстрашніше та болоче – дітей. Дії терористичного насильства засвідчують, що на сьогодні у світі не створено дієвого механізму і конструкцій нейтралізації його як негативного явища «чуми» і 21-го століття. Належним чином організована антитерористична спільна міжнародна політика, яка має у своєму арсеналі демонструвати відповідну систему створених міжнародних фільтрів, протидії тероризму, які відповідно повинні встановлюватись та функціонувати паралельно життєвому виклику тероризму, його циклам. Фільтри повинні перехоплювати своєчасно і усувати навіть найменші кіль-

кості реальних загроз.

Терористичні загрози, виходячи із реалій сьогодення в Україні реально загрожують як Європі, так і всій світовій спільноті. Експорт російського терористичного наповнення на світових просторах сьогодні має свої присутності у Сирії, Лівані, інших країнах Африки і Близького Сходу.

Вимушена міграція, а це як один із елементів «керованого хаосу» терористичної цільової направленості, породжує можливості із-за численних мігрантів якими наводнена у буквальному розумінні Європа, до розхитування внутрішньої суспільно-політичної ситуації, економічної стабільної складової, скоєння терористичних актів і диверсій. І ці непоодинокі факти, мали і мають свою об'єктивну присутність. Достатньо навести приклади вбивств терористичної направленості, підриг північного газового потоку, замах на прем'єр-міністра Словаччини Фіцо і т.д. Узагальнення, аналіз цих окреслених елементів та факторів цілеспрямованих варіантів терористичної спрямованості і наповнення, дає підстави можливих прогнозів варіантів зростання терористичної загрози безпосередньо й на європейському просторі. Не менш важливим у цих викликах є і те, що близькість кордонів, де сьогодні проходить війна, вносить свої негативні корективи та напруженість ситуації.

Поєднання вищезазначеного може окреслювати прогнозованість можливих варіантів динаміки зростання терористичної загрози безпосередньо у керунках європейських інтересів, а саме у послідуючих варіаціях:

1. Хороша ситуація внутрішня і зовнішня.

У даному варіанті терористичні виклики можуть мати місце і здійснюватись виконавцями з числа екстремістів так званих нових (модерних) соціальних кіл та рухів. Зокрема гомосексуального, феміністичного анімалістичного середовища чи окремих індивідуалістів. Його форми у своїй переваж-

ній більшості будуть мати «м'яку» сутність та направленість. Гіпотетично можливий розвиток і крайніх, жорстоких варіантів, враховуючи складну, несприятливу, антагоністичну ідеологію. Що потрібно прогнозувати і враховувати.

2. Хороше внутрішнє становище – складна незадовільна, небезпечна зовнішня ситуація.

У даному варіанті, можливі підвищені ризики міжетнічного насильства, так званого «імпортованого» тероризму, у формі, наприклад, ісламських атак. Вони можуть проявлятися у різних формах, у тому числі і у вигляді розсіяного насильства. Що стосується спектру внутрішнього тероризму, ці сегменти повинні бути у полі зору на постійній основі, так як не виключено, що можливості використання ісламських терористів, які сьогодні мають активну присутність не тільки у Європі, але практично в усьому світі. Небезпідставною і потенційно небезпечною тенденцією світової напруги в умовах повномасштабної війни в Україні, втягнення у кроваву бойню російськими агресорами інших країн, зокрема Північної Кореї, спостерігацькі позиції, імпотентність, і подвійність стандартів в ряду держав світу, що породжує безнаказаність і всюдозволеність, несе російська агресія, і стійкі намагання росії арсеналом терористичних методів створити на території Європи ще один військовий конфлікт. Недоімперія російської хунти демонструє спроби розширити свої впливи на Грузію і Молдову, вибухонебезпечні етнічно розділені Боснію, Герцоговину і Косово, з перенаправленням конфлікту у Північну Македонію, цілячись у царини політики НАТО, її доктринальні постулати, розуміючи, що ця країна – член Альянсу.

Розпалювання війни на Балканах, нещодавні збройні конфлікти між Сербією і Косовим дають підстави для сентенції, що нова потенційна війна на зазначених теренах можлива.

Аналогічні потуги, з використанням всіх форм, видів і методів тероризму, цілеспрямовані російськими загарбниками і на країни Балтії.

Організація насильства і провокації, інформаційні викиди, можливість впливу московитів на шантажі енергоресурсної складової, фінансовий ресурс від продажу енергоносіїв, нафти, газу, електроенергії і т.п.

направляються на пропагандистські проекти, фінансову підтримку проросійських партій і організацій, засобів масової інформації, активістів, сепаратистів, політиків та державних функціонерів.

Отже, ми можемо констатувати, що гібридна війна кремлівських пройдисвітів, вже давно вибудовується на підґрунті тероризму. Московити цілеспрямовано використовують соціальні мережі, компанії дезінформації і проросійську облуду, для створення напруги у Європі і практично на світовому просторі, для плутанини і посилення соціального невдоволення і розбрату. Вміло використовуючи внутрішні та зовнішні розбіжності й непорозуміння, що дає підґрунтя і поштовх до дестабілізації.

Ключове завдання і ціль московської воєнщини, розпалювання терористичної компоненти гібридних війн у світі та, зокрема, на вище окреслених територіях, щоб відволікти увагу Європи і США від агресії в Україні.

3. Незадовільна ситуація – як внутрішня, так і зовнішня.

У цьому варіанті, зокрема наприклад для Європи можливі складності загроз осередків, груп екстремізму та тероризму, що спрямовані на тероризм. Глибока економічна криза, продовольча безпека, відмінності у рівнях розвитку і життя, крах пенсійного забезпечення й матеріальних підтримок для вимушених переселенців, демографічні зміни, що вже дають свій потенціал, який є відчутним, соціальна криза і зростання безробіття може потенційно привести до терористичних небезпек.

4. Незадовільна ситуація внутрішня – і позитивна зовнішня.

Даний варіант можливий, з ним потрібно рахуватись і володіти відповідною інформацією для реальності передбачуваності та прогнозування даних негативних явищ терористичного спрямування.

Слід зауважити, у контексті вище зазначеного, що у майбутній перспективі терористи будуть застосовувати такі поняття, як критерії ефективності, переслідуючи ціль реально завдати максимально важких, значних збитків, посіявши масовий світовий жах. А це застосування новітніх терористичних технологій і заходів. Починаючи від космічних технологій, зброї масового ураження, бактеріологічної, сейсмічної, кліма-

тичної, ядерної, нейтронної і т.п. Крім того, терористи мають можливості використання так званих «брудних бомб» із застосуванням радіоактивних матеріалів. Це реальність, яка містилась у планах Аль-Каїди та інших.

Потрібно враховувати і спільно працювати на упередженість та недопущення до зброї і технологій масового знищення груп та індивідів екстремісько-терористичного спрямування, передбачати і локалізувати намагання до її доступу та використання.

Аналізуючи методи і форми боротьби з тероризмом, що проводяться в останні десятиліття, можна зробити висновки, які повинні сприяти більш ефективним діям протистояння із протидії тероризму. Дуже важливо мати реальну стратегію протидії і боротьби з тероризмом, з врахуванням можливих суперечливих рухів політичних протистоянь, радикалізму, що веде практично завжди до насильства [1, с. 5].

Але, на жаль, у сьгоднішніх реаліях, чіткого поділу стратегії боротьби з тероризмом не прослідковується. Властива розмитість підходів та ініціатив, недостатність розуміння важливості і гостроти боротьби з ідеологічними кампаніями терористичного спрямування, особливо у інтернет-просторі. Тут дуже важлива роль громадянського суспільства і громадянських інституцій, яка вимагає активізації та цілеспрямованості, виключно у направленні боротьби з тероризмом.

Взяти верх у боротьбі з тероризмом можна тільки тоді, коли ми зробимо все, щоб фундаментальні цінності, перш за все, такі як права людини, міжнародне право.

У майбутньому тероризм має наявність

свого існування, виходячи з факторів ендегенності чи екзогенності. Арсенали його спроможності є досить значними, вони удосконалюються, розвиваються, наповнюються новими технологіями.

Поява нових організацій, особливо серед релігійних сект, що узурповують властивості диктату вирішення і використання релігійних ідеологій, задоволення перш за все своїх власних проблем і амбіцій, породження релігійних фанатиків, масового радикального фанатизму ведуть до створення терористичного підґрунтя для зиску з даного негативного явища, дає живильну силу терористичній направленості, надає йому відтінку модерну.

Висновки. Боротьба з тероризмом, у тому числі і на міжнародному рівні може бути ефективною тільки тоді, коли держави демократичного спрямування досягнуть реальної єдності дотримання демократичних, етнічних, моральних принципів та стандартів, реальних дій світового співтовариства. Формування нових світоглядних підходів, шляхів подолання і викорінення цього зла повинно мати присутність на всіх рівнях соціальної ієрархії світової спільноти у руслі функціоналу, що виконує та чи інша соціальна група.

Світова спільнота повинна ставитись до тероризму, як до неприпустимого явища – канібалізму.

Дуже добра та ефективна форма антитерористичних підходів у протидії і боротьбі з тероризмом повинна мати форми своєрідних фільтрів, які будуть недопускати і перехоплювати, усувати максимально, найменшу кількість терористичних загроз [2].

Література:

1. Трофімов С.А. Правове регулювання антитерористичної діяльності в Україні: монографія. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х.: Право, 2012. 239 с.
2. Bolechów B. Terroryzm w świecie podwubiegunowym i kontynuacje. Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń. 2002.

References:

1. Trofimov S.A. Legal regulation of anti-terrorist activities in Ukraine: monograph. Nats. un-t'Yurid. Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise. « H.: Law, 2012. 239 p.
2. Bolechów B. Terrorism in the sub-governmental world and continuation. Publishing house Adam Marszatek. Torun. 2002.

Стаття надійшла до друку 20 серпня 2024 рок

УДК 321.01

DOI 10.31732/2708-339X-2024-13-A21

**НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ
«ЛЕГІТИМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ»****Сердюков О.О.,**

аспірант юридичного факультету
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9935-8448>

**SCIENTIFIC UNDERSTANDING OF THE CONCEPT OF
«LEGITIMATIZATION OF STATE AUTHORITY»****Serdyukov O.O.,**

graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9935-8448>

Анотація. У статті здійснюється аналіз терміну «легітимізація державної влади» як поняття правової науки. Окреслено основні теоретичні підходи до його трактування, його значення для стабільності політичної системи та механізми, що забезпечують визнання й підтримку державної влади з боку громадян. Автор статті обґрунтовує підхід до легітимізації як ключової характеристики права, яка є основними складовими державної влади без яких її існування у демократичній державі неможливе. Розглянуто три основні типи легітимізації влади: традиційну, харизматичну та раціонально-правову, що стали базою для подальших досліджень феномену легітимізації. Виокремлено три форми легітимізації державної влади в посттоталітарному суспільстві, які поступово змінюють одна одну: а) легітимізація на основі національної ідеї, яка відображає свідоме переживання культурно-природної єдності людей; б) легітимізація на основі ідеї державності, або адміністративно-неономінологічна модель легітимізації; в) демократична легітимізація. Зроблено висновок, що конституційні принципи легітимності влади визначають правила організації та функціонування як самої державної влади, так і її взаємодії з інститутами громадянського суспільства. Підкреслюється, що легітимізація державної влади є складним і багатограним процесом, що потребує постійної уваги до змін у суспільних настроях, економічних умовах та міжнародних відносинах. Обґрунтовано, що основні проблеми легітимізації державної влади в сучасній Україні полягають у слабкості суспільної солідарності та відсутності привабливої моделі спільного майбутнього. Спираючись на науковий доробок дослідників проблематики легітимності, спробували представити системну модель легітимізації органів публічної влади, що складається з наступних механізмів: конституційна легітимізація; інституційна легітимізація; ідеологічна легітимізація; зовнішня легітимізація; партіципаторна легітимізація.

Ключові слова: легітимізація, державна влада, політична система, демократичний режим, громадянське суспільство, верховенство права.

Формул: 0; **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 9.

Abstract. The article analyzes the term «legitimation of state power» as a concept of legal science. The main theoretical approaches to its interpretation, its significance for the stability of the political system and the mechanisms that ensure the recognition and support of state power by citizens are outlined. The author of the article justifies the approach to legitimation as a key characteristic of law, which is the main components of state power without which its existence in a democratic state is impossible. Three main types of legitimation of power are considered: traditional, charismatic and rational-legal, which became the basis for further research into the phenomenon of legitimation. Three forms of legitimation of state power in a post-totalitarian society are distinguished, which gradually replace each other: a) legitimation based on the national idea, which reflects the conscious experience of the cultural and natural unity of people; b) legitimation based on the idea of statehood, or the administrative-neomenclatural model of legitimation; c) democratic legitimation. It is concluded that the constitutional principles of the legitimacy of power determine the rules of organization and functioning of both the state power itself and its interaction with civil society institutions. It is emphasized that the legitimation of state power is a complex and multifaceted process that requires constant attention to changes in public sentiment, economic conditions and international relations. It is substantiated that the main problems of

the legitimation of state power in modern Ukraine are the weakness of social solidarity and the lack of an attractive model of a common future. Based on the scientific achievements of researchers on the issue of legitimacy, an attempt was made to present a systemic model of the legitimation of public authorities, consisting of the following mechanisms: constitutional legitimation; institutional legitimation; ideological legitimation; external legitimation; participatory legitimation.

Keywords: legitimation, state power, political system, democratic regime, civil society, rule of law.

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 9.

Постановка проблеми. Створення правової та демократичної держави в Україні є ключовим фактором забезпечення легітимності державної влади. Сучасна Україна як державне і політичне утворення повинна не лише визначити шлях подальшого розвитку суспільства, але й забезпечити відповідний рівень легітимності. Суспільно-політичні зміни та нові виклики, з якими зіткнулася країна, спричинили значну трансформацію методів і технологій легітимації влади. Тому виявлення основних теоретичних підходів до трактування терміну «легітимація державної влади», розуміння його значення для стабільності політичної системи та механізмів, що забезпечують визнання й підтримку державної влади з боку громадян, є надзвичайно актуальним і важливим на сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці легітимації державної влади у своїх дослідженнях приділяють увагу такі вітчизняні вчені, як А.Й. Француз, О.Я. Коваль, Є. Бистрицький, О.М. Шульга та інші. Питання легітимації влади також розглядалися в працях відомих зарубіжних науковців, серед яких М. Вебер, К. Ясперс, А. Сімонс та інші.

Не вирішені раніше проблеми у даній тематиці. Для забезпечення верховенства права, суверенітету та законності у державі важливим фактором є легітимація влади, адже вона передбачає, що окремі суб'єкти влади та народ безпосередньо здійснюють владні функції для досягнення завдань і цілей держави. Демократія ж гарантує особистості право впливати на процес прийняття державних рішень. Подальший розвиток держави і суспільства демократичним шляхом неминує веде до проблеми взаєморозуміння між державною владою і суспільством, тобто до питання легітимації державної влади. Враховуючи складність цієї проблеми та її постійну еволюцію в контексті змін суспільного життя, легітимність залишається надзвичайно актуальною темою для досліджень. Вона охоплює найважливіші практичні сфе-

ри суспільного життя, безпосередньо впливаючи на розвиток політичних, соціальних і правових процесів.

Метою статті є наукове осмислення феномену легітимації державної влади та аналіз основних типів і моделей легітимації влади.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі конституювання державної влади важливу роль відіграє спосіб та форма її узаконення. Легітимація державної влади є ключовим елементом функціонування будь-якої політичної системи, оскільки вона визначає, наскільки влада визнається народом, що безпосередньо впливає на її ефективність та стабільність. Поняттю «легітимація державної влади» приділялася увага в різних наукових сферах, таких як філософія, політологія, соціологія, психологія та юриспруденція. Однак цей правовий інститут досі залишається малодослідженим у сучасній теоретико-правовій науці.

Термін «легітимація» (від англ. *legitimate*) зазвичай вживається в юридичному контексті для позначення процесу отримання або надання легітимності органам державної влади, зазвичай через вибори, але здебільшого у форматі «зверху» – від керівників до підлеглих.

Поняття «легітимація» стало центральним у політичній науці на початку ХХ століття завдяки праці німецького соціолога Макса Вебера, який визначив легітимацію як процес визнання соціальними суб'єктами значущості суспільно-політичної реальності як в цілому, так і в її окремих проявах та складових [1, с. 37]. Він виокремлював і характеризував три типи легітимації влади: традиційну, харизматичну та раціонально-правову, які стали основою для подальших досліджень феномену легітимації.

Традиційний тип легітимності, на думку М. Вебера, засновується на історичних звичаях та традиціях, який часто супроводжується вірою в святість існуючої влади, а отже й у непохитність встановленого цією

владою порядку. Аналізуючи традиційну легітимність, М. Вебер пропонував тлумачити дії «володаря» як такі, що суворо обмежуються традицією [1, с. 169].

З урахуванням того, що легітимність це динамічний процес, засновані на традиційному типі легітимності політичні системи, як правило, завжди стикаються з проблемою розвитку, який ніколи не може бути реалізований у формі будь-яких змін, а може мати місце виключно у формі підтримання та збереження існуючої традиції й існуючої структури суспільно-політичних відносин.

Цей тип легітимності зазвичай пов'язаний з монархіями, патріархальними структурами та стародавніми державними інститутами, де влада передається по спадковості або є результатом довготривалих традицій. Наприклад, в історії традиційною легітимністю часто володіли королі, імператори, старійшини племен або інші лідери, чия влада вважалася правомірною через її відповідність встановленим звичаям.

Харизматичний тип легітимності – це тип легітимності, коли влада або право на управління базується на особистій привабливості, харизмі або лідерських якостях конкретної особи. У цьому випадку люди вірять у винятковість і неповторність лідера, його здатність здійснювати великі справи або вести за собою, і тому визнають його владу як легітимну. На переконання М. Вебера, цей тип легітимності часто пов'язаний з лідерами, які з'являються в критичні моменти історії, коли суспільство переживає значні труднощі або зміни, і вони здатні мобілізувати людей своїм натхненням, силою переконання та харизмою [1, с. 171-172]. Прикладами харизматичних лідерів є Наполеон Бонапарт – французький імператор, чий військові успіхи та політичний стиль забезпечили йому величезну популярність; Мартін Лютер Кінг – американський лідер, який став символом боротьби за права афроамериканців через свою здатність надихати маси на мирні протести.

В основі раціонально-правового або легального типу легітимності лежать певні чітко встановлені правила, які формалізуються у вигляді законів, що окреслюють сферу компетенції, повноваження та міру відповідальності у відносинах тих, хто ре-

алізує управлінські функції і тих, на кого ця управлінська влада розповсюджується.

Цей тип легітимності є характерним для сучасних демократій, де існує чітка система законів і інститутів, які регулюють процеси обрання влади, її діяльність і підзвітність.

Макс Вебер вважав, що легальна легітимність є найбільш стійкою в сучасному світі, оскільки вона ґрунтується на раціональних і передбачуваних процедурах, що унеможлиблює свавілля та надає владі стабільність і передбачуваність.

Легітимація є процесом узгодження взаємодії та співіснування між суспільством і владними інституціями, визначаючи допустимий рівень самостійності влади у виконанні своїх функцій. При цьому суспільство може бути як активним, так і пасивним учасником цього процесу. Відповідно до цього, варіюються методи і технології здобуття легітимності влади.

Інший німецький філософ і історик К. Ясперс розглядав легітимацію як процес встановлення відносин довіри між тими, хто панує, та їхніми підлеглими, на відміну від відносин підкорення, що ґрунтуються на страху. Він вважав, що для довіри потрібна тверда опора, незламна основа, щось таке, що викликає загальну повагу. Подібну незламність довіри він називав легітимністю. Як образно зауважував мислитель, «легітимність схожа на чарівника, який безперервно створює необхідний порядок через довіру; нелегітимність – це насильство, що породжує насильство, яке ґрунтується на недовірі та страху» [2, с.172].

Американський вчений Д. Сіммонс, в свою чергу, підкреслює, що суспільство є легітимним, коли його члени розуміють і цінують його, готові охоче брати на себе відповідальність, яку передбачає їхнє членство. Легітимність знижується, коли громадянам не вистачає готовності виконувати свої зобов'язання перед суспільством [3, с. 132]. Вчений пов'язує кризу легітимності з підривом цінності існуючої політичної системи. Коли громадяни перестають слідувати настановам керівництва, розпочинається процес делегітимації влади.

К. Хакер-Кордон підкреслює, що основним елементом процесу легітимації є ле-

галізація (legitimatization або legitimisation), яка передбачає заснування, встановлення, організацію та функціонування державної влади відповідно до процедур, визначених правовими нормами. Він зауважує: «Електоральна легітимізація державного управління в контексті легального конституювання та включених системних структур соціальної чи економічної нерівності є кінцевою точкою демократичних обіцянок» [4].

Теоретичний аналіз поняття «легітимація» проводить вітчизняний соціолог О. Шульга. Дослідник надає таке визначення легітимації: «Легітимація – це складний і багаторівневий процес пояснення та виправдання існуючих соціальних відносин, кінцевою метою якого є перехід домінуючого символічного універсуму та його смислів у розряд нерелевантних, включення їх у природну установку» [5, с. 179].

Є. К. Бистрицький розглядає легітимацію як процес реалізації колективної ідентичності з боку політичної системи на основі спільних цінностей. Він виділяє три форми легітимації державної влади в посттоталітарному суспільстві, які послідовно змінюють одна одну:

а) легітимація на засадах національної ідеї, яка є свідомим переживанням природно-культурної єдності людей; б) легітимація на засадах ідеї державності, або адміністративно-неономенклатурна модель легітимації; в) демократична легітимація.

Перша та друга форми є реальними, але за своєю суттю вони є посттоталітарними формами самолегітимації. Суть останньої полягає в тому, що владні особи та інститути не стільки шукають природні засади легітимації в суспільстві – систему базових цінностей, скільки намагаються авторитарно створити їх «під себе». Третя форма є скоріше ідеалом, до якого ще слід прагнути. Вона орієнтується на створення нової колективної ідентичності – політичної нації, яка є суверенним народом. В межах цієї нації відбувається «розподіл влади та владних повноважень між людьми на всіх рівнях суспільного життя» [6, с. 53].

Основою легітимності публічної влади в Україні є Конституція, яка, окрім інших функцій, виконує функцію легітимації державної влади [7]. Зокрема, в Конститу-

ції України зазначено, що Верховна Рада є єдиним органом законодавчої влади (ст. 75). На конституційному рівні також легалізований інститут Президента. У статті 102 Основного закону підкреслюється, що Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності країни, додержання Конституції, а також прав і свобод людини та громадянина. Він також є гарантом реалізації стратегічного курсу на набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Статус і повноваження Кабінету Міністрів України, як вищого органу виконавчої влади, визначені у Розділі VI Конституції.

На сьогодні український конституціоналізм стикається з найбільшими труднощами у сфері функціональної легітимності влади через низький рівень захисту прав і свобод людини та громадянина, а також недостатній контроль з боку суспільства за діяльністю органів влади. Легітимність конституції реалізується через дотримання основних конституційних принципів. Ці принципи легітимності державної влади є базовими засадами, незаперечними вимогами, які ставляться до формування та функціонування державних органів для чіткого визначення їхніх повноважень і спрямування їх діяльності на забезпечення як індивідуальних, так і колективних прав. Вони формують своєрідну систему координат, в межах якої розвиваються правовідносини між публічною владою та громадянським суспільством, а також визначають напрямки їх розвитку. Конституційні принципи легітимності влади встановлюють правила організації та функціонування як самої державної влади, так і її взаємодії з інститутами громадянського суспільства.

У цьому ж контексті не можна оминути увагою і працю відомого вченого А.Й. Француза, в одній з яких він стверджує, що «стабільність розвитку політичної системи залежить від того, наскільки узгодженою і правомірною є взаємодія між двома групами, як «ті, хто управляє» та «ті, ким управляють»» [8, с. 114]. Вчений вважає права людини основним критерієм легітимності державної влади, обґрунтовуючи положення, за яким реалізація принципу народного

суверенітету є неодмінною умовою легітимації державної влади.

Більшість науковців зазначають, що легітимація складається з наступних механізмів.

Конституційна легітимація, яка передбачає визнання конституційних органів влади та чітке закріплення їх повноважень у нормах Конституції, а також забезпечення незалежного та ефективного функціонування всіх органів публічної влади в державі.

Інституційна легітимація, яка полягає у створенні системи демократичних інститутів публічної влади та встановленні демократичних процедур, стилю і характеру їх діяльності. Суспільство повинно не лише побачити нові демократичні інститути публічної влади, а й відчутти на собі справжній демократичний характер їх роботи, особливо у взаєминах з громадянами, не як з підлеглими, а як з партнерами або, принаймні, як з отримувачами управлінських послуг.

Ідеологічна легітимація повинна базуватися на проголошенні та законодавчому закріпленні державницької національної ідеї, а також на обов'язковому виконанні цінностей публічного врядування.

Зовнішня легітимація надає особливе значення авторитету держави та її керівників у міжнародному співтоваристві. Якщо державний режим сприймається провідними

міжнародними організаціями як легітимний, він починає асоціюватися з авторитетними закордонними інституціями, здобуваючи в очах свого народу частину легітимності цих міжнародних установ. Тому держави часто використовують авторитет і легітимність таких організацій, як ООН або Рада Безпеки, для зміцнення власної внутрішньої влади.

Партіципаторна легітимація ґрунтується на заохоченні активної участі громадян у процесах публічного управління на субсидіарній основі, а також у різних формах контролю органів публічної влади. Як правильно зазначає О. Коваль, «державна влада є легітимною тією мірою, якою відображає волю народу загалом і захищає його інтереси» [9, с. 37].

Отже, легітимація державної влади є складним і багатогранним процесом, який вимагає постійної уваги до змін у суспільних настроях, економічних умовах і міжнародних відносинах. У демократичних країнах вона забезпечується дотриманням принципів прав людини, верховенства права та прозорості в управлінні, тоді як в авторитарних режимах легітимність може бути підтримана через контроль та маніпуляції. Збереження легітимності в сучасному світі вимагає врахування нових викликів, зокрема в контексті розвитку цифрових технологій і глобальних політичних змін.

Література:

1. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Перекл. з нім., післям. та комент. О. Погоріло-го. Київ, 1998. 372 с.
2. Ясперс К. Сенс та призначення історії. Пер. з нім. URL: https://imwerden.de/pdf/jaspers_smysl_i_naznachenie_istorii_1991.pdf. (дата звернення: 05.09.2024)
3. Simmons A. Justification and Legitimacy. Essays On Rights And Obligations. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 276 p.
4. Hacker Cordón Casiano A. W. Electoral Legitimation, Polyarchy, and Democratic Legitimacy, 1997. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/30094/2001-16.pdf> (дата звернення: 05.09.2024)
5. Шульга О. М. Легітимація і «легітимація»: феноменологічний аналіз». Київ: Ін-т соціології НАН України, 2012. 208 с.
6. Бистрицький Є. Легітимація як дієве філософське поняття. Філософська думка. 2009. № 5. С. 49-59.
7. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (дата звернення: 05.09.2024)
8. Француз А. Й. Конституційно-правові основи демократичного розвитку політичної системи сучасної України. К., Логос. 2006. 516 с.
9. Коваль О. Я. Співвідношення правових і моральних факторів визначення понять легітимності й легальності. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2014. Вип. 2. С. 32-44.

References:

1. Veber M. (1998). Sotsiologhiia. Zahalnoistorychni analyzy. Polityka [Sociology. General historical analyses. Politics]. Perekl. z nim., pisliam. ta koment. O. Pohoriloho. Kyiv, 372 s.
2. Jaspers K. Sens ta pryznachennia istorii [The meaning and purpose of history]. Per. z nim. URL: https://imwerden.de/pdf/jaspers_smysl_i_naznachenie_istorii_1991.pdf

3. Simmons A. (2001). *Justification and Legitimacy. Essays On Rights and Obligations*. Cambridge: Cambridge University Press. 276 p. (Accessed September 05,2024)
4. Hacker Cordón Casiano A. W. (1997). *Electoral Legitimation, Polyarchy, and Democratic Legitimacy*. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/30094/2001-16.pdf/> (Accessed September 05,2024) (Accessed November 05,2024)
5. Shulha O. M. (2012). *Lehitymatsiia i «lehitymatsiia»: fenomenolohychnyi analiz»* [Legitimation and «legitimation»: a phenomenological analysis]. Kyiv: In-t sotsiologhii NAN Ukrainy. 208 p.
6. Bystrytskyi Ye. (2009). *Legitymatsiia yak diieve filosofske poniattia* [Legitimation as a valid philosophical concept]. *Filosofska dumka*. 5. 49-59.
7. *Konstytucia Ukrainy* (1996). [Constitution of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian]. (Accessed September 05,2024)
8. Frantsuz A. I. (2006). *Konstytutsiino-pravovi osnovy demokratychnoho rozvytku politychnoi systemy suchasnoi Ukrainy* [Constitutional and legal foundations of the democratic development of the political system of modern Ukraine]. K., Lohos. 516.
9. Koval O. Ia. (2014). *Spivvidnoshennia pravovykh i moralnykh faktoriv vyznachennia poniat lehitymnosti y lehalnosti* [The correlation of legal and moral factors in defining the concepts of legitimacy and legality]. *Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia"*. 2. 32-44.

Стаття надійшла до друку 17 вересня 2024 року

ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ ЗАХИСТ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ, ЖИТЛА І КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

Вихрист С.М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: SMVykhryst@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3844-1165>

ENVIRONMENTAL RIGHTS PROTECTION VIA THE PROTECTION OF THE RIGHT TO RESPECT FOR PRIVATE AND FAMILY LIFE, HOME AND CORRESPONDENCE

Vykhryst S.M.,

Ph.D. in Law, Associate Professor,
Department of State and Law, «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: SMVykhryst@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3844-1165>

Анотація. Статтю присвячено дослідженню практики Європейського суду з прав людини щодо захисту екологічних прав людини через захист права на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції на сучасному етапі. Україна є Високою Договірною Стороною Європейської конвенції з прав людини з 1997 року, має обов'язок виконувати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України, застосовувати в Україні Європейську конвенцію з прав людини та практику Європейського суду з прав людини.

Звертається увага на те, що Європейська конвенція з прав людини та протоколи до неї не містять права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Незважаючи на це, Європейський суд з прав людини визнає важливу роль екологічних прав людини у сучасному світі та необхідність їх захисту.

У статті робиться висновок про те, що Європейський суд з прав людини сформував сталу ґрунтовну по-слідовну взаємоузгоджену практику в окресленій сфері, яка заснована, зокрема, на застосуванні права на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції, закріпленого статтею 8 Європейської конвенції з прав людини.

Частину цієї практики складають рішення, прийняті у справах за заявами, поданими проти України. У статті, зокрема, йдеться про рішення у справах «Дубецька та інші проти України», «Гримковська проти України» та «Дземюк проти України». Висновки, яких дійшов Європейський суд з прав людини під час розгляду цих справ, в багатьох аспектах формують сучасну доктрину європейського прецедентного права у сфері захисту екологічних прав людини.

Застосування практики Європейського суду з прав людини у сфері захисту екологічних прав людини в Україні забезпечить більш ефективну реалізацію права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та інших екологічних прав людини в Україні.

Ключові слова: екологічні права людини, механізми захисту екологічних прав людини, Європейська конвенція з прав людини, Європейський суд з прав людини, практика Європейського суду з прав людини, право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 52.

Abstract. The article studies the modern practice of the European Court of Human Rights regarding the protection of environmental rights via the protection of the right to respect for private and family life, home and correspondence. Ukraine has been a High Contracting Party to the European Convention on Human Rights since 1997, has an obligation to implement the decisions of the European Court of Human Rights in cases filed against Ukraine, to apply the European Convention on Human Rights and the practice of the European Court of Human Rights in Ukraine.

The article notes that the European Convention on Human Rights and its protocols do not include the right to an environment safe for life and health. Despite this, the European Court of Human Rights recognizes the important role of

environmental rights in the modern world and the need to protect them.

The article concludes that the European Court of Human Rights has formed a solid, consistent, and comprehensive practice in the field in point, which is based, in particular, on the application of the right to respect for private and family life, home and correspondence, enshrined in Article 8 of the European Convention on Human Rights.

Part of the above practice consists of judgements and decisions given by the European Court of Human Rights in cases filed against Ukraine. The article, in particular, refers to the cases of Dubetska and Others v. Ukraine, Grimkovskaya v. Ukraine and Dzemyuk v. Ukraine. The findings made by the European Court of Human Rights during the consideration of these cases in many aspects form the modern doctrine of the case-law of the European Court of Human Rights in the field of environmental rights protection.

Application of the case-law of the European Court of Human Rights in the field of environmental rights protection in Ukraine will ensure more effective implementation of the right to an environment safe for life and health and other environmental rights in Ukraine.

Keywords: *environmental rights, environmental rights protection mechanisms, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, case-law of the European Court of Human Rights, the right to respect for private and family life, home and correspondence*

Formulas: *0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 52.*

Постановка проблеми. Статтею 50 Конституції України закріплюється право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Крім того, кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [1]. Згідно з частиною п'ятою статті 55 Конституції України кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [1]. Україна є Високою Договірною Стороною Європейської конвенції з прав людини з 1997 року, має обов'язок виконувати рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справах проти України, застосовувати в Україні Конвенцію та практику ЄСПЛ [2]. Оскільки практика ЄСПЛ постійно розвивається, в тому числі й у сфері захисту екологічних прав людини, актуальність дослідження захисту екологічних прав людини через захист права на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції у практиці ЄСПЛ не викликає сумніву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню механізмів захисту екологічних прав людини приділяли увагу такі відомі вітчизняні вчені, як В.І. Андрейцев, Г.В. Анісімова, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, Н.Р. Кобецька, С.М. Кравченко, М.В. Краснова, Ю.А. Краснова, Н.Р. Малишева, М.О. Медведєва, Л.П. Решетник, Ю.С. Шем-

шученко, О.М. Шуміло та інші. Практиці ЄСПЛ присвячено роботи С.С. Андрейченко, М.М. Антонович, М.В. Буроменського, В.Г. Буткевича, М.М. Гнатовського, Т.І. Дудаш, І.П. Катеринчука, П.М. Рабіновича, Т.І. Фулей та багатьох інших.

Не вирішені раніше проблеми загальної частини. Дослідженню практики ЄСПЛ щодо захисту екологічних прав людини через захист права на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції на сучасному етапі достатньої уваги не приділялося.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження практики ЄСПЛ щодо захисту екологічних прав людини через захист права на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейська конвенція з прав людини та протоколи до неї не містять права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. У своїх рішеннях ЄСПЛ, зокрема, зазначає, що у Конвенції немає явно вираженого права на чисте та тихе довкілля (рішення у справі «Геттон та інші проти Сполученого Королівства» (Hatton and Others v. the United Kingdom), заява № 36022/97, п. 96) [3], ні стаття 8, ні жодна інша стаття Конвенції конкретно не призначені для забезпечення загального захисту довкілля як такого (рішення у справі «Кіртатос проти Греції» (Kyrtatos v. Greece), заява № 41666/98, п. 52) [4], а право на збереження природи як таке не включене до переліку прав і свобод, гарантованих Конвенцією (рішення у справі «Іван Атанасов (Ivan Atanasov v. Bulgaria),

заява № 12853/03, п. 66)» [5]. Незважаючи на це, ЄСПЛ сформував визначну практику у сфері захисту екологічних прав людини. При цьому практика ЄСПЛ у цій сфері включає застосування низки статей Конвенції, чільне місце серед яких посідає стаття 8, якою гарантується право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції.

Судова практика ЄСПЛ у сфері захисту екологічних прав людини значною мірою розвинулася з висновку ЄСПЛ про те, що, забруднення довкілля може вплинути на добробут осіб та такою мірою перешкоджати їм користуватися своїм житлом, що негативно вплине на їхнє приватне та сімейне життя, при цьому серйозно не загрожуючи їхньому здоров'ю (рішення у справі «Лопес Остра проти Іспанії», (*Lopez Ostra v. Spain*) від 9 грудня 1994 року, п. 51) [6]. Зокрема, порушення, які не є конкретними або матеріальними, такі як шум, викиди, запахи або інші форми втручання, можуть вплинути на право особи на повагу до її приватного життя та житла, тобто право не лише на визначений фізичний простір, але й на те, щоб спокійно користуватися цим простором (рішення у справі «Швейцарська кліматична асоціація літніх жінок проти Швейцарії» (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*), заява № 53600/20, п. 516) [7].

Огляд практики ЄСПЛ у досліджуваній сфері посилається на декілька рішень у справах за заявами, поданими проти України [8]. Насамперед, йдеться про рішення у справах «Дубецька та інші проти України» (*Dubetska and Others v. Ukraine*), заява № 30499/03, «Гримковська проти України» (*Grimkovskaya v. Ukraine*), заява № 38182/03 та «Дземюк проти України» (*Dzemyuk v. Ukraine*), заява № 42488/02.

У справі «Дубецька та інші проти України» заявники стверджували, що органи державної влади не захистили їхнє житло, приватне та сімейне життя від надмірного забруднення, спричиненого діяльністю двох державних промислових підприємств – вуглевидобувної шахти, породний відвал якої знаходиться за 100 м від житла однієї з родин-заявників та вуглезбагачувальної фабрики, 60-метровий породний відвал якої знаходиться за трохи більше ніж 400 метрів

від житла обох родин-заявників [9].

У справі «Гримковська проти України» заявниця стверджувала, що її житло, приватне та сімейне життя зазнали значної шкоди через функціонування магістральної дороги. Скарги заявниці стосувалися, головним чином, рівня шуму, пошкодження її будинку від вібрації та її страждань у зв'язку з погіршенням здоров'я її батьків і неповнолітнього сина через забруднення повітря та ґрунту [10].

У справі «Дземюк проти України» заявник скаржився на порушення його права на повагу до його житла та приватного життя у зв'язку з облаштуванням біля його житла кладовища та невиконання органами влади судового рішення, яким облаштування кладовища поблизу його будинку було заборонено. Розміщення та використання кладовища були незаконними у багатьох аспектах: екологічні норми було порушено; висновки органів влади у сфері охорони довкілля було проігноровано; рішення суду, які набрали законної сили і підлягали виконанню, не виконувалися, і не було вжито заходів у зв'язку із зумовленими забрудненням води загрозами здоров'ю та довкіллю (рішення у справі «Дземюк проти України» (*Dzemyuk v. Ukraine*), заява № 42488/02, п. 92) [11].

Висновки, яких дійшов ЄСПЛ під час розгляду цих справ, в багатьох аспектах формують сучасну доктрину європейського прецедентного права у сфері захисту екологічних прав людини. Так, стаття 8 Конвенції може застосовуватися у справах стосовно довкілля, незалежно від того, чи забруднення безпосередньо спричинене державою, чи відповідальність держави настає через неспроможність належно врегулювати діяльність приватних суб'єктів [8, с. 48]. Для того, щоб порушити питання за статтею 8 Конвенції, втручання, щодо якого скаржиться заявник, має безпосередньо впливати на його житло, приватне або сімейне життя та має досягти певного мінімального рівня (рішення у справі «Дземюк проти України» (*Dzemyuk v. Ukraine*), заява № 42488/02, п. 77) [11]. Оцінка такого мінімального рівня є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність і тривалість шкідливого впливу та його фізичний і психологічний наслідок для здоров'я людини

та якості її життя (рішення у справі «Гримковська проти України» (Grimkovskaia v. Ukraine), заява № 38182/03, п. 58) [10]. У зв'язку з цим Суд у рішенні від 10 лютого 2011 року у справі «Дубецька та інші проти України» (Dubetska and Others v. Ukraine), заява № 30499/03, пп. 110 та 113) встановив, що забруднення води є одним з чинників, які впливають на стан здоров'я заявників, а отже – на їх можливість користуватися своїм житлом, вести приватне та сімейне життя (рішення у справі «Дземюк проти України» (Dzemyuk v. Ukraine), заява № 42488/02, п. 77) [11].

Загальна екологічна ситуація теж має враховуватися. Також жодного питання не виникне, якщо оскаржувана шкода є незначною у порівнянні з небезпекою навколишнього середовища, притаманною життю в кожному сучасному місті (рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (Dubetska and Others v. Ukraine), заява № 30499/03, п. 105) [9]. Для того, щоб порушити питання за статтею 8 Конвенції, здоров'я людини не обов'язково має постраждати або перебувати під загрозою (рішення у справі «Дземюк проти України» (Dzemyuk v. Ukraine), заява № 42488/02, п. 88) [11]. Однак, може мати місце небезпідставна скарга за статтею 8 Конвенції там, де екологічна небезпека досягає такого серйозного рівня, що призводить до суттєвого перешкоджання здатності заявника користуватися своїм житлом, мати приватне чи сімейне життя. Наприклад, у справі «Дубецька та інші проти України» ЄСПЛ вважав, що проживання в місцевості, забруднення якої явно перевищує безпечні нормативи, наражало заявників на підвищений ризик для здоров'я (рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (Dubetska and Others v. Ukraine), заява № 30499/03, пп. 105 та 111) [9]. Більше того, ЄСПЛ зайняв позицію, що стаття 8 Конвенції застосовується, якщо небезпечні впливи діяльності, що, ймовірно, поширюватимуться на зачеплених осіб, були визначені в рамках процедури оцінки впливу на довкілля таким чином, щоб встановити достатньо тісний зв'язок з приватним та сімейним життям для цілей статті 8 Конвенції, навіть якщо небезпечна діяльність все ще перебуває на стадії планування [8, с. 35].

Для стандарту доведення ЄСПЛ використовує критерій «поза розумним сумнівом». Зокрема, по відношенню до забруднення ЄСПЛ зазначив, що немає сумніву, що промислове забруднення може негативно вплинути на громадське здоров'я загалом та погіршити якість життя особи, проте часто неможливо визначити у кількісному вираженні його вплив у кожному окремому випадку. Що стосується, наприклад, погіршення здоров'я, то важко вирізнити вплив екологічних ризиків від впливу інших відповідних факторів, таких як вік, професія або особистий спосіб життя. «Якість життя», в свою чергу, є суб'єктивною характеристикою, яка важко піддається точному визначенню (рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (Dubetska and Others v. Ukraine), заява № 30499/03, п. 106) [9]. Аналогічний підхід ЄСПЛ застосував й до забруднення, яке не є промисловим за походженням (рішення у справі «Дземюк проти України» (Dzemyuk v. Ukraine), заява № 42488/02, п. 79) [11].

У п. 106 рішення у справі «Дубецька та інші проти України» ЄСПЛ зазначає: «Беручи до уваги труднощі доведення, Суд головним чином розглядатиме висновки національних судів та інших компетентних органів для встановлення фактичних обставин справи... Як базу для аналізу Суд може, наприклад, використовувати положення національного законодавства, що визначають небезпечні рівні забруднення та екологічні дослідження, здійснені компетентними органами... Однак Суд не може сліпо поклатися на рішення національних органів влади, особливо коли вони явно несумісні або суперечать одне одному. У такій ситуації Суд повинен оцінювати докази у їх цілісності» [9].

З метою визначення того, чи несе держава відповідальність за статтею 8 Конвенції, ЄСПЛ вважає за необхідне з'ясувати, чи була ситуація результатом раптового та несподіваного повороту подій або, навпаки, існувала давно і була добре відома державним органам влади, чи була держава або чи мала вона бути обізнаною, що небезпека або шкідливий вплив зачіпали приватне життя заявника і до якої міри заявник сприяв створенню цієї ситуації для себе і був в стані

виправити її без надмірних витрат (рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (Dubetska and Others v. Ukraine), заява № 30499/03, п. 107) [9].

Визначаючи зміст позитивних і негативних зобов'язань держави, що впливають з положень статті 8 Конвенції, ЄСПЛ зауважує, що якщо розглянути питання з точки зору позитивних зобов'язань держави – вжити адекватних і розумних заходів для захисту прав людини, керуючись частиною першою статті 8 Конвенції, або якщо розглядати питання про виправдане «втручання органу державної влади», згідно з частиною другою статті 8 Конвенції, застосовувані принципи є досить схожими. В обох випадках слід підтримувати справедливу рівновагу між конкуруючими інтересами особи і суспільства в цілому, беручи до уваги, що держава користується в будь-якому випадку певною свободою розсуду у визначенні заходів, яких необхідно вжити для забезпечення дотримання Конвенції. Крім того, навіть стосовно позитивних зобов'язань, що впливають з частини першої статті 8 Конвенції, цілі, перелічені у частині другій, можуть мати певне значення у пошуках необхідної рівноваги (рішення у справі «Лопес Остра проти Іспанії», (Lopez Ostra v. Spain) від 9 грудня 1994 року, п. 51) [6].

Основним завданням ЄСПЛ у зв'язку з цим залишається визначити, чи дотримала держава, забезпечуючи права заявників, справедливий баланс. Зокрема, ЄСПЛ, у зв'язку з впливом забруднення на людей, які мешкають поряд з промисловими підприємствами, наголосив, що, коли йдеться про широкі межі розсуду, надані державам в контексті їх екологічних зобов'язань згідно із статтею 8 Конвенції, встановлення загального права заявника на безоплатне нове житло за рахунок держави було б перебільшенням, оскільки скарги заявників за статтею 8 також могли бути вирішені належним розв'язанням екологічних проблем (рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (Dubetska and Others v. Ukraine), заява № 30499/03, п. 150) [9]. У справі «Гримковська проти України» ЄСПЛ також дійшов висновку про те, що стаття 8 Конвенції не може тлумачитись як така, що вимагає від держав забезпечення кожній особі житла, яке б від-

повідало конкретним екологічним стандартам (рішення у справі «Гримковська проти України» (Grimkovskaya v. Ukraine), заява № 38182/03, п. 65) [10].

Важливою складовою забезпечення справедливого балансу між конкуруючими інтересами осіб, що зазнали впливу, та суспільства в цілому та оцінки адекватності й розумності заходів держав щодо забезпечення прав людини, передбачених статтею 8 Конвенції, на думку ЄСПЛ, є запровадження і практична реалізація механізмів інформування, доступу до інформації, участі громадськості у процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя. Так, наголошуючи на важливості участі громадськості у прийнятті рішень з екологічних питань як процесуальної гарантії забезпечення прав, закріплених у статті 8 Конвенції, ЄСПЛ підкреслив, що істотним елементом цієї гарантії є можливість для особи оскаржити в незалежному органі рішення, дії або бездіяльність державних органів, що впливають на її права в цій сфері (рішення у справі «Гримковська проти України» (Grimkovskaya v. Ukraine), заява № 38182/03, п. 69) [10].

Висновки. Дослідження практики ЄСПЛ у сфері захисту екологічних прав людини дозволяє зробити висновок про те, що, незважаючи на відсутність прямого закріплення зазначених прав у тексті Європейської конвенції з прав людини і протоколах до неї, ЄСПЛ визнає важливу роль цих прав в сучасному світі та необхідність їх захисту засобами Конвенції. ЄСПЛ сформував сталу ґрунтовну послідовну взаємоузгоджену практику в окресленій сфері, яка заснована, зокрема, на застосуванні права на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції, закріпленого статтею 8 Європейської конвенції з прав людини. Частиною цієї практики складають рішення, прийняті у справах за заявами, поданими проти України. Висновки, яких дійшов ЄСПЛ під час розгляду цих справ, в багатьох аспектах формують сучасну доктрину європейського прецедентного права у сфері захисту екологічних прав людини. Застосування практики ЄСПЛ у сфері захисту екологічних прав людини в Україні забезпечить більш ефективну реалізацію права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та інших екологічних прав людини в Україні.

Література:

1. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.
3. ЄСПЛ. Рішення у справі «Геттон та інші проти Сполученого Королівства» (Hatton and Others v. the United Kingdom), заява № 36022/97, ECHR 2003-VIII. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188> (дата звернення: 15.09.2024).
4. ЄСПЛ. Рішення у справі «Кіртатос проти Греції» (Kyrtatos v. Greece), заява № 41666/98, ECHR 2003-VI. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-61099> (дата звернення: 15.09.2024).
5. ЄСПЛ. Рішення у справі «Іван Атанасов (Ivan Atanasov v. Bulgaria), заява № 12853/03, 02.12.2010 р. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-101958> (дата звернення: 15.09.2024).
6. ЄСПЛ. Рішення у справі «Лопес Остра проти Іспанії», (Lopez Ostra v. Spain) 09.12.1994 р., Series A no. 303-C. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_348/conv#Text (дата звернення: 15.09.2024).
7. ЄСПЛ. Рішення у справі «Швейцарська кліматична асоціація літніх жінок проти Швейцарії» (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland), заява № 53600/20, 09.04.2024 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233206> (дата звернення: 15.09.2024).
8. Guide to the case-law of the European Court of Human Rights. Environment, Council of Europe/European Court of Human Rights, 2024. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng (дата звернення: 15.09.2024).
9. ЄСПЛ. Рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (Dubetska and Others v. Ukraine), заява № 30499/03, 10.02.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689#Text (дата звернення: 15.09.2024).
10. ЄСПЛ. Рішення у справі «Гримковська проти України» (Grimkovskaya v. Ukraine), заява № 38182/03, 21.07.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_729#Text (дата звернення: 15.09.2024).
11. ЄСПЛ. Рішення у справі «Дземюк проти України» (Dzemyuk v. Ukraine), заява № 42488/02, 04.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a51#Text (дата звернення: 15.09.2024).

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy : Osnovnyi Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. (1996). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 30, art. 141.
2. Pro vykonannya rishen ta zastosuvannya praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny : Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 r. № 3477-IV. (2006). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 30, art. 260.
3. ECHR. Hatton and Others v. the United Kingdom, no 36022/97, ECHR 2003-VIII. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188> (Accessed 15.09.2024).
4. ECHR. Kyrtatos v. Greece, no 41666/98, ECHR 2003-VI. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-61099> (Accessed 15.09.2024).
5. ECHR. Ivan Atanasov v. Bulgaria, no 12853/03, 02.12.2010. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-101958> (Accessed 15.09.2024).
6. ECHR. Lopez Ostra v. Spain, 09.12.1994, Series A no. 303-C. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_348/conv#Text (Accessed 15.09.2024).
7. ECHR. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, no 53600/20, 09.04.2024 p. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233206> (Accessed 15.09.2024).
8. Guide to the case-law of the European Court of Human Rights. Environment, Council of Europe/European Court of Human Rights, 2024. Available at: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng (Accessed 15.09.2024).
9. ECHR. Dubetska and Others v. Ukraine, no 30499/03, 10.02.2011. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689#Text (Accessed 15.09.2024).
10. ECHR. Grimkovskaya v. Ukraine, no 38182/03, 21.07.2011. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_729#Text (Accessed 15.09.2024).
11. ECHR. Dzemyuk v. Ukraine, no 42488/02, 04.09.2014. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a51#Text (Accessed 15.09.2024).

Стаття надійшла до друку 15 вересня 2024 року

ISSN (Print) 2708-339X
ISSN (Online) 2786-7498
DOI 10.31732/2708-339X-2024-13

Collection of scientific works
Збірник наукових праць

Legal Bulletin
Випуск 3 (13)/ Issue 3(13)

Статті автора – матеріал, який відображає винятково точку зору автора. Редакція «Legal Bulletin» не відповідає за достовірність та тлумачення наведеної інформації і виконує винятково роль носія. Точка зору редакції журналу може не збігатися з точкою зору авторів статей.

The author's articles are material that exclusively reflects the author's point of view. The editorial office of «Legal Bulletin» is not responsible for the accuracy and interpretation of the given information and performs exclusively the role of a carrier. The point of view of the journal editors may not coincide with the point of view of the authors of the articles.

Підписано до друку 30.11.2024р. Формат 64x84/8.

Папір офсетний.

Друк офсетний. Гарнітура
Times New Roman. Ум. друк.
арк. 8,2. Наклад 100 прим.
Зам. 265.

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру ДК № 613 від
25.09.2001р.

Надруковано департаментом поліграфії ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
місто Київ, вулиця Табірна, 30-32 тел.: (044) 455-69-80,
e-mail: print@krok.edu.ua